UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAŢIONALĂ DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris
C.Z.U: 343.72 (043.4)

BUGA LARISA

TEHNICA LEGISLATIVĂ PENALĂ

SPECIALITATEA: 554.01 – DREPT PENAL ŞI EXECUŢIONAL PENAL

Teză de doctor în drept

Conducător ştiinţific: **Bujor Valeriu,**
doctor în drept, prof. univ.
specialitatea: 554.01 – Drept penal şi execuţional penal;
554.02 – Criminologie

Autor:

CHIŞINĂU, 2016

© Buga Larisa, 2016

CUPRINS

ADNOTARE 4
LISTA ABREVIERILOR 7
INTRODUCERE 8

1. ANALIZA SITUAŢIEI ÎN DOMENIUL TEHNICII LEGISLATIVE PENALE 14
1.1. Evoluţia tehnicii juridice ca domeniu al ştiinţei 14
1.2. Interesul doctrinar faţă de tehnica legislativă penală 29
1.3. Concluzii la capitolul 1 38

2. LEGEA PENALĂ CA OBIECT AL TEHNICII LEGISLATIVE PENALE: CALITATE, EFICIENŢĂ ŞI FACTORI DE CONFIGURARE 40
2.1. Legea penală – obiect al tehnicii legislative penale 40
2.2. Calitatea şi eficienţa legii penale: criterii şi particularităţi 50
2.3. Politica penală a statului ca factor de configurare a legii penale 64
2.4. Concluzii la capitolul 2 76

3. BAZELE METODOLOGICE ALE TEHNICII LEGISLATIVE PENALE 78
3.1. Tehnica juridică şi tehnica legislativă: conţinut şi delimitare 78
3.2. Tehnica legislativă penală în contextul general al tehnicii juridice 87
3.3. Legiferarea penală: proces şi tehnică 100
3.4. Concluzii la Capitolul 3 112

4. PROCEDEE ŞI METODOLOGII TEHNICO-LEGISLATIVE DE CREARE A CONŢINUTULUI ŞI STRUCTURII LEGII PENALE 114
4.1. Construirea legii penale după modelul normei juridice penale 114
4.2. Procedeele blanchetei, clasificării şi a semnelor estimative 121
4.3. Construcţia juridico-penală şi metodologia construirii componenţei de infracţiune 130
4.4. Metodologia construirii sancţiunii normei juridico-penale 147
4.5. Concluzii la capitolul 4 152

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI 155
BIBLIOGRAFIE 162
ANEXE 178
DECLARAŢIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII 179
CURRICULUM VITAE 180

ADNOTARE

BUGA Larisa. *Tehnica legislativă penală,* teză de doctor în drept, specialitatea 554.01 – Drept penal şi execuţional penal. Chişinău, 2016

Structura tezei: introducere, patru capitole, concluzii generale şi recomandări, bibliografia din 353 surse, 158 pagini text de bază. Rezultatele cercetărilor sunt publicate în 15 articole şi comunicări ştiinţifice.

Cuvinte cheie: lege penală, tehnica juridică, tehnica legislativă, tehnica juridico-penală, politica penală, legiferarea penală, calitatea legii penale, tehnică legislativă penală, construcţie juridico-penală.

Domeniul de studiu: drept penal şi execuţional penal.

Scopul tezei rezidă în studierea unor particularităţi ale legii penale şi ale legiferării penale în vederea argumentării necesităţii recunoaşterii şi dezvoltării tehnicii legislative penale ca ramură distinctă a tehnicii juridice şi ca domeniu al ştiinţei penale, necesară pentru asigurarea calităţii şi eficienţei legii penale.

Obiectivele tezei: analiza legii penale ca obiect al tehnicii legislative penale; abordarea politicii penale ca factor de configurare a legii penale de care depinde calitatea şi eficienţa acesteia; identificarea tehnicii legislative penale ca ramură a tehnicii juridice şi concretizarea conţinutului şi structurii acesteia; elucidarea particularităţilor legiferării penale ca proces şi tehnică; analiza procedeelor şi metodologiilor de creare a conţinutului şi structurii legii penale (procedeul construirii legii penale după modelul normei juridico-penale, procedeele blanchetei, clasificării şi a semnelor estimative, metodologia construirii componenţei de infracţiune şi a sancţiunii normei juridico-penale) în vederea aprecierii prin prisma acestora a calităţii tehnico-legislative a dispoziţiilor Codului penal al RM; formularea de concluzii şi recomandări ce vizează necesitatea recunoaşterii şi dezvoltării teoriei tehnicii juridico-penale în arealul ştiinţific autohton, în vederea consolidării principiului fundamentării ştiinţifice a legiferării penale şi asigurării calităţii legii penale.

Noutatea şi originalitatea ştiinţifică a rezultatelor obţinute. Noutatea ştiinţifică a rezultatelor obţinute este determinată de faptul că în lucrare este supusă cercetării o temă care la moment în doctrina autohtonă este abordată doar fragmentar şi superficial, în pofida semnificaţiei sale teoretice, practice şi didactice. Originalitatea studiului constă în faptul că s-a reuşit: identificarea factorilor de care depinde calitatea legii penale; argumentarea rolului tehnicii legislative penale în procesul legiferării penale; precizarea regulilor, mijloacelor şi procedeelor tehnicii legislative penale de care depinde nemijlocit perfecţiunea legii penale.

Problema ştiinţifică importantă soluţionată constă în fundamentarea ştiinţifică a teoriei tehnicii legislative penale, ceea ce a contribuit la dezvăluirea şi argumentarea rolului regulilor, mijloacelor şi procedeelor tehnicii legislative penale, fapt care permite asigurarea calităţii şi eficienţei legii penale.

Semnificaţia teoretică şi valoarea aplicativă. Sub aspect teoretic, lucrarea conturează o imagine relativ integrativă a tehnicii legislative penale ca ramură a tehnicii juridice, care dispune de o structură complexă şi un conţinut distinct, fiind identificate particularităţile regulilor, metodelor şi procedeelor tehnicii legislative penale. Sub aspect practic, în lucrare sunt evaluate normele juridico-penale ale Codului penal prin prisma regulilor de tehnică legislativă penală, fiind constatate o serie de carenţe şi propuse soluţii de amendare.

Implementarea rezultatelor ştiinţifice. Rezultatele ştiinţifice obţinute au fost implementate în contextul elaborării avizelor asupra proiectelor de legi cu privire la modificarea Codului penal al RM, cât şi în activitatea didactică a Institutului de Ştiinţe Penale şi Criminologie Aplicată (elemente de tehnică legislativă penală fiind studiate de către studenţi în cadrul disciplinei „Tehnica legislativă”).

АННОТАЦИЯ

БУГА Лариса. *Законодательная техника в уголовном праве,* диссертация на соискание ученой степени доктора права по специальности 554.01 – Уголовное и уголовно-исполнительное право. Кишинэу, 2016

Структура работы: введение, четыре главы, выводы и рекомендации, библиографический список из 353 наименований, 158 страниц основного текста. Результаты опубликованы в 15 научных статьях и докладах.

Ключевые слова: уголовный закон, юридическая техника, законодательная техника, уголовно-юридическая техника, уголовная политика, уголовное правотворчество, качество уголовного закона, законодательная техника уголовного правотворчества, уголовно-правовая конструкция.

Область изучения: уголовное право и уголовно-исполнительное право.

Цель диссертационной работы заключается в исследование особенностей уголовного закона и уголовного правотворчества для того, чтобы обосновать признание и развитие теории законодательной техники уголовного правотворчества в качестве отдельной отрасли юридической техники, необходимой для обеспечения качества и эффективности уголовного закона

Задачи исследования: анализ уголовного закона как объекта уголовного правотворчества; анализ уголовной политики как фактора влияющий на качество и эффективность уголовного закона; выявление уголовного правотворчества в качестве самостоятельной области юридической науки; выявление особенностей уголовного правотворчества как процесс и техника; изучение некоторых элементов внутренней уголовно-законодательной техники (построение уголовно-правовой нормы, конструирование состава преступления и построение санкций уголовно-правовой нормы) с помощью которых определить качество предписаний Уголовного Кодекса Республики Молдова; формулирование выводов и рекомендаций для признания и развития законодательной техники уголовного правотворчества необходимой для обеспечения качества и эффективности уголовного закона.

Новизна и научная оригинальность. Новизна диссертационного исследования заключается в том, что были исследованы факторы которые влияют на качество уголовного закона, аргументирована роль законодательной техники в процессе уголовного правотворчества, перечисление правил, средств и приемов законодательного правотворчества от которых зависит качество уголовного закона.

Решенная научная проблема заключается в научном обосновании теории уголовно-законодательной технике и, таким образом, в выявлении роли средств, приемов и правилах уголовного правотворчества для обеспечение качества и эффективности уголовного закона.

Теоретическое и прикладное значение. С теоретической точки зрения, работа представляет общую картину об уголовном правотворчестве имеющей сложный структурный состав, в которой были исследованы правила, средства и приемы законодательного правотворчества. С практической точки зрения, были изучены уголовно-правовые нормы Уголовного кодекса с учетом правил уголовного правотворчества.

Внедрение научных результатов. Научные результаты были использованы в процессе разработки рецензий к проекту закона об изменении Уголовного закона РМ, а также в педагогической деятельности Института Уголовных Наук и Прикладной Криминологии (уголовно-законодательная техника).

ANNOTATION

BUGA Larisa. *The legislative technique of criminal law*, PhD thesis, specialty 554.01 – Criminal Law and Criminal Execution Law. Chisinau, 2016.

Thesis' structure: an introduction, four chapters, conclusions and recommendations, bibliography from 353 sources, 158 pages of scientific text. Research results are published in 15 scientific articles and papers.

Keywords: criminal law, legal technique, legislative technique, technique of criminal law, criminal policy, the criminal law-making, quality of criminal law, construction of criminal law, internal criminal legislative technique, the criminal law construction,

Field of study. Criminal Law and Criminal Execution Law.

The purpose of the thesis. The purpose of the thesis consists in the study of peculiarities of criminal law and criminal law-making for argumentation of the need to recognition and development of technique of criminal law as distinct branch of legal technique necessary to ensure the quality and effectiveness of the criminal law.

Objectives: to determine the concept of "criminal law" as the object of technique of criminal law; analysis of the concepts of "quality of criminal law" and "efficiency of criminal law" and specify the features and factors that its influences; developing the content and value of criminal policy as a configuration factor of criminal law; identifying of technique of criminal law as a branch of legal technique and delivers its content and structure (strictly speaking, the criminal legislative technique); elucidating features of criminal legislating as process and technique; study of some elements of internal criminal legislative technique in order to assess the technical quality of provisions of the Criminal Code of the Republic of Moldova; formulation of conclusions and recommendations to strengthen the role of technique of criminal law to ensure quality and efficiency of criminal law.

Scientific novelty of the results. Scientific novelty of the results is determined by the fact that the paper investigated a theme that at the moment in the local doctrine is investigated only fragmentary and superficial, despite its significance theoretical, practical and didactic. Scientific originality of the study derives from purpose and objectives established for development of the theory of criminal law, criminal lawmaking and technique of criminal law (a criminal legislative technique).

Important scientific problem solved consists in scientific substantiation of the theory of technique of criminal law and argumentation of the role of rules, means and procedures of criminal legislative technique in assurance the quality and efficiency of criminal law.

Theoretical and applied value. This paper outlines a relatively integrative picture of technique of criminal law as a branch of legal technique, which has a complex structure. The study allows focusing greater attention on the problems of criminal law-making, penal policy, quality and efficiency of criminal law.

Implementation of scientific results. The research results can be used in: criminal law-making process; practical work of public authorities of state; scientific work to develop theory of technique of criminal law; teaching process to prepare future lawyers and professional qualification training courses; developing teaching materials for subjects legal technique and technique of criminal law (criminal legislative technique).

LISTA ABREVIERILOR

art.	– articol
alin.	– aliniat
ed.	– ediţie
e.n.	– evidenţierea noastră
ex.	– exemplu
lit.	– literă
pct.	– punct
sec.	– secol
u.c.	– unităţi convenţionale
CC	– Codul contravenţional
CP	– Codul penal
CSJ	– Curtea Supremă de Justiţie
Legea TFU	– Legea privind prevenirea şi combaterea traficului de fiinţe umane
FR	– Federaţia Rusă
RM	– Republica Moldova
URSS	– Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INTRODUCERE

Actualitatea şi importanţa problemei abordate. În ultimele două decenii, legislaţia penală a Republicii Moldova a fost supusă unor transformări radicale, determinate în special de procesul democratizării societăţii şi de aderarea la valorile şi standardele general recunoscute la nivel internaţional şi european în materie de justiţie penală. În acest context reformator, în anul 2002, a fost adoptat noul Cod penal, care a marcat trecerea la un nou sistem de drept, axat în special pe ocrotirea valorilor supreme – drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului. În pofida efortului distinct al legiuitorului, perioada de tranziţie şi-a lăsat amprenta destul de pronunţat asupra „calităţii" noii legi penale. Astfel că doar după 6 ani de acţiune Codul penal a fost republicat ca urmare a unei intervenţii substanţiale de modificare şi completare a textului acestuia. Mai mult decât atât, perioada următoare a fost marcată de acelaşi dinamism, numărul actelor legislative de modificare a Codului penal depăşind la moment cifra 46 (martie 2016). O asemenea situaţie denotă atât fragilitatea stabilităţii legii penale, cât şi inconsecvenţa politicii penale promovate de către legiuitor.

Una din soluţiile care ar putea să remedieze o astfel de situaţie rezidă în consolidarea rolului tehnicii legislative în procesul legislativ (soluţie valabilă nu doar pentru legea penală).

La moment, constatăm cu regret că ştiinţa juridică autohtonă nu acordă atenţia necesară problemelor tehnicii legislative, limitându-se lapidar la unele aspecte mai relevante, expuse cu precădere în manualele de teorie generală a dreptului. Sub acest aspect, presupunem că dezvoltarea teoriei tehnicii legislative în Republica Moldova este una dintre cele mai actuale provocări în adresa doctrinei juridice. Semnificaţia acesteia este determinată de tendinţele perfecţionării continue a legislaţiei naţionale, care necesită minimalizarea activităţii legislative spontane şi nesistemice, ridicarea nivelului de coerenţă şi calitate a legislaţiei în vigoare.

Tendinţa legiuitorului de a crea un sistem de drept eficient, care să asigure stabilitatea şi ordinea de drept în societate, necesită o dezvoltare pe măsură a tuturor aspectelor activităţii de legiferare. În acest context, deosebit de importante şi acute devin problemele ce vizează calitatea legii, adică sistemul caracteristicilor necesare pentru a fi un regulator eficient al relaţiilor sociale. În procesul legiferării, calitatea legilor este asigurată prin realizarea unui ansamblu de cerinţe care formează tehnica legislativă, apreciată ca un sistem de reguli, procedee şi mijloace de elaborare a unor legi eficiente ca formă şi perfecte ca conţinut.

Dezvoltarea tehnicii legislative trebuie să ocupe un loc distinct şi în sistemul ştiinţei dreptului penal, mai ales ținând cont de particularităţile legii penale şi al procesului legiferării penale. Menirea dreptului penal de a fi un drept de protecţie și apărare socială determină în mare parte şi specificul legiferării în domeniu şi a mijloacelor de realizare a acestei activităţi. Prin urmare, doar

în condiţiile fundamentării ştiinţifice a procesului legiferării penale, legea penală ar putea fi marcată de calitate şi eficienţă.

Mai mult decât atât, calitatea legii penale este, în prezent, reclamată de exigenţele statului de drept şi necesitatea respectării drepturilor omului. În acest sens, atât la nivel naţional, cât şi comunitar, legislativ şi jurisdicţional, sunt reglementate şi recunoscute câteva principii fundamentale, interdependente, menite să impună legiuitorului obligaţia de a asigura *calitatea legii penale*. Este vorba despre principiul legalităţii, principiul calităţii legii penale, principiul securităţii juridice, care în ansamblul lor reclamă caracterul accesibil şi predictibil al normelor juridico-penale. Este relevantă în acest sens atât jurisprudenţa Curţii Constituţională a Republicii Moldova (care a reţinut că *principiului calităţii legii penale* este chemat să excludă în mod imperios posibilitatea incriminării şi definirii infracţiunilor într-o formulă ambiguă şi incertă), cît şi Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care în mod repetat a statuat faptul că legiuitorul are obligaţia de a asigura definirea clară a oricărei infracţiuni prin lege în virtutea art. 7 din Convenţia Europeană a Drepturilor Omului *(Cauza S.W. c. Marea Britanie, 22 noiembrie 1995).*

Desigur, pentru a face faţă acestor exigenţe, legiuitorul în mod obligatoriu trebuie să se bazeze şi să aplice, în procesul legiferării penale, normele şi mijloacele tehnico-legislative, în caz contrar fiind compromisă atât securitatea juridică a persoanei, cât şi esenţa statului de drept. Sub acest aspect, dezvoltarea tehnicii legislative penale este deosebit de actuală şi oportună.

În viziunea noastră, lipsa cercetărilor complexe cu caracter monografic axate pe problemele legiferării penale nu poate fi suplinită de numărul impunător de studii consacrate unor aspecte distincte care ţin în special de interpretarea legii penale, a instituţiilor şi articolelor concrete ale acesteia. Cu regret, în spaţiul autohton, investigaţii dedicate aspectului tehnic al asigurării plenitudinii şi coerenţei legii penale practic nu pot fi atestate, chiar dacă este de la sine înţeles că fără dezvoltarea unei ample teorii a tehnicii juridico-penale este practic imposibilă consolidarea dreptului penal şi asigurarea calităţii şi eficienţei legii penale.

O asemenea teorie este absolut necesară atât în cadrul procesului de legiferare penală, de aplicare a legii penale, cât şi de formare profesională a viitorilor jurişti, întrucât cunoaşterea mijloacelor şi procedeelor tehnice de elaborare a normelor juridico-penale este chemată să servească ca bază solidă la interpretarea legii penale, înţelegerea şi aplicarea corectă şi eficientă a acesteia.

Cele menţionate justifică actualitatea temei investigate, semnificaţia teoretică şi practică a acesteia, precum şi determină cercul aspectelor care au fost studiate în teză.

Scopul şi obiectivele tezei.

Scopul prezentei teze rezidă în studierea particularităţilor legii penale şi ale legiferării penale în vederea fundamentării ştiinţifice şi dezvoltării tehnicii legislative penale ca domeniu distinct

al științei penale, necesară pentru asigurarea calității și eficienței legii penale.

Pentru atingerea acestui scop, au fost trasate următoarele **obiective:**

– analiza legii penale ca obiect al tehnicii legislative penale;

– abordarea politicii penale ca factor de configurare a legii penale de care depinde calitatea şi eficienţa acesteia;

– identificarea tehnicii legislative penale ca domeniu distinct al ştiinţei penale şi concretizarea conţinutului şi structurii acesteia;

– elucidarea particularităţilor legiferării penale ca proces şi tehnică;

– analiza procedeelor şi metodologiilor de creare a conţinutului şi structurii legii penale (procedeul construirii legii penale după modelul normei juridico-penale, procedeele blanchetei, clasificării şi a semnelor estimative, metodologia construirii componenţei de infracţiune şi a sancţiunii normei juridico-penale) în vederea aprecierii prin prisma acestora a calităţii tehnico-legislative a dispoziţiilor Codului penal al Republicii Moldova;

– formularea de concluzii şi recomandări care vizează necesitatea recunoaşterii şi dezvoltării teoriei tehnicii legislative penale în arealul ştiinţific autohton, în vederea consolidării principiului fundamentării ştiinţifice a legiferării penale şi asigurării calităţii legii penale.

Noutatea ştiinţifică a rezultatelor obţinute este determinată de faptul că în prezenta lucrare este studiată o temă care, la moment, în doctrina penală autohtonă este abordată doar fragmentar şi superficial, în pofida semnificaţiei sale teoretice, practice şi didactice. Sub acest aspect, lucrarea reprezintă un proiect ştiinţific care completează, în mare măsură, acest gol și cuprinde, expuneri şi analize cu caracter novator.

În concret, noutatea ştiinţifică a studiului constă în faptul că s-a reuşit: identificarea factorilor de care depinde calitatea legii penale; argumentarea rolului tehnicii legislative în procesul legiferării penale; precizarea regulilor, mijloacelor şi procedeelor tehnicii legislative penale de care depinde nemijlocit perfecţiunea legii penale.

Problema ştiinţifică importantă soluţionată constă în fundamentarea ştiinţifică a teoriei tehnicii legislative penale ceea ce a contribuit la dezvăluirea și argumentarea rolului regulilor, mijloacelor şi procedeelor tehnicii legislative penale fapt care permite asigurarea calităţii şi eficienţei legii penale.

Principalele rezultate ştiinţifice înaintate spre susţinere ţin de:

– argumentarea esenței, conținutului și structurii tehnicii legislative penale ca domeniu distinct al științei penale și a dreptului penal, care dispune de reguli, procedee și mijloace tehnice distincte;

– elucidarea interdependenţei dintre politica penală şi tehnica legislativă penală, în cadrul

căreia politica nu doar determină conţinutul legii penale, dar şi stabileşte setul de mijloace tehnico-legislative utilizate de legiuitor în procesul legiferării penale;

– argumentarea necesităţii dezvoltării tridimensionale a *politicii penale* (teoretic, normativ şi practic) în vederea asigurării coerenţei şi eficienţei acesteia şi implicit a legii penale;

– argumentarea necesităţii studierii în cadrul specialităţii *Drept penal* a disciplinei „Tehnica legislativă penală", fapt ce va permite o mai bună înţelegere a dreptului penal şi a instituţiilor acestuia şi o interpretare corectă a legii penale de către studenţi, precum şi formarea profesională a viitorilor juriști ca potenţiali redactori ai legii penale.

Importanţa teoretică şi valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele obţinute în urma investigării temei tezei au o valoare atât teoretică, cât şi practică. În concret, acestea dezvoltă substanţial teoria legislativă penală ca domeniu distinct al ştiinţei juridice, punctând cele mai importante aspecte ce ţin de esenţa, conţinutul şi structura acesteia. În mod special, sunt accentuate particularităţile procesului de elaborare a legii penale şi a metodologiilor tehnico-legislative aplicate. Un interes distinct prezintă analiza normelor Codului penal al Republicii Moldova prin prisma regulilor de tehnică legislativă, soldată cu identificarea unui şir de carenţe tehnico-legislative, care influenţează negativ practica aplicării legii penale. Pe cale de consecinţă, au fost formulate unele propuneri concrete de amendare a legii penale, care vin să accentueze valoarea aplicativă a lucrării.

Aşadar, rezultatele ştiinţifice obţinute sunt benefice dezvoltării continue a teoriei ştiinţei dreptului penal şi a teoriei legii penale, teza reprezentând o sursă monografică şi un reper orientativ pentru cercetătorii din domeniile dreptului penal, preocupaţi de problema calităţii legii penale şi a posibilităţilor de asigurare a acesteia.

Concluziile şi recomandările formulate ar putea fi utilizate şi de practicieni pe parcursul soluţionării problemelor concrete din cadrul procesului legiferării penale, pe segmentul modificării şi completării legii penale, în vederea sporirii eficienţei acesteia prin utilizarea regulilor şi procedeelor de tehnică legislativă penală.

Important este că rezultatele tezei pot fi folosite şi în procesul didactic în calitate de suport teoretic pentru cursurile de tehnică legislativă (tehnică legislativă penală).

Aprobarea rezultatelor. Lucrarea a fost aprobată în cadrul Universităţii Libere Internaţionale din Moldova, fiind examinată atât în şedinţa Catedrei Drept Public, cât şi în şedinţa Seminarului Ştiinţific de Profil.

Principalele rezultate ştiinţifice obţinute au fost aprobate în cadrul unor importante forumuri ştiinţifice naţionale şi internaţionale, precum: *Probleme ale ştiinţei contemporane* (din 18-19 aprilie 2001, Chişinău); *Rolul pedepsei în societatea de tranziţie* (din 14-15 februarie 2002, Chişinău);

Probleme de drept în perioada de tranziție (din 26 aprilie 2002, Chişinău); *Criminalitatea în Republica Moldova: starea actuală, tendințele, măsurile de prevenire şi de combatere* (Chișinău, 2003); *Violența în societatea de tranziție* (din 16-17 mai 2003, Chişinău); *Mecanisme naționale şi internaționale de protecție a drepturilor omului* (din 10 decembrie 2013, Chişinău); Юридичні та соціолінгвістичні аспекти сучасності (Ismail, 2013); *Reformele de drept în țările post-sovietice: realizări şi probleme* (din 28-29 martie 2014, Chişinău); *Teoria şi practica administrării publi*ce (din 23 mai 2014, Chişinău); *Interferența dreptului intern şi internațional în realizarea protecției drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului* (din 10 decembrie 2014), *Integrarea Moldovei şi a Ucrainei în Uniunea Europeană: aspect juridic* (din 6-7 noiembrie 2015); *Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor omului (*din 11 decembrie 2015*).*

Sumarul compartimentelor tezei. Teza este structurată în funcţie de scopul cercetării şi obiectivele prestabilite în următoarele compartimente:

Introducere în care este înserată argumentarea importanţei şi actualităţii temei investigate, scopul şi obiectivele studiului, noutatea şi originalitatea ştiinţifică, semnificaţia teoretică şi valoarea aplicativă a lucrării, principalele rezultate ştiinţifice propuse spre susţinere, aprobarea acestora şi structura tezei de doctor în drept.

Capitolul 1, intitulat **Analiza situaţiei în domeniul tehnicii legislative penale**, cuprinde o trecere în revistă a cercetătorilor care au fost preocupaţi de problema tehnicii juridice şi nemijlocit a tehnicii juridico-penale, în scopul aprecierii gradului de cercetare ştiinţifică a temei.

Capitolul este structurat în două compartimente în funcţie de direcţiile principale propuse spre investigare: evoluţia tehnicii ca domeniu al ştiinţei şi interesul doctrinar faţă de tehnica juridico-penală.

În baza studierii literaturii de specialitate, se face o analiză comparativă a situaţiei existente în domeniu, se formulează problema de cercetare şi direcţiile de soluţionare a ei. În final, se argumentează scopul tezei şi obiectivele principale pentru atingerea acestuia.

Capitolul 2, cu genericul **Legea penală ca obiect al tehnicii legislative penale: calitate, eficienţă şi factori de configurare**, reprezintă un compartiment axat pe dezvoltarea următoarelor aspecte: legea penală ca obiect al tehnicii juridico-penale, criteriile şi particularităţile calităţii şi eficienţei legii penale, politica penală a statului ca factor de configurare a legii penale.

Scopul principal urmărit în cadrul acestui capitol vizează argumentarea dependenţei calităţii şi eficienţei legii penale de calitatea politicii penale a statului în ansamblu şi de modul în care sunt respectate regulile tehnicii legislative la elaborarea acesteia.

Capitolul 3, cu genericul **Bazele metodologice ale tehnicii legislative penale**, cuprinde un studiu asupra esenţei şi valorii tehnicii juridico-penale. În concret, sunt elucidate particularităţile

tehnicii juridice şi ale tehnicii legislative, conţinutul şi structura tehnicii juridico-penale, particularităţile legiferării penale ca proces şi tehnică.

Urmărindu-se în acest capitol concretizarea cu precădere a conţinutului şi structurii tehnicii juridico-penale, se argumentează importanţa delimitării tehnicii legislative penale în tehnica legislativă internă (ce ţine de determinarea structurii legii penale) şi tehnica legislativă externă (care asigură crearea formei externe a dreptului penal).

Capitolul 4, intitulat **Procedee şi metodologii tehnico-legislative de creare a conţinutului şi structurii legii penale**, conţine un studiu detaliat asupra unor procedee şi metodologii concrete de tehnică legislativă penală, precum: – procedeul construirii legii penale după modelul normei penale; – procedeele blanchetei, clasificării şi a semnelor estimative; – construcţia juridico-penală şi metodologia construirii componenţei de infracţiune; – metodologia construirii sancţiunii normei juridico-penale.

Accentul în mare parte se pune pe analiza corespunderii normelor concrete din Codul penal al Republicii Moldova regulilor, procedeelor şi mijloacelor tehnicii legislative penale interne. În rezultat, sunt elucidate o serie de carenţe şi erori admise de către legiuitor la construirea normelor juridico-penale, a componenţelor de infracţiune şi a sancţiunilor normei juridico-penale, fiind identificate şi unele soluţii pentru remedierea acestora.

Compartimentul **Concluzii generale şi recomandări** inserează ideile generalizatoare formulate ca rezultat al investigaţiilor desfăşurate şi propunerile de rigoare pe marginea deficienţelor constatate. Concomitent, în acest compartiment sunt consemnate aportul autorului la studierea ştiinţifică a problemei şi direcţiile principale de cercetare în perspectivă a tehnicii juridico-penale.

Bibliografia cuprinde suportul documentar şi doctrinar al tezei, fiind constituită din 353 de surse (acte normative, tratate, monografii, articole ştiinţifice etc.).

1. ANALIZA SITUAŢIEI ÎN DOMENIUL TEHNICII LEGISLATIVE PENALE

1.1. Evoluţia tehnicii juridice ca domeniu al ştiinţei

Un bun început în cercetarea oricărei probleme este marcat fără îndoială de conturarea evoluţiei în timp a acesteia, moment ce permite atât o mai bună înţelegere a esenţei fenomenului studiat, cât şi o prefigurare a perspectivelor de dezvoltare ulterioară. În acord cu această idee, în cele ce urmează vom trece în revistă unele momente importante din istoria apariţiei şi evoluţiei tehnicii juridice, care servesc unei profunde înțelegeri și a tehnicii juridice penale.

În general, tehnica juridică are o istorie ce se contopeşte cu istoria şi evoluţia dreptului, de aceea vorbind despre evoluţia tehnicii juridice, practic dezvoltăm evoluţia dreptului, a normelor de drept. Şi viceversa, procesul de dezvoltare şi perfecţionare a dreptului este văzut ca un proces de perfecţionare a însăşi tehnicii juridice [191, p. 13].

Este de menţionat că totul a început cu acumularea experienţei practice în sfera creării dreptului, în timp ce înțelegerea teoretică (ştiinţifică) s-a produs cu mult mai târziu, şi timp îndelungat a rămas în urma acesteia.

Tehnica juridică a parcurs un drum destul de lung, mai ales sub aspectul său practic, pentru ca astăzi să dispună de un caracter destul de complex şi sofisticat. Potrivit unor cercetători „tehnica juridică a fost folosită înainte de a se fi ştiut ce reprezintă” [70, p. 8], deoarece interesul ştiinţific faţă de procesul şi metodologia elaborării dreptului, a normelor de drept a apărut relativ recent. Doar cu 200 de ani în urmă, gândirea juridică începe să se preocupe de latura teoretică a procesului de elaborare a dreptului (procesului legislativ). Desigur, diferite reflecţii în acest sens pot fi atestate şi ceva mai înainte (după unii cercetători pe la sfârşitul sec. al XVII-lea [322, p. 15]), dar abia în sec. al XVIII-XIX au început să apară lucrări ştiinţifice consacrate tehnicii juridice.

Astfel, pe parcursul timpului la dezvoltarea teoriei tehnicii juridice şi-au adus contribuţia:

F. Bacon (1561-1626) – care s-a expus pentru caracterul lapidar al limbajului juridic (considerând-o drept o axiomă), precum şi pentru caracterul exact al normelor pentru a se evita înţelegerea neuniformă a acestora. Un alt merit – pentru prima dată a menţionat despre incorporare ca modalitate de sistematizare a dreptului.

Ch. Montesquieu (1689-1755) – a identificat câteva reguli şi principii concrete de formulare a legilor, printre care: simplitatea propoziţiilor, exactitatea, concizia materiei normative etc. [95].

J. Bentam (1748-1832) – a reflectat atât asupra legilor, cât şi a regulilor de formulare a lor; a abordat problema limbajului legilor şi a structurii interne a actelor normative [170]. În cunoscuta sa lucrare *Teoria legislaţiei* [143], întemeietorul utilitarismului susţinea că „menţinerea securităţii juridice, ca funcţie protectoare a dreptului reprezintă cel mai important scop al acestuia”. El cre-

dea în posibilitatea unei complete codificări ştiinţifice pe care o considera „condiţie a îndeplinirii funcţiei amintite, realizabilă prin fundamentarea legislaţiei pe principii raţionale” (apud I. Flămînzeanu [65, p. 28]).

F.K.von Savigny (1779-1861) – este cel dintâi care a utilizat noţiunea de *tehnică* în drept; el distinge în drept un aspect politic, opera spontană a conştiinţei populare, şi un aspect tehnic, care reprezintă elaborarea ştiinţifică a dreptului de către jurişti. Prin urmare, Savigny nu distinge tehnica şi ştiinţa, pe care – dimpotrivă – le identifică, ci tehnica şi politica, ştiinţa fiind înțeleasă în sensul de cunoaştere a dreptului şi de elaborare a lui [154].

Contribuţia cea mai remarcabilă este considerată a fi cea a lui *R. von Ihering* (1818-1892), şi nu doar pentru că a elaborat o monografie întitulată „Tehnica juridică”. El a formulat însăşi definiţia tehnicii juridice, cu toate că înţelegea prin aceasta doar tehnica legislativă. De asemenea, a formulat numeroase reguli de întocmire a legilor, precum şi a realizat o clasificare a acestora (reguli de simplificare calitativă şi de simplificare cantitativă) [149].

O altă personalitate a fost *F. Gény* (1861-1959) care în lucrarea sa fundamentală „*Science et technique en droit prive positif*” [148], analizează pentru prima dată, profund şi multilateral, raportul dintre ştiinţă şi tehnica juridică, făcând o delimitare între aceste categorii, pornind de la cele două concepte „dat-ul” şi „construit-ul”. Respectiv, tehnica juridică este percepută de savant ca o creaţie artificială, un rezultat al voinţei oamenilor care caută să transpună „dat-ul” în formă juridică, adică să-l construiască. De aceea, „construit-ul” reprezintă un rezultat al voinţei şi acţiunii oamenilor, o creaţie a acestora.

Merită enunţată şi contribuţia inedită a lui *J. Dabin* (1889-1971), considerat a fi unul din părinţii tehnicii legislative, care face o distincţie clară între „tehnica juridică materială”, care priveşte fondul reglementării şi „tehnica juridică formală”, care se referă la utilizarea procedeelor tehnice – logice, semantice, filologice chiar – destinate să asigure o cât mai bună percepţie a comandamentului juridic în ordinea socială [144].

Şirul gânditorilor care au completat teoria tehnicii juridice poate fi continuat şi cu alte nume remarcabile, precum: J. Bonnecase, E. Cuq, L. Duguit, G. Jèze, H. Kelsen, P. Roubier etc. În continuare însă, ne vom referi la situaţia actuală din domeniul doctrinei contemporane.

Astfel, în prezent, interesul faţă de această problemă continuă a fi manifestat mai ales în limitele teoriei generale a dreptului, remarcabile fiind contribuţiile cercetătorilor:

– din Republica Moldova: Baltag D., Guţu A. (*Teoria generală a dreptului*. Chişinău, 2002 [6]); Avornic Gh. (*Teoria generală a dreptului*. Chişinău, 2004 [4], *Tratat de teoria generală a statului şi dreptului (în două volume).* Chişinău, 2010 [5]); Negru B., Negru A. (*Teoria generală a dreptului şi statului*. Chişinău, 2006 [100]); Aramă E., Ciobanu R. (*Metodologia dreptului*. Chişi-

nău, 2011 [92]) etc.;

– din România: Djuvara M. (*Teoria generală a dreptului. Drept raţional, izvoare şi drept pozitiv*. Bucureşti, 1999 [59]); Craiovan I. (*Tratat elementar de teoria generală a dreptului*. Bucureşti, 2001 [52]); Popa C. (*Teoria generală a dreptului*. Bucureşti, 2001 [110]); Popa N. (*Teoria generală a dreptului*. Bucureşti, 2000 [111], 2002 [112]); Popescu A. (*Teoria dreptului*. Bucureşti, 2001 [113]); Voicu C. (*Teoria generală a dreptului*. Bucureşti, 2000 [137]); Vonica R.P. (*Introducere generală în drept*. Bucureşti, 2000 [138]) etc.;

– din Federaţia Rusă: Алексеев С.С. (*Общая теория права*. Москва, 1982 [156], *Проблемы теории права*. Москва, 1972 [157; 158]); Марченко М.Н. (*Общая теория государства и права*. Москва, 1998 [297]); Пиголкин А.С. (*Общая теория права*. Москва, 1998 [298]); Корельский В.М., Перевалов В.Д. (*Теория государства и права*. Москва, 1999 [330]); Матузов Н.И., Малько А.В. (*Теория государства и права*. Москва, 2003 [329]) etc.

O dezvoltare mai amplă însă a subiectului poate fi atestată în lucrări special consacrate tehnicii juridice. În acest sens, vom preciza că, în arealul românesc, preocupări în materie pot fi atestate chiar din primele decenii ale sec. al XX-lea. Este relevant sub acest aspect studiul realizat de către prof. *S. Popescu,* intitulat *Elaborarea dreptului. Fundamentarea ştiinţifică – aspect principal,* în care autoarea face o trecere în revistă a unora dintre personalităţile marcante care, de-a lungul vremii, într-o formă sau alta, au adus în discuţie problematica elaborării dreptului, a principiilor acesteia precum şi problematica pe care o ridică – „tehnica legislativă" sau „legistica formală" [115, p. 43-51] (în cadrul doctrinei româneşti – e.n.).

Privit în ansamblu, studiul realizat de către prof. S. Popescu prezintă o importanţă inedită pentru cunoaşterea contribuţiilor ştiinţifice care au stat practic la temelia dezvoltării tehnicii juridice în spaţiul românesc.

În acelaşi context istoric, o atenţie distinctă merită *E.A. Paulopol*, care în lucrarea *Rolul şi limitele tehnicii legislative şi Consiliului Legislativ. Elemente pentru o teorie a legilor nedrepte,* preciza la vremea sa (anul 1931) câteva idei cu valoare de principiu, dintre care vom cita următoarele, considerate şi astăzi actuale [106, p. 5-8]:

– „normele vieţii sociale trebuie traduse ştiinţific în formule precise, care să supună realitatea complexă a vieţii sociale acelei discipline de logică şi claritate care este ştiinţa dreptului";

– „cunoaşterea precisă a principiilor superioare de drept şi aplicarea lor în opera de legiferare revine tehnicii legislative";

– „teoria pură a tehnicii legislative din punctul de vedere al eficacităţii legii îşi pierde mult din valoarea sa raţională sau logică şi în fond este indiferentă";

– „tehnica legislativă se vrea a fi o operă practică, cu scopul precis limitat de a realiza o

operă legislativă eficace care judecă, pragmatic, să-şi producă efectul său: legea să aibă succes; dacă legea nu are succes, cu siguranţă că tehnica legislativă a fost defectuoasă".

O altă lucrare de referinţă (având la fel un caracter de epocă), este voluminoasa monografie *Teorie şi tehnică în procesul de creare a dreptului* [98], semnată de *Anita M. Naschitz*, considerată una dintre pionerii cercetării tehnicii juridice în România în perioada postbelică [116, p. 325]. Fiind preocupată în special de domeniul conceptualizării juridice, autoarea subliniază că opera de reglementare juridică implică, cu necesitate, o precisă definire a tuturor elementelor acestei reglementări. Vizând să orienteze conduita oamenilor, prescriind anumite comportări, interzicând altele, stabilind drepturi şi obligaţii, determinând statuturi juridice, capacităţi, sfere de competenţă, statornicind sancţiuni, normele juridice trebuie să opereze cu preciziune, să restrângă cât mai mult posibil sfera de indeterminare. Definirea conceptelor cu care operează este, ca atare, o condiţie a eficacităţii acestor norme.

Aşadar, potrivit autoarei, construcţia conceptuală nu poate fi despărţită de operaţiunile de elaborare a fondului reglementărilor juridice. Justeţea şi eficacitatea normelor de drept reclamă o reflectare adecvată a realităţilor, reflectare ce nu se poate realiza, fără o bună folosire a mijloacelor conceptuale răspunzând nevoii de a asigura practicabilitatea şi realizabilitatea soluţiilor de fond [98, p. 250-253].

Generalizând, cercetătoarea precizează că conceptele, categoriile, construcţiile şi, în general structurile logice ale dreptului sunt susceptibile să răspundă acelei cerinţe de bază a tehnicii legislative care constă în capacitatea lor de a se mula faptelor şi relaţiilor sociale şi nu numai a celor privite în configurarea lor de moment, ci şi în dinamismul necesar al acestora [98, p. 255].

În continuare, perioada postcomunistă, de asemenea, a fost marcată de importante studii cu caracter monografic în materia tehnicii juridice, semnate de asemenea cercetători români, precum: Zlătescu V.D. (*Introducere în legistica formală. Tehnica legislativă*. Bucureşti, 1996 [139]); Hanga Vl. (*Dreptul şi tehnica juridică*. Bucureşti, 2000 [71]); Vida I. (*Manual de legistică formală: introducere în tehnica şi procedura legislativă*. Bucureşti, 2000 [135]; Grigore M. (*Tehnica normativă*. Bucureşti, 2009 [70]) etc.

În încercarea de a realiza o scurtă trecere în revistă a problemelor abordate de către autorii menţionaţi, vom preciza, iniţial, contribuţia prof. *I. Vida* la dezvoltarea teoriei tehnicii juridice, care a atras o atenţie specială *legisticii formale* ca ramură distinctă a dreptului. În Manualul său de legistică formală, autorul expune destul de detaliat şi argumentat atât normele metodologice de redactare a actelor normative (Partea I a lucrării), cât şi regulile de procedură legislativă (Partea a II-a), care şi constituie în ansamblul lor conţinutul legisticii formale ca ramură de drept (în viziunea autorului).

Pornind de la funcţia legislativă a Parlamentului, continuând cu ierarhia legilor şi rolul documentării juridice şi administrative, savantul trece uşor la principalele momente ale tehnicii legislative: conceptualizarea juridică, arhitectura actului normativ, redactarea actelor normative, sistematizarea, unificarea şi coordonarea legislaţiei, evenimentele legislative (modificarea, completarea şi abrogarea actelor normative), finalizând prima parte a lucrării cu problema aplicării normelor de tehnică legislativă în procesul elaborării actelor administrative normative, precizând necesitatea respectării acestor norme de către toate autorităţile care desfăşoară activitate normativă [135, p. 196].

Privită în ansamblul său, lucrarea reprezintă una dintre cele mai ample studii în materie de tehnică legislativă din arealul ştiinţific românesc, o lucrare de referinţă în care tehnica legislativă a fost scoasă ideatic din sfera teoriei generale a dreptului şi plasată în limitele unei ramuri de drept distincte, în care se reunesc şi unele norme de drept constituţional (sau nemijlocit parlamentar), sub auspiciul unei metodologii distincte de reglementare a relaţiilor sociale.

Cu ocazia revizuirii şi completării lucrării sale, în anul 2012, prof. *I. Vida* notează destul de tranşant că *Legistica formală* este aproape o noutate în peisajul doctrinei juridice româneşti. Nici o facultate de drept (cu excepţia Facultăţii de Administraţie Publică a Şcolii Naţionale de Studii Politice şi Administrative din Bucureşti) nu a inclus în programa sa de învăţământ *Legistica formală* [136, p. 5] (situaţie caracteristică, cu regret, şi Republicii Moldova – e.n.).

În continuare, ţinem să citãm câteva idei ale savantului, care în opinia noastră sunt relevante nu doar pentru tehnica legislativă din Republica Moldova (ca ştiinţă, disciplină didactică şi „artă"), dar şi pentru tehnica legislativă penală. Astfel, în viziunea cercetătorului, „opţiunea pentru *legistica formală* este un imperativ al învăţământului juridic modern şi un instrument al perfecţionării procesului legislativ, întrucât *Legistica formală* îşi propune să elimine haosul din sistemul legislativ, să găsească metodele şi căile de trecere de la instabilitatea legislativă la continuitatea procesului legislativ, fără sincope şi contradicţii".

Continuându-și argumentele, autorul consemnează că „*Legistica formală* este, înainte de toate, un silogism care articulează realitatea socială cu regulile tehnicii legislative şi ale procedurii legislative. Ea este, în acelaşi timp, o ramură distinctă de drept, o disciplină ştiinţifică şi o disciplină didactică. Ţinta acestei discipline este elaborarea legii în parametri necesari utilizatorilor săi. Pe această cale, se vizează eliminarea antinomiilor în drept, interpretările selective şi tendenţioase, extrapolările exagerate pentru a se ajunge la redactarea unor norme juridice congruente, predictibile, clare, simple şi precise." În acest context, cercetătorul apreciază că „legea nu poate fi nici opera exclusivă a specialiştilor din domeniul respectiv de reglementare (învăţământ, ştiinţă, agricultură, medicină, asigurări sociale etc.) şi nici a juriştilor. Doar conlucrarea lor poate fi un fun-

dament al unor reglementări juridice viabile" [136, p. 5].

Mergând şi mai departe, autorul subliniază că *Legistica formală*, aşa cum a fost concepută, nu se poate opri la tehnica redactării actelor normative. Ea trebuie să îşi urmeze drumul până la capăt, respectiv să îmbine exigenţele tehnicii legislative cu cele ale procedurii legislative pentru a supraveghea integritatea procesului legislativ [136, p. 5]. Pe acest fond, în lucrare sunt abordate nu numai problemele legate de esenţa tehnicii legislative (ierarhia legilor, structura actului normativ etc.), dar şi cele privitoare la procedura parlamentară şi extraparlamentară a elaborării legii (o atenţie deosebită fiind acordată procedurii legislative ordinare, procedurilor legislative speciale şi, mai ales, procedurii legislative complementare, specifică delegării legislative).

Aceeaşi linie de gândire poate fi atestată şi la prof. *V.D. Zlătescu*, care realizează o introducere în legistica formală, pe care o consideră un domeniu de vârf al ştiinţei dreptului [139, p. 9]. Mai mult, în viziunea cercetătorului „prin reglementarea legală a procedurii de elaborare a actelor normative care devine frecventă, disciplina se transformă dintr-o culegere de recomandări şi sfaturi pentru legiuitori, într-o adevărată ramură de drept: dreptul elaborării legislative" [139, p. 7]. În continuare, autorul regretă faptul că această disciplină nu se regăseşte în programul multor facultăţi de drept, deşi prin cunoaşterea tehnicilor, procedurilor şi procedeelor legisticii formale câştigă nu doar legiuitorii (parlamentarii, corpul tehnic care elaborează şi avizează proiectele de acte normative), dar şi interpreţii legii, practicieni şi teoreticieni, care, decelând „au rebours" mo-dul de a proceda al legiuitorului, pot să se apropie mai mult de intenţiile sale.

Confirmând aceste idei, în conţinutul lucrării cercetătorul punctează principalele aspecte ale tehnicii legislative, începând cu etapele procesului de elaborare (ştiinţifică şi tehnică) a dreptului, redactarea actelor normative, structura acestora, procedeele tehnice de entropie şi creaţie în legiferare şi finalizează cu conceptele şi procedeele de tehnică legislativă. În esenţă, lucrarea înserează o serie de reflecţii pe marginea aspectelor enunţate, susţinute cu concluzii şi argumente importante, relevante şi pentru demersul nostru ştiinţific.

La rândul său şi prof. *Vl. Hanga* a înregistrat o contribuţie inedită la dezvoltarea aspectelor ce ţin de materia dreptului şi a tehnicii juridice, precum: factorii de creare a dreptului, rolul tehnicii juridice în crearea dreptului, esenţa şi importanţa limbajului, a prezumţiilor, a ficţiunii juridice, a conceptelor şi construcţiilor juridice, a definiţiilor juridice, a categoriilor juridice ca procedee indispensabile procesului de elaborare a actelor normative [71].

O atenţie distinctă merită în acelaşi context contribuţia lui *M. Grigore* la delimitarea unor asemenea categorii precum: „tehnica legislativă, tehnica juridică şi legiferarea" [70, p. 21-26], şi la concretizarea conţinutului şi interferenţei dintre „tehnica legislativă, politica legislativă, politica juridică şi programul legislativ" [70, p. 26-28].

În viziunea cercetătorului, elaborarea dreptului (activitatea normativă) este un proces complex, el cuprinzând două laturi sau faze. O fază de formulare teoretică (ştiinţifică) de elaborare a normelor dreptului şi o altă fază de exprimare concretă a acestor norme, numită faza tehnică. Acest proces de elaborare a normelor juridice este numit „elaborarea dreptului sau a normelor juridice". Procesul de elaborare a dreptului este un proces continuu, influenţat de evoluţia datelor care îl condiţionează (este un proces deschis, nelimitat în timp, continuu; el este deosebit de intens în perioade ce succed unor evenimente ce produc schimbări sociale structurale) [70, p. 7].

În acelaşi timp, autorul concretizează că tehnica elaborării dreptului îşi găseşte cea mai fecundă expresie în *tehnica elaborării legii*. În schimb, tehnica aplicării dreptului pozitiv se manifestă sub forma aplicării nemijlocite a legii, care îmbracă forma unei *tehnici administrative*, căreia i se adaugă o *tehnică judiciară*, care asigură autoritatea de lucru judecat. In acelaşi cadru de idei, potrivit cercetătorului, se poate distinge o *tehnică doctrinară* şi una *jurisdicțională*. Dincolo de aceste aspecte tehnice particulare există o *tehnică juridică fundamentală*, care este inerentă procesului de elaborare a dreptului pozitiv şi care nu poate fi decât opera jurisconsulţilor [70, p. 11].

Este de menţionat totodată şi aspectul comparativ pe are îl dezvoltă cercetătorul, abordând atât procedurile normative naţionale (procedura legislativă cu toate etapele ei şi procedura elaborării actelor la nivelul Guvernului), cât şi procedurile normative comunitare (în concret: procedura de codecizie, procedura de consultare, procedura de cooperare şi de aviz conform).

Luând în consideraţie şi celelalte aspecte importante cercetate de către *M. Grigore* (motivarea şi avizarea proiectelor de acte normative, redactarea proiectelor de acte normative, arhitectura actului normativ, evenimentele legislative, sistematizarea, unificarea şi coordonarea legislaţiei, tehnica redactării actelor normative comunitare etc.), putem susţine că lucrarea reprezintă o deosebită valoare teoretică şi practică, fiind utilă atât cunoaşterii tehnicii normative, cât şi aplicării acesteia de către practicieni.

În continuare, vom releva şi alte studii care, chiar dacă mai reduse ca volum, sunt totuşi destul de consistente ştiinţific şi importante pentru dezvoltarea unor aspecte concrete ale tehnicii juridice (legislative), fiind semnate de aşa cercetători, precum:

– Flămânzeanu I. (*Elaborarea dreptului cu privire specială asupra legisticii formale* [65, p. 25-39]), care elucidează iniţial într-o formă succintă gradul de cercetare a tehnicii juridice în literatura de specialitate, după care punctează cele mai importante momente proprii legiferării, precum: distincţia dintre legea organică şi cea ordinară (importantă pentru conceperea legii), unele aspecte de procedură legislativă (în plan comparativ cu asemenea state precum Franţa, Belgia, Slovenia, Lituania etc.), specificul metodologiilor legislative (de asemenea sub aspect comparativ), regulile de redactare a actelor normative şi de structurare a acestora etc.

O atenţie deosebită autorul acordă distincţiei dintre legistica *materială* şi cea *formală*, în acest sens subliniind că politica legislativă (sau legistica materială) are drept obiect conceperea scopurilor şi mijloacelor unei acţiuni legislative, prin discernerea a ceea ce este de dorit de ceea ce este posibil. Aceasta se referă la sistemul de acţiune pe care îl reprezintă legislaţia. Ea decupează procesul legislativ în mai multe faze şi furnizează recomandări metodice pentru a ameliora eficacitatea legii. Pe de altă parte, tehnica legislativă sau legistica formală este arta de a face legile; ea reprezintă o parte a ştiinţei legislative ce are drept obiect aplicarea opţiunilor politicii legislative şi constă nu numai în redactarea textului de lege sau mai general în organizarea sa (prezentare formală, plan, titluri, diviziuni, etc.), dar şi în alegerea şi coordonarea modurilor de enunţare a normei de drept şi a procedeelor tehnice de realizare [65, p. 32].

În acelaşi timp, cercetătorul se expune pentru unitatea acţiunii ştiinţifice şi tehnice în procesul elaborării normativ-juridice, deoarece în cadrul acesteia, operaţiile ştiinţifice asigură cadrul esenţial de raţionalitate care previne voluntarismul creaţiei, intervenţia subiectivă, nefondată pe cunoaştere, a legiuitorului. Astfel, în viziunea sa, activitatea normativă juridică nu trebuie privită decât ca un tot unitar, fără să existe o ruptură între cele două preocupări: ştiinţifică şi tehnică, întrucât ştiinţa supune investigaţiei mediul social ce solicită intervenţia legiuitorului, iar tehnica determină modalităţile prin care intervenţia devine posibilă, prin acţiunea nemijlocită a legiuitorului [65, p. 27].

– Popescu S., Ciora C., Ţăndăreanu V. (*Probleme curente privind folosirea limbajului juridic* [118, p. 3-11]), care în calitatea lor de practicieni în cadrul Consiliului Legislativ al României, atrag în mod special atenţia asupra importanţei limbajului juridic în procesul de elaborare a legilor, elucidând unele probleme în folosirea acestuia, precum: polisemia (care creează riscul de neînţelegere a mesajului juridic al legii, venind astfel în contradicţie cu cerinţa exprimării *clare* şi *precise* a conceptelor juridice [118, p. 6]) şi antinomiile (contrarietăţi aparente sau reale dintre două texte legislative, care îl pun pe cel care citeşte legile sau le aplică să se găsească în faţa unor soluţii contradictorii), propunând unele soluţii de depăşire a acestora. În concluzie, cercetătorii precizează că limbajul legislativ reprezintă un compromis între exigenţa preciziei şi principiul primordial al înţelegerii depline a textelor juridice, sugerând legiuitorului să formuleze textele actelor normative într-o manieră care să asigure înţelegerea de către destinatarii săi, iar prin alegerea cu grijă a termenilor folosiţi să evite apariţia legilor de interpretare, atât de nerecomandate de tehnica legislativă [118, p. 11].

– Popescu S., Ciora C. (*Necesitatea realizării unei metodologii privind elaborarea unitară a actelor normative, ca fundament pentru un sistem legislativ de calitate şi stabil* [117, p. 41-60]), readuc în atenţie problema inflaţiei legislative şi impactul negativ al acesteia asupra recepţionării

voinţei legiuitorului de către cetăţeni. Or, inflaţia legislativă este considerată de natură să erodeze autoritatea legii, încrederea cetăţeanului în norma de drept şi să creeze o imagine externă nefavorabilă [117, p. 49]. În viziunea cercetătorilor pentru ca legile să fie înţelese mai bine şi să fie mai corect puse în practică, aplicate şi respectate, este esenţial să se vegheze asupra calităţii redacţionale şi acest lucru se poate realiza doar prin respectarea cu stricteţe a regulilor de tehnică legislativă [117, p. 56]. În acelaşi timp, specialiştii accentuează: „dacă justeţea unei legi, respectiv modul în care norma juridică răspunde la comanda socială, implică, cu precădere, factorul subiectiv, de oportunitate, soluţia politică, celelalte atribute ale unei legi bune, claritatea şi fermitatea sunt obţinute prin respectarea unor reguli stricte şi precise, de *tehnică legislativă* [117, p. 43]. Prin urmare, se recunoaşte că redactarea legilor necesită cunoştinţe şi abilităţi juridice speciale, precum şi o metodologie care să ghideze activitatea de elaborare a acestora. Mai mult, redactorul legii are ca sarcină să facă astfel ca proiectul de lege să fie corelat cu celelalte texte normative, ca metodele pe care le utilizează să fie uşor de folosit şi din punct de vedere juridic eficiente, iar formularea juridică să fie pertinentă şi inteligibilă. Prin urmare, textul final al proiectului trebuie să reflecte în mod clar şi exact imperativele legislative, comanda socială [117, p. 46].

– Popescu S. (*Unele aspecte privind conceptualismul juridic* [116, p. 321-333]) dezvoltă unele aspecte importante ale conceptualismului juridic ca parte a tehnicii legislative. Atenţia cercetătoarei este axată cu precădere asupra unor asemenea procedee de tehnică legislativă precum: conceptele juridice, construcţiile juridice şi instituţiile juridice, categoriile juridice, prezumţiile şi ficţiunile juridice, dezvăluind importanţa lor pentru procesul elaborării ştiinţifice şi tehnice a legilor. În realizarea studiului său, cercetătoarea foloseşte o serie de lucrări de referinţă semnate de renumiţi savanţi români şi străini (de ex., Ch. Perelman, P. Fariers, F. Terré, A. Naschitz etc.), subliniind astfel şi aportul acestora la dezvoltarea teoriei tehnicii juridice.

Conclusiv, vom menţiona că lista celor care au fost şi sunt preocupaţi de problemele tehnicii juridice în arealul ştiinţific românesc poate fi continuată, fapt ce probează atât un viu interes doctrinar, cât şi un nivel destul de ridicat al cercetării ştiinţifice în materie. În acelaşi timp, însă, carenţele legislaţiei, frecvent atestate de către cercetători, şi faptul că tehnica juridică rămâne şi în continuare a fi studiată fragmentar şi sintetic doar în cadrul teoriei generale a dreptului, ne face să deducem că realizările ştiinţifice nu sunt valorificate suficient în practică (nici ca disciplină didactică, necesară pentru formarea profesională a redactorilor de legi, şi nici ca metodologie obligatorie în activitatea legiuitorului).

În continuare, ne vom orienta atenţia spre doctrina rusească, în vederea precizării contribuţiilor inedite aduse la dezvoltarea teoriei tehnicii juridice de către renumiţi cercetători ruşi, precum:

– Тихомиров Ю.А. (*Теория закона*. Москва, 1982 [334]; *Законодательная техника: понятие и элементы*. Москва, 2000 [331], *Законодательная техника как фактор эффективности законодательной и правоприменительной деятельности*. Нижний Новгород, 2000 [332]). În una din numeroasele sale lucrări (elaborate în coautorat), cercetătorul dezvoltă cu precădere noţiunea şi elementele tehnicii legislative (în concret, natura şi menirea tehnicii legislative şi regulile acesteia), precum şi experienţa străină în materie de tehnică legislativă. În calitate de elemente ale tehnicii legislative, cercetătorul analizează: structura normativă a textului legii şi regulile întocmirii acesteia, limbajul legii, logica textelor normative, procedura elaborării proiectelor de lege etc. În contextul relevării experienţei altor state în materie de tehnică legislativă, cercetătorul subliniază în mod special, valoarea teoretică şi practică a cunoaşterii de către persoanele implicate în procesul legislativ şi normativ a particularităţilor activităţii legislative din alte state, fapt ce le-ar permite atât înţelegerea corectă, cât şi evitarea erorilor în procesul de ajustare a legislaţiei la anumite standarde general recunoscute [333, p. 250].

În ansamblu, lucrarea semnată de un colectiv de autori [200], a fost concepută ca un ghid pentru practicienii procesului normativ, fiind propusă în acelaşi timp şi ca material didactic pentru facultăţile de drept, disciplină considerată indispensabilă formării profesionale a juriştilor.

– Керимов Д.А. (*Законодательная техника*. Москва, 1998 [224]), abordează asemenea subiecte precum: – dreptul, legiferarea şi tehnica legislativă; – esenţa, conţinutul şi forma legii; – coraportul dintre norma juridică şi articolul din lege; – logica, stilul şi limbajul legii; – caracterul sistemic al dreptului şi sistematizarea legislaţiei, lucrarea fiind concepută ca un manual ştiinţifico-metodic.

– Арзамасов Ю.Г. (*Нормография: теория и методология нормотворчества*. Москва, 2007 [296]), pledează în lucrarea sa (elaborată în coautorat) pentru recunoaşterea „normografiei” ca ştiinţă aplicativă, auxiliară teoriei generale a dreptului, necesară pentru cunoaşterea metodologiei elaborării actelor normative [296, p. 21]. Lucrarea este structurată în două părţi: prima cuprinde unele aspecte generale ce vizează activitatea de elaborare a dreptului şi tehnica juridică (precum, noţiunea, principiile şi rezultatele activităţii de elaborare a normelor de drept, noţiunea şi mijloacele tehnicii juridice, cerinţele înaintate faţă de proiectele de acte normative şi modalităţile de expunere a actelor normative), iar cea de-a doua este dedicată tehnologiilor activităţii normative (precum, organizarea şi metodologia elaborării proiectelor de legi, etapele procesului legislativ, activitatea normativă a autorităţilor centrale ale puterii de stat şi activitatea normativă a autorităţilor administraţiei publice locale), fiind astfel, de asemenea, considerată drept un ghid al metodologiilor aplicate în procesul de elaborare a actelor normative.

Sub aspect didactic şi aplicativ, într-adevăr lucrarea merită toată aprecierea deoarece autorii

au reuşit să accentueze nu doar distincţia dintre categoriile de acte normative adoptate în cadrul statului, dar şi dintre activitatea normativă a diferitor autorităţi şi a procesului normativ desfăşurat de către fiecare dintre ele.

– Москалькова Т.Н., Черников В.В. (*Нормотворчество*. Москва, 2011 [286]), propun, de asemenea, o lucrare inedit concepută, în care dezvoltă în mod succesiv cele mai importante momente şi etape ale procesului normativ. Astfel, pentru început autorii se axează pe elucidarea esenţei dreptului în contextul mecanismului de reglementare socială, a noţiunii de „activitate de elaborare a normelor de drept", a procesului desfăşurării acesteia, precum şi pe identificarea cercului de subiecţi implicaţi în activitatea normativă, pentru ca ulterior să dezvolte nemijlocit cele mai importante momente ale procesului normativ: stabilirea necesităţii de reglementare normativă, monitorizarea normativă, planificarea activităţii normative, pregătirea proiectului de act normativ, particularităţile textului actului normativ (limbaj, stil, definiţii, logică, structură), expertiza proiectelor de acte normative, înregistrarea de stat a actelor normative şi finalizează cu problema sistematizării actelor normative. Privită în ansamblu, lucrarea are avantajul de a dezvolta destul de detaliat toate particularităţile şi etapele activităţii normative, fapt ce-i accentuează valoarea teoretică şi practică.

– Давыдова М.Л. (*Юридическая техника: проблемы теории и методологии*. Волгоград, 2009 [191]) îşi iniţiază studiul cu unele reflecţii pe marginea dilemei conturate în jurul noţiunilor de „tehnică juridică" şi „tehnologie juridică", în încercarea de a-şi expune poziţia şi astfel să-şi justifice alegerea pentru terminologia folosită. În continuare, un moment nu mai puţin important accentuat de autoare ţine de precizarea rolului tehnicii juridice în cadrul societăţii, subliniind două idei în acest sens: în primul rând, rolul fundamental al tehnicii juridice în menţinerea în stare funcţională a dreptului ca sistem, asigurarea stabilităţii şi dezvoltării durabile a acestuia şi, în al doilea rând, rolul tehnicii juridice în transformarea evolutivă a dreptului, asigurarea corespunderii acestuia relaţiilor sociale dinamice şi necesităţilor schimbătoare ale societăţii [191, p. 11-12].

Pe de altă parte, cercetătoarea nu evită a releva şi perceperea acestui rol al tehnicii juridice în diferite sisteme de drept (anglo-saxon, romano-germanic şi musulman), precizând că aceasta depinde în mare parte de specificul reglementării juridice şi de stilul juridic ce caracterizează fiecare familie de drept. Respectiv, în familia de drept anglo-saxonă, dat fiind faptul că principalul izvor de drept este considerat precedentul judiciar, dezvoltarea tehnicii juridice de la bun început a presupus perfecţionarea formelor de jurisdicţie, a metodelor de examinare a cauzelor deduse judecăţii şi a metodelor de probare. În sistemul romano-germanic principalul izvor al dreptului este văzut a fi activitatea legiuitorului şi, prin urmare, dezvoltarea procedeelor tehnico-juridice a fost axată întotdeauna pe perfecţionarea modalităţilor de expunere a voinţei legiuitorului, pe perfectarea tex-

telor de lege, sistematizarea şi codificarea acestora. Un model cu totul distinct de tehnică juridică este considerată cea caracteristică sistemului musulman de drept, întrucât în cadrul acestuia se presupune că dreptul deja există sub forma textului Koranului şi, respectiv, dezvoltarea dreptului înseamnă cunoaşterea acestui text, altfel spus interpretarea lui (sarcină ce revine cu precădere doctrinei). De aceea, dezvoltarea tehnicii juridice în cadrul acestui sistem se caracterizează, în primul rând, prin perfecţionarea procedeelor de interpretare [191, p. 15-17].

În continuare, atenţia autoarei este axată pe asemenea probleme importante precum: semnificaţia ştiinţifică şi practică a tehnicii juridice; noţiunea tehnicii juridice şi locul ei în sistemul categoriilor teoriei generale a dreptului; clasificarea şi componenţa (structura) tehnicii juridice; limbajul ca mijloc socio-general principal al tehnicii juridice; construcţia juridică ca mijloc doctrinar principal al tehnicii juridice; prescripţia normativă ca mijloc normativ principal al tehnicii juridice; ipotezele juridice ca varietate a prescripţiilor normative (axiomele, prezumţiile, ficţiunile etc.); simbolurile juridice ca mijloace normative ale tehnicii juridice. Privită în ansamblu, lucrarea prezintă o deosebită valoare teoretică şi practică, fapt ce o face utilă ca sursă ştiinţifică, manual didactic, dar şi ca un ghid pentru practicieni.

Lista cercetătorilor ruşi care şi-au adus aportul la dezvoltarea teoriei tehnicii juridice poate fi continuată şi de alte nume sonore, care fie în calitate de autori de monografii şi materiale didactice (Чухвичев Д.В. *Законодательная техника.* Москва, 2006 [350]; Кашанина Т.В. *Юридическая техника*. Москва, 2011 [223] etc.), fie de articole ştiinţifice (Карташов В.Н. (*Юридическая техника, тактика, стратегия и технология (к вопросу о соотношении)*. Н. Новгород, 2000 [221]; Соловьев О.Г. *К вопросу о юридической технике в теории права: понятие, виды, значение*. Ярославль, 2002 [325]), fie de teze de doctor în drept (Болдырев С.Н. *Юридическая техника: теоретико-правовой анализ.* Ростов на Дону, 2014 [176]) au dezvoltat într-o formă inedită problematica din domeniu.

Spaţiul redus în care trebuie să ne încadrăm, cu regret, nu ne permite o analiză pe măsură a acestor lucrări. De aceea, concluziv vom sublinia că cele menţionate *supra* denotă un viu interes şi o preocupare constantă a cercetătorilor ruşi pentru dezvoltarea tehnicii juridice ca ştiinţă, moment ce, după cum o spun chiar ei, vine în contrast cu calitatea actelor normative. Pornind de la acest fapt, practic majoritatea cercetătorilor pledează nu doar pentru predarea *Tehnicii juridice* la facultăţile de drept, dar şi pentru organizarea de cursuri de instruire pentru practicienii implicaţi nemijlocit în procesul elaborării actelor normative, văzute fiind ca absolut necesare pentru valorificarea rezultatelor ştiinţifice în practica normativă a statului.

Vorbind în continuare despre situaţia din arealul ştiinţific autohton, de la bun început trebuie să precizăm că în comparaţie cu doctrina românească şi cea rusească, în mediul academic de la

noi, cu regret, nu poate fi atestat un asemenea interes faţă de tehnica juridică, preocupările ştiinţifice încadrându-se doar în limitele teoriei generale a dreptului (despre care am enunţat ceva mai sus). Respectiv, studii în materie sunt foarte puţine, lipsind cu desăvârşire lucrările cu caracter monografic. Este o constatare făcută şi de alţi cercetători cu ceva timp în urmă (bunăoară, I. Postu în anul 2003 [120, p. 3]), dar care, cu regret, rămâne actuală şi astăzi.

Dincolo de acest moment regretabil, totuşi trebuie să recunoaştem semnificaţia unor lucrări în materie. Bunăoară, notele de curs semnate de către B. Negru şi V. Cojocaru (*Tehnica legislativă.* Chişinău, 1996 [99]) prezintă importanţă datorită încercării autorilor de a dezvolta unele aspecte însemnate în materie, precum: noţiunea, esenţa şi importanţa tehnicii legislative; organizarea activităţii de elaborare a legii, principiile legiferării; actele normativ-juridice şi categoriile acestora; elaborarea şi definitivarea concepţiei legii; procesul de elaborare a actelor normative şi principalele etape ale acestuia; activităţile prealabile redactării; redactarea actelor normative şi regulile proprii acesteia; teoria creaţiei şi lacunele în drept. În acelaşi timp, autorii atrag atenţia şi asupra problemelor ce ţin de: realizarea dreptului; interpretarea normelor juridice; acţiunea actelor normative în timp, spaţiu şi asupra persoanelor; tehnica elaborării actelor de drept internaţional; sistemul dreptului, evidenţa actelor normative, sistematizarea şi perfecţionarea legislaţiei.

Per ansamblu, lucrarea, chiar dacă a fost concepută ca material didactic, prezintă şi o valoare ştiinţifică întrucât dezvoltă într-o anumită măsură teoria tehnicii legislative, ca parte integrantă a teoriei generale a dreptului. Cu toate acestea, trebuie să recunoaştem că pe alocuri, autorii abordează aspecte ce exced domeniului tehnicii legislative (precum acţiunea actelor normative în timp, spaţiu şi asupra persoanelor), fie expun o informaţie deja perimată (precum cea referitoare la Departamentul legislativ din cadrul Ministerului de Justiţie), moment justificat pe deplin de particularităţile timpului în care a fost publicată lucrarea. Lipsa preocupării ulterioare a autorilor de a o revizui şi actualiza, din punctul nostru de vedere, se poate explica ca fiind determinată de două cauze strâns legate între ele: lipsa interesului ştiinţific faţă de teoria tehnicii juridice şi a tehnicii legislative şi, în acelaşi timp, lipsa acestei teorii ca disciplină didactică din programele de studii ale facultăţilor de drept din ţară.

O asemenea situaţie, regretabilă de altfel, nu se încadrează sub nici o formă în contextul actual al Republicii Moldova, care tinde spre democratizarea societăţii şi consolidarea statului de drept, în care, după cum se ştie, rolul primordial revine legii, ordinea de drept fiind direct dependentă de calitatea şi eficienţa acesteia.

Sesizând perfect aceste momente, cât şi importanţa deosebită şi necesitatea unei tehnici legislative dezvoltate pentru un stat de drept, cercetătorul I. Postu şi-a propus pentru teza sa de doctor în drept să dezvolte – *Rolul şi importanţa tehnicii legislative în ascensiunea calităţii reglemen-*

tării relațiilor sociale [120], pentru a demonstra locul şi rolul tehnicii legislative în reglementarea relaţiilor sociale, cât şi importanţa acesteia în elaborarea unor acte normative calitative [120, p. 3]. În contextul argumentării importanţei studiului realizat, autorul notează că problema abordată este deloc de neglijat pentru faptul că legea, de rând cu actele juridice subordonate legii, constituie fundamentul activităţii şi prosperării unei societăţi moderne, societate ce trebuie să răspundă aspiraţiilor statului de drept [120, p. 3].

În vederea atingerii scopului propus, autorul supune analizei o serie de aspecte ale problematicii abordate, precum: conceptul tehnicii juridice şi rolul acesteia în elaborarea dreptului; conceptul tehnicii legislative şi principiile legiferării; conceptul, structura şi clasificarea actelor normative; procedeele de tehnică legislativă şi regulile desfăşurării acestora, pentru ca în capitolul final al lucrării să identifice unele strategii concrete de perfecţionare a procesului de elaborare a legislaţiei (precum: crearea şi organizarea cadrului juridic pentru elaborarea proiectelor de legi; rolul expertizei în calitatea reglementărilor normative; opinia publică ca factor determinant în stabilirea necesităţilor reglementării normative).

Un aport distinct la dezvoltarea teoriei tehnicii juridice în arealul autohton a înregistrat şi cercetătorul Gh. Feodorov, printr-o serie de articole ştiinţifice, precum:

– *Правотворчество и язык закона* [342, p. 4-9], în care autorul accentuează ideea că dreptul poate influenţa conduita şi voinţa oamenilor doar cu ajutorul limbajului, care astfel intermediază voinţa legiuitorului şi conştiinţa destinatarilor normelor juridice; respectiv, limbajul are două funcţii: de reprezentare (exprimare) a voinţei legiuitorului şi comunicativă (aducerea la cunoştinţa cetăţenilor a voinţei legiuitorului) [342, p. 4]) şi influenţează nemijlocit conţinutul legislaţiei. Acest fapt, după autor, impune respectarea unor reguli stricte de limbaj în procesul elaborării proiectelor de acte normative.

– *Правотворчество и законодательная техника* [343], articol în care Gh. Feodorov dezvoltă succint: noţiunea şi distincţia dintre „tehnica legislativă” şi „tehnica juridică” (pe care o înţelege extrem de redus ca totalitate de mijloace, procedee şi reguli utilizate la întocmirea actelor de aplicare a dreptului şi a actelor individuale (sentinţe, dispoziţii, hotărâri, ordine etc.) [343, p. 8], prin aceasta practic ignorând legătura ce există între tehnica juridică şi cea legislativă); principalele cerinţe înaintate faţă de forma proiectelor de legi; mijloacele de expunere a voinţei legiuitorului (construcţiile juridice etc.) etc..

– *Правовые презумпции. Юридические фикции. Преюдиции* [344], studiu axat, după cum se observă, pe unele dintre cele mai principale procedee de tehnică legislativă, precum prezumţiile juridice şi ficţiunile juridice, în vederea elucidării conţinutului, particularităţilor şi importanţei lor pentru elaborarea legii.

Privite în ansamblu, studiile elaborate de către Gh. Feodorov, prezintă o anumită valoare ştiinţifică, cel puţin din considerentul că cercetătorul lansează pentru discuţii şi dezbateri aspecte importante din domeniul tehnicii juridice şi al tehnicii legislative, subliniind necesitatea acestora pentru dezvoltarea teoriei tehnicii juridice şi în mediul academic de la noi. Cu regret, sunt puţini cei care răspund unor asemenea provocări ştiinţifice.

Acest moment, după cum am subliniat ceva mai înainte, este regretabil, deoarece lipseşte practic activitatea legislativă a statului de fundamentul ştiinţific necesar, fapt soldat cu o serie de consecinţe negative, uneori irecuperabile. În acest sens, vom preciza că organizarea raţională şi fundamentată ştiinţific a procesului tehnic a activităţii de creare a dreptului contribuie la ridicarea calităţii actelor normative şi permite evitarea erorilor în practica aplicării acestora. În schimb, folosirea ineficientă a tehnicii juridice se poate transforma fie în cauze ale instabilităţii dreptului, o intervenţie excesivă în ordinea de drept prin adoptarea de noi şi noi reglementări, fie în o sursă de încălcare a legalităţii, într-un mijloc de substituire a voinţei reale a legiuitorului cu voinţa organelor ce aplică dreptul [325, p. 18].

Reiterând o idee expusă *supra*, vom menţiona că pe lângă puţinele cercetări în materie, tehnica juridică nu este valorificată în măsura necesară nici ca disciplină didactică. În viziunea noastră, acest moment este inacceptabil şi necesită remedieri corespunzătoare.

În pofida faptului că redactarea legilor reprezintă un domeniu specializat, trebuie să recunoaştem că un număr mare de jurişti nu manifestă aptitudinile necesare sau sunt slab pregătiţi din acest punct de vedere, ceea ce se reflectă şi în reglementările normative pe care le întocmesc şi care, ulterior, se dovedesc a fi confuze, contradictorii, greu aplicabile. În acelaşi timp, şi teoreticieni în materie sunt extrem de puţini. Prin urmare, dacă se doreşte ameliorarea calităţii modului de elaborare şi redactare a legilor trebuie investit în specialişti care să dispună de aptitudinile necesare şi să fie interesaţi de activitatea dată [33, p. 9].

Aşadar, eficienţa şi calitatea activităţii de legiferare, mai bine zis a rezultatului acesteia – actele normative, depinde substanţial de existenţa normelor de tehnică legislativă şi de abilitatea specialiştilor chemaţi să le aplice. La rândul său, este necesară şi o anumită calitate a normelor de tehnică legislativă care de altfel, depinde tot de profesionalismul celor care le întocmesc. Acest moment ne determină să recunoaştem semnificaţia deosebită a tehnicii legislative nu doar ca un sistem de norme juridice şi ştiinţă, dar şi ca o disciplină juridică indispensabilă procesului de formare a viitorilor jurişti în instituţiile de învățământ superior.

1.2. Interesul doctrinar faţă de tehnica legislativă penală

Referindu-ne nemijlocit la subiectul tezei de doctorat – *tehnica legislativă penală*, vom preciza de la bun început că sub aspect istoric, se impune în atenţie contribuţia deosebită a lui J.P. Marat (1743-1793), care (în contextul participării în anul 1777 la un concurs pentru cel mai bun proiect de reformare a dreptului penal) publică în anul 1782 „Planul legislaţiei penale". În introducerea acestuia, autorul nota: „este important ca în prezentarea infracţiunilor şi a pedepselor să nu fie nimic neînţeles, cu dublu sens sau întâmplător, este nevoie după caz de o descriere detaliată. Cu toate acestea, cât de detaliat nu ar fi Codul penal, el nu trebuie privit ca o simplă enumerare a infracţiunilor şi pedepselor; de la acesta se cere expunerea semnelor care constituie baza sa, spiritul legilor penale" [280, p. 29]. Acest moment poate fi considerat una dintre primele preocupări ştiinţifice faţă de tehnica legislativă penală.

După cum am precizat ceva mai sus, în arealul nostru ştiinţific nu s-a conturat până la moment o adevărată teorie în acest sens, şi la fel ca în cazul tehnicii juridice, este destul de acută necesitatea abordării sale ştiinţifice şi implementării în procesul formării profesionale a juriştilor.

Desigur, unele aspecte minore de tehnică juridico-penală sunt expuse tangenţial practic în toate manualele şi studiile de drept penal semnate de penaliştii autohtoni (Borodac A. *Drept penal. Calificarea infracţiunilor.* Chişinău, 1996 [15]; Borodac A. *Calificarea infracţiunilor*. Chişinău, 2006 [14]; Botnaru S., Şavga A., Grosu Vl., Grama M. *Drept penal. Partea generală.* Vol. I. Chişinău, 2005 [62]; Macari I. *Drept penal al Republicii Moldova. Partea generală*. Chişinău, 2002 [88]; Borodac A., Gherman M., Maldea N. *Manual de drept penal: Partea generală*. Chişinău, 2005 [89]; Mariţ Al. *Drept penal. Partea generală*. Vol. I. Chişinău, 2002 [90]; Brînză S., Stati V. *Drept penal. Partea specială*. Vol I. Chişinău, 2011 [61]; *Drept penal: Partea generală*. Vol. I. / M. Grama, S. Botnaru, A. Şavga. Chişinău, 2012 [63] etc.), doar că, cu unele mici excepţii, nimeni nu invocă un asemenea concept precum *tehnica legislativă penală* (sau tehnica juridico-penală).

În pofida acestui fapt, într-un şir de alte studii în domeniu, cercetătorii (Brînză S. [19], Stati V. [20], Ciobanu I.A., Groza Iu. [38], Cojocaru R. [47], Zosim Al. [142], Bîrgău M., Ursu V. [13], Gladchi Gh., Nour V. [69], Mariţ Al. [91], Berliba V. [12], Cuşnir V. [53], Mutu-Strulea M. [97] etc.) atestă existenţa a numeroase carenţe în legea penală, cauzate atât de conceperea şi promovarea defectă a politicii penale, cât şi de nerespectarea normelor de tehnică legislativă. În acelaşi timp, cu ocazia unor cercetări tematice, penaliştii şi criminologii enunţă unele tangenţe şi interferenţe între politica penală, legea penală şi tehnica legislativă. În continuare vom releva câteva contribuţii ştiinţifice în materie:

– Ciobanu I.A., Groza Iu., în lucrarea *Politica penală – etape, obiective şi direcţii de acţiu-*

ne, 2008 [38], se axează în principal pe explicarea conceptelor de „politică penală”, „luptă împotriva criminalităţii”, „controlul asupra criminalităţii”, „contracararea criminalităţii”, „prevenirea criminalităţii” şi concretizarea rolului criminologiei şi a politicii penale în realizarea acestora. Pe lângă argumentarea rolului deosebit al criminologiei în fundamentarea unei politici penale eficiente în lupta împotriva criminalității, cercetătorii accentuează necesitatea şi importanţa expertizei criminologice (a proiectelor de legi, a diverselor proiecte sociale, a programelor naţionale de luptă împotriva tipurilor de criminalitate concretă etc.), iar pentru viabilitatea programelor de luptă cu criminalitatea, ei consideră a fi absolut necesară „fundamentarea unei politici penale eficiente, asigurată de procesul legislativ” [38, p. 111]. Respectiv, deducem că chiar dacă într-o formă indirectă, cercetătorii recunosc semnificaţia tehnicii legislative în asigurarea eficienţei politicii penale.

– Cojocaru R. – *Politica penală a Republicii Moldova în domeniul criminalizării şi decriminalizării: tendinţe actuale şi soluţii de perspectivă*, 2012 [47], supune unei analize critice modificările de ultimă oră operate în Codul penal al Republicii Moldova şi mai ales în materie de decriminalizare. În concret, autorul îşi exprimă dezacordul referitor la dezincriminarea faptei de vătămare intenţionată uşoară a sănătăţii sau a integrităţii corporale (şi atribuirea acesteia la categoria contravenţiilor), apreciind-o ca una pripită şi neadecvată gradului prejudiciabil ce îi este aferent. În concluzie, cercetătorul susţine că regimul sancţionator actual al acestei fapte nu corespunde pe deplin gravităţii, deoarece o asemenea valoare socială, precum sănătatea persoanei, nu poate fi sacrificată în schimbul umanizării legii penale pe calea dezincriminării faptelor săvârşite prin violenţă [47, p. 60].

– Zosim Al. *Aspecte ale prevenirii erorilor în procesul elaborării şi realizării politicii penale*, 2012 [142]. Este un studiu deosebit de relevant pentru cercetarea noastră, întrucât autorul, în urma unei evaluări obiective, dă o apreciere concretă politicii penale actuale a Republicii Moldova, subliniind că este marcată de grave erori, mai ales în ceea ce priveşte alegerea strategiei de combatere a criminalităţii (represivă versus umanistă). În acelaşi timp, dânsul constată că legea penală ca element al politicii penale şi politica penală în ansamblul său, tot mai mult capătă un caracter de clasă, represiunea penală în cea mai mare parte fiind orientată spre păturile mai sărace ale populaţiei, în timp ce criminalitatea celor bogaţi rămâne în afara răspunderii penale. Acest fapt denotă în viziunea sa o încălcare gravă a principiului constituţional al egalităţii persoanelor în faţa legii şi a justiţiei şi, prin urmare, reliefează caracterul discriminant al politicii penale.

Una din erorile grave admise în procesul de conturare a politicii penale, identificată de către cercetător, este *încălcarea principiului abordării ştiinţifice a acestui proces* sau respectarea parţială a acestuia. În concret, are în vedere că proiectele actelor normative sunt supuse expertizei în diverse instituţii de stat, inclusiv ştiinţifice, însă opiniile experţilor (practicieni şi teoreticieni), nu

sunt obligatorii pentru legiuitor, fapt ce duce la o ineficienţă a politicii penale în general [142, p. 179].

După cum am menţionat, studiul realizat de către Al. Zosim prezintă o importanţă distinctă atât prin faptul că sesizează legătura strânsă dintre politica penală şi legea penală, cât şi prin aceea că evidenţiază rolul ştiinţei în optimizarea calităţii politicii penale şi a legii penale.

– Bîrgău M., Ursu V. *Impactul dreptului internațional asupra dreptului penal al Republicii Moldova*, 2007 [13]. Cercetătorii supun analizei fenomenul racordării legislaţiei penale naţionale la instrumentele juridice internaţionale, elucidând iniţial particularităţile mecanismului de implementare a normelor internaţionale în sistemul legislaţiei Republicii Moldova. Prezintă importanţă faptul că în contextul analizei detaliate a problemei incorporării normelor dreptului internaţional în legislaţia penală naţională, autorii evidenţiază specificul normelor internaţionale, subliniind că acestea au o structură trunchiată (formal redusă) şi nu conţin sancţiuni concrete. În acelaşi timp, ei dezvoltă două metode ale procesului de incorporare: recepţia şi trimiterea, care prin esenţa lor sunt subiecte ce se încadrează domeniului tehnicii legislative.

– Gladchi Gh., Nour V. – *Examen critic al regulilor generale de individualizare a pedepselor – persoana juridică*, 2005 [69]. În contextul abordării problemei individualizării pedepsei aplicate persoanelor juridice, autorii invocă un aspect ce prezintă importanţă din perspectiva tehnicii legislative penale. Este vorba de critica adusă de către autori criteriilor de clasificare a infracţiunilor, în care subliniază pe bună dreptate că în condiţiile în care principalul criteriu de clasificare a infracţiunilor este „gradul prejudiciabil al faptei în raport cu pedeapsa închisorii aplicate persoanei fizice”, rămâne a fi incertă evaluarea gravităţii faptelor comise de persoanele juridice, pentru care singura pedeapsă principală este amenda. Respectiv, devine dificilă şi aprecierea circumstanţei atenuante pentru persoana juridică „săvârșirea pentru prima dată a unei infracţiuni uşoare sau mai puţin grave” în cazul când legiuitorul nu a dispus clasificarea infracţiunilor după gradul prejudiciabil al faptei pentru persoana juridică [69, p. 136]. Apreciind în mod special acest aspect, ne-am propus să-i acordăm o atenţie distinctă în unul din compartimentele de mai jos.

– Barbăneagră Al. – *Perfecționarea legislației penale – imperativ al timpului*, 2005 [8], pune în discuţie unele propuneri de perfecţionare a legislaţiei penale, considerate oportune pentru obţinerea unei legi penale cât mai aproape de imperativele timpului. Iniţiindu-şi demersul cu precizarea faptului că Codul penal actual al Republicii Moldova corespunde în linii generale rigorilor timpului (întrucât a exclus în mare parte, caracterul declarativ al normelor penale, clişeele ideologice, a evidenţiat principiul priorităţii valorilor umane şi a eficientizat într-o anumită măsură lupta cu criminalitatea), autorul nu evită a recunoaşte că acesta conţine, evident şi anumite carenţe inerente unor lucrări de asemenea gen. În mod special, domnia sa atrage atenţia asupra faptului că în

pofida tendinţelor legiuitorului de a racorda conţinutul legii penale la rigorile şi standardele internaţionale, totuşi, există vădite divergenţe între componenţele de infracţiune reglementate în Codul penal şi actele internaţionale în domeniu (bunăoară, art. 135, 137, 138 CP al RM). În acelaşi timp, autorul constată cu regret că în cod sunt suficient de multe componenţe de infracţiune a căror latură obiectivă fie agravantele lor sunt prea vagi sau esenţa a căror nu este formulată de legiuitor [8, p. 59]. În pofida carenţelor constatate în conţinutul legii penale (pentru care subliniază necesitatea efortului de continuare a muncii de ajustare şi perfecţionare a acesteia de către savanţi şi practicieni din domeniu) autorul, cu regret, nu face nici-o aluzie la legătura dintre acestea şi tehnica legislativă (moment ce caracterizează majoritatea studiilor în domeniu).

– Brînză S. – *Soluții de perfecționare a cadrului legislativ de prevenire și combatere a traficului de persoane în Republica Moldova,* 2007 [19]. Studiul conţine o abordare comparativă a Codului penal al Republici Moldova ca principalul instrument de politică penală în materia traficului de persoane şi a Legii privind prevenirea şi combaterea traficului de fiinţe umane, în calitate de complement de bază al acestui instrument. În rezultatul confruntării dispoziţiilor acestor acte legislative, cercetătorul atestă existenţa unor contradicţii vădite dintre ele (atât ce ţin de aparatul noţional, cât şi de descrierea modalităţilor de comitere a infracţiunii), moment ce în principiu poate fi apreciat ca un rezultat evident al neglijării normelor de tehnică legislativă la elaborarea acestora.

Generalizând asupra studiilor enunţate până acum, putem sesiza un moment caracteristic tuturor – în pofida faptului că identifică carenţe, coliziuni şi alte aspecte problematice în conţinutul legii penale, cercetătorii, destul de evaziv fac aluzie la tehnica legislativă, cu toate că în centrul atenţiei lor se află anume diferite elemente ale acesteia.

Pe de altă parte, însă trebuie să recunoaştem meritul unor studii ştiinţifice de a pune în evidenţă diferite aspecte ce vizează în mod direct aspectele de tehnică legislativă a legii penale. În viziunea noastră, în sensul dat prezintă importanţă câteva lucrări (în realitate poate sunt mai multe) semnate de:

– Bujor V., Vdovicenco O. – *Unele aspecte vizând elaborarea normelor de drept penal*, 2009 [35]. Cercetătorii dezvoltă problema elaborării normelor de drept penal, punând accentul în principal pe construirea componenţelor de infracţiune materială, formală şi formal-redusă în funcţie de pericolul social al faptei. O atenţie distinctă în cadrul studiului este acordată problemei construirii sancţiunii penale, fiind sintetizate câteva reguli-repere, respectarea cărora ar contribui la construirea unor sancţiuni penale eficiente şi echitabile.

– Mutu-Strulea M. – *Coliziunile şi carenţele legii penale,* 2007 [97]. Cercetătoarea îşi axează studiul pe două probleme tehnico-legislative majore ale legii penale (numite inconveniente

logico-formale): carenţele şi coliziunile. Pornind de la esenţa acestor defecte logico-formale ale legii penale, drept *coliziune* este apreciată situaţia în care legiuitorul stabileşte norme raportându-le ca parte şi întreg, fără însă a stabili între ele coraportul de specialitate, iar drept *carenţă* – absenţa regulii necesare în cazul unor dezacorduri între situaţia *de iure* şi cea *de facto*. În viziunea cercetătoarei, cele mai serioase deficienţe sunt create de normele de blanchetă, deoarece absenţa actului normativ la care face referinţă Codul penal, face dificilă aplicarea lui. Privind în ansamblu studiul realizat de către M. Mutu-Strulea, care chiar dacă nu prezintă o abordare complexă a subiectului, totuşi prin aspectele dezvoltate şi nemijlocit, deficienţele logico-formale concrete identificate în conţinutul legii penale, sugerează într-o formă indirectă semnificaţia şi necesitatea respectării regulilor de tehnică legislativă în procesul legiferării penale.

– Lealin Iu. *Semnele estimative: cauzele utilizării legislative, mecanismul reglementării juridico-penale*, 2011 [76]. Studiul dat poate fi considerat drept una din puţinele abordări teoretice a instituţiei semnelor estimative (ca element-procedeu distinct al tehnicii legislative) în arealul ştiinţific autohton, cercetătorul venind cu o expunere destul de detaliată asupra esenţei, funcţiilor şi semnificaţiei tehnico-legislative a semnelor estimative în procesul legiferării penale. În acelaşi timp, ţinând cont de argumentele *pro* şi *contra* acestor semne expuse în doctrină, Iu. Lealin încearcă să identifice unele criterii şi condiţii, respectarea cărora ar evita eventualele disfuncţionalităţi pe care ar putea să le genereze acestea. În concluzie, cercetătorul subliniază că utilizarea în legislaţia penală a semnelor estimative este determinată de un şir de cauze obiective şi subiective şi este însoţită de îndeplinirea unui spectru larg de funcţii diferite după caracterul său. Toate acestea vorbesc despre productivitatea aplicării legii penale, care apare cu condiţia fixării legislative corespunzătoare a semnelor estimative şi respectării principiilor de interpretare a normelor juridico-penale care le conţin.

– Brînză S., Stati V. *Articolul art. 2011 „Violența în familie” din Codul Penal suferă de grave carențe tehnico-legislative*, 2013 [20]. Axându-şi în special atenţia pe conţinutul art. 2011 din Codul penal al Republicii Moldova, cercetătorii destul de logic şi argumentat elucidează carenţele tehnico-legislative ale componenţei de infracţiune cuprinse în acesta. În special, subliniază sensul echivoc al unor sintagme din articolul dat, cât şi apreciază componența dată de infracțiune ca fiind una excedentă. În concluzie, cercetătorii apreciază că sub aspect tehnico-legislativ, art. 2011 CP al RM este de o calitate mediocră, lăsând loc pentru interpretări echivoce. Din câte se poate observa, cercetătorii folosesc destul de abil elementele tehnicii legislative pentru a aprecia calitatea normei juridico-penale analizate, fapt ce le permite să identifice şi soluţii corespunzătoare pentru optimizarea acesteia.

Desigur, şirul cercetătorilor şi a lucrărilor ştiinţifice poate fi continuat, deoarece calitatea

precară a legii penale în vigoare (sau a unor norme concrete ale acesteia) continuă să preocupe mediul academic. Cu toate acestea, în viziunea noastră, abordarea fragmentară a problemelor ce marchează legea penală poate să ofere doar soluţii fragmentare pentru remedierea (parţială, temporară) a situaţiei, care într-un final se dovedesc a fi insuficiente şi ineficiente. De aceea, suntem de părerea că numai o abordare integrativă şi complexă a legii penale şi a tehnicii legislative penale este în măsură să permită identificarea unor direcţii strategice pentru asigurarea perfecţiunii şi eficienţei legii penale.

Urmărind un asemenea scop şi ţinând cont de momentele enunţate, ne-am axat prezentul studiu pe câteva aspecte principale, dezvoltarea cărora ar permite o fundamentare teoretică solidă a tehnicii legislative penale şi a rolului acesteia în asigurarea calităţii şi eficienţei legii penale.

Importante repere în acest sens ne-au servit rezultatele ştiinţifice obţinute de doctrina rusă, în limitele căreia poate fi atestat un spectru larg de probleme în domeniu abordate destul de detaliat. Vom exemplifica doar unele dintre ele, clasificându-le în funcţie de subiectul tratat. Astfel:

– problemele ***calităţii şi eficienţei legii penale*** sunt pe larg dezvoltate de către: Козлов А.В. *О критериях качества уголовного законодательства*. Уголовно-правовой запрет и его эффективность в борьбе с современной преступностью. Саратов, 2008 [235]; Брыжинский А.А., Лукьянов А.А. *Технико-юридические критерии качества законодательного акта.* Социально-политические науки, 2011 [179]; Жариков Ю.С. *Эффективность уголовно-правового регулирования как необходимая предпосылка повышения превентивного потенциала уголовного законодательства*. Вестник Академии Генеральной прокуратуры РФ, 2010 [195]; Курылева В.Н. *Эффективность уголовно – правовых норм*. Бизнес в законе, 2007 [261]; Пудовочкин Ю.Е. *Понятие и критерии качества уголовного закона.* Противодействие современной преступности: оценка эффективности уголовной политики и качества уголовного закона. Саратов, 2010 [314]; Сизова В.Н. *Эффективность российского уголовного законодательства: теоретико-прикладной анализ.* Н. Новгород, 2012 [323] etc.

Una dintre principalele concluzii argumentate de către cercetători vizează rolul determinant al tehnicii legislative în asigurarea calităţii legii, moment ce, în opinia noastră, justifică necesitatea acordării unei atenţii sporite dezvoltării teoriei tehnicii legislative penale în vederea asigurării suportului ştiinţific necesar laturii tehnice a procesului de legiferare penală.

– ***noţiunea şi conţinutul politicii penale*** a constituit obiect al cercetărilor realizate de către: Борсученко С.А. *Понятие и содержание уголовной и уголовно-правовой политики*. Вестник Российской Правовой Академии, 2009 [177]; Босхолов С.С. *Основы уголовной политики: конституционный, криминологический, уголовно-правовой и информационные аспекты*. Москва, 2004 [178]; Епифанова Е.В. *Концепция уголовно-правовой политики России как*

средство управления процессом противодействия преступности. Вестник Самарской гуманитарной академии, 2009 [193]; Зинченко И.А., Трапицын А.Ю. *Уголовная политика: понятие, проблемы и перспективы*. Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта, 2011 [201]; Зыков Д.А., Шеслер А.В. *Основные тенденции современной уголовно-правовой политики*. Вестник Владимирского юридического института, 2012 [203]; Устинов В.С. *О концепции уголовной политики как научно-учебной дисциплины*. Вестник Нижегородского Университета Им. Н.И. Лобачевского, 2003 [341]; Лопашенко Н.А. *Уголовная политика*. Москва, 2009 [268], *Концептуальные основы уголовной политики: взгляд на проблему*. Правовая политика и правовая жизнь. Пятигорск, 2001 [270], *Основы уголовно-правового воздействия: уголовное право, уголовный закон, уголовно-правовая политика*. СПб., 2004 [271], *Уголовная политика: понятие, содержание, методы и формы реализации*. Уголовное право в XXI веке. Москва, 2002 [273] etc.

Ideea centrală ce poate fi desprinsă din aceste studii vizează rolul determinant al politicii penale în conturarea conţinutului legii penale. Deci, anume politicii penale îi revine sarcina să asigure calitatea conţinutului legii penale, altfel spus, corespunderea acesteia cu realitatea socială. Pornind de la această idee şi ţinând cont de situaţia reală din domeniul justiţiei penale, se poate concluziona că la moment este absolut necesară o concepţie clară şi coerentă a politicii penale, fundamentată ştiinţific, care să asigure prioritar stabilitatea, eficienţa legii penale şi capacitatea acesteia de a face faţă necesităţilor reale ale societăţii noastre.

– ***criminalizarea şi decriminalizarea*** ca metode de realizare a politicii penale sunt studiate de: Кудрявцев В.Н. *Криминология и проблемы криминализации*. Журнал российского права, 2004 [250]; Мизяков А.А *Криминализация и декриминализация в уголовном праве*. Бизнес в законе, 2009 [282]; Николаев А.М. *Истоки и перспективы формирования общей теории криминализации деяний с учетом пределов их общественной опасности.* Актуальные проблемы российского права. Москва, 2010 [295]; Орлеан А.М. *Теоретические основы исследования оснований и принципов криминализации конкретного деяния*. Вектор науки ТГУ, 2013 [299]; Прозументов Л.М. *Криминологические условия криминализации и декриминализации деяний*. Вестник Томского Государственного Университета, 2012 [312]; Сабитов Т.Р. *Принципы криминализации и пенализации общественно опасных деяний*. Вестник НГУ, 2011 [318] etc.

Semnificaţia acestui subiect pentru prezentul studiu este de necontestat, dat fiind faptul că criminalizarea şi decriminalizarea formează un segment important al legiferării penale. În concret, procesul criminalizării finalizează cu adoptarea, modificarea sau completarea normei juridico-penale, iar cel al decriminalizării – cu abrogarea unei asemenea norme.

– ***tehnica juridico-penală şi tehnica legislativă penală*** a constituit subiect distinct de preocupare pentru: Иванчин А.В. (*Внутренняя и внешняя законодательная техника в структуре уголовного правотворчества:* Монография. Рязань, 2014 [205], *Законодательная техника в механизме уголовного правотворчества:* Учебное пособие. Ярославль, 2009 [206], *Законодательная техника в уголовном правотворчестве (понятие и структура).* В: Юридическая техника, 2008 [207], *О взаимосвязи законодательной и интерпретационной техники в уголовном праве.* Актуальные вопросы дифференциации ответственности и законодательной техники в уголовном праве и процессе. Ярославль, 2004 [209]; *О роли законодательной техники в создании состава преступления*. Вестник ЯрГУ, 2011 [210]); Кругликов Л.Л. (*О средствах законодательной техники в уголовном праве*. Ярославль, 1996 [247]); Кругликов Л.Л., Спиридонова О.Е. (*Юридические конструкции и символы в уголовном праве*. Санкт-Петербург, 2005 [249]); Кузнецов А.П., Бокова И.Н. (*Методологические основы юридической техники в современном российском уголовном праве*. Нижний Новгород, 2003 [256]); Кузнецова Н.Ф. (*О законодательной технике в уголовном праве*. Вестник Московского Университета, 2004 [257]); Лапшин В.Ф. (*Юридическая и законодательная техника: вопросы соотношения и применение в уголовном праве*. Человек: преступление и наказание, 2009 [262]); Лариошин А.С. (*Законодательная техника уголовно-правовых норм (ст.ст. 158-162 УК РФ).* Власть и управление на востоке России, 2010 [263]); Наумов А.В. (*Понятие и особенности техники уголовного закона*. Вестник Дальневосточного юридического института МВД РФ, 2012 [288]); Николаев А.М. (*Законодательная техника криминализации деяний на нижнем уровне их общественной опасности в свете системных принципов законотворчества и дидактики уголовного права*. Юридическая техника, 2009 [294]); Панько К.К. (*Методология и теория законодательной техники уголовного права России*. Воронеж, 2004 [301], *Правила и приемы российского уголовного законотворчества*. Lex Russica, Научные труды МГЮА, 2014 [303], *Основы законодательной техники в уголовном праве России: теория и законодательная практика*. Воронеж, 2007 [302]); Семенов Я.И. (*Законодательная техника в уголовном праве*. Челябинск, 2007 [322]); Воскресенский К.А. (*Юридическая техника: частные вопросы совершенствования уголовного закона*. Санкт-Петербург, 2008 [186]); Кленова Т.В. (*Основы теории кодификации уголовно-правовых норм*. Самара, 2001 [228]); Коняхин В.П. (*Теоретические основы построения Общей Части российского уголовного права*. Краснодар, 2002 [238]) etc.

După cum se poate observa, tehnica juridico-penală este pe larg dezvoltată în doctrina rusă. Mai mult, în arealul ştiinţific rus există şi o Şcoală ştiinţifică „Tehnica legislativă şi diferenţierea răspunderii în ramurile ciclului criminal”, condusă de către prof. Л.Л. Кругликов [353, p. 762-

790], care mai mult de 10 ani deja studiază problemele tehnicii legislative penale. În opinia specialiştilor, este practic imposibil de evaluat contribuţia acestei şcoli, precum şi a reprezentanţilor ei în parte la studierea şi dezvoltarea teoriei tehnicii juridico-penale [303, p. 295].

Sub acest aspect, considerăm că avem o posibilitate inedită de a beneficia de importante realizări ştiinţifice pentru dezvoltarea tehnicii juridico-penale, în general, şi a tehnicii legislative penale, în special, la nivel naţional. Ignorarea unui astfel de patrimoniu ştiinţific pare a fi total nejustificată, deoarece după cum am enunţat ceva mai sus, legea penală a Republicii Moldova necesită la moment importante remedieri, în vederea asigurării calităţii şi eficienţei sale, scop practic imposibil de atins dacă va fi ignorată tehnica legislativă şi doctrina care o fundamentează.

Prin urmare, în contextul perfecționării legii penale este necesară racordarea acesteia la cerințele tehnicii legislative, care este apreciată ca o „regină” [331, p. 7] a legiferării şi, prin urmare, trebuie să ocupe un loc principal în procesul de elaborare şi adoptare a legilor. Doar în asemenea condiţii este posibilă evitarea numeroaselor colizii şi contradicţii ce grevează la moment sistemul legislaţiei, precum şi aplicarea uniformă a legii pe întreg teritoriul ţării, prin aceasta contribuind la consolidarea legalităţii ca fundament al statului de drept.

Este important de reţinut că pentru desfăşurarea procesului legiferării în strictă conformitate cu cerinţele tehnicii legislative este nevoie de timp, de elaborarea unor recomandări ştiinţifice, adoptarea de acte normative în domeniu, formarea profesională a cadrelor care să cunoască regulile şi particularităţile tehnicii legislative şi să fie apte să le aplice în practică. Un rol important în acest sens revine elaborării şi implementării în programele de studii ale facultăţilor de drept a cursului special „Tehnica legislativă” [322, p. 54] („Tehnica legislativă penală” la specialitatea drept penal), care astfel devine unul indispensabil formării profesionale a viitorilor jurişti, a viitorilor creatori şi interpreţi ai legii penale.

Pe de altă parte, trebuie precizat că aplicarea legii penale este de neimaginat fără interpretarea acesteia. În general, în doctrină sunt adesea expuse mijloace, procedee şi reguli de interpretare, vorbindu-se în acest sens despre *tehnica interpretării legii*. În pofida importanţei distincte a acesteia, în literatura de specialitate nu întotdeauna este elucidată corespunzător interdependenţa dintre tehnica interpretării şi tehnica legislativă. În cele mai multe manuale de drept penal, la capitolul interpretării legii penale se invocă definiţia acesteia, formele şi metodele interpretării (gramaticală, sistemică etc.), cu o succintă explicaţie a acestora [62, p. 57-61]. În schimb, nu se face nici o aluzie la relaţia metodelor de interpretare cu tehnica legislativă.

În acest sens se poate susţine că interpretarea sistemică este necesară şi posibilă, întrucât legiuitorul îşi expune voinţa în legea penală într-o formă sistemică. De asemenea şi metodele gramaticale de interpretare sunt necesare, deoarece legiuitorul utilizează o serie de procedee lingvis-

tice în procesul de elaborare a legii [205, p. 51].

Prin urmare, dat fiind faptul că în conţinutul legii legiuitorul îşi expune voinţa într-un limbaj juridic, pentru aplicarea reală este necesară „traducerea" acestuia [156, p. 292]. Sub acest aspect, interpretarea legii penale urmăreşte anume realizarea acestei traduceri, descifrarea textului legii. Iar pentru descifrare, după cum se ştie, este necesar a cunoaşte cifrul sau codul, care în acest caz este reprezentat de setul de instrumente ale tehnicii legislative. Deci, cunoaşterea mijloacelor şi procedeelor speciale de construire a dispoziţiilor juridico-penale poate servi drept o bază importantă pentru interpretarea şi explicarea corectă a legii penale şi, în consecinţă, pentru aplicarea profesionistă a acesteia.

1.3. Concluzii la capitolul 1

Făcând o concluzie generală pe marginea materialelor ştiinţifice examinate , deducem:

1. Printre oamenii de ştiinţă care au cercetat problema tehnicii legislative penale se numără: A. Borodac, S. Brânză, V. Stati, I. Macari, I. Ciobanu, Iu. Groza, R. Cojocaru, V. Bujor, Al. Zosim, Al. Mariţ, V. Berliba (Republica Moldova); Djuvara M., Craiovan I., Popa C., Popa N., Voicu C. (România); Алексеев С.С., Марченко М.Н., Пиголкин А.С., Корельский В.М., Перевалов В.Д., Матузов Н.И., Малько А.В. (Federaţia Rusă) etc. Lucrările acestor cercetători reprezintă baza teoretică a studiului nostru. Prezenta investigaţie vine să întregească studiile întreprinse anterior în domeniu, evidenţiind aspecte noi şi abordând altele care anterior nu au fost elucidate în doctrină.

2. Evaluând în ansamblu gradul de valorificare ştiinţifică a tehnicii legislative penale în arealul ştiinţific autohton, putem conchide că la moment, majoritatea cercetătorilor atestă existenţa în legea penală a numeroase carenţe de ordin tehnico-legislativ, pentru care propun diferite soluţii, dar fără a invoca teoria tehnicii legislative penale.

Însă abordarea fragmentară a problemelor ce marchează legea penală poate să ofere doar soluţii pentru remedierea parţială şi temporară a situaţiei.

3. Doar o abordare integrativă şi complexă a legii penale şi a tehnicii legislative penale este în măsură să permită identificarea unor direcţii strategice pentru asigurarea perfecţiunii legii penale. Propunându-ne un asemenea scop pentru prezenta teză de doctorat, ne-am axat studiul pe câteva aspecte principale, dezvoltarea cărora, în viziunea noastră, ar permite fundamentare teoretică a tehnicii legislative penale şi a rolului acesteia în asigurarea calităţii şi eficienţei legii penale. Direcţiile de soluţionare a acestei probleme sunt orientate spre:

- legea penală ca obiect al tehnicii legislative penale;
- calitatea şi eficienţa legii penale;

– politica penală ca factor de configurare a legii penale;

– conţinutul şi particularităţile tehnicii juridice, tehnicii legislative, în general, şi a tehnicii legislative penale, în special;

– legiferarea penală ca proces şi tehnică;

– construirea legii penale după modelul normei penale, construirea componenţei de infracţiune şi construirea sancţiunii normei juridico-penale ca aspecte distincte ale tehnicii legislative penale.

În acest sens, ne propunem să realizăm următoarele:

– analiza legii penale ca obiect al tehnicii legislative penale;

– abordarea politicii penale ca factor de configurare a legii penale de care depinde calitatea şi eficienţa acesteia;

– identificarea tehnicii legislative penale ca domeniu distinct al ştiinţei penale şi concretizarea conţinutului şi structurii acesteia;

– elucidarea particularităţilor legiferării penale ca proces şi tehnică;

– analiza procedeelor şi metodologiilor de creare a conţinutului şi structurii legii penale (procedeul construirii legii penale după modelul normei juridico-penale, procedeele blanchetei, clasificării şi a semnelor estimative, metodologia construirii componenţei de infracţiune şi a sancţiunii normei juridico-penale) în vederea aprecierii prin prisma acestora a calităţii tehnico-legislative a dispoziţiilor Codului penal al Republicii Moldova;

– formularea de concluzii şi recomandări ce vizează necesitatea recunoaşterii şi dezvoltării teoriei tehnicii legislative penale în arealul ştiinţific autohton, în vederea consolidării principiului fundamentării ştiinţifice a legiferării penale şi asigurării calităţii legii penale.

4. Problema ştiinţifică importantă rezolvată constă în fundamentarea ştiinţifică a teoriei tehnicii legislative penale în vederea dezvăluirii și argumentării rolului regulilor, mijloacelor şi procedeelor tehnicii legislative penale fapt care ar permite asigurarea calităţii şi eficienţei legii penale.

2. LEGEA PENALĂ CA OBIECT AL TEHNICII LEGISLATIVE PENALE: CALITATE, EFICIENŢĂ ŞI FACTORI DE CONFIGURARE

2.1. Legea penală – obiect al tehnicii legislative penale

Pentru a pătrunde în esenţa tehnicii legislative penale este indispensabil a cunoaşte iniţial obiectul acesteia – legea penală. În doctrina juridică, în materia dreptului penal se operează atât cu noţiunea de „lege penală", cât şi cu cea de „legislaţie penală". Din perspectiva subiectului propus spre cercetare, considerăm important a clarifica de la bun început conţinutul acestor noţiuni şi eventual, raportul dintre ele.

Accepţiuni şi definiţie. O explicaţie a ambelor noţiuni poate fi atestată la cercetătorii români M.I. Rusu şi M. Basarab, care susţin că „prin lege penală se înţelege orice dispoziţie penală care se află într-o lege, iar prin legislaţie penală se înţelege totalitatea dispoziţiilor legale penale, indiferent de sediul lor la un moment dat" [126, p. 15-16; 10, p. 23-24], Cod penal, lege specială penală sau nepenală cu dispoziţii penale [90, p. 43].

În general, noţiunii de „lege penală" îi sunt recunoscute câteva accepţiuni. Bunăoară, în doctrina penală românească noţiunea se interpretează în dublu sens: *actul scris* care emană de la organul legislativ stabilit prin Constituţie şi *regula* sau *norma juridică* de drept penal [128, p. 78]. Alţi teoreticieni susţin că în sensul cel mai larg, prin lege penală se înţelege totalitatea legilor penale (în această accepţiune apropiindu-se în conţinut de noţiunea de drept penal [90, p. 48]), iar în interpretare restrictivă, prin lege penală se înţelege orice dispoziţie cu caracter penal cuprinsă în legi (în acest sens apropiindu-se de noţiunea de normă juridică penală) [101, p. 23]. Unii cercetători accentuează în acest sens că este vorba despre orice dispoziţie cu caracter penal cuprinsă în legi organice [103, p. 15].

Savanţii autohtoni, luând în consideraţie conţinutul şi volumul reglementării, sursa normei juridico-penale, susţin că *legea penală* poate fi privită sub câteva aspecte [181, p. 6]:

– lege penală este însăşi Codul penal al Republicii Moldova (în continuare CP al RM) ca act legislativ unic codificat în care sunt expuse sistemic normele juridico-penale;

– lege penală este şi un articol al Codului penal sau o parte a acestuia, care prevede răspunderea pentru o faptă concretă;

– lege penală este şi dispoziţia (sau dispoziţiile) din convenţiile şi tratatele internaţionale la care Republica Moldova este parte. Aceste dispoziţii trebuie să fie reflectate şi în cuprinsul Codului penal al RM, prin includerea normelor corespunzătoare.

Alţi autori consideră că noţiunea *legea penală* poate fi interpretată şi utilizată în două sensuri [89, p. 45]:

1) normativ-juridic – Codul penal în vigoare, ca unica lege penală a Republicii Moldova;

2) normă juridică sub o dublă condiţie, având caracter penal şi conținându-se într-un act legislativ cu statut de lege.

Această ultimă idee este dezvoltată de către S. Botnaru, A. Şavga, Vl. Grosu, M. Grama, autori ce susţin că în pofida prevederilor art. 1 alin. (1) din CP al RM [45], în care este stabilit că Codul penal este unica lege penală în Republica Moldova, există şi alte legi penale cu o sferă de incidenţă sau aplicare mai restrânsă, cum ar fi de ex., *Legea cu privire la combaterea terorismului* [77]. Tot din categoria legilor penale fac parte şi actele prin care se acordă amnistia şi graţierea. Specific acestor legi este domeniul de aplicare mai restrâns deoarece privesc o anumită instituţie sau câteva instituţii ale dreptului penal. Pe de altă parte, dispoziţiile cuprinse în aceste legi (numite în literatură şi „legi complinitoare" sau „complementare" [105, p. 57]) sunt în totalitatea lor de natură penală, astfel completând cadrul normativ general fixat de Codul penal. Prin urmare, autorii citaţi consideră că „normele juridice care formează conţinutul dreptului penal ca ramură de drept sunt cuprinse în acte normative interne sub denumirea de lege penală" [62, p. 25].

În pofida unei astfel de abordări largi a conceptului de lege penală, legislaţia naţională, după cum am menţionat *supra*, cuprinde dispoziţii tranşante în acest sens. Articolul 1 alin. (1) din CP al RM stabileşte: „Prezentul cod este unica lege penală a Republicii Moldova" [45].

În viziunea noastră, legea penală urmează a fi privită în accepţiunea consacrată în Codul penal care, în interpretare strictă, nu recunoaşte calitatea de lege penală şi altor acte legislative [21, p. 340-341]. Mai mult, în acest sens însăşi Curtea Constituţională a RM a statuat că: „Legea penală a Republicii Moldova este supusă principiului codificării. În acest sens, Codul penal este un act legislativ unic, expus într-o formă unitară, omogenă, care cuprinde toate normele juridice din dreptul penal [72]".

Sub aspect comparativ, este exemplificativ cazul României unde pe lângă Codul penal ca lege generală în materie penală mai există şi „legi penale speciale", categorie ce cuprinde atât legile cu caracter special exclusiv penal, cât şi legile extrapenale care conţin şi dispoziţii cu caracter penal [109, p. 7].

O idee similară celei susţinute de noi poate fi dedusă şi din reflecţiile altor cercetători, care consideră că obiectul legilor complinitoare (după cum sunt: *Legea cu privire la prevenirea şi combaterea spălării banilor şi finanţării terorismului* [78], *Legea cu privire la combaterea terorismului* [77] etc.) este de a preveni şi a combate fapta care este definită ca infracţiune în Codul penal. Aceste legi doar asigură realizarea sarcinilor Codului penal [97, p. 168]. Or, într-o altă opinie, aceste legi – apreciate ca fiind extrapenale – joacă doar un rol informaţional, întrucât în procesul de calificare a infracţiunilor, trimiterea la astfel de acte normative nu este posibilă [49, p. 32].

Destul de clar s-a exprimat în acest sens cercetătorul S. Brînză care, expunându-se pe marginea legăturii dintre *Codul penal* şi *Legea privind prevenirea şi combaterea traficului de fiinţe umane* [83], precizează că codul este principalul instrument de politică penală în materia traficului de persoane, iar Legea reprezintă complementul de bază al acestui instrument (care nu conţine şi nici nu poate conţine dispoziţii incriminatoare) [19, p. 42].

Acelaşi rol îl au, în viziunea noastră, şi actele prin care se acordă amnistia (aceasta fiind o instituţie interramurală complexă: constituţională, penală, procesul-penală, execuţional-penală şi criminologică [127, p. 131]), acte prin intermediul cărora este aplicată legea penală.

În ceea ce priveşte noţiunea de „legislaţie penală", aceasta poate fi atestată cu precădere în legislaţia şi literatura de specialitate rusă, în care se accentuează în mod deosebit că întrebarea referitoare la ceea ce trebuie înţeles prin „legislaţie penală" este una arhiimportantă [213, p. 29].

La fel ca şi în cazul Republicii Moldova, Codul penal al Federaţiei Ruse (în continuare CP FR) conţine dispoziţii categorice în art. 1 alin. (1), potrivit cărora „Legislaţia penală a Federaţiei Ruse este constituită din prezentul cod. Noile legi care reglementează răspunderea penală urmează a fi incluse în prezentul cod" [340]. Printr-o simplă deducţie logică se poate conchide că „legea penală" şi „legislaţia penală" pot fi considerate ca sinonime, ambele noţiuni fiind circumscrise unui singur act normativ – Codul penal. Este o situaţie caracteristică Republicii Moldova şi Federaţiei Ruse, mai puţin României, unde după cum s-a menţionat, există atît Codul penal, cît şi o serie de legi penale speciale şi extrapenale.

O situaţie cu totul specială, în acest context, care nu trebuie trecută cu vederea, este cea a unor legi în care, contrar prevederilor CP al RM, sunt formulate componenţe de infracţiuni. Exemplu concret serveşte Codul electoral al RM (în care sunt calificate ca infracţiuni cinci forme de încălcare a legii electorale [44, art. 70]) şi Codul vamal al RM (care prevede răspunderea pentru comiterea contrabandei [46, art. 224]). Comentând situaţia, penaliştii Al. Borodac, M. Gherman, N. Maldea ş.a., susţin că răspunderea penală prevăzută de aceste acte normative nu se aplică, întrucât ele nu cuprind reglementarea ipotezei normei penale, determinate doar de Codul penal [89, p. 48].

Desigur, o analiză mai detaliată a situaţiei nu ar fi de prisos, însă problema se complică prin faptul că mai există asemenea legi. Bunăoară, *Legea privind protecţia animalelor folosite în scopuri ştiinţifice şi alte scopuri experimentale* [85], care în art. 26 alin. (3) determină ca fiind infracţiuni: 1) folosirea animalelor în scopuri experimentale sau în alte scopuri ştiinţifice fără notificarea experimentelor şi 2) punerea în libertate a animalelor folosite în experimente fără aprobarea Inspectoratului Veterinar de Stat şi fără avizul Ministerului Mediului. Paradoxal, dar odată formulate aceste componenţe de infracţiune, legiuitorul nu stabileşte pedepsele corespunzătoare nici în

Legea citată, nici în Codul penal. Dacă pentru specialiştii în materie de drept al mediului, o asemenea situaţie, simplu vorbind, afectează eficacitatea normelor ecologice [125, p. 126], atunci pentru penalişti şi dreptul penal considerăm că este o anomalie. Evident, nu putem recunoaşte că această lege, dar şi cele enunţate mai sus conţin norme juridice penale, fiind deci în varianta românească „legi penale speciale".

Evaluând în ansamblu situaţia autorii citaţi *supra*, consideră că aceste erori legislative penale se comit deoarece, în Republica Moldova nu există un centru unic de elaborare a prevederilor penale, aşa cum, de exemplu, se procedează în România (fiind vorba de Ministerul Justiţiei) [89, p. 48]. În viziunea noastră, în Republica Moldova este cu mult mai uşor de evitat asemenea erori legislative, cel puţin din simplul considerent că Codul penal este unica lege penală (în România centrul fiind necesar pentru elaborarea şi modificarea legii penale generale şi a legilor penale speciale, moment ce este cu mult mai complicat). Responsabilitatea în acest caz revine în totalitate legiuitorului (a comisiilor specializate) care, în ultimă instanţă, trebuie să manifeste o diligenţă sporită pentru a nu admite formularea de norme cu caracter penal în alte acte legislative, decât în Codul penal.

În baza celor menţionate, putem conchide că *de jure*, Codul penal al RM este unicul act juridic generalizator, care cuprinde într-o formă sistematizată toate normele legislaţiei penale a ţării [88, p. 29], *de facto* însă, legiuitorul admite prezenţa „normelor juridico-penale" şi în alte acte legislative cu caracter extrapenal, moment ce contravine legii şi necesită remanieri corespunzătoare.

În pofida acestui fapt, trebuie să recunoaştem că pentru Republica Moldova este specific sistemul codificat al legii penale, fapt ce contribuie la întărirea legalităţii şi la unificarea legislaţiei penale, totodată facilitând activitatea organelor de drept în utilizarea materialului normativ şi în informarea de drept a populaţiei [62, p. 45].

Referitor la definiţia *legii penale*, aceasta este formulată atât de legiuitor, cât şi de doctrină. Definiţia legală este cuprinsă în art. 1 alin. (2) din CP al RM [45], potrivit căruia: „Codul penal este actul legislativ care cuprinde norme de drept ce stabilesc principiile şi dispoziţiile generale şi speciale ale dreptului penal, determină faptele ce constituie infracţiuni şi prevede pedepsele ce se aplică infractorilor."

În doctrină, *legea penală* este definită în mod diferit, de exemplu:

– actul normativ, care conţine anumite norme cu caracter juridico-penal ce reglementează întreaga sferă de relaţii sociale legate de infracţiune şi pedeapsa penală [88, p. 47];

– acel act normativ emanând de la puterea legiuitoare după procedura specifică prevăzută de Constituţie pentru legile organice, prin care se reglementează „infracţiunile, pedepsele şi regi-

mul executării acestora” [105, p. 54];

– actul normativ adoptat de Parlament, unicul organ legiuitor, după procedura stabilită de Constituţie, care cuprinde norme cu caracter penal [141, p. 23];

– actul legislativ adoptat de către Parlament, care conţine norme de drept ce stabilesc principiile şi dispoziţiile generale ale dreptului penal, determină care anume acţiuni socialmente periculoase constituie infracţiuni penale şi stabileşte pedepsele ce urmează a fi aplicate faţă de persoanele vinovate de săvârșirea lor [90, p. 42] etc.

O definiţie destul de complexă în acest sens este formulată de cercetătorii ruşi: legea penală este actul normativ juridic, adoptat de organele legislative supreme ale puterii sau prin referendum, care cuprinde norme juridice interconectate, unele din ele stabilesc temeiurile şi principiile răspunderii penale şi conţin dispoziţii generale ale legislaţiei penale, altele determină care fapte social periculoase sunt infracţiuni şi stabilesc pedepsele ce pot fi aplicate persoanelor ce le comit, precum şi prevăd temeiurile de liberare de răspundere şi pedeapsă penală [317].

O altă opinie prezintă legea penală ca fiind actul normativ juridic (forma de exprimare a dreptului penal), adoptat de organul legislativ suprem, promulgat de şeful statului în care se conţin norme ce stabilesc infracţiunile, temeiurile răspunderii penale, tipurile de pedepse şi alte măsuri de constrângere, principiile şi condiţiile de aplicare a acestora, liberarea de răspundere penală ca obiecte ale dreptului penal [277, p. 84].

În ceea ce ne priveşte, susţinem definiţia formulată de cercetătorii autohtoni [62, p. 44] potrivit căreia, legea penală este actul legislativ care conține norme de drept ce stabilesc principiile și dispozițiile generale și speciale ale dreptului penal, determină faptele care constituie infracțiuni, stabileşte pedepsele ce se aplică infractorilor, precum şi temeiul, condiţiile eliberării de răspundere și pedeapsă penală.

Legea penală şi izvoarele dreptului penal. Referitor la problema recunoaşterii Codului penal ca fiind unica lege penală (situaţie caracteristică pentru Republica Moldova, Federaţia Rusă, Ucraina (art. 3 alin. (1) din Codul penal al Ucrainei [244]), Republica Azerbaidjan (art. 1 (1.1.) din Codul penal al Republicii Azerbaidjan [339]) şi alte state, mai ales ex-sovietice) trebuie menţionat că este o idee (o dispoziţie normativă) ce a fost aspru criticată, cercetătorii operând activ în acest sens cu termenul de „izvor al dreptului penal”.

Înainte de a ne referi la aceste critici, este binevenită concretizarea noţiunii de „izvor al dreptului penal” (în sensul său formal). În studiile de specialitate, prin aceasta se înţelege actul normativ adoptat de parlament, ca unică autoritate legiuitoare, care cuprinde reglementări cu caracter penal [107, p. 29; 140, p. 47]. Într-o altă accepţiune, mai detaliată, izvoarele formale ale dreptului penal sunt acele acte juridice (normative) care, în cuprinsul lor, stabilesc faptele care

constituie infracţiuni, sancţiunile ce se pot aplica, condiţiile răspunderii penale, precum şi actele normative care prevăd dispoziţii obligatorii de respectat în procesul de elaborare şi aplicare a dreptului penal [101, p. 18; 16, p. 30].

Astfel, pornind de la faptul că prin izvor al dreptului (în sens formal) se înţelege forma juridică pe care o îmbracă o normă pentru a deveni obligatorie, izvor al dreptului penal este considerat actul normativ ce cuprinde norme de drept penal [32, p. 23]. În cazul Republicii Moldova şi nu numai, unicul izvor al dreptului penal îl constituie legea, or altfel spus, Codul penal ca unică lege penală. Pe cale de consecinţă, nu sunt izvoare de drept penal Hotărârile Guvernului, ordinile ministerelor, actele autorităţilor administraţiei publice centrale şi locale [89, p. 30].

Revenind la întrebarea formulată ceva mai sus, precizăm că numeroşi penalişti nu susţin ideea că Codul penal este unicul izvor al dreptului penal. Marea majoritate atribuie la categoria izvoarelor de drept penal Constituţia, actele internaţionale şi legea penală (legile penale).

O poziţie inedită în acest sens poate fi atestată la unii cercetători ruşi, potrivit cărora o asemenea calitate poate fi recunoscută: 1) Constituţiei; 2) tratatelor internaţionale; 3) actelor normative ale fostei URSS care nu au fost abrogate; 4) Codului penal al URSS din 1960; 5) actelor normative ale FR (inclusiv Codurile şi actele complexe); 6) actelor cu privire la amnistie [248, p. 39; 246, p. 171-182; 238, p. 89-148; 228, p. 236].

Cu titlu de precizare, în doctrina juridico-penală rusă se menţionează că din categoria izvoarelor de drept penal fac parte doar acele acte care conţin dispoziţii juridico-penale. În acelaşi timp, se atrage atenţia că este vorba doar de actele interne care nu contravin legislaţiei noi, fie actele internaţionale care nu necesită pentru aplicare adoptarea unor acte interne [238, p. 148]. Drept exemplu, cercetătorul П.В. Волосюк invocă în context *Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale* [185, p. 7].

Propunându-şi o abordare argumentată a izvoarelor dreptului penal, atestate în literatura de specialitate, cercetătorul rus А.В. Иванчин vine cu unele răspunsuri concrete referitor la recunoaşterea sau nu a acestora, precizând următoarele momente importante care, în viziunea noastră, trebuie luate în consideraţie [213, p. 31-32]:

– izvoarele dreptului penal sunt, în esenţă, izvoare formale, adică forme de exprimare externă a normelor şi a altor dispoziţii ale dreptului penal;

– parametrii temporali – sub acest aspect, izvoare de drept penal trebuie recunoscute a fi doar actele juridice care sunt în vigoare. Deci, actele juridice care au fost abrogate nu mai pot fi considerate ca izvoare de drept penal (din categoria acestora făcând parte: Codul penal al URSS din 1960, alte acte normative sovietice);

– parametrii spaţiali – este vorba doar despre izvoarele dreptului penal al unui stat concret.

În acest sens, tratatele internaţionale sunt considerate exclusiv izvoare ale dreptului penal internaţional, Constituţia în contextul dat stabilind doar prioritatea actelor internaţionale asupra dreptului intern şi nicidecum un amestec al acestora.

Un alt aspect asupra căruia se expune A.B. Иванчин ţine de stabilirea raportului dintre noţiunile „izvor al dreptului penal” şi „izvor (componentă) a legislaţiei penale”. În viziunea sa, izvor al dreptului penal poate fi orice act normativ care conţine norme juridice penale, acte ce *pot face parte* sau *nu* din legislaţia penală. Exemplificând cazul *Codului execuțional penal al FR*, cercetătorul susţine că chiar dacă acesta poate fi considerat izvor al dreptului penal (pe segmentul normelor cu caracter penal pe care le conţine), totuşi nu este corect a-l recunoaşte ca o componentă a legislaţiei penale. Din puţinele acte ce pot fi atribuite totuşi la această categorie, în opinia sa, sunt actele cu privire la amnistie şi legislaţia stării de război care prevede infracţiunile comise împotriva serviciului militar. În consecinţă, cercetătorul formulează concluzia că doar pentru aceste două categorii de acte (dintre care actele cu privire la amnistie au practic un caracter excepţional) nu este logic a corecta sau completa dispoziţia categorică din Codul penal al FR, aceasta fiind complet justificată („legislaţia penală este constituită din Codul penal”) [213, p. 37-38].

În ceea ce priveşte Constituţia, A.B. Иванчин susţine că aceasta nu poate fi considerată drept izvor de drept penal, întrucât nu conţine norme cu caracter penal, idee susţinută şi de alţi cercetători (И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова [337, p. 25-26], Т.В. Кленова [228, p. 96]). Explicând, autorul precizează că, chiar dacă intervine o situaţie în care se recurge la aplicarea directă a normelor constituţionale în soluţionarea unei cauze penale, totuşi Constituţia se va aplica ca izvor al dreptului constituţional şi nu ca izvor al dreptului penal (întrucât Constituţia stabileşte doar bazele tuturor ramurilor de drept). În aceeaşi ordine de idei, se pronunţă împotriva recunoaşterii ca izvoare de drept penal a Hotărârilor Curţii Constituţionale şi a Hotărârilor Judecătoriei Supreme în baza faptului că nu au caracter normativ. În schimb, susţine şi argumentează calitatea de izvor de drept penal a Codului execuţional penal, a Codului contravenţional, a Codul de procedură penală, acte ce în viziunea sa conţin („nejustificat”) unele norme cu caracter penal (dar care trebuie obligatoriu transpuse exclusiv în Codul penal) [213, p. 32-35].

Revenind la doctrina autohtonă, constatăm că reprezentanţii acesteia menţionează că norme cu caracter juridico-penal se conţin numai în legea penală, fapt ce face ca aceasta să fie unica sursă de drept penal. Totodată, însă se recunoaşte că baza juridică a legislaţiei penale este Constituţia RM, ale cărei norme sunt principii fundamentale ce au o valoare inclusiv juridico-penală [88, p. 47].

În viziunea noastră, normele Constituţiei nu au o natură juridico-penală. De aceea considerăm că are dreptate cercetătorul A.B. Иванчин, potrivit căruia normele Constituţiei rămân a fi

norme constituţionale indiferent de sfera în care se aplică. Or, prin faptul că, de ex., prezumţia nevinovăţiei (reglementată în art. 21 din Constituţia RM [48]) este întâlnită în legea procesual penală (art. 8 Cod de procedură penală [43]) şi cea contravenţională (art. 375 Cod contravenţional [42]), nu poate fi dedus faptul că norma în cauză este de natură constituţională, procesual-penală şi contravenţională. Ea rămâne a fi una doar constituţională în limitele dreptului constituţional, procesual-penală în limitele procedurii penale şi contravenţională când este vorba de dreptul contravenţional. Anume consacrarea acesteia în Constituţie ca lege supremă determină obligativitatea prezenţei ei şi în ultimele două ramuri de drept.

În context, menţionăm şi norma conţinută în art. 1 alin. (3) din CP al RM, care precizează: „legea penală se aplică în conformitate cu prevederile Constituţiei Republicii Moldova şi ale actelor internaţionale la care Republica Moldova este parte. Dacă există neconcordanţe cu actele internaţionale privind drepturile fundamentale ale omului, au prioritate şi se aplică direct reglementările internaţionale” [45]. Semnificaţia acestor dispoziţii confirmă în mod repetat faptul că legea penală atât se elaborează, cât şi se aplică în conformitate cu Constituţia şi actele internaţionale, dar nu se completează de acestea.

În viziunea noastră, cele mai multe semne de întrebare ridică totuşi problema recunoaşterii actelor internaţionale ca izvoare ale dreptului penal intern, opiniile în acest sens fiind uneori diametral opuse. Unii specialişti se pronunţă categoric împotriva recunoaşterii actelor internaţionale ce conţin norme cu caracter juridico-penal, ratificate de către stat, ca fiind parte a legislaţiei penale interne a statului în cauză [292, p. 132]. În acest sens, se susţine că tratatele internaţionale constituie izvor al dreptului penal internaţional, şi în cazul în care sunt luate în consideraţie la elaborarea sau modificarea legislaţiei penale interne, ele nu-şi pierd acest statut [213, p. 31].

Dintr-o perspectivă mai largă, cercetătorii V. Paşca [105, p. 61] şi A.T. Moldovan [94, p. 23] susţin că tratatele şi convenţiile internaţionale devin izvoare de drept în măsura în care sunt ratificate de către state. În acelaşi timp, ei fac distincţie între tratatele şi convenţiile care constituie izvoare directe de drept penal, prevederile acestora integrându-se direct în legislaţia naţională şi tratatele şi convenţiile care impun statelor semnatare obligaţia de a incrimina prin legile naţionale anumite fapte, care lezează interesele tuturor statelor care au ratificat convenţiile respective. Izvoare directe de drept penal, în viziunea autorilor, sunt convenţiile de asistenţă juridică internaţională care reglementează de regulă materia extrădării, dar sunt asemenea izvoare şi actele internaţionale privind drepturile fundamentale ale omului, acestea fiind integrate legislaţiei naţionale prin ratificare şi prevalând în raport cu legislaţia naţională, atunci când între legislaţia naţională şi cuprinsul acestora există discordanţe.

Cu unele explicaţii intervine şi Iu. Poenaru, potrivit căruia actele internaţionale cuprind re-

comandări privind incriminarea de către state a unor fapte sau, în cel mai bun caz, formulează chiar conţinutul faptic al unor infracţiuni. În mai toate cazurile însă, reglementările internaţionale nu prevăd pedepse, acestea urmând să fie instituite prin legi interne. În alternativă, acele reglementări penale ar rămâne inaplicabile, necorespunzând în întregime principiului legalităţii incriminării şi pedepsei. Prin urmare, dispoziţiile din pactele şi tratatele internaţionale care conţin incriminări în materia drepturilor şi libertăţilor omului sunt convertite în dispoziţii de drept penal pozitiv intern [109, p. 14-15]. Este un temei luat drept argument şi de către alţi cercetători pentru recunoaşterea unor categorii de tratate şi convenţii internaţionale ca fiind izvoare indirecte de drept penal [103, p. 20; 94, p. 23] (numite şi izvoare mediate a dreptului penal [16, p. 32]).

Cercetătorii autohtoni M. Bîrgău şi V. Ursu operează în acest sens cu conceptul de internaţionalizare a dreptului penal autohton, prin care înţeleg adaptarea sa la principiile şi normele unanim recunoscute ale dreptului internaţional, moment ce contribuie la soluţionarea problemelor ce stau la etapa actuală în faţa umanităţii. Respectiv, Codul penal al RM conţine un capitol special (Capitolul 1 al Părţii speciale) ce cuprinde un şir de norme ce stabilesc răspunderea penală pentru infracţiuni săvârşite împotriva păcii şi securităţii omenirii, precum şi infracţiuni de război, fapte ce se conţin în tratatele semnate de Republica Moldova [13, p. 120-121]. Dat fiind faptul că prevederile din acest capitol fac trimitere la normele dreptului internaţional, autorii consideră că dispoziţiile acestor norme sunt de blanchetă, condiţiile răspunderii penale pentru săvârşirea unor astfel de infracţiuni fiind conţinute în normele dreptului internaţional [13, p. 124].

În viziunea noastră, chiar dacă la o primă vedere s-ar părea ce este un temei suficient pentru a recunoaşte actele internaţionale ca izvoare de drept penal, totuşi nu trebuie să uităm că Codul penal conţine multe norme de blanchetă şi adeseori face trimitere la diferite legi, Hotărâri de Guvern, decizii ale organelor administrative centrale şi locale care adoptă diferite regulamente, instrucţiuni etc. [88, p. 52].

În fine, generalizând asupra problemei, vom sublinia că norma juridico-penală care prevede că „legea penală se aplică în conformitate cu prevederile Constituţiei Republicii Moldova şi ale actelor internaţionale la care Republica Moldova este parte” trebuie interpretată în sens restrictiv ca fiind una adresată, mai întâi de toate, legiuitorului, obligând-ul astfel ca în procesul de elaborare şi modificare a legii penale să ţină cont de dispoziţiile constituţionale şi de angajamentele internaţionale ale statului. Inevitabil o asemenea obligaţie revine şi subiecţilor ce asigură realizarea (aplicarea) legii penale.

Din perspectiva dată Constituţia şi tratatele internaţionale pot fi privite doar în ipostaza de izvoare indirecte de drept penal, întrucât, impactul lor asupra legii penale are loc nu atât prin forţa „literei”, cât prin „spiritul” lor, altfel spus – prin intermediul principiilor fundamentale pe care le

consacră.

În context, vom menţiona că în spaţiul european situaţia este radical diferită. După cum se ştie, procesul integrării europene impune adaptarea legislaţiei penale a statelor membre la legislaţia comunitară. Analizând cadrul juridic comunitar, cercetătorul român G. Antoniu menţionează principalele implicaţii penale ale Constituţiei Europene [130]. Un prim moment constă în apropierea şi armonizarea legislaţiilor penale ale statelor membre urmărindu-se scopul creării nu doar a cadrului juridic necesar unei politici comune antiinfracţionale, dar şi a evita ca unele state membre, prin particularităţile legislaţiilor lor penale, să devină locuri de refugiu pentru elementele criminale [155, p. 141-142].

Un alt moment elucidat de cercetător constă în posibilitatea prevăzută de Constituţia Europeană ca prin legi europene sau legi-cadru europene să se introducă anumite reguli minime cu privire la definirea unor infracţiuni şi a sancţiunilor în domenii de criminalitate gravă (cum ar fi terorismul, traficul de persoane şi exploatarea sexuală a femeilor şi a copiilor, traficul ilicit de droguri etc.). Aceasta înseamnă că Uniunea Europeană poate impune unele reguli obligatorii pentru definirea unitară a conţinutului unor infracţiuni şi pentru stabilirea unitară a limitelor de pedeapsă în cazul acestora, ceea ce însemnă modificări esenţiale ale legii penale naţionale pe baza legii europene sau a legii-cadru europene, a căror aplicare are prioritate faţă de legea naţională. În acelaşi timp, există anumite domenii în care Constituţia Europeană prevede că prin legea şi legea-cadru europeană nu se instituie numai reguli minime de definire a unor incriminări, ci se prevăd chiar dispoziţii unitare concrete care, în mod obligatoriu, urmează a fi introduse în legislaţiile penale ale statelor membre privind reglementarea unor materii de interes comun (de ex., protecţia datelor cu caracter personal). Deci, organele Uniunii stabilesc o reglementare completă a materiei penale, inclusiv un mod unitar de sancţionare a faptelor respective [1, p. 15-16].

Din câte se poate observa, impactul *aquis-ului* comunitar asupra dreptului penal intern este cu mult mai pronunţat decât impactul tratatelor internaţionale. Dacă în cazul tratatelor, crearea normelor juridico-penale rămâne la latitudinea completă a legiuitorului naţional, atunci în cazul Uniunii Europene, legiuitorul preia normele juridico-penale comunitare şi le transpune în actele interne, fie doar face trimitere la acestea. În viziunea noastră, în acest caz există cu mult mai multe temeiuri de a recunoaşte calitatea legilor comunitare de a fi izvoare de drept penal intern.

În concluzie, considerăm important a preciza că Constituţia şi actele internaţionale totuşi au un rol deosebit pentru legea penală. Legea supremă intervine ca un factor ce asigură „stabilitatea” legii penale şi conformarea acesteia principalelor valori sociale garantate constituţional în interiorul statului şi al societăţii, iar tratatele internaţionale se manifestă ca un factor ce asigură „dinamica” legii penale, ajustarea acesteia la valorile umanităţii recunoscute şi respectate pe plan interna-

ţional. Impactul acestor categorii de acte asupra legislaţiei penale în perioada contemporană ne permite să le recunoaştem ca fiind factori importanţi de configurare a legislaţiei penale, care determină standardele general recunoscute şi direcţiile de bază ale politicii legislative a statului. Cu toate acestea, modul în care aceşti factori sunt luaţi în consideraţie la elaborarea şi aplicarea legii penale naţionale (în concret, Codul penal al Republicii Moldova) depinde practic în totalitate de politica penală a statului (subiect asupra căruia vom reveni în unul din secţiunile următoare).

2.2. Calitatea şi eficienţa legii penale: criterii şi particularităţi

Calitatea legii penale. În societatea în care este proclamată supremaţia legii, forma şi exprimarea normelor juridice, exactitatea şi claritatea acestora, eficacitatea acţiunii lor constituie elementele necesare ale existenţei statului de drept, a regimului constituţional şi a inviolabilităţii drepturilor şi libertăţilor omului şi cetăţeanului [179, p. 70]. Mai mult, dezvoltarea în continuare a dreptului, a statului şi a societăţii cere din partea legiuitorului o atenţie deosebită faţă de calitatea actelor legislative adoptate, moment de care depinde eficienţa realizării lor, stabilitatea sistemului de drept şi viitorul statului de drept [347, p. 193].

Problema calității legii penale, în pofida semnificației sale, nu poate fi recunoscută ca fiind bine studiată în cadrul doctrinei juridice autohtone. Ba chiar o asemenea problemă practic nici nu este formulată, cu toate că este una strategică. Desigur, nu trebuie negat că specialiștii în materie penală totuși sunt preocupați de importante întrebări ce țin de perfecționarea diferitor segmente ale reglementării juridico-penale. Cu toate acestea însă, analiza studiilor ştiinţifice contemporane în materie penală demonstrează că acestea se limitează adesea la interpretarea dogmatică (uneori, chiar lingvistică) a dispoziţiilor unor sau altor norme juridico-penale fără a se atrage atenţia la abordarea problemelor ce ţin de eficienţa şi calitatea normelor date în general, a locului acestora în sistemul dreptului [314, p. 174].

În context, trebuie reiterat că nici în cadrul teoriei generale a dreptului (în special, în arealul ştiinţific autohton) problema calităţii legii nu se bucură de atenţia cuvenită, aceasta aflându-se la periferia interesului ştiinţific [21, p. 336].

În pofida acestui fapt calitatea legii, mai ales în condiţiile actuale, în care este destul de accentuată tendinţa creşterii cantitative a reglementării normative, constituie o condiţie indispensabilă pentru ordonarea eficientă a relaţiilor sociale, asigurarea stabilităţii în societate, menţinerea ordinii şi securităţii atât în interiorul societăţii, cât şi în relaţiile internaţionale.

Majoritatea cercetătorilor recunosc faptul că calitatea legii este o problemă destul de complexă, întrucât însăşi conceptul de lege poate fi utilizat în diferite contexte, cu diferite sensuri. Bunăoară, în viziunea lui Ю.Е. Пудовочкин, legea presupune concomitent un text, un sistem lo-

gico-formal, un element al sistemului legislaţiei, o reflectare a relaţiilor sociale, un instrument de conducere a proceselor sociale, un model de dezvoltare a societăţii. În fiecare dintre aceste manifestări, legea poate fi apreciată în mod diferit. Deci, calitatea legii în general poate fi înţeleasă doar ca o apreciere a valorii legii pe care o are în fiecare dintre formele sale de manifestare. Pentru o reflectare mai fidelă şi clară a acestei idei, autorul propune un tabel (vezi Anexa 1), concretizând că primele trei direcţii de apreciere a calităţii legii (precum: 1 – interpretarea gramaticală, analiza lingvistică; 2 – analiza logico-formală; 3 – analiza juridico-sistemică) pot fi considerate ca depinzând de calitatea tehnicii juridice, iar ultimele trei (1 – expertiza criminologică, umanitară; 2 – analiza futurologică; 3 – expertiza sociologică, analiza activităţii de aplicare a legii) – de condiţionarea socială şi criminologică [314, p. 176].

Făcându-se abstracţie de aceste manifestări ale legii, în doctrina juridică conceptul „calitatea legii" nu este înţeles uniform. Susținând în mare parte polisemia şi complexitatea acestuia, specialiştii în materie de teorie a dreptului totuşi tind să reliefeze cele mai importante criterii ale calităţii.

În acest sens, Б.В. Дрейшев susţine că „principalul criteriu al calităţii legii este corespunderea conţinutului acesteia cu necesităţile şi interesele obiective ale societăţii" [192, p. 30-31]. Cercetătoarea С.В. Поленина este însă de opinia că calitatea legii desemnează corespunderea ei realităţii economice şi sociale, necesităţilor sociale şi capacitatea acesteia de a asigura reglementarea relaţiilor sociale conform scopurilor prestabilite la elaborarea sa [308, p. 7].

Reflectând asupra opiniilor mai multor cercetători, Е.В. Сырых identifică trei poziţii în abordarea conceptului [327, p. 42-58]:

Potrivit *primei poziții*, calitatea legii presupune corespunderea acesteia realităţilor sociale (economice, politice etc.). Deci, accentul este pus pe conţinutul legii [311, p. 76-81].

A doua poziție: calitatea legii se manifestă, în primul rând, prin aceea cum sunt formulate în cuprinsul ei necesităţile şi cerinţele realităţii sociale, adică principală este forma juridică. În cazul în care legea cuprinde exact cerinţele societăţii, dar nu are forma necesară, atunci eficacitatea acesteia va fi sub semnul întrebării [214, p. 68].

A treia poziție: calitatea legii rezidă în totalitatea însuşirilor (ce ţin atât de conţinut, cât şi de formă) care-i permit să fie un regulator eficient al relaţiilor sociale [327, p. 44]. Această ultimă abordare complexă a calităţii legii este considerată de numeroşi cercetători cea mai potrivită [223, p. 154; 319, p. 25-27; 51, p. 9]. Din perspectiva acesteia, calitatea legii este definită ca „totalitatea însuşirilor sociale şi juridice caracteristice conţinutului şi formei legii, care-i determină capacitatea de a satisface anumite necesităţi şi cerinţe ale societăţii [223, p. 154].

Într-o altă opinie, calitatea legii, în fiecare din ipostazele sale, se apreciază că este formată din patru elemente: calitatea conţinutului, a formulării, a adoptării şi a punerii normei în acţiune

[319, p. 25-27]. În ceea ce ne priveşte considerăm o asemenea abordare excesiv de largă, ce caracterizează mai curând calitatea reglementării juridice a relaţiilor sociale. În sens restrâns, însă calitatea legii poate fi apreciată în baza a două momente: a *conținutului* şi a *formei*. Aceste repere evident pot fi utilizate şi pentru aprecierea calităţii legii penale [21, p. 339].

În literatura de specialitate, cercetătorii se referă cel mai frecvent fie doar la unul, fie nu fac nici o distincţie între acestea. Bunăoară, Ю.Е. Пудовочкин abordează calitatea legii penale prin prisma conţinutului acesteia, adică a corespunderii legii cu necesitățile societăţii. Pentru început, autorul încearcă să stabilească care sunt totuşi necesităţile societăţii care pot fi acoperite de reglementarea juridico-penală. Evident, face trimitere la îngrijorarea faţă de problema fenomenului criminalităţii şi a ratei destul de înalte a acesteia. Luând în consideraţie acest fapt, domnia sa, pentru a clarifica care sunt necesităţile societăţii, formulează două întrebări principale: ce anume cere şi aşteaptă societatea de la stat în materie de contracarare a criminalităţii? Și, respectiv: ce îi va permite statului să întreprindă în acest scop? Altfel spus: ce „doreşte” societatea şi ce este dispusă să „plătească” pentru dorinţa sa? Răspunsul în viziunea sa este destul de clar: cerinţa societăţii constă în asigurarea securităţii celor mai importante valori, pentru realizarea căreia ea este predispusă să accepte anumite restrângeri [314, p. 177-178].

Aceste momente reamintesc, potrivit cercetătorului, două probleme fundamentale ale dreptului penal: 1) identificarea valorilor, de securitatea cărora este cointeresată societatea; 2) raportul dintre libertatea individuală şi securitatea colectivă [314, p. 177-178].

Fiind de părerea că anumite aspecte ale acestor probleme sunt importante pentru determinarea „formulei calităţii” legii penale, autorul citat precizează că la o primă vedere, ținând cont de prezumţia constituţionalităţii legii penale, se poate susţine că Codul penal asigură securitatea tuturor valorilor general recunoscute de către majoritatea populaţiei ţării. Cu toate acestea, însă, dată fiind diversificarea şi creşterea numărului grupurilor sociale, care tind să promoveze sisteme de valori distincte, formarea nomenclatorului infracţiunilor devine dificilă. În aceste condiţii, este necesară o abilitate deosebită a legiuitorului în materie de selectare a valorilor, pentru apăra-rea cărora ar fi necesară represiunea penală. În caz contrar, s-ar actualiza formula bine cunoscută: „poporul va vedea pedeapsa, dar nu va vedea infracţiunea”. Relevantă în acest caz este aşa numita „criminalitate periferică”, care cuprinde faptele a căror criminalizare depinde nemijlocit de particularităţile naţional-istorice şi necesităţile politice ale momentului [314, p. 178-179].

Sub acest aspect, considerăm că cercetătorul are dreptate, întrucât la moment este destul de vizibilă tendinţa şi eforturile legiuitorului de a ajusta legislaţia internă (inclusiv cea penală) la rigorile internaţionale şi europene, ignorându-se în unele cazuri valorile și particularităţile societăţii noastre (mai ales în condiţiile perioadei interminabile de tranziţie), prin prisma cărora ar putea fi

identificate şi alte valori ce ar necesita protecţie penală [21, p. 342-343].

În continuare, autorul citat precizează că în condiţiile în care societatea va reuşi să ajungă la un numitor comun referitor la setul valorilor ce necesită protecţie prin represiune penală, soluţionarea problemei ce ţine de raportul dintre libertatea individuală şi securitatea colectivă devine cu mult mai uşoară [314, p. 179].

În general, în doctrină tot mai mult se susţine că securitatea colectivă (înţeleasă ca un sistem complex de protecţie a normelor şi valorilor general acceptate de societate [314, p. 179]) este mai importantă decât libertatea individuală [165; 274]. O idee similară poate fi dedusă din însăşi *Declarația Universală a Drepturilor Omului* (din 1948) [54], art. 28 al căreia stabileşte: „Fiecare persoană are dreptul la o orânduire socială și internațională în care drepturile și libertățile expuse în prezenta Declarație pot fi pe deplin înfăptuite”.

În baza acestor prevederi, Ю.Е. Пудовочкин conchide că dreptul la securitate reprezintă un drept inalienabil al omului, iar asigurarea acestuia este una din principalele obligaţii ale statului. Acest moment în viziunea sa trebuie să stea şi la baza soluţionării problemei raportului dintre libertatea individuală şi securitatea colectivă în sfera dreptului penal. Sub acest aspect, în lipsa securităţii instituţia drepturilor şi libertăţilor omului îşi pierde sensul, întrucât este imposibilă realizarea practică a acestora în condiţii de insecuritate. Evident, prioritatea protecţiei valorilor colective nu presupune în nici un caz că societatea va permite statului să facă uz de orice mijloace în acest sens, constrângerea statului fiind inevitabil condiţionată de anumite limite [314, p. 179-180].

Generalizând, cercetătorul conchide că soluţionarea conexată a problemelor enunţate (identificarea valorilor ce necesită protecţie şi asigurarea prioritară a protecţiei valorilor colective în raport cu cele individuale) asigură într-un final calitatea legii penale, care astfel rezidă în posibilitatea asigurării prioritare, printr-un minim necesar de mijloace social-acceptabile, a protecţiei juridice a celor mai importante valori sociale, recunoscute de majoritatea societăţii. Totodată, autorul precizează că criteriul care denotă calitatea legii nu trebuie căutat în conţinutul acesteia, ci în practica socială, în rezultatele realizării dispoziţiilor legii. Din perspectiva dată, criteriile calităţii legii penale nu se reduc doar la asigurarea aplicării ei facile de către organele de drept, întrucât legea, într-un final, este creată nu pentru acestea, ci pentru cetăţenii cărora se adresează. Criteriile calităţii, în viziunea sa, se conţin în practica realizării legii penale [314, p. 180-181].

Pornind de la formele de realizare a normelor juridico-penale (în număr de trei: executarea benevolă de către cetăţeni a obligaţiilor conţinute în normele penale; realizarea de către aceştia a drepturilor reglementate de legea penală; aplicarea normei juridico-penale [289, p. 37]), cercetătorul consideră că pentru aprecierea calităţii legii penale trebuie luate în consideraţie următoarele momente: volumul şi motivaţia conduitei juridico-penale legale a cetăţenilor; volumul şi plenitu-

dinea realizării de către cetăţeni a drepturilor reglementate de legea penală; volumul şi calitatea aplicării legii penale de către organele de drept [314, p. 181].

Expunându-ne pe marginea acestor reflecţii, precizăm că din câte se poate observa cercetătorul apreciază calitatea legii în funcţie de criteriul corespunderii acesteia realităţilor sociale, deci pune accentul exclusiv pe conţinutul legii, ceea ce denotă o abordare reducţionistă a problemei. În ce priveşte aprecierea calităţii legii prin prisma practicii de aplicare a acesteia, considerăm că acesta nu poate fi considerat un criteriu al calităţii, întrucât anume practica aplicării legii este în măsură să confirme sau să infirme calitatea acesteia. Mai mult, practica aplicării poate proba eficienţa legii ca o consecinţă a calităţii acesteia [21, p. 345]

O altă abordare a calităţii legii penale propune A.B. Козлов, care punînd accentul atît pe conţinutul legii penale, cît şi pe forma acesteia, identifică în acest sens cîteva criterii ale calităţii legii penale [235, p. 85-91]:

– „*Răspunderea penală trebuie să fie prevăzută doar pentru cele mai periculoase fapte*" (este o regulă aplicabilă doar în cazul unor state ca Republica Moldova, Federaţia Rusă, Ucraina, România etc., nu însă şi în Germania, Italia, Spania, Franţa etc., state ale căror Coduri penale includ şi pedepsesc şi delictele (contravenţiile administrative – e.n.). Deci, legea penală constituie forma extremă a reacţiei statului doar faţă de cele mai periculoase fapte, care atentează la cele mai importante valori şi interese ale persoanei, societăţii şi statului.

– *Răspunderea penală trebuie prevăzută pentru toate faptele social-periculoase*. Dacă respectarea primului criteriu exclude răspunderea pentru fapta ce nu a atins nivelul pericolului social al infracţiunii, cel de-a doilea presupune că în procesul de formulare a normelor juridico-penale este necesar a tinde spre acea ca nici-o faptă ce prezintă un pericol social caracteristic infracţiunii să nu rămână în afara legii penale.

– *Necesitatea diferenţierii răspunderii penale*. Anume diferenţierea constituie unul din principalele mecanisme de realizare a principiului echităţii în dreptul penal, o garanţie importantă a faptului că pedeapsa, prevăzută pentru persoana vinovată de comiterea infracţiunii, va corespunde caracterului şi gradului de pericol social al infracţiunii.

– *Aplicabilitatea practică a normei juridico-penale*. Dat fiind faptul că o expunere ideală a normei în Codul penal nu se reuşeşte întotdeauna, în procesul formulării acesteia legiuitorul trebuie să asigure ca aplicarea normei să necesite costuri cît mai reduse sub formă de acţiuni de cercetare operativă, acţiuni criminalistice şi procesual-penale.

– *Necesitatea stabilirii exacte a limitelor conduitei infracţionale*, altfel spus, construcţia normei juridico-penale nu trebuie să ofere organelor de drept sau instanţei posibilitatea sau dreptul de a decide arbitrar, dacă acţiunile persoanei întrunesc sau nu elementele conţinutului infracţiunii.

Generalizând asupra criteriilor expuse de autor, precizăm că legea penală poate fi considerată de calitate dacă: stabileşte răspunderea penală doar pentru cele mai periculoase fapte, prevede toate faptele social-periculoase posibile, stabileşte exact limitele conduitei infracţionale, diferenţiază răspunderea penală şi dispune de aplicabilitate practică. Evident că semnificaţia acestor criterii nu trebuie ignorată, deoarece, după cum însăşi autorul a subliniat, ele sunt deosebit de utile în procesul legiferării. Sub acest aspect, considerăm că criteriile în cauză sunt indispensabile procesului de construire a normelor juridico-penale [21, p. 346].

În aceeaşi ordine de idei, vom nota că în doctrina juridică, în cea mai mare parte, problema calităţii legii penale este abordată prin prisma *formei sale de exprimare*.

Bunăoară, А.С. Гатилова susţine că calitatea legii este determinată de textul acesteia formulat şi expus într-o consecutivitate logică, conform regulilor gramaticale, ce conţine norme juridice clare şi exacte. Sub acest aspect, calitatea legii se asigură prin aplicarea unor reguli şi procedee speciale proprii tehnicii legislative [189, p. 7].

Abordînd din această perspectivă *calitatea normelor juridico-penale,* Ю.С. Жариков subliniază că aceasta presupune întrunirea cerinţelor înaintate faţă de conţinutul acesteia: exactitate, claritate şi logica dispoziţiei; lipsa contradicţiilor între normele generale şi speciale; economia represiei juridico-penale; corespunderea cu actele normative ce conţin norme cu caracter penal; reducerea la minimum a dispoziţiilor de blanchetă; reflectarea intereselor generale ale societăţii [195, p. 37].

În opinia lui I. Bentam, se poate vorbi despre perfecţiunea legii doar atunci când aceasta este „concisă, înţeleasă, precisă, lipsită de ambiguitate şi accesibilă fiecăruia” [170, p. 103].

În context, este important a preciza că în doctrină, în timp ce în mare parte se evită (fie chiar şi justificat) identificarea unor criterii concrete care să denote calitatea legii, tot mai mult cercetătorii pun accentul pe deficienţele legii penale, care prin esenţă compromit calitatea acesteia. Dintre acestea, frecvent sunt reiterate asemenea momente ca coliziunile legii penale, carenţele (lipsele) acesteia, lacunele şi abundenţa normelor de blanchetă etc. Toate aceste momente în ansamblul lor, accentuează, în viziunea noastră, semnificaţia incontestabilă a tehnicii legislative pentru asigurarea calităţii legii penale [21, p. 347].

Este o idee confirmată şi în literatura de specialitate, în care tehnica legislativă este considerată drept unul dintre principalele mijloace ce asigură calitatea legilor atît sub aspectul conţinutului acestora, cît şi al formei [189, p. 7]. În acest sens, se precizează că nivelul tehnico-juridic al unui act normativ constituie principalul indiciu al calităţii acestuia [263, p. 194].

Deci, respectarea normelor tehnicii legislative este văzută ca o condiţie principală pentru menţinerea legislaţiei în vigoare într-o „stare funcţională”. Subaprecierea sau ignorarea acestei

tehnici determină inevitabilitatea admiterii de erori în elaborarea şi aplicarea normelor de drept, fapt ce condiţionează la rândul său înţelegerea şi aplicarea incorectă a legilor şi, într-un final, încălcarea legalităţii [189, p. 7].

Prin urmare, au dreptate cercetătorii când susţin că doar o respectare consecventă a cerinţelor tehnico-juridice în procesul de elaborare a actelor legislative permite „obţinerea" unor legi de calitate şi, implicit, eficiente, cu un impact pozitiv asupra relaţiilor din cadrul societăţii [51, p. 11].

Calitatea legii penale prin prisma legislaţiei şi a jurisprudenţei. Vorbind despre instrumentul juridic menit să asigure calitatea legii penale, trebuie să reiterăm cu titlu general prevederile *Legii privind actele legislative* [80], în conţinutul căreia printre normele de tehnică legislativă, cu valoare de principiu în procesul de elaborare a legilor, se regăseşte cerinţa ca „actul legislativ (…) să respecte condiţiile legalităţii, accesibilităţii, preciziei (…)" (art. 3 alin. (2)), „principiul stabilităţii şi predictibilităţii normelor juridice" (art. 4 alin. (3) lit. b)). Dat fiind caracterul general al acestor norme, incidenţa lor se extinde şi asupra legii penale, de la care astfel se cere să fie: accesibilă, precisă, stabilă şi predictibilă. Totalitatea acestor cerințe au conturat relativ recent un principiu fundamental pentru existența statului de drept – *principiul securității juridice* sau *principiul stabilității raporturilor juridice* [75, p. 4].

Având o proveniență jurisdicțională, *securitatea juridică* a fost definită în literatura de specialitate ca „acel principiu care tinde să înlăture din ordinea juridică riscul de incertitudine generat de imprecizia sau instabilitatea dreptului" [18, p. 158]. În context, cercetătoarea R. Duminică subliniază că din perspectiva elaborării legii, principiul securităţii juridice, înglobează următoarele aspecte: neretroactivitatea legii, accesibilitatea şi previzibilitatea legii, interpretarea unitară a legii, coordonate a căror respectare constituie o condiţie *sine qua non* pentru o legislaţie de calitate [64, p. 107] şi o aplicare de calitate a acesteia [75, p. 7].

Fără a diminua semnificaţia celorlalte aspecte, în continuare ne vom referi în linii generale doar la *accesibilitatea şi previzibilitatea (predictibilitatea) legii*, cerinţe ce presupun atît caracterul public al normei ca pe un element intrinsec al juridicităţii sale, claritatea conţinutului ei, care să-i confere inteligibilitate (ce implică lizibilitatea, atît claritatea şi precizia enunţurilor, cît şi coerenţa lor [119, p. 5]), nu doar pentru specialistul în drept, ci şi pentru orice persoană cu inteligenţă medie, dar şi caracterul previzibil al revizuirilor normative [55, p. 53].

Aşadar, în contextul securităţii raporturilor juridice norma juridică trebuie să fie clară, inteligibilă, întrucât cei cărora li se adresează trebuie nu doar să fie informaţi în avans asupra consecinţelor actelor şi faptelor lor, ci să şi înţeleagă consecinţele legale ale acestora. În caz contrar, principiul *nemo censetur ignorare legem* nu ar mai putea fi aplicat [123, p. 13], ceea ce ar avea grave consecinţe asupra ordinii de drept în cadrul societăţii.

În bogata sa jurisprudenţă, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a subliniat importanţa asigurării accesibilităţii şi previzibilităţii legii, instituind şi o serie de repere pe care legiuitorul naţional trebuie să le aibă în vedere pentru asigurarea acestor exigenţe. Astfel, în cauze precum *Sunday Times c. Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord* (1979), *Rekvényi c. Ungariei* (1999), *Rotaru c. României* (2000), *Damman c. Elveției* (2005), Curtea a subliniat că „nu poate fi considerată „lege" decât o normă enunţată cu suficientă precizie, pentru a permite individului să-şi regleze conduita. Individul trebuie să fie în măsură să prevadă consecinţele ce pot decurge dintr-un act determinat"; „o normă este previzibilă numai atunci când este redactată cu suficientă precizie, în aşa fel încât să permită oricărei persoane – care, la nevoie poate apela la consultanţă de specialitate – să îşi corecteze conduita"; „în special, o normă este previzibilă atunci când oferă o anume garanţie contra atingerilor arbitrare ale puterii publice" [123, p. 16].

Prin urmare, principiul securităţii juridice presupune ca dreptul să fie previzibil şi ca soluţiile juridice să rămână relativ stabile. Cerinţa previzibilităţii normelor de drept a fost ridicată chiar la rangul de principiu (principiul previzibilităţii sau al predictibilităţii normelor juridice), respectarea căruia conferă coerenţă sistemului normativ, fiind de natură să asigure o lină şi amiabilă relaţionare între autorităţi şi cetăţeni, pentru ca aceştia din urmă să nu fie surprinşi de acte normative inopinate (deci abuzive), care să le prejudicieze interesele [132, p. 111].

În continuare, ţinem să precizăm că în materia dreptului penal principiul securităţii juridice fundamentează *principiul legalității,* care în formularea sa clasică, poate fi sintetizat în formula lansată de Beccaria: *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege.* Valoarea deosebită a acestui principiu a determinat consfinţirea sa la nivel internaţional şi comunitar, în acest sens fiind relevant art. 7 din *Convenția Europeană a Drepturilor Omului* [48], care consacră, de o manieră mai generală, principiul legalităţii delictelor şi pedepselor şi interdicţia aplicării extensive a legii penale prin analogie.

În opinia Curţii Europene a Drepturilor Omului (*Cauza S.W. c. Marea Britanie, 22 noiembrie 1995*) garanţia consacrată prin art. 7 din Convenţia Europeană, element esenţial al preeminenţei dreptului, ocupă un loc primordial în sistemul de protecţie oferit de Convenţie. După cum decurge din obiectul şi scopul său, art. 7 din Convenție trebuie interpretat şi aplicat astfel încât să asigure o protecţie eficace contra urmării penale, condamnărilor şi sancţiunilor arbitrare.

În vederea realizării acestui deziderat, cît şi a principiului legalităţii în general, Curtea Europeană a mai reţinut că „Statele au obligaţia de a asigura definirea clară a oricărei infracţiuni prin lege" (*Cauza S.W. c. Marea Britanie, 22 noiembrie 1995*). Referindu-se nemijlocit la problema accesibilităţii şi previzibilităţii legii penale ca element important al principiului enunţat, Curtea Europeană a statuat în jurisprudenţa sa că persoana este în drept să cunoască, în termeni foarte

clari, ce acte şi omisiuni sunt de natură să-i angajeze responsabilitatea penală *(cauza Kokkinakis vs. Grecia din 25 mai 1993).* Atunci când un act este privit ca infracţiune, judecătorul poate să precizeze elementele constitutive ale infracţiunii, dar nu să le modifice, în detrimentul acuzatului, iar modul în care el va defini aceste elemente constitutive trebuie să fie previzibil pentru orice persoană consultată de un specialist *(cauza X. vs. Regatul Unit din 7 mai 1982).*

De asemenea, în cauza E.K. vs. Turcia din 7 februarie 2002, Curtea Europeană a reafirmat cerinţele previzibilităţii legii penale şi formulării acesteia **suficient de clare:** „Această condiţie se consideră îndeplinită atunci când justiţiabilul, citind textul dispoziţiei pertinente şi, în caz de necesitate, cu ajutorul interpretării acesteia de către instanţele judecătoreşti, poate să ştie pentru ce acţiuni şi inacţiuni poate fi supus răspunderii penale (§51)".

În context, ţinem să reiterăm şi poziţia Curţii Constituţionale a Republicii Moldova, care atestă chiar existenţa *principiului calităţii legii penale,* chemat să excludă în mod imperios posibilitatea incriminării şi definirii infracţiunilor într-o formulă ambiguă şi incertă [72].

Dezvoltând aspectul dat, Curtea a statuat că orice reglementare de drept penal trebuie să fie conformă cu principiile fundamentale ale dreptului penal şi cu exigenţele prealabile ale protecţiei drepturilor fundamentale, prin exactitate respectând *principiul legalităţii* [72]. Mai mult, în viziunea sa, în materie penală, preeminenţa dreptului generează o serie de principii, dintre care mai cu seamă principiul legalităţii infracţiunilor şi pedepselor; principiul inadmisibilităţii aplicării extensive a legii penale, în detrimentul persoanei, în special, prin analogie [72].

În acelaşi timp, Curtea reţine că legea penală are repercusiunile cele mai dure comparativ cu alte legi sancţionatoare, ea incriminează faptele cele mai prejudiciabile, respectiv, norma penală trebuie să dispună de o claritate desăvârşită pentru toate elementele componenţei infracţiunii în cazul normelor din partea specială a legii penale, dar şi a celor din partea generală a legii penale [72]. În fine, formulele generale şi abstracte **într-un caz concret** pot afecta funcţionalitatea legii penale, aplicarea ei coerentă şi sistemică, ceea ce ar denatura *principiul calităţii legii*.

Aşadar, importanţa respectării *principiul securităţii juridice* pentru existenţa statului de drept impune o mai mare atenţie acordată *calităţii legii*. Ca urmare, chiar dacă creşterea exponenţială a numărului de acte normative şi a complexităţii acestora poate fi justificată prin factori de natură istorică, sociologică, politică, economică, este necesar un efort de disciplinare a excesului normativ şi de supunere a normelor edictate rigorilor securităţii juridice. Este vorba de un efort care priveşte legiuitorul şi care presupune diagnosticarea problemelor, identificarea de remedii adecvate, în sensul organizării activităţii de legiferare prin fundamentarea riguroasă a acesteia pe principiile tehnicii legislative şi a creşterii accesibilităţii şi previzibilităţii normelor juridice [123].

De cele mai multe ori calitatea legii penale este confirmată de eficienţa practică a acesteia,

fapt ce inevitabil presupune existenţa unei legături strânse între calitatea şi eficienţa legii penale. Paradoxul se ascunde în faptul că adesea este eficientă şi legea penală ce nu corespunde criteriilor de calitate, astfel că din acest punct de vedere devine evidentă prioritatea calităţii faţă de eficienţă şi, implicit, rolul substanţial al tehnicii legislative penale în elaborarea legii penale [21, p. 348].

Eficienţa legii penale. Aprecierea eficienţei legii penale pe care ne propunem să o realizăm, necesită iniţial o expunere succintă a unor considerente introductive referitoare la eficienţă în general, cît şi la eficienţa normelor juridice, în special.

Merită precizat chiar de la bun început că în doctrină se operează cu o serie de categorii în domeniul de referinţă, precum: eficienţa dreptului, eficienţa ramurii de drept, eficienţa instituţiei juridice, eficienţa normei de drept, fiecare dintre acestea având un conţinut şi particularităţi specifice [197, p. 64].

Privită în ansamblu, studierea eficienţei normelor juridice este strâns legată de noţiunea însăşi de „eficienţă”, criteriile, indicii şi condiţiile acesteia. În prezent, problema eficienţei normelor de drept este puţin studiată în literatură (mai ales în arealul ştiinţific autohton), cu toate că este una destul de importantă, întrucât priveşte nemijlocit realizarea dreptului [25, p. 294].

Totodată, trebuie să recunoaştem că aceasta întotdeauna a atras atenţia savanţilor. Bunăoară, cu ceva timp în urmă au fost identificate două aspecte importante pentru studierea eficienţei reglementărilor juridice. În acest sens, cercetătorii В.Б. Никитин, В.В. Орехов, şi Л.И. Спиридонов precizează că pentru a trece de la ideile teoretice la cercetarea concretă a eficienţei normei juridice, este necesară, pe de o parte, elaborarea teoriei eficienţei dreptului, iar pe de altă parte, a metodologiei de verificare a ipotezelor înaintate [293, p. 90].

În condiţiile studierii eficienţei normelor de drept, o semnificaţie primordială capătă astfel necesitatea elaborării teoriei eficienţei dreptului, a ramurilor acestuia, a normelor sau instituţiilor distincte. În literatura de specialitate, în acest sens se subliniază că determinarea eficienţei în diferite ramuri ale dreptului trebuie să fie uniformă şi fără echivocuri şi, totodată, să ia în considerare specificul relaţiilor sociale reglementate, a abaterilor din sfera dată etc. [184, p. 32].

Sub aspect istoric, prima sferă în care a fost elaborată şi aplicată noţiunea de „eficienţă”, a fost economia, sarcina aprecierii eficienţei economice fiind una dintre cele mai vechi. Cu toate acestea, însă, noţiunea „eficienţă” în acest context coincide cu categoria „economic”, care presupune obţinerea rezultatelor înalte cu cheltuieli minime [275, p. 23]. Ulterior, extinderea sferei de aplicare a noţiunii în cauză a determinat necesitatea generalizării conţinutului acesteia, dar care nici în prezent nu cunoaşte o explicaţie unică.

Astfel, în doctrină nu poate fi atestată o singură viziune asupra problemei ce anume trebuie

înţeles prin eficienţa normelor juridice. Unii autori identifică eficienţa, totalmente sau parţial, cu caracterul optim, corect, justificat şi oportun al normelor. În acest sens, prin eficienţa normelor juridice se înţelege corectitudinea şi temeinicia normelor, corespunderea lor cu necesităţile dezvoltării sociale, consacrarea în conţinutul lor a celor mai optime variante de conduită [304, p. 41-44; 264, p. 31].

Alţi cercetători explică noţiunea ca fiind capacitatea potenţială de a asigura atingerea scopului social necesar şi obiectiv justificat, precum şi a exercita o influenţă asupra relaţiilor sociale într-o anumită direcţie utilă pentru societate [236, p. 9].

O a treia categorie de cercetători leagă eficienţa normelor juridice cu rezultatul influenţei lor [158, p. 98; 352, p. 5].

Majoritatea savanţilor consideră însă că tradiţional prin eficienţa normelor de drept se înţelege relaţia dintre rezultatul obţinut *de facto* şi scopul pentru care acestea au fost create [219, p. 46; 258, p. 68; 254, p. 22].

Unii autori concretizează în acest sens că relaţia dată nu presupune însăşi eficienţa, ci doar formula aprecierii acesteia. Bunăoară, В.М. Баранов susţine că eficienţa normei de drept se apreciază în funcţie de măsura în care aplicarea acesteia contribuie la atingerea scopului prestabilit pentru reglementarea juridică a relaţiilor sociale date. În ceea ce priveşte scopul, acesta este atins dacă nu se mai comit fapte pentru care normele în cauză prevăd survenirea răspunderii. Respectiv, gradul de apropiere sau îndepărtare a rezultatului real obţinut faţă de scopul prestabilit se apreciază ca un indiciu al eficienţei [167, p. 92].

Privite în ansamblu, studiile axate pe problema eficienţei normelor juridice sunt destul de numeroase şi profunde, mai ales în cadrul doctrinei juridice ruse, fapt ce a determinat preluarea rezultatelor obţinute şi în domeniile ramurale ale ştiinţei juridice. În ceea ce priveşte ramura dreptului penal, trebuie precizat că în mod similar se operează cu asemenea categorii ca: „eficienţa normei juridico-penale” [166, p. 101; 261, p. 114], „eficienţa legislaţiei penale” [323], „eficienţa reglementării juridico-penale” [195, p. 39-44] etc.

Eficienţa normei juridico-penale este definită ca un raport optim dintre acţiunea normelor şi rezultatul social util atins, pentru care aceste norme au fost adoptate, reieşind din necesităţile societăţii [261, p. 117]. Într-o manieră asemănătoare, uneori chiar identică, este definită şi eficienţa legislaţiei penale [323, p. 9].

În viziunea cercetătoarei В.Н. Сизова eficienţa legislaţiei penale dispune de următoarele caracteristici [323, p. 9]:

– este o trăsătură calitativă ce-i caracterizează conţinutul, constituind o manifestare a esenţei acesteia;

– caracterizează elementele conţinutului legislaţiei din punctul de vedere al posibilităţii atingerii unui rezultat pozitiv. În cazul în care legislaţia penală nu asigură sau împiedică dezvoltarea progresivă, treptată a relaţiilor sociale, contravine necesităţilor obiective ale societăţii, ea nu poate fi considerată ca fiind eficientă;

– are o legătură directă cu rezultatul acţiunii instituţiilor juridice şi a normelor juridice ale legislaţiei (se realizează prin acţiune, se manifestă în rezultat, dar în acelaşi timp rămâne o particularitate a instituţiei sau însăşi a normei, de aceea este justificată acceptarea eficienţei în lipsa atingerii *de facto* a rezultatului pozitiv, adică sub forma potenţialului normei juridico-penale).

În acelaşi timp, cercetătoarea consideră că eficienţa legislaţiei penale depinde de un şir de factori, printre care: oportunitatea şi exhaustivitatea reflectării în legea penală a celor mai esenţiale trăsături ale fenomenului social periculos corespunzător; corectitudinea reflectării în dispoziţiile juridice a cerinţelor realităţii social-economice şi politice contemporane; menţinerea stabilităţii elementelor principale ale legii penale la etapa elaborării şi în procesul realizării practice; îmbinarea sancţiunilor juridico-penale cu măsurile de influenţă socială; informarea destinatarilor asupra conţinutului normelor juridico-penale, inclusiv şi a sancţiunilor; inevitabilitatea pedepsei şi stabilitatea politicii penale, fapt ce implică atît stabilitatea legii penale, cît şi stabilitatea practicii judiciare; eficienţa sistemului de pedepse [323, p. 10].

O atenţie deosebită merită în context raţionamentele cercetătorului Ю.С. Жариков [195, p. 39-40], care s-a expus cu precădere asupra eficienţei reglementării juridico-penale (ce derivă din eficienţa dreptului în general). În viziunea sa, analiza eficienţei reglementării juridico-penale trebuie realizată atît din perspectiva elementelor sale, cît şi a mecanismului acestei reglementări.

Sub aspect structural, eficienţa reglementării juridico-penale presupune raţionalitatea mijloacelor juridico-penale utilizate de legiuitor pentru protecţia relaţiilor sociale faţă de faptele social periculoase. La rândul său, eficienţa mecanismului acestei reglementări presupune capacitatea exercitării unei influenţe juridice sistemice asupra conduitei persoanelor şi a proceselor ce au loc în cadrul statului şi a societăţii. Ea ţine de rezultatul criminalizării (decriminalizării) faptelor cauzatoare de prejudicii relaţiilor sociale, precum şi a penalizării (depenalizării) răspunderii pentru comiterea acestora. Totodată, cercetătorul precizează că eficienţa reglementării juridico-penale trebuie apreciată în funcţie de plenitudinea realizării scopurilor concrete ale legislaţiei penale, precum sunt: reglementarea, protecţia şi prevenirea [195, p. 40], idee pe care o susţinem şi noi.

În ceea ce priveşte condiţiile de eficienţă ale reglementării juridico-penale, Ю.С. Жариков enumeră următoarele: oportunitatea adoptării şi abrogării normelor juridico-penale; reflectarea exactă în conţinutul normelor a celor mai importante criterii ale pericolului social al delictului; stabilirea tipului şi măsurii sancţiunii în baza impactului acesteia în cazul faptelor concrete; opor-

tunitatea aplicării normei juridico-penale; calificarea exactă a faptei concrete; caracterul echitabil al pedepsei aplicate.

Merită apreciere faptul că cercetătorul subliniază în mod deosebit locul şi rolul legalităţii ca cerinţă a eficienţei. Pentru aceasta, identifică trei ipostaze ale legalităţii [195, p. 36-37]:

– privită în calitate de *principiu al răspunderii penale*, legalitatea constituie o condiţie pentru aplicarea eficientă a normelor legii penale (condiţie importantă pentru realizarea eficientă a protecţiei ca scop al acesteia);

– privită ca *metodă de reglementare juridico-penală*, legalitatea reprezintă deja o condiţie a eficienţei realizării scopului normativ al legii penale;

– privită ca *regim al reglementării juridico-penale*, legalitatea are o importanţă deosebită pentru asigurarea eficienţei potenţialului preventiv al legii penale.

Prin urmare, legalitatea este văzută ca o condiţie indispensabilă a eficienţei întregului proces de reglementare juridico-penală, în timp ce fiecare din condiţiile enunţate ceva mai sus, sunt aplicabile doar anumitor etape ale acesteia [195, p. 37].

În continuare, cercetătorul precizează că eficienţa reglementării juridico-penale trebuie apreciată nu în funcţie de numărul persoanelor atrase la răspundere penală şi a infracţiunilor comise, dar în funcţie de impactul social abstinent al legii, adică în funcţie de realizarea potenţialului său preventiv. În cazul în care în urma unui sondaj, persoanele chestionate vor indica că nu comit infracţiuni din cauza dezavantajelor pe care le prezintă consecinţele atragerii la răspundere penală, atunci legea penală poate fi considerată ca fiind un regulator eficient al relaţiilor sociale. În caz contrar, se impune a fi necesară corectarea acesteia (evident că în acest caz este necesar a ţine cont şi de factorii care determină conduita infracţională – e.n.).

Din această perspectivă devine clară necesitatea elaborării unor criterii fundamentate ştiinţific ale eficienţei reglementării juridico-penale şi identificarea celor mai raţionale căi de sporire a acesteia. În calitate de criteriu principal în acest sens, cercetătorul iarăşi consideră că este legalitatea ca metodă de reglementare juridico-penală (a activităţii normative) şi ca regim de aplicare a normelor legislaţiei penale. Argumentând această poziţie, domnia sa precizează că legalitatea determină, în primul rând, calitatea legii penale, adică corespunderea acesteia cu Constituţia, cu actele internaţionale în materie, lipsa coliziunilor, formularea concretă şi clară a dispoziţiilor normative. Sub acest aspect, o semnificaţie deosebită are claritatea şi accesibilitatea normei juridice nu doar pentru profesionişti, dar şi pentru simplul cetăţean, care este obligat să respecte normele juridico-penale. Aşadar, eficienţa trebuie privită atît de pe poziţia asigurării legalităţii în procesul de elaborare a legii penale şi exercitarea influenţei generale asupra societăţii, precum şi de pe poziţia protecţiei legalităţii în procesul de aplicare a legii penale şi crearea în societate a situaţiei de înţe-

legere a oportunităţii şi echităţii pedepsirii infractorilor [195, p. 38].

Importante reflecţii pe marginea eficienţei normelor penale expune şi В.Н. Курылева, potrivit căreia la etapa elaborării dreptului se poate vorbi doar despre o eficienţă potenţială, prognozată a normelor. Doar în procesul de realizare a normei concrete devine clară eficienţa reală a acesteia. Ea poate fi mai ridicată decât cea prognozată (ca rezultat al influenţei unor factori pe care legiuitorul nu i-a prevăzut la momentul adoptării normei), fiind apreciată ca o eficienţă întâmplătoare a normei. Dar, de cele mai multe ori eficienţa reală a normei juridico-penale este mai redusă decât cea spre care a tins organul legiuitor. Aceasta deoarece eficienţa reală este condiţionată de o serie de factori proprii procesului de realizare, precum: asigurarea realizării normelor juridice cu resursele materiale şi organizaţionale necesare, corespunderea normelor juridico-penale opiniei publice, performanţei activităţii organelor de drept etc. [261, p. 117].

În baza acestor raţionamente, putem conchide că eficienţa legii penale este determinată în general de două procese importante: procesul elaborării sale şi procesul aplicării sale. În viziunea noastră, rolul primordial în acest sens îi revine procesului de elaborare, care trebuie să asigure sub toate aspectele calitatea legii penale şi să prevină astfel aplicarea unei legi penale defecte. În condiţiile în care se va obţine o lege penală de calitate, eficienţa acesteia va depinde în totalitate de procesul aplicării sale practice [25, p. 296].

Dincolo de aceste momente, trebuie precizat că în literatura de specialitate au fost identificaţi câţiva factori concreţi care influenţează eficienţa legislaţiei penale, şi anume [323, p. 10]:

1) *factorul juridic* – calitatea normei de drept, perfecţiunea sa tehnico-juridică (adică respectarea cerinţelor tehnico-juridice în procesul de formulare a normelor: exactitate, claritate, exhaustivitate, laconism, neadmiterea lacunelor în legislaţie);

2) *factorul social-economic* – eficienţa legislaţiei penale depinde nemijlocit de starea relaţiilor sociale şi economice din cadrul societăţii;

3) *factorul tehnico-material* – selectarea corectă, repartizarea şi numărul suficient de persoane implicate în procesul de aplicare a normelor juridico-penale, perfecţionarea calificării profesionale; resursele utilizate pentru întreţinerea organelor de drept şi a organelor execuţional-penale; sistemul raţional de cointeresare materială a colaboratorilor organelor de drept;

4) *factorul moral* – calităţile morale ale personalului procesului normativ şi a colaboratorilor organelor de drept, orientările lor etico-valorice.

Evident, ţinând cont de aceşti factori, presupunem că măsurile destinate sporirii eficienţei legislaţiei penale trebuie orientate în două direcţii principale [25, p. 296-297]:

a) *general-socială* – direcţie ce presupune activitatea statului orientată spre îmbunătăţirea condiţiilor social-economice ale vieţii societăţii, stabilizarea situaţiei economice în ansamblu. În

această direcţie necesită a fi realizate un sistem complex de măsuri cu caracter social-economic, politico-juridic şi organizaţional, inclusiv, măsuri orientate spre ridicarea conştiinţei şi culturii juridice a societăţii, prevenirea şi depăşirea nihilismului juridic. Tot în această direcţie trebuie încadrată activitatea de concepere şi elaborare a politicii penale a statului ca răspuns la provocările fenomenului criminalităţii, fiind astfel o determinantă a legii penale.

– *juridică* – direcţie orientată spre consolidarea fundamentării ştiinţifice a normelor juridico-penale, asigurarea profesionalismului celor implicaţi în procesul legislativ, asigurarea caracterului sistemic al legislaţiei penale, neadmiterea erorilor în elaborarea, aplicarea şi interpretarea normelor penale, sporirea eficienţei pedepsei penale. În concret, în cadrul acestei direcţii este necesară realizarea următoarelor măsuri: asigurarea ştiinţifică a activităţii legislative; pregătirea cadrelor juridice în sfera legiferării; aprofundarea studierii şi cunoaşterii tehnicii legislative, în special, a tehnicii legislative penale; soluţionarea uniformă a problemelor ce ţin de prevenirea şi înlăturarea erorilor în elaborarea, aplicarea şi interpretarea normelor penale; determinarea factorilor ce influenţează eficienţa pedepsei şi identificarea căilor de sporire a acesteia (toate aceste momente fiind, în viziunea noastră, direcţii inerente politicii penale a statului).

2.3. Politica penală a statului ca factor de configurare a legii penale

Politica penală constituie unul dintre principalii factori de configurare a legii penale (dacă nu chiar principalul), de care depinde atît calitatea, cît şi eficienţa acesteia. Ipoteza în cauză (pentru secţiunea prezentă), însă necesită o dezvoltare corespunzătoare, în vederea aprecierii, cel puţin în linii generale, care este totuşi conţinutul politicii penale şi cum îşi exercită influenţa asupra legii penale.

Teoria politicii penale îşi are începutul la mijlocul secolului al XIX-lea în doctrina vest-europeană, iar însăşi termenul „politică penală” a fost lansat în circuitul ştiinţific în anul 1804 de către juristul german L. Feuerbach (*kriminal politik*), care a şi definit-o ca „ansamblul procedeelor represive prin care statul reacţionează contra crimei”, altfel spus ca o politică represivă fondată pe teoria şi practica sistemului penal [146]. Din câte se poate observa, politica penală în viziunea lui Feuerbach este sinonimă cu teoria şi practica sistemului penal, o concepţie care este tributară epocii în care a fost formulată, în sensul că specific acestei perioade este gândirea unor măsuri împotriva crimei, având un caracter preponderent represiv [93, p. 117].

Ulterior, concepţia politicii penale a fost dezvoltată de către savantul german F. von List la sfârşitul secolului al XIX-lea, care, de asemenea, a privit-o ca un element de sine stătător al ştiinţei dreptului penal, precum şi ca o luptă cu criminalitatea [266, p. 7-8].

În timp, politica penală a cunoscut mai multe definiri şi interpretări, dar cel mai important

este că tot mai mult s-a subliniat necesitatea ca aceasta să nu fie redusă la noţiunea de drept penal, ci să fie văzută ca o reacţie organizată şi deliberată a colectivităţii împotriva activităţilor delictuoase, deviante sau antisociale.

Dezbaterile ştiinţifice pe marginea acestui subiect au continuat destul de intens, relevantă în acest sens fiind mai ales doctrina juridică şi criminologică rusă. Merită enunţată în context, lucrarea fundamentală semnată de М.П. Чубинский în anul 1905 (considerată fiind una dintre cele mai importante destinate studierii politicii penale), în care destul de tranşant se susţine că „politica penală constituie o ramură a ştiinţei dreptului penal” [349, p. 92].

Desigur, în secolul care a urmat, au fost susţinute şi alte viziuni care, fie au contrazis afirmaţiile de mai sus, fie le-au dezvoltat substanţial. În acest sens, С.С. Босхолов [178, p. 25] şi С.А. Борсученко [177, p. 55] afirmă că politica penală s-a format ca teorie în rezultatul nu doar a integrării ştiinţei dreptului penal, procesual penal, execuţional penal, a criminologiei şi politicii sociale, dar şi ca rezultat al aproprierii şi asocierii filosofiei, psihologiei, sociologiei, politologiei, ştiinţei conducerii sociale şi a altor ştiinţe fundamentale. Astfel, ea a devenit un rezultat evident al cercetării complexe şi multilaterale a criminalităţii şi a altor fenomene şi procese negative din viaţa socială. Prin urmare, cercetătorii evidenţiază caracterul complex al politicii penale care excede limitele ştiinţei dreptului penal [27, p. 9].

Pe de altă parte însă, unii criminologi, susţin că „politica penală constituie numai o componentă a politicii criminologice, a cărei complexitate este superioară”, criminologia formând fundamentul politicii penale [11, p. 23].

Asemenea abordări au influenţat substanţial modul de percepere şi definire a conceptului de politică penală, generând numeroase opinii şi viziuni.

Astfel, în prezent, asupra definirii conceptului de „politică penală” nu poate fi atestată o viziune unică, în studiile de specialitate acesta fiind interpretat în mod diferit. Mai mult, nu există unanimitate nici în ceea ce priveşte denumirea acestui fenomen: politică penală [47, p. 58; 142, p. 177], politică juridico-penală (care este privită fie ca sinonim al politicii penale [268, p. 4-5], fie ca un element component al acesteia [336, p. 6; 193, p. 73]), politică criminologică [164, p. 5-16; 226, p. 213; 326, p. 16-22], politică represivă [202, p. 23-32], politică criminală [145, p. 13] etc. (acceptându-se ca aceşti termeni să definească unul şi acelaşi fenomen) [27, p. 9].

Reflectând asupra subiectului, Н.А. Лопашенко enunţă că în „... ştiinţa contemporană a apărut o poziţie potrivit căreia termenul de „politică penală” nu este corect în sensul său direct, deoarece presupune o politică infracţională, criminală” (în acest sens, unii specialişti optează pentru noţiunea de „politică anticriminală” [217, p. 254] sau „politică anticrimă” [56, p. 75], cu toate că nu se preferă imaginea unei „lupte contra crimei” din care decurge prea frecvent un limbaj be-

licos (de tipul război criminalilor) [153, p. 51-58]). Astfel că, în viziunea sa, mai corectă ar fi utilizarea termenului de „politică juridico-penală”. Cu toate că o asemenea idee se justifică într-o anumită măsură, totuşi nu trebuie ignorat faptul că termenul de „politică penală” este deja înrădăcinat de multă vreme şi în pofida condiţionării sale relative este perceput de toţi uniform şi corect. Ținând cont de aceste momente, cercetătoarea consideră posibilă utilizarea ambilor termeni – „politică penală” şi „politică juridico-penală”. Mai mult, ea subliniază că atît termenii, cît şi conţinutul acestora sunt identici [268, p. 4].

Expunându-se pe marginea acestor reflecţii, М.А. Кожевина consideră că în cazul în care se acceptă incorectitudinea noţiunii în cauză, ar fi binevenit ca acest fapt să fie recunoscut de către întreaga comunitate ştiinţifică pentru a se renunţa la întrebuinţarea lui. În caz contrar, ar fi necesar ca lucrurile să fie denumite aşa cum sunt ele [233, p. 91].

Din această perspectivă, unii cercetători, sintetizând definiţiile conceptului în cauză, au evidenţiat trei accepţiuni ale politicii penale: extensivă, medie şi restrictivă [268, p. 6-15] (potrivit altor voci – două accepţiuni: extensivă şi restrictivă [38, p. 108; 233, p. 91]).

Accepțiunea extensivă prezintă politica penală ca fiind în general o luptă cu criminalitatea, care cuprinde un complex de măsuri sociale, economice, ideologice, juridice etc. [233, p. 91]. Astfel, în viziunea criminologului А.А. Герцензон (de origine basarabeană), politica penală „se realizează în procesul aplicării în practică atît a măsurilor speciale (criminalistice, juridico-penale, procesual-penale, execuţional-penale), cît şi a măsurilor cu caracter social (economice, ideologice, medicale etc.)” [190, p. 179].

În mod similar, opinează şi alţi cercetători. Bunăoară, И.А. Зинченко şi А.Ю. Трапицын privesc politica penală ca „parte a politicii sociale a statului în lupta cu criminalitatea. Conţinutul acesteia cuprinde utilizarea în această sferă de activitate a unui complex de măsuri economice, juridice, sociale, organizaţionale şi de altă natură, determinarea sarcinilor strategice de optimizare şi aplicare eficientă a legislaţiei, precum şi prevenirea infracţiunilor; scopul politicii penale – minimalizarea creşterii ratei criminalităţii şi, în perspectivă, reducerea indicilor cantitativi şi calitativi ai acesteia” [201, p. 87].

Cercetătorii autohtoni I.A. Ciobanu şi Iu. Groza, acceptând sensul larg al noţiunii de politică penală, consideră că aceasta presupune ansamblul măsurilor îndreptate spre diminuarea criminalităţii, cum ar fi cele juridice, economice, sociale etc. [38, p. 108].

Privită în sensul său larg (adică, cuprinzând toate măsurile de influenţă asupra criminalităţii), politica penală este înţeleasă ca sinonim al conceptului de „luptă cu criminalitatea”. Fiind criticată o astfel de abordare (extensivă), în studiile de specialitate se susţine că ea nu poate fi recunoscută ca corectă, deoarece duce la o anumită diluare a obiectului său, făcându-l prea greoi şi

amorf. Din acest punct de vedere politica socială se transformă într-o politică penală [309, p. 71], fapt în esenţă inacceptabil (presupunem că sub acest aspect, pare a fi justificată recunoaşterea de către unii cercetători doar a două accepţiuni a conceptului de politică penală: extensivă şi restrictivă [27, p. 9]).

În acelaşi timp, o asemenea accepţiune este considerată a fi o utilizare improprie a termenului de „politică penală", fapt ce s-a produs, potrivit lui O. Bejan, odată cu conceperea, ca urmare a dezvoltării criminologiei, tot mai clară a activităţii anticrimă drept un sistem de acţiuni de ordin atît penal, cît şi extrapenal (politice, juridice, sociale, economice, educaţionale etc.), în condiţiile în care nu exista un termen special, apt să includă toate aceste semnificaţii distincte. S-a apelat iniţial deci la termenul cel mai apropiat după sens („politică penală" – elementul principal fiind cel de „politică", în timp ce calificativul „penală" este un element secundar menit a-l concretiza pe primul), iar apoi specialiştii, teoreticieni şi practicieni, au înţeles că este nevoie de un termen specific, lansând o serie de alternative [11, p. 23].

O anumită clarificare în acest context atestăm la cercetătoarea Н.А. Лопашенко, care atribuie măsurile cu caracter social, economic şi ideologic „politicii statului de contracarare a criminalităţii", în cadrul căreia identifică o sferă de sine stătătoare – politica penală (juridico-penală) [268, p. 4].

Aceeaşi idee poate fi atestată şi la N. Queloz, care demonstrează că politicile publice au ca subdiviziune politicile de control social, care la rândul lor, le cuprind pe cele de securitate şi pe cele economice şi sociale, din care derivă în final politicile criminale şi cele penale. În viziunea sa, politica penală reprezintă doar unul dintre numeroasele modalităţi în care politica criminală acţionează şi urmăreşte să „elaboreze incriminările (definiţiile infracţiunilor) şi sancţiunile corespunzătoare şi care se individualizează în sentinţele pronunţate de către justiţie" [153, p. 51-58].

Referitor la *accepţiunea „medie"* a conceptului, notăm că aceasta restrânge conţinutul politicii penale la totalitatea „altor politici de drept, aşa-ziselor ramuri criminale" [268, p. 11]. În acest sens, se susţine că doar măsurile speciale de prevenire a criminalităţii, determinate de legislaţia penală, procesual-penală şi execuţional-penală, de datele ştiinţei, inclusiv criminologia şi criminalistica, formează conţinutul politicii penale [177, p. 57].

În concret, И.А. Исмаилов consideră politica penală ca fiind o direcţie a activităţii statului realizată la nivelul conducerii şi administrării politice, luării şi realizării deciziilor concrete care au ca menire principală determinarea şi transpunerea în practică a sarcinilor, formelor şi conţinutului măsurilor specifice de luptă cu criminalitatea (de influenţă asupra acesteia), organizarea şi asigurarea funcţionării optimale şi dezvoltarea acestui sistem în baza unor resurse informaţionale, juridice şi ideologice corespunzătoare şi în interacţiune cu alte sisteme sociale [216, p. 124].

La fel, А.И. Коробеев, А.В. Усе şi Ю.В. Голик susţin că politica penală presupune linia generală, care determină principalele direcţii, scopuri şi mijloace de influenţă asupra criminalităţii prin intermediul elaborării legislaţiei penale, procesual-penale, execuţional-penale, a practicii de aplicare a acesteia, precum şi prin elaborarea şi realizarea măsurilor orientate spre prevenirea infracţiunilor. În structura politicii penale, ei includ (ca şi mulţi alţi cercetători) ca elemente componente: politica juridico-penală, politica procesual-penală, politica execuţional-penală şi politica criminologică [243, p. 7].

Deci, în aşa-numita *accepţiune „medie*", politica penală cuprinde o serie de elemente componente, precum: juridico-penală, procesual-penală, execuţional-penală (potrivit unor cercetători şi: criminologică [243, p. 7], operativ-investigaţională şi postpenitenciară [201, p. 87]).

Vorbind despre *accepţiunea restrictivă* a conceptului în discuţie, precizăm că diferiţi cercetători se expun în mod diferit asupra conţinutului acesteia. Astfel, О.Н. Бибик concretizează că în sens restrâns, politica penală presupune o direcţie a activităţii statului, legată de aplicarea măsurilor juridico-penale de luptă împotriva criminalităţii (în acest caz, sinonimul politicii penale este „politica juridico-penală") [172, p. 28].

La rândul său, М.А. Кожевина susţine că în sens îngust, aceasta este politica juridico-penală, care constituie o parte componentă a politicii penale (direcţie de sine stătătoare a politicii statului) şi cuprinde, potrivit semnificaţiei termenului „juridico-penală" – sfera dreptului, şi potrivit termenului „politica" – sfera activităţii statului [232, p. 91].

În legătură cu termenul „politică", considerăm a fi necesare unele precizări. Astfel, de cele mai multe ori, politica penală – fiind în cele din urmă o politică – este confundată cu politica în general, cu care nu are însă vreo contingenţă structurală sau intrinsecă. Diferenţa calitativă dintre cele două noţiuni decurge din faptul că în timp ce politica reprezintă preocuparea unor partide sau altor formaţiuni politice, care promovează, în general, interese sau deziderate de grup sau de partid, politica penală reprezintă o strategie şi o tactică la nivelul întregii societăţi, pentru contracararea fenomenului criminalităţii. Aceasta este şi motivaţia concluziei potrivit căreia politica penală – întocmai ca şi suveranitatea şi independenţa statului – nu poate avea culoare politică [114, p. 10].

Revenind la subiect, notăm că în viziunea cercetătorilor autohtoni I.A. Ciobanu, Iu. Groza, *stricto sensu*, politica penală presupune prezenţa doar a măsurilor juridice, axate pe activitatea nemijlocită a organelor de drept [38, p. 108].

Respectiv, abordarea îngustă a conceptului de politică penală o reduce pe aceasta fie la ansamblul mijloacelor juridice (privită ca „politică penală"), fie la arsenalul juridico-penal (văzută ca „politică juridico-penală") [27, p. 10]. Pentru primul caz, exemplificăm definiţia expusă de А.В. Валентукевич, potrivit căruia politica juridico-penală este o politică în sfera luptei cu crimi-

nalitatea în cadrul căreia statul determină principalii vectori ai activităţii organelor de drept şi a altor organe de stat, ai formaţiunilor obşteşti în sfera ocrotirii drepturilor omului, a subiecţilor relaţiilor sociale faţă de atentatele criminale, de prevenire a infracţiunilor şi delictelor, reprimarea oportună a acestora, atragerea la răspundere penală a persoanelor ce comit infracţiuni, executarea pedepselor şi a altor măsuri de răspundere penală de către condamnaţi [182].

În al doilea caz, este relevantă definiţia formulată de către Д.А. Зыков şi А.В. Шеслер, în opinia cărora: „Direcţia cea mai importantă şi prioritară a politicii statului în sfera combaterii criminalităţii o constituie politica juridico-penală, care presupune o activitate specială a statului orientată spre influenţarea criminalităţii prin intermediul arsenalului juridico-penal. Politica juridico-penală constituie o parte componentă a politicii penale în sfera luptei cu criminalitatea cu ajutorul măsurilor de răspundere penală, de influenţă asupra persoanelor ce au comis infracţiuni prin intermediul aplicării normelor de drept penal, care stimulează conduita pozitivă a indivizilor” [203, p. 85].

Politica penală este văzută în sens îngust şi de către criminologi, care susţin că aceasta reprezintă modul de realizare a represiunii penale ca măsură de ţinere sub control criminologic a criminalităţii (ea include patru elemente principale: incriminarea şi dezincriminarea unor fapte sociale, modul de sancţionare a faptelor considerate infracţiuni, aprecierea distructivităţii sociale a faptelor concrete şi gradul de limitare a vieţii private în numele intereselor sociale de securitate criminologică) [11, p. 23; 56, p. 75].

În context, merită atenţie şi reflecţiile altui cercetător, Р.А. Трощенко, care luând în consideraţie interpretarea variată a conceptului de politică penală, conchide că definiţia acesteia în ştiinţă este abordată în trei nivele [335, p. 110]:

– ca politică a statului de luptă împotriva criminalităţii determinată şi realizată atît prin măsuri juridice, cît şi nejuridice de contracarare a acestui fenomen;

– ca politică a statului de luptă împotriva criminalităţii determinată şi realizată doar în baza normelor de drept;

– ca politică a statului de luptă împotriva criminalităţii determinată şi realizată doar în baza normelor de drept penal.

Autorul susţine că însăşi termenul de „politică juridico-penală” (în condiţiile în care este preferabil celui de „politică penală” – e.n.) poate fi înţeles în dublu sens: ca politică penală determinată şi realizată numai prin intermediul normelor de drept penal, fie prin normele de drept în general. În primul caz, sintagma „juridico-penală” presupune apartenenţa normelor exclusiv dreptului penal, în cel de-al doilea caz, politica juridico-penală este politica penală determinată şi realizată în general prin normele de drept. În acest ultim caz, Р.А. Трощенко consideră că ar fi mai

corect să se vorbească de o „politică normativ-penală” ca politică a statului de contracarare a criminalităţii prin intermediul activităţii normative şi de realizare a dreptului, adică politică fundamentată atît pe ramurile legislaţiei, de esenţa cărora ţine stabilirea pedepselor şi a modului de aplicare a acestora (politica juridico-penală, procesual-penală, execuţional-penală), cît şi a altor ramuri ale legislaţiei. Respectiv, domnia sa conchide: politica normativ-penală constituie o parte a politicii penale a statului, determinată şi realizată în baza normelor dreptului, în timp ce politica juridico-penală este parte a politicii normativ-penale, determinată şi realizată în baza normelor legii penale [335, p. 111].

Asupra aspectului în cauză a reflectat şi С.А. Борсученко, care priveşte „politica penală” ca fiind o noţiune cu mult mai largă cuprinzând întregul complex de măsuri de luptă cu criminalitatea. La rândul său, „politica juridico-penală” se limitează la activitatea legislativă şi de aplicare practică a legii de către organele puterii de stat în sfera reglementării juridico-penale, reprezentând nucleul şi baza normativă a politicii penale a statului, constituind o parte componentă şi un element structural al acesteia [177, p. 58] (idee atestată şi la С.Ф. Милюков [283, p. 190]).

În context, В.И. Тюнин, criticând identificarea politicii juridico-penale cu politica penală, susţine că în prezent politica juridico-penală poate fi privită ca o parte a politicii penale, care presupune o direcţie de activitate a organelor legislative şi executive de elaborare a dispoziţiilor legislaţiei penale, criminalizării şi decriminalizării faptelor, elaborarea tipurilor şi mărimilor de pedeapsă în sancţiunile componenţelor concrete de infracţiune [336, p. 6].

Cercetătoarea Е.В. Епифанова, expunându-se pe marginea acestui moment, susţine că „politica penală”, constând din politica juridico-penală, procesual-penală, execuţional-penală, criminologică, determină principalele direcţii, scopuri şi mijloace de influenţă asupra criminalităţii. „Politica juridico-penală” este, respectiv, acea parte a politicii penale a statului care este orientată spre contracararea criminalităţii în scopul protecţiei persoanei, proprietăţii, statului şi a altor obiecte (interese) protejate de legea penală faţă de atentatele criminale. Scopul politicii juridico-penale constă în influenţarea criminalităţii prin elaborarea concepţiilor teoretice orientate spre contracararea şi prevenirea criminalităţii; formularea coerentă a legislaţiei penale, procesual-penale, execuţional-penale şi reglementarea practicii aplicării acesteia [193, p. 73].

Un aspect important ce poate fi desprins din aceste reflecţii teoretice ţine în viziunea noastră de coraportul dintre dreptul penal şi politica penală. Dreptul penal, după cum se ştie, reprezintă un sistem de norme juridice, în timp ce politica penală presupune ideile directoare care determină conţinutul normelor şi instituţiilor juridice penale, direcţia activităţii structurilor de stat şi a organelor de ocrotire a normelor de drept în vederea luptei cu criminalitatea. Respectiv, dreptul penal constituie instrumentul politicii penale, iar aplicarea practică a normelor de drept penal presupune

transpunerea în viaţă a politicii penale a statului [265, p. 25].

Desigur, dincolo de clarificarea accepţiunii largi sau înguste în care este definită politica penală şi de încercările de a deosebi „politica penală” de „politica juridico-penală”, prezintă importanţă deosebită şi alte aspecte ale definiţiilor expuse în literatura de specialitate. Pentru aceasta, vom mai cita cîteva din ele:

– M.A. Кожевина – politica penală este acea parte a politicii de stat orientată spre protecţia celor mai importante relaţii sociale faţă de atentatele criminale prin elaborarea şi aplicarea măsurilor de influenţă juridico-penală, realizate în contextul activităţii legislative şi de aplicare practică a organelor competente ale statului [233, p. 94].

– H.A. Лопашенко consideră politica penală ca fiind parte a politicii de stat, o componentă fundamentală a politicii statului de contracarare a criminalităţii, direcţie a activităţii statului în sfera protecţiei celor mai importante valori pentru individ, societate şi stat, relaţii sociale şi interese legale faţă de atentatele criminale, care constă în elaborarea principiilor de determinare a cercului de fapte penale şi a trăsăturilor legale ale acestora şi formularea ideilor, principiilor, formelor şi metodelor de influenţă juridico-penală asupra criminalităţii în scopul reducerii influenţei negative a acesteia asupra proceselor sociale [268, p. 4].

– Г.Ю. Лесников înţelege politica penală ca un sistem de principii, prescripţii politice şi politico-juridice, norme juridice şi sociale anticriminale, programe criminologice şi de resocializare a infractorilor, elaborate ştiinţific şi realizate de către stat în colaborare cu subiecţii societăţii civile în vederea asigurării ordinii de drept, prevenirii şi luptei cu criminalitatea, asigurării securităţii persoanei, şi în unele cazuri a securităţii naţionale. Politica penală este predeterminată de condiţiile naţionale şi internaţionale de luptă cu criminalitatea şi terorismul, se exprimă prin crearea şi realizarea unui sistem unic şi multilateral de directive (politice) de stat, norme juridice de drept penal, procesual-penal, execuţional-penal şi de altă natură; se bazează pe principiile prevenirii criminalităţii, luptei cu aceasta la nivel naţional şi internaţional şi atitudinea faţă de infractori [265, p. 29].

Semnificaţia deosebită a acestor definiţii constă în faptul că în cuprinsul lor sunt evidenţiate obiectul, metodele, mijloacele şi subiecţii ce realizează politica penală. Sub aspect comparativ, precizăm că o asemenea formulă consistentă a conceptului de politică penală nu poate fi atestată nici în doctrina autohtonă, nici în cea românească. Spre exemplu, în dicţionarele româneşti de drept penal şi procedură penală, politica penală este definită ca:

– „parte a politicii generale a statului care cuprinde ansamblul măsurilor şi mijloacelor de prevenire şi combatere a infracţiunilor” [3, p. 213];

– „ansamblul obiectivelor pe care statul le urmăreşte în lupta contra fenomenului criminal

şi a mijloacelor preventive sau represive pe care le aplică în acest scop (de ex., sancţiunile penale)" [133, p. 311] etc.

O expunere mai detaliată poate fi atestată în lucrările de specialitate. Bunăoară, M.I. Rusu notează că politica penală este o parte a politicii generale a statului şi se referă la măsurile şi mijloacele ce trebuie adoptate pentru prevenirea şi combaterea fenomenului infracţional într-o anumită ţară, pe o perioadă determinată. Politica penală este ansamblul procedeelor susceptibile să fie propuse legiuitorului sau care sunt efectiv folosite de acesta la un moment dat, pentru stoparea criminalităţii. În cadrul politicii penale se stabileşte scopul dreptului penal, principiile acestuia, iar normele juridice penale elaborate trebuie să asigure, ca urmare a aplicării lor, realizarea scopului dreptului penal [126, p. 6].

Din câte se poate observa, cercetătorul abordează conceptul de politică penală într-un sens îngust, reducându-i conţinutul exclusiv la măsurile cu caracter penal. O idee asemănătoare poate fi atestată la majoritatea cercetătorilor români. Mai mult, în doctrina românească nu este trasată nici-o demarcaţie între politica penală şi cea juridico-penală, ultima nefiind identificată ca categorie distinctă. În schimb, este remarcabil că în conţinutul conceptului de politică penală cea mai mare pondere revine activităţii legiuitorului şi normelor de drept penal, adică legii penale.

În arealul ştiinţific autohton se susţine că conţinutul politicii juridico-penale include în sine determinarea spectrului de măsuri de influenţă asupra criminalităţii în ansamblu, prin crearea unui cadru normativ în vederea previziunii faptelor ce constituie infracţiuni şi excluderea acelor care nu prezintă gradul prejudiciabil al unei fapte pasibile de răspundere penală (criminalizare şi decriminalizare), evidenţierea caracterului de sancţionare a faptelor infracţionale şi a temeiurilor, condiţiilor de aplicare a instituţiilor liberării de răspundere şi pedeapsă penală (penalizare şi depenalizare) [53, p. 104], determinarea posibilităţilor legale de încadrare a unor fapte prejudiciabile drept infracţiuni concrete [12, p. 88]. Astfel, este uşor de observat că la noi, cercetătorii aderă şi recunosc accepţiunea îngustă a conceptului de politică penală.

Revenind la doctrina rusă, de altfel, destul de bogată în cercetări de acest gen, şi dat fiind faptul că în cadrul ei nu poate fi atestată totuşi o definiţie unanim acceptată a politicii penale, vom atrage atenţia la aceea că unii cercetători propun o formulă de conciliere. În acest sens, Г.М. Миньковский susţine că indiferent cum s-ar denumi direcţiile de activitate ale statului şi societăţii legate de lupta cu criminalitatea, este vorba de o parte componentă importantă a politicii interne care asigură funcţionarea eficientă a politicii economice, ideologice şi sociale [284, p. 7].

Dezvoltând această idee, С.С. Босхолов subliniază că: „principalul constă nu în definirea exactă şi completă a obiectului şi conţinutului politicii penale, dar în faptul ca [178, p. 29]:

– *în primul rând,* din această definiţie să fie clară politica statului, strategia şi tactica luptei

cu criminalitatea;

– *în al doilea rând*, locul principal în cadrul acestei lupte cu criminalitatea trebuie să revină dreptului, care prin esenţa sa, constituie însăşi o materializare a politicii, ce realizează valorile statului de drept: securitatea persoanei, a societăţii şi a statului; drepturile şi libertăţile omului şi cetăţeanului; legalitatea, umanismul şi dreptatea;

– *în al treilea rând*, trebuie luat în consideraţie caracterul complex şi multiaspectual al politicii penale, în special, nivelul său conceptual, normativ şi practic".

Cu toate că în mare parte cercetătorul are dreptate, totuşi trebuie să recunoaştem că necesitatea de a da o definiţie conceptului de politică penală, aptă să răspundă obiectivelor şi scopurilor urmărite rezidă în faptul că, odată conturate trăsăturile acestui tip de politică statală, opera de realizare a politicii penale are mai multe şanse de a fi dusă la bun sfârşit. După cum susţin unele voci, este evident că doar după înţelegerea acestei noţiuni, iar prin definire se face un mare pas în acest sens, se poate trece cu adevărat la conceperea unui plan coordonat de acţiune în domeniul penal care să fie în concordanţă cu imperativele de securitate pe care le ridică societatea actuală [124, p. 5].

Din acest punct de vedere, este relevantă opinia lui С.С. Босхолов, care susţine că prin politica penală trebuie înţeles [178, p. 29]:

1) o politică a statului de luptă cu criminalitatea, exprimată în acte normative corespunzătoare (legi, Hotărâri ale Parlamentului, decrete prezidenţiale, Hotărâri de Guvern);

2) o teorie ştiinţifică şi sinteză a cunoştinţelor politice, sociologice şi juridice corespunzătoare;

3) un tip special de activitate socială, orientată spre o contracarare activă a criminalităţii şi a altor delicte.

În esenţă, este vorba de trei nivele ale politicii penale: *normativ*, *teoretic* şi *practic*. La o analiză atentă a acestora se poate constata că ele sunt indispensabile pentru existenţa politicii penale. Mai mult, pentru eficienţa acesteia sunt absolut necesare: o fundamentare ştiinţifică complexă (interdisciplinară), o reglementare coerentă şi completă, precum şi o realizare practică consecventă şi competentă [27, p. 12]. Pe cale de consecinţă pot fi identificaţi şi subiecţii responsabili de realizarea nivelelor respective ale politicii penale: nivelul normativ revine legiuitorului, nivelul teoretic – doctrinei şi savanţilor, nivelul practic – sistemului organelor de ocrotire a ordinii de drept.

Într-o altă accepţiune, subiecţii politicii penale sunt, pe de o parte, organele supreme ale puterii de stat care apreciază, formulează, exprimă şi consolidează politica penală a statului şi, pe de altă parte, subiecţii realizării şi promovării politicii penale sau a aplicării acesteia în viaţă [90, p.

29]. O concretizare în acest sens, regăsim la cercetătorul român V. Paşca, care distinge între o politică penală legislativă, în raport cu activitatea legiuitorului de incriminare-dezincriminare a unor fapte şi de o politică penală judiciară în raport de orientarea sistemului judiciar în aplicarea legii penale [105, p. 8-9].

Potrivit cercetătorilor autohtoni [142, p. 178], în realizarea politicii penale rolul principal revine sferei de creare a normelor juridice, întrucât doar legea este în măsură să indice asupra ilegalităţii şi posibilităţii de pedeapsă penală a faptei. Politica penală realizată de către legiuitor poate fi caracterizată drept arta de creare şi de perfecţionare a legii penale. Sub acest aspect, anume legiuitorului îi aparţine cel mai important rol în elaborarea politicii penale.

Accentuând în mod deosebit acest rol, unii autori ruşi reduc politica juridico-penală doar la activitatea legiuitorului, obiectul căreia este legea penală, principalele mijloace sau instrumentarul utilizat de către legiuitor constând din: criminalizare, decriminalizare, penalizare şi depenalizare [336, p. 5].

În concret, se susţine că formularea normei juridico-penale este una din etapele finale ale incriminării faptei [294, p. 485]. În acelaşi timp, politica determină nu doar conţinutul prohibiţiei penale, dar şi forma acesteia, inclusiv alegerea procedeelor, mijloacelor şi modalităţilor, cu ajutorul cărora se realizează materializarea prohibiţiei. Sub acest aspect, politica juridico-penală are menirea de a asigura unitatea şi continuitatea cerinţelor faţă de procesul incriminării [294, p. 486].

Astfel, sistemul legislaţiei penale, fiind un rezultat al politicii juridico-penale, se creează la etapa sa finală în baza regulilor de tehnică legislativă. Anume datorită acestora, sistemul dat capătă calitatea de a fi o exprimare fidelă a cerinţelor politicii juridico-penale [294, p. 486].

Privită sub acest aspect, politica penală este considerată a fi un element constitutiv al dreptului penal [301, p. 69]; un factor de configurare a dreptului, iar legea penală este instrumentul de realizare a politicii penale" [232, p. 22].

Aflându-se în atenţia cercetătorilor autohtoni, politica penală actuală a Republicii Moldova este apreciată ca marcată de grave erori, mai ales în ceea ce priveşte alegerea strategiei de combatere a criminalităţii (represivă versus umanistă). În pofida numeroaselor declaraţii de susţinere a umanismului în legislaţia penală, Codul penal al RM prevede aplicarea largă a represiunii penale în forma închisorii [142, p. 178]. Mai mult, în spaţiul CSI, se constată că legea penală ca element al politicii penale şi politica penală în ansamblu său, tot mai mult capătă un caracter de clasă, represiunea penală în cea mai mare parte fiind orientată spre păturile mai sărace ale populaţiei, în timp ce criminalitatea celor bogaţi rămâne în afara răspunderii penale [336, p. 6].

Evident, acest fapt denotă o încălcare gravă a principiului constituţional al egalităţii persoanelor în faţa legii şi a justiţiei şi, prin urmare, reliefează caracterul discriminant al politicii penale.

Dincolo de aceste aspecte strategice ale politicii penale, specialiştii denotă şi alte erori admise în procesul de conturare a politicii penale. Una dintre cele mai principale este considerată *încălcarea principiului abordării ştiinţifice a acestui proces* sau respectarea parţială a acestuia. În concret, se are în vedere că proiectele actelor normative sunt supuse expertizei în diverse instituţii de stat, inclusiv ştiinţifice, însă opiniile experţilor (practicieni şi teoreticieni), nu sunt obligatorii pentru legiuitor, fapt ce duce la o ineficienţă a politicii penale în general [142, p. 179].

Soluţia în acest caz este văzută în luarea unui set de măsuri ce ţin de: consacrarea normativă a principiului abordării ştiinţifice a politicii penale chiar în legea penală; perfecţionarea expertizei actelor legislative (sub aspect calitativ – prin antrenarea teoreticienilor şi practicienilor, şi cantitativ – prin susţinerea financiară adecvată); examinarea periodică a întregului spectru de acte normative, care exprimă politica penală pentru a elimina erorile şi contradicţiile; interzicerea adoptării actelor legislative neaprobate de către experţi [142, p. 179-180].

În viziunea noastră, cauza acestei situaţii rezidă în cea mai mare parte în faptul că, în prezent, politica penală apare ca un concept al cărui conţinut este determinat de legea penală, „în loc ca legea penală să fie expresia politicii penale a statului" [109, p. 10]. În acest sens, este destul de evident că politica penală trebuie să determine conţinutul legislaţiei penale, deoarece anume principiile şi tendinţele politicii penale conturează sfera faptelor care ar trebui să fie considerate infracţiuni, gama mijloacelor statale permise în lupta împotriva criminalităţii şi principiile de aplicare a acestora [268, p. 3-4]. Altfel spus, legea penală trebuie să fie un instrument de realizare a politicii penale a statului. În acest sens, Curtea Constituţională a RM reţine că incriminarea faptelor în legea penală, stabilirea pedepsei pentru ele, precum şi alte reglementări, cum ar fi prescriptibilitatea răspunderii penale, se întemeiază pe raţiuni de politică penală [73].

În lumina celor expuse, considerăm că o condiţie fundamentală pentru eficienţa respectivei politici ţine de realizarea acesteia în baza unei *concepţii clare şi concrete a politicii penale* consacrată la nivel legislativ, care să stabilească scopul, obiectivele, metodele şi mijloacele de realizare a acesteia [27, p. 12].

Ținând cont de faptul că o expunere chiar şi succintă asupra unui eventual model de concepţie a politicii penale, implică inevitabil necesitatea unor investigaţii cu mult mai profunde şi ample în materie, fapt ce în mare parte excede scopului şi obiectivelor prestabilite în prezenta lucrare, noi ne vom limita a puncta doar cîteva momente pe care aceasta în mod obligatoriu trebuie să le conţină. Astfel, considerăm a fi justificat şi necesar ca „concepţia" să fie axată pe cele trei nivele identificate în literatura de specialitate: *teoretic*, *normativ* şi *practic*.

La nivelul *teoretic*, ar fi binevenită prevederea instituirii unui *Centru naţional de politici penale* în care să activeze cei mai buni specialişti, penalişti, criminologi din ţară, care astfel să

asigure fundamentarea ştiinţifică a politicii penale a statului, implicit a legii penale (a cărui expertiză să fie de altfel obligatorie pentru orice proiect de lege în materie penală).

În cazul nivelului *normativ* să fie evidenţiat rolul tehnicii legislative în elaborarea legii penale şi prevăzute unele măsuri de consolidare a acesteia (de ex., prin necesitatea dezvoltării teoriei tehnicii legislative penale, elaborarea unor metodologii obligatorii în procesul elaborării şi modificării legii penale, consolidarea tehnicii legislative penale ca disciplină didactică în instituţiile de învățământ superior etc.).

Printre măsurile şi direcţiile indicate la nivelul *practic* din Concepţie ar trebui să se regăsească şi elaborarea unor analize statistice asupra rezultatelor aplicării legii penale, cu indicarea gradului de eficienţă a acesteia, factorilor negativi şi pozitivi care au avut impact în procesul aplicării legii etc. (analize care la rândul lor vor servi ca repere empirice pentru fundamentarea în continuare a eventualei modificări, completări şi perfecţionări a legii penale şi a politicii penale în ansamblu).

În concluzie: studierea mai multor lucrări ştiinţifice ale cercetătorilor ruşi care au abordat problema politicii penale (unii din ei susținând chiar necesitatea constituirii politicii penale ca ramură a ştiinţei penale şi, respectiv, ca disciplină didactică [341, p. 393-397; 216, p. 128]) ne determină să constatăm că în arealul ştiinţific autohton acest subiect este neglijat cu desăvârşire şi nejustificat. În mod logic, putem deduce [27, p. 12] că Republica Moldova practic nu dispune de o politică penală clar conturată şi fundamentată ştiinţific, despre acest fapt vorbind şi însăşi lipsa Concepţiei politicii penale. Evident aceasta nu înseamnă că statul nu întreprinde măsuri corespunzătoare în vederea contracarării criminalităţii, ci doar pune sub semnul întrebării eficienţa şi rezultativitatea acestora, inclusiv calitatea şi eficienţa legii penale.

2.4. Concluzii la capitolul 2

Abordarea legii penale sub aspectul calităţii, eficienţei şi a factorilor de configurare ne-a permis să generalizăm următoarele idei importante:

1. *De jure,* Codul penal al RM este unicul act juridic generalizator, care cuprinde într-o formă sistematizată toate normele legislaţiei penale a ţării, adică este unica lege penală a Republicii Moldova, *de facto* însă, legiuitorul admite, nejustificat şi contrar legii, prezenţa „normelor juridico-penale” şi în alte acte legislative cu caracter extrapenal, moment ce afectează caracterul sistemic al legii penale şi eficienţa acesteia.

2. Dezvoltarea societăţii, în condiţiile integrării europene, cere din partea legiuitorului o atenţie deosebită faţă de calitatea legii penale adoptate, moment de care depinde eficienţa realizării acesteia. Cu regret, problema calităţii şi eficienţei legii penale nu poate fi recunoscută ca fiind

profund studiată în doctrina juridico-penală autohtonă.

3. Calitatea legii penale influenţează stabilitatea raporturilor juridice, adică securitatea juridică.

4. Calitatea legii penale depinde de întrunirea criteriilor de conţinut cît şi de formă cuprinse în sistemul tehnicii legislative, fapt ce presupune că respectarea regulilor acesteia constituie principala condiţie pentru asigurarea calităţii legii penale.

5. Eficienţa legii penale este determinată în general de două procese importante: procesul elaborării sale şi procesul aplicării sale. Rolul primordial în acest sens îi revine procesului de elaborare, care trebuie să asigure sub toate aspectele calitatea legii penale şi să prevină astfel aplicarea unei legi penale defecte. În condiţiile în care se va obţine o lege penală de calitate, eficienţa acesteia va depinde în totalitate de procesul aplicării sale practice.

6. Măsurile destinate sporirii eficienţei legislaţiei penale trebuie orientate către două direcţii principale: general-socială şi juridică, ultima fiind îndreptată spre consolidarea fundamentării ştiinţifice a normelor juridico-penale, asigurarea profesionalismului celor implicaţi în procesul legislativ, asigurarea caracterului sistemic al legislaţiei penale, neadmiterea erorilor în elaborarea, aplicarea şi interpretarea normelor penale, sporirea eficienţei pedepsei penale.

7. Politica penală a statului, ca factor determinant de configurare a legii penale, trebuie să dispună de trei nivele clar conturate şi bine dezvoltate: *teoretic, normativ* şi *practic*. Nivelul teoretic (o doctrină dezvoltată) şi normativ (o concepţie clară a politicii penale) sunt indispensabile pentru calitatea şi stabilitatea legii penale. Altfel spus, în prezent este absolut necesară elaborarea unei Concepţii a politicii penale a Republicii Moldova, clare, consecvente şi fundamentate ştiinţific.

3. BAZELE METODOLOGICE ALE TEHNICII LEGISLATIVE PENALE

3.1. Tehnica juridică şi tehnica legislativă: conţinut şi delimitare

Presupunem că e de la sine înţeles că pentru a cunoaşte esenţa şi conţinutul tehnicii legislative penale este necesar a cunoaşte ce reprezintă tehnica juridică (şi tehnica legislativă) la general, aceasta servind drept fundament metodologic pentru prima.

Potrivit Dicţionarului explicativ al limbii române cuvântul „tehnică" înseamnă „ansamblu de procedee şi deprinderi folosite într-un anumit domeniu de activitate", „totalitatea procedeelor întrebuinţate în practicarea unei meserii, a unei ştiinţe etc." [57, p. 1079].

Cercetătorii înţeleg prin „tehnică" un ansamblu de metode, procedee şi reguli, care, îmbinate cu o anumită măiestrie personală a celui ce le aplică, sunt utilizate în vederea executării unei lucrări, în practicarea unei profesii oarecare. Tehnica reprezintă, deci, un gen de cunoaştere, care trebuie să permită, pornind de la ştiinţă, folosirea practică a unui fenomen, a unei legi ştiinţifice [6, p. 199].

În literatura de specialitate pot fi atestate mai multe definiţii şi explicaţii ale *tehnicii juridice*, unele mai generale, altele mai concrete. Astfel, Vl. Hanga înţelege prin *tehnică juridică* totalitatea procedeelor de ordin material şi intelectual care urmăresc aplicarea principiilor de drept la realităţile concrete ale vieţii sociale. Venind cu unele precizări, autorul subliniază că ştiinţa dreptului stabileşte anumite principii generale, iar tehnica juridică urmăreşte să le aplice în mod concret la varietatea şi complexitatea vieţii sociale. Respectiv, tehnica juridică presupune folosirea anumitor elemente convenţionale, care să adapteze şi să actualizeze principiile generale şi abstracte ale dreptului la finalităţile concrete şi precise ale societăţii [71, p. 5].

Printr-o formulă asemănătoare, tehnica juridică este definită şi de către prof. N. Popa, în viziunea căruia, aceasta presupune ansamblul mijloacelor, procedeelor, artificiilor prin care necesităţile pe care le înfăţişează viaţa socială capătă formă juridică (se exprimă în conţinutul normei de drept) şi se realizează apoi în procesul convieţuirii umane [111, p. 226] (definiţie atestată şi la unii cercetători autohtoni [120, p. 30]).

Într-o manieră mai concretă tehnica juridică este explicată de către I. Craiovan, care o priveşte ca un proces complex ce desemnează anumite reguli, principii, metode, procedee, operaţii folosite pentru elaborarea, realizarea, aplicarea şi interpretarea normelor juridice [52, p. 263]. Într-o altă accepţiune, tehnica juridică desemnează totalitatea mijloacelor, metodelor, procedeelor şi tehnicilor utilizate de organele puterii de stat în procesul de iniţiere, elaborare, adoptare şi aplicare a actelor normative [137, p. 194].

Cercetătorii autohtoni D. Baltag şi Al. Guţu consideră că *tehnica juridică* reprezintă ansam-

blul procedeelor şi metodelor folosite în scopul traducerii optime în acte normative a voinţei de stat, precum şi în scopul realizării şi aplicării acestora în viaţă. În viziunea acestora, tehnica juridică este un concept complex, care cuprinde atît tehnica elaborării dreptului, cît şi tehnica realizării, aplicării, interpretării şi sistematizării dreptului [6, p. 201].

În ceea ce priveşte doctrina juridică rusă, în cadrul acesteia tehnica juridică este definită în mod diferit (existând o multitudine de interpretări şi abordări a acestui fenomen). Vom cita doar cîteva definiţii. Astfel, О.Г. Соловьев înţelege tehnica juridică ca un sistem de reguli, procedee (metode) şi mijloace elaborate în baza teoriei şi practicii activităţii de creare şi realizare a dreptului, folosite în procesul realizării voinţei juridice (de creare, interpretare şi aplicare a dreptului) a organelor şi persoanelor împuternicite ale statului [325, p. 30].

În acelaşi timp, o cu totul altă abordare propune М.Л. Давыдова care, în baza analizei mai multor definiţii date tehnicii juridice, conchide că aceasta reprezintă un sistem de reguli şi mijloace profesional juridice folosite la întocmirea actelor juridice şi realizarea altor activităţi juridice în sfera elaborării şi interpretării dreptului, realizării publice sau private a dreptului, care asigură perfecţiunea formei şi a conţinutului acestuia [191, p. 50].

Deci, din câte se poate observa tehnica juridică este extinsă de la sfera publică la cea privată, fiind recunoscută utilizarea ei la întocmirea oricăror acte juridice (normative sau individuale), de către autorităţi publice sau persoane private. Prin urmare, tehnica juridică este recunoscută a fi inerentă oricărei activităţi juridice (avându-se în vedere în acest caz utilizarea acesteia atît la elaborarea legilor şi a actelor normative, cît şi la întocmirea sentinţelor şi hotărârilor judecătoreşti, diferitor contracte civile, cereri de angajare la serviciu etc. [223, p. 399-477]).

Sintetizând cele relatate, pot fi punctate cîteva momente principale care configurează conceptul tehnicii juridice [33, p. 5]:

– ea presupune un ansamblu de reguli, principii, metode, procedee etc.;

– acestea sunt folosite în procesul de elaborare, interpretare, realizare şi aplicare a dreptului;

– sunt utilizate în activitatea autorităţilor publice şi de către particulari;

– este folosită în activitatea juridică (atît cea scrisă, cît şi verbală);

– cuprinde atît sfera publică, cît şi cea privată;

– asigură perfecţiunea dreptului ca formă şi conţinut.

În general, conţinutul noţiunii de *tehnică juridică* este considerat a fi unul deosebit de complex, el implicând momentul receptării de către legiuitor a comandamentului social, aprecierea sa selectivă şi elaborarea normei (tehnica legislativă), dar cuprinde, de asemenea, şi momentul realizării (al transpunerii în viaţă) normei de drept construite de legiuitor (tehnica realizării şi interpre-

tării dreptului) [112, p. 203]. Pe cale de consecinţă, specialiştii susţin că *tehnica juridică* cuprinde două segmente principale [137, p. 194]:

– un prim segment este acela al creării dreptului care parcurge trei etape: iniţierea, elaborarea şi adoptarea actului normativ. Acest segment este definit drept *tehnică legislativă*.

– un al doilea segment este acela al aplicării actelor normative, respectiv al transpunerii în viaţă a normelor juridice. Acest segment este definit drept *tehnica realizării dreptului.*

Într-o altă opinie, în structura tehnicii juridice sunt identificate (în funcţie de forma de realizare a voinţei juridice a subiectului) [325, p. 30; 176, p. 92]:

– *tehnica creării dreptului* (legislativă, normativă, tehnica actelor juridice individuale);

– *tehnica interpretării dreptului* şi

– *tehnica aplicării dreptului*.

Cu mult mai complex prezintă structura tehnicii juridice cercetătoarea Т.В. Кашанина [223, p. 94-95], potrivit căreia aceasta cuprinde următoarele tipuri de tehnici: *tehnica elaborării dreptului* (tehnica legislativă *stricto sensu*), *tehnica publicării actelor normative*, *tehnica sistematizării actelor juridice*, *tehnica interpretării*, *tehnica realizării dreptului* şi *tehnica aplicării dreptului*. Drept criteriu al acestei tipologii, autoarea foloseşte etapele reglementării juridice (crearea dreptului, acţiunea dreptului şi realizarea dreptului), în fiecare din ele fiind întocmite de regulă diferite acte juridice.

Totuşi, în pofida acestei delimitări recunoscute de majoritatea cercetătorilor, uneori tehnica juridică se confundă cu tehnica legislativă, printr-o reducere nejustificată a sferei primei doar la procesul elaborării normative. Dar, din câte se poate observa, există o distincţie clară între aceste două categorii [33, p. 7; 34, p. 55], moment bine argumentat în literatura de specialitate. Bunăoară, К.А. Воскресенский, Л.Л. Кругликов şi В.Н. Карташов susţin că noţiunea de „tehnică juridică” este mai largă ca cea de „tehnică legislativă”, întrucât în primul rând, această categorie cuprinde procesul de elaborare nu doar a legilor, dar şi a altor acte normative, în al doilea rând, ea presupune nu doar activitatea de creare normativă, dar şi de aplicare a dreptului [186, p. 23; 247, p. 3; 221, p. 17-18]. Important e că tehnica legislativă (de creare a dreptului) reprezintă nucleul tehnicii juridice [156, p. 267].

Distincţia dintre conceptele date este accentuată şi în definiţiile date *tehnicii legislative*. Bunăoară, I. Mrejeru o priveşte ca un ansamblu de metode şi procedee, folosite în activitatea de elaborare a proiectelor de legi şi a altor proiecte de acte normative, care ajută la determinarea unor soluţii legislative judicios alese – potrivit cerinţelor sociale – şi, deopotrivă, la modul de exprimare a acestora în texte corespunzător redactate [96, p. 122] (definiţie atestată şi la I. Postu [120, p. 7, 37]).

Profesorul N. Popa înţelege prin *tehnica legislativă* partea constitutivă a tehnicii juridice ce este alcătuită dintr-un complex de metode şi procedee menite să asigure o formă corespunzătoare conţinutului (substanţei) reglementărilor juridice. Ea priveşte strict construirea soluţiilor normative de către legiuitor, acţiune ce se prezintă ca o sinteză şi un bilanţ al experienţelor dobândite în trecut de participanţii la viaţa socială, experienţe filtrate din perspectiva judecăţilor de valoare a legiuitorului [111, p. 226].

În opinia prof. I. Craiovan, *tehnică legislativă* este ansamblul principiilor, metodelor şi procedurilor folosite în procesul de elaborare a actelor normative [52, p. 263].

În doctrina juridică rusă, *tehnica legislativă*, de asemenea, cunoaşte diferite definiţii, precum: – „totalitatea mijloacelor şi procedeelor folosite în corespundere cu anumite reguli la elaborarea şi sistematizarea actelor normative pentru a le asigura astfel desăvârşirea” [156, p. 267; 310, p. 348]; – „totalitatea regulilor, determinate istoric şi practic în condiţiile unui anumit sistem legislativ, referitoare la modul cel mai raţional de formulare şi expunere corectă a instituţiilor juridice, normelor şi articolelor în actele normative în scopul atingerii perfecţiunii formei lor de exprimare” [225, p. 47].

O asemenea definire a tehnicii legislative în opinia lui К.А. Воскресенский este defectă, întrucât consemnează doar o simplă totalitate de elemente, care compun conţinutul tehnicii juridice, fiind trecut cu vederea că aceasta reprezintă un sistem de reguli, proceduri şi mijloace de aplicabilitate strictă şi consecutivă [186, p. 26-27]. Respectiv, cu mult mai relevantă autorul consideră definiţia formulată de А.С. Пиголкин, potrivit căruia tehnica legislativă presupune o totalitate de reguli şi procedee (reieşite din practică şi fundamentate teoretic) de pregătire a proiectelor de acte normative perfecte din punctul de vedere al formei şi structurii, care asigură corespunderea maximă, completă şi exactă a formei dispoziţiilor normative cu conţinutul acestora, accesibilitatea, simplitatea, claritatea şi exhaustivitatea problemelor reglementate [305, p. 5-6; 298, p. 216] (această definiţie fiind preluată şi de Б.А. Миренский [285, p. 106]).

În opinia lui Я.И. Семенов, la elaborarea definiţiei tehnicii legislative trebuie reţinut faptul că menirea principală a acesteia constă în soluţionarea problemei raportului dintre conţinutul şi forma dreptului. Scopul ei rezidă în a da legilor o formă care să corespundă în totalitate conţinutului acestora şi să întrunească asemenea cerinţe precum accesibilitatea, simplitatea şi vizibilitatea. În consecinţă, cercetătorul formulează următoarea definiţie a tehnicii legislative: un sistem de reguli, procedee şi mijloace, determinate istoric, bazate pe realizările teoriei dreptului şi verificate în practică, aplicate de către autorităţile statului în procesul de creare a codurilor, legilor, articolelor în scopul perfecţionării continue a formei acestora [322, p. 46-47].

În acelaşi context, este relevantă şi definiţia formulată de А.В. Иванчин, potrivit căruia teh-

nica legislativă presupune un sistem de mijloace, procedee şi reguli utilizate în scopul exprimării cît mai exacte şi succesive a voinţei legiuitorului în actele normative [213, p. 29].

Confundarea noţiunilor de *tehnică juridică* şi *tehnică legislativă*, susţine К.К. Панько, duce la înţelegerea incorectă a rolului acestora în procesul creării dreptului. De aceea, în viziunea sa, din definiţia tehnicii legislative trebuie excluse semnele ce caracterizează alte forme ale tehnicii juridice. Activitatea tehnico-organizaţională sau regulile de organizare a activităţii de pregătire a proiectelor de legi, cu toate că sunt strâns legate de tehnica legislativă, nu au nici o relaţie directă cu forma dreptului. De asemenea, nu au nici o legătură cu conţinutul şi forma dreptului regulile ce vizează publicarea actelor normative, traducerea acestora etc. Aceste momente ţin mai curând de noţiunea tehnicii juridice. În definiţia tehnicii legislative trebuie să fie reflectate doar acele momente care redau funcţia acesteia de creare a legii. Deci, menirea sa funcţională este crearea legii ce corespunde conţinutului normei dreptului, transpusă în viaţă de situaţia juridică şi care necesită consacrare legislativă. Fiecare regulă ce asigură crearea legii trebuie să ocupe un loc special determinat şi doar în acest caz poate să-şi realizeze menirea sa [301, p. 92-93].

Prin urmare, rolul funcţional al tehnicii legislative este determinat de totalitatea procedeelor şi mijloacelor cu ajutorul cărora sunt utilizate cunoştinţele, experienţa şi deprinderile practice în procesul de creare a legii. Ea se exprimă în activitatea juridică profesională numită *legiferare*. Doar în cadrul şi prin intermediul acesteia are loc realizarea procedeelor şi mijloacelor, ce transmit cunoştinţe, experienţe şi deprinderi legiuitorilor, fapt ce duce la sporirea eficienţei activităţii date, cît şi a rezultatelor obţinute [301, p. 93]. Respectiv, cercetătorul defineşte tehnica legislativă ca un ansamblu de mijloace, procedee şi reguli, determinate de legităţile dezvoltării sistemului de drept şi utilizate în activitatea de creare a legilor în scopul asigurării calităţii înalte a rezultatelor acesteia [301, p. 97].

În baza celor relatate se poate susţine că locul tehnicii legislative în cadrul tehnicii juridice este determinat în mare parte de rolul şi scopul urmărit în procesul legiferării.

Un aspect important în acest sens dezvoltă cercetătorul А.В. Иванчин, care atestă existenţa unei distincţii între voinţa legiuitorului şi conţinutul dreptului, ca fenomene distincte. Voinţa legislativă determină esenţa unei decizii juridice, presupune o concepţie, un plan al creatorului, pe care acesta intenţionează să-l transpună în drept. Transpunerea acestei concepţii în drept, de asemenea, necesită unele momente tehnice, ca şi procesul formării externe a dreptului (exteriorizării dreptului). Voinţa legislativă trebuie să fie exprimată necontradictoriu atît în forma dreptului, cît şi în conţinutul acestuia. De exemplu, în Codul penal sancţiunile trebuie să fie coerente. Fundamentarea socială a sancţiunilor este un aspect de esenţă, însă nu ţine de tehnica legislativă. În schimb, ordonarea sistemică şi coordonarea acestora revine „tehnicii” (fiind folosite diferite pro-

cedee de stabilire a sancţiunilor pentru componenţele de bază şi pentru cele calificate etc.). Cu alte cuvinte, la o analiză mai atentă a mecanismului de formare a dreptului pot fi identificate operaţiuni de formare a voinţei legiuitorului şi operaţiuni de transpunere a acesteia în conţinutul dreptului [213, p. 17-18].

Respectiv, autorul menţionează următoarea consecutivitate logică: mai întâi are loc luarea unei decizii (se formează voinţa legiuitorului), după care această decizie se transpune în drept (în conţinutul şi forma acestuia) [2013, p. 18]. Formându-și voinţa, legiuitorul cu ajutorul diferitor mijloace şi procedee tehnice, încearcă să o reflecte în conţinutul dreptului. În consecinţă, voinţa se transformă în nucleul conţinutului juridic, devine esenţa dreptului.

În acest sens, cercetătorul Д.А. Керимов menţionează că „conţinutul actelor legislative reprezintă nu doar voinţa de stat, ci voinţa statului intermediată prin norme juridice concrete” [224, p. 20-21]. Intermedierea dată presupune „traducerea” gândului legiuitorului în normele juridice: transpunerea succesivă a acestuia în norme de conduită, coordonarea sa prin norme corelate etc. [213, p. 19].

În lumina celor relatate se poate susţine că tehnica legislativă nu participă la formarea conţinutului dreptului, întrucât aceasta revine politicii. În viziunea cercetătorului А.В. Иванчин, tehnica legislativă nu este preocupată de esenţa reglementării juridice, ci de conţinutul acesteia (conţinutul prescriptibil). Esenţa deciziei legislative se formează fără ajutorul tehnicii legislative, legiuitorul bazându-se în acest caz pe alţi factori creatori de drept cum ar fi politici, economici, sociali etc., şi nu pe tehnici și procedee. Tehnica intervine atunci când legiuitorul şi-a adunat deja gândurile şi a hotărât *ce* doreşte să spună, după care trece la transpunerea voinţei sale în drept [213, p. 21].

Destul de relevante în acest sens sunt reflecţiile lui К.К. Панько [303, p. 295], care clasificând activitatea legislativă în funcţie de scop şi conţinut, identifică trei tipuri de tehnică juridică:

– *tehnica organizării activității legislative*;
– *tehnica elaborării conceptuale a proiectelor de decizii legislative*;
– *tehnica redactării textelor proiectelor de legi (tehnica legislativă).*

Expunându-se asupra conţinutului acestor tehnici, cercetătorul reduce sensul tehnicii legislative exclusiv la redactarea proiectelor de legi, prin aceasta identificând conţinutul şi locul tehnicii legislative în cadrul tehnicii juridice.

O cu totul altă tendinţă în interpretarea tehnicii legislative poate fi urmărită în doctrina juridică din România, unde în loc de „tehnică legislativă” este preferată denumirea de „legistică formală” (sintagmă preluată din literatura occidentală), pentru a se evita orice echivoc, în condiţiile în care termenul de „tehnică legislativă” poate avea cîteva semnificaţii (după cum precizează V.D.

Zlătescu, a legifera este o ştiinţă, este în acelaşi timp o artă, dar este totodată şi o tehnică [139, p. 13]).

În acelaşi timp, se face distincţie între „legistica formală" şi „legistica materială" (politica legislativă), care are drept obiect conceperea scopurilor şi mijloacelor unei acţiuni legislative, prin discernerea a ceea ce este dorit de ceea ce este posibil. Deci, legistica materială se referă la sistemul de acţiuni pe care îl reprezintă legislaţia. Ea decupează procesul legislativ în mai multe faze şi furnizează recomandări metodice pentru a ameliora eficacitatea legii [65, p. 28].

La rândul său, legistica formală (sau tehnica legislativă) este arta de a face legile; ea reprezintă, în opinia lui I. Flămânzeanu, o parte a ştiinţei legislative ce are drept obiect aplicarea opţiunilor politicii legislative şi constă nu numai în redactarea textului de lege sau mai general în organizarea sa (prezentare formală, plan, titluri, diviziuni, etc.), dar şi în alegerea şi coordonarea modurilor de enunţare a normei de drept şi a procedeelor tehnice de realizare [65, p. 32].

Alţi cercetători susţin însă că legistica formală nu se confundă cu tehnica legislativă, deoarece ea se referă atît la normele metodologice de redactare a actelor normative, cît şi la regulile de procedură legislativă. Mai mult, legistica formală nu poate fi tratată doar ca un ansamblu de reguli cu caracter metodologic, apte să reglementeze doar aspectele tehnice ale procesului de elaborare a actelor normative, întrucât adoptarea unei legi este supusă unei duble condiţionări, prima de ordin tehnic metodologic şi a doua de ordin politic. Cu alte cuvinte, adoptarea legii este supusă nu numai regulilor de tehnică legislativă, ci şi normelor care fac obiectul procedurii legislative [135, p. 6; 136, p. 5]. Din aceste considerente, se susţine că legistica formală constituie o ramură distinctă de drept (aspect asupra căruia vom reveni ceva mai jos).

Idei referitoare la recunoaşterea unei componente procedurale în conţinutul tehnicii legislative pot fi atestate şi în doctrina rusă, în special, la cercetătorul Ю.А. Тихомиров [332, p. 39].

Expunându-ne asupra acestei probleme, considerăm că au dreptate cercetătorii care exclud din conţinutul tehnicii legislative elementul procedural, întrucât acesta într-adevăr este ceva extern ce nu ţine de esenţa tehnicii legislative ca ansamblu de procedee, mijloace şi reguli de transpunere a voinţei legiuitorului în norma dreptului pozitiv.

În continuare ne vom referi la **latura normativă a tehnicii legislative**. Aşa cum s-a remarcat în doctrină, „elaborarea legilor nu este numai o artă, ci este, în egală măsură, o ştiinţă sau mai exact o tehnică şi, în plus, o tehnică dificilă" [151, p. 476]. Iată de ce rigorile legiferării îşi găsesc expresia în normele de tehnică legislativă, care trebuie respectate de legiuitor la elaborarea oricărui act normativ.

Astfel, problema tehnicii juridice şi a metodologiei elaborării normelor juridice nu este numai o problemă ce ţine de ştiinţa juridică, ci sub anumite aspecte, se transformă ea însăşi într-o

reglementare juridică, devine o obligaţie juridică pentru organele de stat, când pregătesc, iniţiază un act normativ (fiind reglementate nemijlocit în legi, Constituţie). În acest sens, în perioada contemporană, în unele ţări au apărut aşa-numitele metodologii de tehnică juridică, aprobate de organele de stat, în care se reglementează modul, formele, procedeele pe care le folosesc acestea în elaborarea actelor normative [52, p. 264]. În unele state, astfel de metodologii au căpătat putere de lege, spre exemplu: *Legea privind actele normative*, adoptată în Bulgaria (1973), *Normele legislative* din Polonia şi Ungaria, *Directivele privind procedura preliminară în materie de legiferare* din Elveţia (1970), *Ghidul* canadian *pentru redactarea legislativă franceză* (1980) etc.

Ridicarea la rangul de acte normative a unor astfel de metodologii consacră, potrivit lui V.D. Zlătescu, un adevărat drept al elaborării dreptului şi transformă tehnica legislativă într-o adevărată ramură de drept de sine stătătoare [139, p. 16].

Pornind de la faptul că adoptarea legii este supusă nu numai regulilor de tehnică legislativă, ci şi normelor ce fac obiectul procedurii legislative, se consideră că legistica formală (tehnica legislativă) are ca obiect atît metodologia elaborării actelor normative, cît şi regulile procedurii legislative. Ambele categorii de norme au caracter formal şi respectarea lor este o condiţie *sine qua non* pentru a se trece de la „dat” la „construit” în drept, de la interesul pentru apariţia unei reglementări juridice la un act normativ, apt să producă efecte juridice [135, p. 6].

Privită din acest unghi de vedere, legistica formală este considerată, în primul rând, o ramură distinctă de drept, şi în al doilea rând, o ştiinţă juridică de sine stătătoare. Concretizând, I. Vida susţine că legistica formală este o ramură de drept de sine stătătoare, deoarece este formată dintr-un ansamblu de norme juridice care reglementează un grup omogen de relaţii sociale pe baza unei metode distincte de reglementare şi a unor principii specifice. Astfel, domnia sa atestă existenţa unei categorii distincte de norme juridice care reglementează procesul de creare a dreptului, procesul de elaborare a actelor normative, norme care nu fac obiectul unei ramuri de drept (normele de tehnică legislativă), sau chiar dacă fac parte dintr-o astfel de ramură de drept (regulile de procedură legislativă se consideră că aparţin dreptului constituţional sau instituţiei acestuia cunoscută sub denumirea de drept parlamentar), acest lucru nu împiedică gruparea lor şi într-o altă ramură de drept, având în vedere scopul distinct al acestei apartenenţe [135, p. 7].

Generalizând, cercetătorul conchide că legistica formală înglobează un set de norme juridice care nu aparţin nici unei alte ramuri de drept – *normele tehnicii legislative* (care definesc părţile constitutive ale actului normativ, structura, forma şi modul de sistematizare a conţinutului acestuia, procedeele tehnice privind modificarea, completarea, abrogarea, publicarea şi republicarea actelor normative, precum şi limbajul şi stilul actului normativ [65, p. 32]). Acestor norme juridice li se adaugă normele care reglementează procedura legislativă. Apartenenţa acestor norme la

legistica formală este determinată de strânsa lor legătură cu normele tehnicii legislative. Această îngemănare a celor două categorii de norme juridice este impusă de scopul comun pe care îl urmăresc: adoptarea legii [135, p. 6].

O precizare în context este mai mult decât necesară. Legistica formală este valabilă în limitele marelui sistem de drept romano-germanic. Numai în cadrul acestuia legea scrisă şi în primul rând codurile reprezintă principalul, dacă nu chiar singurul izvor de drept de luat în consideraţie; cutuma, de exemplu, are în acest sistem un loc cu totul minor. În alte mari sisteme de drept, în care principalul izvor de drept este fie practica judiciară (ca în common-law), fie anumite cărţi sacre (ca în dreptul musulman sau în alte mari sisteme religioase şi tradiţionale) problema tehnicii legislative nu se mai pune.

Referindu-ne nemijlocit la situaţia Republicii Moldova, precizăm că aici ca şi în alte state preocuparea pentru problemele tehnicii juridice a dus la elaborarea de către autorităţile publice a unor norme metodologice de tehnică legislativă, destinate statornicirii şi elaborării celor mai importante principii, reguli şi procedee ce trebuie folosite în procesul de elaborare şi aplicare a dreptului. Raportate la finalitatea lor, normele metodologice de tehnică legislativă au ca scop orientarea şi coordonarea, într-o concepţie unitară, a activităţii de pregătire şi sistematizare a proiectelor de acte normative, furnizând, totodată, autorităţilor elaboratoare un îndrumar pentru ca proiectele de acte normative întocmite să întrunească condiţiile specifice reglementărilor juridice, atît sub aspectul eficienţei sociale, cît şi în ceea ce priveşte corecta lor exprimare în texte legale [33, p. 8].

În general, ***de lege lata,*** elaborarea actelor normative este reglementată prin următoarele acte: *Constituţia Republicii Moldova* [48], *Legea privind actele legislative* [80], *Legea privind actele normative ale Guvernului şi ale altor autorităţi ale administraţiei publice centrale şi locale* [81], *Legea pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului* [79], *Legea privind modul de publicare şi intrare în vigoare a actelor oficiale* [82], *Legea privind procedura publicării şi republicării actelor normative şi a rectificărilor operate în ele* [84], *Legea privind transparenţa în procesul decizional* [86], *Hotărârea Guvernului cu privire la armonizarea legislaţiei Republicii Moldova cu legislaţia comunitară* [74] etc.

Nemijlocit sintagma de „norme de tehnică legislativă” poate fi atestată în cuprinsul *Legii privind actele normative ale Guvernului şi ale altor autorităţi ale administraţiei publice centrale şi locale*, în art. 6 al căreia este stabilit: (1) Normele de tehnică legislativă asigură sistematizarea, unificarea şi coordonarea actelor normative, caracterul adecvat al conţinutului şi formei lor juridice. (2) Normele de tehnică legislativă definesc părţile constitutive ale actului normativ, structura, forma şi modul de sistematizare a conţinutului acestuia, procedeele tehnice privind modificarea, completarea, abrogarea, precum şi limbajul şi stilul actului normativ [81].

Obligativitatea acestor norme este reglementată în art. 7, potrivit căruia: normele de tehnică legislativă sunt obligatorii la elaborarea proiectelor de acte normative ale Guvernului, ale altor autorităţi ale administraţiei publice centrale, ale autorităţilor unităţilor teritoriale autonome cu statut juridic special, precum şi ale altor autorităţi ale administraţiei publice locale.

În ceea ce priveşte *Legea privind actele legislative* [80], în pofida faptului că practic cuprinde în sine majoritatea normelor de tehnică legislativă, nu fixează expres acest fapt. Doar în art. 5 alin. (2) pct. b) stipulează ca o condiţie generală obligatorie a actului legislativ „să fie întocmit conform tehnicii legislative şi normelor limbii literare".

O anumită unificare a materiei se propune în proiectul *Legii privind actele normative* [81], care în art. 1 alin. (1) prevede: „Prezenta lege stabileşte categoriile şi ierarhia actelor normative, modul de iniţiere, elaborare, avizare, expertiză, redactare, interpretare, intrare în vigoare şi încetare a acţiunii actelor normative, precum şi normele de tehnică legislativă utilizate în acest sens." În acelaşi timp, Legea defineşte „tehnica legislativă" ca totalitatea de norme, metode şi procedee menite să asigure forma sistemică şi coordonată a conţinutului reglementărilor juridice (art. 2).

Dincolo de particularităţile reglementării juridice a normelor de tehnică legislativă, este evident că acestea există şi sunt obligatorii pentru procesul legislativ, respectarea lor fiind condiţia principală a calităţii şi eficienţei actelor normative elaborate şi adoptate de către autorităţile statului (idee susţinută de majoritatea cercetătorilor [179, p. 71; 347, p. 193; 327, p. 46]). Ba chiar mai mult, în viziunea noastră respectarea acestor norme de tehnică legislativă este de natură să asigure accesibilitatea şi predictibilitatea (previzibilitatea) dreptului, precum şi securitatea juridică a raporturilor sociale din cadrul societăţii (exigenţe mult apreciate şi eficient apărate la nivel european). Cu toate acestea, nu considerăm că la moment, totalitatea normelor de tehnică legislativă ar putea forma o ramură distinctă în cadrul sistemului naţional de drept, ea urmând a fi percepută doar ca un domeniu distinct al ştiinţei şi cu atît mai mult o disciplină didactică pentru facultăţile de drept.

3.2. Tehnica legislativă penală în contextul general al tehnicii juridice

Ţinând cont de cele menţionate în secţiunea anterioară referitoare la complexitatea fenomenului tehnicii juridice, în cele ce urmează, orientându-ne atenţia spre nucleul problemei propuse spre studiere în prezenta lucrare – tehnica juridico-penală, ne vom axa în special pe segmentul tehnicii legislative a acesteia. Alegerea nu a fost întâmplătoare, fiind motivaţi de cîteva considerente:

– în ansamblul său teoria tehnicii juridico-penale este foarte slab dezvoltată (în unele doctrine nefiind nici atestată, inclusiv doctrina autohtonă) şi, respectiv, o abordare complexă a aceste-

ia în viziunea noastră este prematură;

– abordarea tehnicii juridico-penale în complexitatea sa (în limitele prezentei lucrări), deci pe toate segmentele sale (legislativ, interpretativ şi aplicativ) pare a fi, în acelaşi timp, un deziderat prea pretenţios, care ar putea să se soldeze doar cu o expunere superficială a problemei fără a i se pătrunde în esenţă;

– de aceea susţinem oportunitatea abordării iniţiale înguste a conceptului (de altfel, o asemenea evoluţie a cunoscut şi tehnica juridică în general, la începuturi fiind dezvoltată doar pe segmentul său legislativ).

Actualitatea şi necesitatea unui astfel de demers, în viziunea noastră, sunt mai mult decât justificate, mai ales ţinând cont de două momente importante: nivelul extrem de redus al interesului doctrinar în arealul nostru ştiinţific în materie de tehnică legislativă şi, ca rezultat rămânerea în umbră şi nevalorificarea teoretico-ştiinţifică a tehnicii legislative penale ca domeniu distinct de cercetare [29, p. 48]. Prin urmare, în încercarea de a contura *esența, conținutul* şi *structura* acestui ultim concept, ne vom baza în principal pe realizările ştiinţifice ale teoriei tehnicii juridice (nemijlocit ale tehnicii legislative).

Pentru început considerăm necesar a reitera că tehnica legislativă se poate diferenţia, potrivit cercetătorilor, în funcţie de diferite criterii [325, p. 30], unul din acestea fiind *obiectul reglementării,* care include: tehnica legislativă penală; tehnica legislativă fiscală; tehnica legislativă civilă etc.

Concluzia importantă ce trebuie dedusă în acest caz, priveşte posibilitatea identificării *tehnicii legislative penale* ca ramură distinctă a tehnicii legislative [29, p. 48].

Aşadar, odată clarificate noţiunile de *tehnică juridică* şi *tehnică legislativă* (în secţiunea anterioară), urmează ca în baza acestora să conturăm conţinutul şi structura tehnicii legislative penale.

Iniţial considerăm necesar a releva că în general, pe parcursul timpului, ramurilor tehnicii legislative li s-a acordat foarte puţină atenţie. Chiar şi cercetătorii contemporani pun accentul în mare parte pe regulile şi tehnicile generale de creare a legilor, aplicabile la elaborarea tuturor actelor normative sau din oricare ramură a legislaţiei. Desigur, aceste reguli şi tehnici generale de creare a normelor juridice sunt necesare pentru elaborarea legilor din orice ramură a legislaţiei, întrucât aplicarea lor trebuie să asigure unitatea actelor normativ-juridice în plan interramural. Cu toate acestea, oricare ramură de drept îşi are specificul său şi, prin urmare, fiecare dispune de propriile reguli şi procedee de creare a normelor de drept [322, p. 26-27]. De aici, practic poate fi dedusă şi existenţa unor reguli, procedee şi tehnici proprii dreptului penal (moment recunoscut şi de către cercetătorii autohtoni [35, p. 8]), care indubitabil necesită a fi studiate în cadrul teoriei tehnicii

legislative penale.

Necesitatea dezvoltării teoriei în cauză este condiţionată în mare parte de faptul că unul dintre cele mai importante elemente ale sistemului de drept necesar pentru protecţia, funcţionarea normală şi dezvoltarea progresivă a societăţii şi a statului este considerată legislaţia penală [186, p. 14]. Un asemenea rol important al legislaţiei penale în viaţa persoanei, a societăţii şi a statului, presupune în mod inevitabil cunoaşterea mai întâi de toate a modului cum ea este creată, cum se formează şi se dezvoltă. Mai mult, după cum se ştie succesul activităţii de creare a legilor depinde nu doar de cultura juridică a legiuitorului, dar şi de nivelul de cunoaştere, posedare şi aplicare de către acesta a unor cunoştinţe şi tehnici speciale de formare şi formulare a actelor normative (care în ansamblu formează *tehnica legislativă*) [29, p. 49].

Marea majoritate a specialiştilor susţin că cele mai numeroase erori admise în aplicarea legilor sunt determinate de imperfecţiunea acestora, exprimată prin caracterul incomplet, neclar şi contradictoriu. Respectiv, anume sistemul cunoştinţelor cuprinse în tehnica legislativă, ca domeniu al ştiinţei, este chemat să evite contradicţiile şi coliziunile interne ale legislaţiei, doar ele permit cunoaşterea profundă a realităţii, exprimarea corectă a voinţei legiuitorului, formularea raţională şi logică a dispoziţiilor normative, ordonarea şi sistematizarea materiei legislative. În aceasta şi constă rolul şi menirea principală a tehnicii juridice [186, p. 15] (în accepţiunea sa restrânsă de tehnica legislativă – e.n. – asemenea concretizări vor interveni în continuare de mai multe ori, întrucât, după cum am enunţat anterior, adeseori cercetătorii reduc sensul tehnicii juridice la cel al tehnicii legislative).

Este relevantă în context şi afirmaţia cercetătoarei И.Н. Бокова, potrivit căreia „eficienţa Codului penal în vigoare depinde în mare parte de măsura în care sunt respectate cerinţele tehnicii juridice (tehnicii legislative – e.n.), cît de corect sunt construite instituţiile juridico-penale, formulate temeiurile răspunderii penale, trasate semnele infracţiunilor, tipurile şi mărimea pedepselor. Din acest punct de vedere o semnificaţie teoretico-metodologică, practică şi didactică deosebită capătă tehnica juridică în procesul creării legii penale în general şi a normei penale în concret. Respectiv, problema tehnicii juridice este una importantă nu doar la nivelul teoriei generale, dar şi pentru fiecare ramură de drept în parte, inclusiv pentru ştiinţa şi ramura dreptului penal” [175, p. 4], conchide pe bună dreptate cercetătoarea.

În aceeaşi ordine de idei, И.Н. Бокова precizează just că în prezent, semnificaţia deosebită a tehnicii juridice este determinată de sporirea intensităţii activităţii legislative, evoluţia impetuoasă a legislaţiei penale şi ca rezultat, complicarea sarcinilor de realizare a acesteia şi de menţinere într-o stare corespunzătoare. Soluţionarea cu succes a acestor probleme depinde în cea mai mare parte de valorificarea eficientă a tehnicii legislative în procesul de elaborare a legii penale [175, p.

8].

Vorbind nemijlocit de această ramură distinctă a tehnicii legislative, trebuie să consemnăm că în literatura de specialitate (cu precădere rusă) se operează cu diferite noţiuni în acest sens, precum: „tehnica legislativă în dreptul penal” [257; 320; 321] (sintagmă considerată a fi incorectă, întrucât dreptul penal constituie un „produs” al legiferării (ca proces de creare a dreptului) şi respectiv tehnica folosită la crearea acestuia nu poate intra în conţinutul său [205, p. 45]), „tehnica legislativă a dreptului penal” [301], „tehnica legislativă a legiferării penale” [257], „tehnica juridică a legislaţiei penale” [186, p. 9], „tehnica juridică a legii penale” [204, p. 14-17], „tehnica legii penale” [288, p. 4-9]. Această diversitate terminologică sugerează ideea abordării variate, dar, în acelaşi timp, şi insuficiente a problematicii date în doctrină, cît şi necesitatea unor ample studii în materie. Pe de altă parte, presupunem că problema îşi are rădăcinile chiar în teoria tehnicii juridice, care, cu regret, de asemenea, se află în plin proces de formare.

Evident, unii cercetători au propus soluţii în acest sens. Bunăoară, О.Г. Соловьев [325, p. 31], Л.Л. Кругликов [247, p. 5], А.П. Кузнецов şi И.Н. Бокова [256, p. 302-303] sunt de părerea că în cazul legislaţiei penale trebuie utilizat termenul de „tehnică legislativă”, iar pentru aplicarea dreptului sau a legii penale este binevenită utilizarea noţiunii de „tehnică juridică”. Fiind de acord cu o asemenea poziţie, vom preciza (pornind de la teoria tehnicii juridice şi ţinând cont de specificul şi complexitatea dreptului penal) că structura tehnicii juridico-penale cuprinde:

– *tehnica legislativă penală (tehnica elaborării legii penale),*

– *tehnica interpretării legii penale* (considerată de sine stătătoare de numeroşi cercetători [324, p. 127; 209, p. 86]) şi,

– *tehnica aplicării legii penale* (ultimele două formând tehnica realizării dreptului penal).

Prin urmare, tehnica juridico-penală este constituită din tehnica legislativă penală (tehnica juridico-penală *stricto sensu*) şi tehnica realizării dreptului penal.

Referindu-ne în continuare la tehnica juridico-penală în sensul său restrâns (tehnica legislativă penală), menţionăm că în literatura de specialitate de la noi nu pot fi atestate încercări de definire a acesteia, situaţia fiind caracteristică şi doctrinei româneşti.

O contribuţie inedită la dezvoltarea teoriei tehnicii juridico-penale au înregistrat totuşi cercetătorii şi savanţii ruşi (Л.Л. Кругликов, И.Н. Бокова, А.В. Иванчин, А.М. Николаев, А.В. Наумов, К.К. Панько, К.А Воскресенский, Я.И. Семенов etc.), rezultatul cercetărilor cărora considerăm că merită a fi utilizate.

Sub aspect conceptual, tehnica juridico-penală a fost definită în literatura de specialitate în mod diferit. Bunăoară, potrivit lui А.В. Наумов tehnica legii penale (tehnica juridică) presupune totalitatea mijloacelor (regulilor, procedeelor) de formulare a dispoziţiilor juridice corespunzătoa-

re [288, p. 4]. Cercetătorul A.M. Николаев susţine că tehnica legiferării presupune totalitatea regulilor, procedeelor, modalităţilor şi mijloacelor de fixare în actul legislativ a unei asemenea forme externe a normei juridico-penale, care ar reflecta pe deplin conţinutul intern ale acestora [294, p. 486].

În viziunea lui K.A Воскресенский tehnica juridico-penală (numită de el tehnica juridică a legislaţiei penale) presupune metoda elaborării şi optimizării formei şi structurii legii penale, care cuprinde un sistem de reguli, procedee şi mijloace interdependente, fundamentate ştiinţific şi confirmate practic, de pregătire a textului actului juridic care asigură corespunderea completă şi exactă a formei prescripţiilor normative cu conţinutul acestora, accesibilitatea, simplitatea şi exhaustivitatea problemelor reglementate [186, p. 9].

În acelaşi timp, cercetătorul concretizează că normele tehnicii juridice ca parte componentă a teoriei generale a dreptului sunt preluate de ştiinţa ramurală a dreptului penal, moment ce a permis formularea unor reguli, procedee şi mijloace proprii tehnicii juridice a legislaţiei penale, fiind propuse şi diferite clasificări ale acestora. Regulile, procedeele şi mijloacele sunt elemente de sine stătătoare ale tehnicii juridice a legislaţiei penale, încălcarea cărora condiţionează admiterea în legislaţia penală a erorilor tehnico-juridice, care la rândul lor determină interpretarea şi aplicarea eronată a acesteia [186, p. 9-10].

Eminenta cercetătoare Н.Ф. Кузнецова înţelege tehnica juridico-penală (pe care o numeşte tehnica legislativă în dreptul penal) ca un „sistem al incorporării, codificării şi construirii instituţiilor şi normelor de drept penal, care asigură eficienţa Codului penal” [257, p. 52]. Referindu-se la această definiţie, A.B. Иванчин susţine că aceasta este formulată prea larg, întrucât, de exemplu, crearea codificată a dreptului penal constă în elaborarea atît a esenţei, cît şi a conţinutului şi a formei acestuia. În viziunea penalistului rus, tehnica legislativă nu cuprinde toate aceste procese. Mai mult, o asemenea definiţie conţine şi unele carenţe logice, deoarece noţiunea construirii instituţiilor şi normelor, se intersectează logic cu noţiunea de codificare. În fine, eficienţa legii penale, în viziunea sa, depinde nu numai de şi nu atît de tehnica legislativă, cît de esenţa dreptului penal (determinată de indicatori criminologici şi de alţi factori). Acestei tehnici îi revine un rol secund, dar nu mai puţin important – expunerea concretă şi optimă a voinţei legiuitorului în legea penală [205, p. 42].

În ceea ce ne priveşte, considerăm că *tehnica legislativă penală* (tehnica juridico-penală în sensul său îngust) poate fi definită ca sistemul mijloacelor, procedeelor şi regulilor utilizate de legiuitor în vederea exprimării optimale a voinţei sale în legea penală [28, p. 50].

Conţinutul (componentele) tehnicii legislative. În doctrină poate fi atestată o varietate de opinii referitoare la componentele tehnicii legislative. În concret, cercetătorii vorbesc despre „me-

tode şi procedee” (I. Mrejeru [96, p. 122], N. Popa [111, p. 226], И.К. Ильин şi Н.В. Миронов [215, p. 66]), „principii, metode şi procedee” (I. Craiovan [51, p. 263],), „reguli” (Д.А. Керимов [225, p. 47]), „reguli şi procedee” (А.С. Пиголкин [298, p. 216]), „reguli, mijloace, procedee şi metode” (Б.А. Миренский [285, p. 106]; Т.В. Кашанина [223, p. 87-88]), „reguli, procedee şi mijloace” (Я.И. Семенов [322, p. 46-47], К.А. Воскресенский [186, p. 26-27]), „mijloace şi procedee” (С.С. Алексеев [310, p. 139]) etc. Din câte se poate observa nu există unanimitate referitor la componentele tehnicii legislative. Aspectul dat a constituit un subiect distinct de preocupare pentru А.В. Иванчин, care consideră că soluţionarea acestei probleme este importantă mai întâi pentru clarificarea definitivă a conţinutului tehnicii legislative, iar în al doilea rând, pentru că fiecare din componentele acesteia îşi au natura sa proprie şi se subordonează unor reguli distincte [213, p. 24]. În plus, în viziunea noastră, clarificarea acestora va permite şi dezvoltarea corespunzătoare a teoriei tehnicii legislative penale.

Aşadar, ca rezultat al analizei formelor de exprimare a tehnicii legislative, cercetătorul menţionat *supra* ajunge la concluzia că componentele primare ale acesteia sunt: *mijloacele, procedeele* şi *regulile* [213, p. 24].

O idee similară poate fi atestată şi la autorul В.Ф. Лапшин, care susţine că principalele elemente ale tehnicii legislative sunt mijloacele tehnice şi procedeele tehnice, în timp ce regulile tehnice reprezintă, în raport cu acestea, elemente derivate (secundare), întrucât reglementează modul de aplicare a mijloacelor şi procedeelor tehnice [262, p. 90].

În ceea ce priveşte sensul acestor categorii, în doctrină, de asemenea, nu poate fi atestată o viziune unică, cercetătorii interpretându-le diferit. În mare parte considerăm că aceasta se datorează faptului că în dicţionarele explicative aceste noţiuni sunt expuse ca sinonime. În pofida acestui fapt, în cazul tehnicii legislative clarificarea şi delimitarea semantică a acestora este absolut necesară [29, p. 51].

În acest sens, А.В. Иванчин susţine că **mijlocul** *(stricto sensu)* este un „instrument (obiect) pentru realizarea unei activităţi”. Respectiv, prin mijloace ale tehnicii legislative trebuie înţeles nu fenomene sau metode, dar instrumentele nemateriale ale legiuitorului, cum ar fi construcţiile juridice, termenii etc. [213, p. 24] (alţi cercetători atestă asemenea mijloace importante ale tehnicii legislative precum: structurarea normativă (normele juridice), construcţia juridică, terminologia juridică, tipizarea ramurală, precum şi cîteva mijloace speciale ale tehnicii juridice, numite şi prescripţii normative netipice şi anume, ficţiunile juridice, prezumţiile şi axiomele juridice [296, p. 105-107]).

O idee total opusă (cu care nu suntem de acord) poate fi atestată la Т.В. Кашанина, în viziunea căreia *mijloacele* tehnicii juridice sunt obiecte materiale utilizate în activitatea juridică (de

exemplu, textele legilor ce trebuie modificate, publicaţiile periodice în care sunt publicate legile, cărţi, reviste, computere etc.) [223, p. 87].

Este important de precizat că mijloacele de creare a actelor normative sunt divizate în două categorii: *mijloace ce vizează structura* şi *mijloacele ce vizează limbajul*. Mijloacele ce vizează limbajul legii îmbracă diferite forme de exprimare (termeni, noţiuni, definiţii). Mijloacele ce vizează structura, de asemenea, cuprind numeroase elemente numite reguli, procedee, modalităţi [303, p. 297]. Cercetătorul С.С. Алексеев consideră drept mijloace de structură construcţiile juridice, iar ca mijloace de limbaj – terminologia [156, p. 271].

Spre deosebire de mijloace, **procedeele** tehnice sunt anumite modalităţi de realizare a ceva. În concret, procedeele reprezintă modalităţile de formulare a dispoziţiilor juridice, inclusiv de corelare a acestora cu ajutorul anumitor mijloace. Drept exemple de procedee servesc: procedeul explicaţiilor, definiţiilor, trimiterilor, enumerărilor etc. În acelaşi timp, drept procedeu este recunoscută şi *utilizarea mijlocului tehnic* [213, p. 25]. Astfel, raportându-ne la stilistica legislativă (stilul juridic), în cadrul acesteia unităţile lingvistice (termenii sau cuvintele obişnuite) sunt considerate mijloace, iar folosirea acestora – un procedeu de tehnică legislativă.

Procedeele tehnice sunt privite de către cercetători drept „tehnologii” de creare a normelor juridice, fiind clasificate în funcţie de gradul de generalizare a dispoziţiilor în *abstracte* şi *cazuistice*; după modalitatea de expunere a elementelor normei juridice – în *directe, de trimitere* şi *de blanchetă* [156, p. 271; 163, p. 85; 262, p. 90].

Regulile tehnicii legislative (din care fac parte şi principiile legii penale) reglementează aplicarea mijloacelor şi procedeelor acesteia. De exemplu, un număr important de reguli privesc definirea unor noţiuni, folosirea mijloacelor lingvistice (referitor la procedeul definirii noţiunilor din actul normativ, regulile tehnicii legislative stabilesc obligativitatea fixării în definiţie a trăsăturilor esenţiale ce au semnificaţie juridică, evitarea definiţiilor inadecvate etc.) etc.

Majoritatea regulilor tehnicii legislative sunt cuprinse în acte normative concrete, cea mai principală fiind în acest sens *Legea privind actele legislative* [80].

Unii cercetători grupează regulile de tehnică legislativă în trei categorii principale [294, p. 486; 322, p. 82]:

1) regulile construirii legilor în general;

2) regulile de construire a articolelor din legi (expunerii dispoziţiilor şi sancţiunilor);

3) regulile limbajului, stilului şi a terminologiei.

În literatura nu există o viziune unică însă asupra numărului şi conţinutului acestora. Cele mai importante în acest sens sunt considerate a fi [334, p. 161; 330, p. 313; 262, p. 90]:

– claritatea şi exactitatea, simplitatea şi accesibilitatea limbajului actelor normative;

– îmbinarea conciziei cu exhaustivitatea necesară, exactităţii cu exprimarea abstractă a dispoziţiilor normative;

– consecutivitatea expunerii materiei normative;

– corelaţia, coerenţa şi unitatea internă a materiei normative;

– lipsa contradicţiilor, lacunelor şi coliziilor interne şi ramurale.

Potrivit cercetătorilor autohtoni tehnica legislativă trebuie să includă reguli care se referă la aspectul exterior al legii, la conţinut şi structură, la limba şi stilul de exprimare a normei. Din categoria acestor reguli fac parte [92, p. 136]:

– consecutivitatea logică, interacţiunea dintre norme;

– lipsa contradicţiilor în act, în sistemul de drept;

– expunerea compactă;

– accesibilitatea şi claritatea limbii actului;

– precizia şi certitudinea termenilor;

– lipsa redundanţei, adică a repetărilor inutile.

Valoarea mijloacelor, procedeelor şi regulilor este destul de importantă şi pentru tehnica legislativă penală. Cu ajutorul lor sunt realizate sarcinile tehnicii date, care de altfel sunt multiple. De exemplu, limbajul juridic este chemat să asigure transmiterea cît mai concretă şi clară a conţinutului dreptului penal, procedeele şi regulile logice – să asigure coerenţa şi lipsa contradicţiilor interne în exprimarea voinţei legiuitorului, procedeul generalizării – să aranjeze compact dispoziţiile juridico-penale etc. În ansamblul lor, sarcinile tehnicii legislative urmăresc asigurarea exprimării optimale a voinţei legiuitorului în legea penală [205, p. 46].

Analizând relaţia dintre mijloace, procedee şi reguli, cercetătorul А.В. Иванчин precizează că regulile sunt strâns legate şi depind de mijloace şi procedee. De aici, deduce că mijloacele şi procedeele tehnice trebuie considerate componente primare *de bază* ale tehnicii legislative, iar regulile – *derivate* [213, p. 25].

Structura tehnicii legislative penale. În continuare, vorbind despre structura tehnicii legislative penale trebuie să precizăm că în determinarea acesteia cercetătorii pornesc de la forma dreptului, pe care o divid în: *internă* şi *externă*. În procesul conturării *formei interne* sunt create ramurile, subramurile, instituţiile şi în sfârşit, normele şi dispoziţiile normativ-juridice nestandarde. Astfel se creează scheletul (carcasul) dreptului, adică *structura* acestuia. *Forma externă* este exprimată, în primul rând, prin limbajul şi structura actului normativ. Respectiv, concluzia dedusă este că tehnica legislativă cuprinde crearea atît a formei externe, cît şi a structurii şi conţinutului dreptului, cu excepţia esenţei acestuia. Corespunzător acestor forme ale dreptului tehnica legislativă cuprinde: *tehnica legislativă externă* (pentru crearea formei externe a dreptului) şi *tehnica*

legislativă internă (preocupată de crearea structurii şi conţinutului dreptului) [213, p. 21-22; 205, p. 38; 207, p. 124-125]. O structură similară i se recunoaşte şi tehnicii legislative penale.

Tehnica legislativă penală internă. În procesul transpunerii voinţei legiuitorului în conţinutul dreptului penal, o sarcină importantă constă în formarea structurii acestuia. Este vorba de crearea formei interne a dreptului penal – a prescripţiilor juridico-penale şi a unităţilor acestora – instituţiile. Modelul clasic al prescripţiei juridico-penale este norma juridică, care de asemenea, dispune de o structură proprie. Astfel, legiuitorul îşi expune voinţa nu în mod haotic, dar conform modelului normei juridice, adică formulează conţinutul fiecărui element al normei juridice. Prin aceasta se obţine o logică internă a dreptului penal (a legii penale). În baza acestui fapt, cercetătorii accentuează semnificaţia *procedeului construirii legii penale după modelul normei juridice* [213, p. 42].

Evident că pentru crearea unui conţinut coerent şi necontradictoriu pentru dreptul penal, nu este suficient ca legiuitorul să-şi expună voinţa după modelul normei juridice. În acest scop, mai este necesară gruparea normelor ce reglementează relaţii sociale de acelaşi tip (adică consolidarea acestora). În rezultat, se obţin *instituţiile de drept penal* [310, p. 216].

În teoria generală a dreptului, instituţiile juridice sunt apreciate ca totalităţi (grupuri) compacte de norme juridice în interiorul ramurii de drept, care asigură reglementarea de sine stătătoare a unor grupuri de relaţii sociale sau realizarea unei funcţii speciale în această reglementare, conţin în sine o construcţie juridică specifică, norme juridice generale şi principii şi, de regulă, se identifică în interiorul actului normativ sub formă de capitol sau un alt compartiment [298, p. 181-182].

Instituţia de drept penal reprezintă, de regulă, totalitatea normelor juridico-penale uniforme sau norme care reglementează relaţii sociale uniforme [269, p. 20]. Aceasta poate fi constituită dintr-o singură normă juridică (de ex., instituţia amnistiei şi graţierii), dar de cele mai multe ori ea cuprinde mai multe norme juridice.

În literatura de specialitate se face distincţie dintre instituţiile Părţii Generale şi cele ale Părţii Speciale a legii penale. Instituţiile Părţii Speciale sunt evidenţiate în baza capitolelor în care sunt concentrate normele juridico-penale ce reglementează infracţiunile ce atentează la obiectele de acelaşi gen: de exemplu, instituţia infracţiunilor contra patrimoniului, instituţia infracţiunilor contra păcii şi securităţii omenirii, instituţia infracţiunilor contra justiţiei etc. La baza instituţiei juridico-penale, astfel, stă un obiect concret protejat de dreptul penal. În acelaşi timp, cercetătorii recunosc că în raport cu Partea Specială a Codului penal noţiunea de instituţie *de drept penal* se foloseşte destul de rar, întrucât mai frecvent se vorbeşte despre categorii de infracţiuni în funcţie de obiectul asupra căruia atentează. În schimb, noţiunea este folosită abundent în raport cu Partea

generală a Codului penal, în cadrul căreia sunt evidenţiate asemenea instituţii precum: instituţia legii penale, instituţia infracţiunii, instituţia pedepsei, instituţia circumstanţelor care înlătură caracterul penal al faptei, instituţia altor măsuri cu caracter penal [269, p. 20].

Un asemenea procedeu tehnic presupune exprimarea voinţei legiuitorului prin blocuri întregi de norme juridice penale, fiind numit *procedeu de construire a legii penale după modelul instituției juridico-penale* [213, p. 44].

Procedeele menţionate, din câte se poate observa, contribuie la construirea structurii dreptului. În baza acestui fapt, şi luându-se în consideraţie că ele pot forma împreună un bloc de procedee, mijloace şi reguli, se poate menționa că acesta constituie o *metodologie distinctă de construire sistemică a dreptului penal*.

În afară de componentele tehnicii legislative penale interne, ce formează structura dreptului penal, mai există şi componente (mijloace, procedee şi reguli) ce asigură transformarea voinţei legiuitorului în conţinutul normelor juridico-penale. Şi în acest caz pot fi evidenţiate unităţi mai mari (blocuri), precum *metodologia construirii componenței de infracțiune* şi *metodologia construirii sancțiunii pentru comiterea infracțiunii.* Identificarea acestor metodologii distincte a fost condiţionată de faptul că cea mai mare parte a normelor juridico-penale stabilesc diferite infracţiuni, precum şi sancţiunile aplicabile pentru comiterea acestora [213, p. 44].

În cadrul tehnicii interne mai poate fi evidenţiată şi metodologia formată din totalitatea mijloacelor, procedeelor şi regulilor logico-juridice. Un rol important în cadrul acestei metodologii revine unor astfel de procedee precum: *clasificarea* şi *definiția*. Cea mai relevantă *clasificare* stabilită de legiuitor este clasificarea infracţiunilor în funcţie de obiectul acestora şi, respectiv, structurarea normelor juridico-penale din Partea Specială a Codului penal în funcţie de categoriile acestora. *Definiția* ca procedeu tehnic este, de asemenea, valorificat în textul legii penale (de ex. în capitolul XIII al Codului penal al Republicii Moldova, art. 119-13413 [45] sau definiţia infracţiunii, a tentativei de infracţiune, a responsabilităţii etc.), având un scop bine determinat – conferirea diferitor noţiuni a unor înţelesuri diferite de cele comune, utilizate în exclusivitate în aplicarea reglementării juridice în cauză (penale).

În fine, ţinem să precizăm că potrivit cercetătorilor [205, p. 55], spectrul componentelor primare (mijloace, procedee şi reguli) ale tehnicii legislative penale interne este foarte mare, ceea ce face dificilă o enumerare exhaustivă a acestora. Din cadrul acestuia fac parte toate mijloacele, procedeele şi regulile (legile) cunoaşterii ştiinţifice, instrumentarul bogat al logicii, toate posibilele mijloace şi procedee de organizare şi prelucrare a materiei juridice, numeroase instrumente şi metode de „aducere” a conţinutului dreptului „la condiţie” etc. În ceea ce priveşte nivelul doi al componentelor tehnicii legislative interne (metodologiile), o enumerare limitativă a acestora este

posibilă, principalele fiind cele enunţate anterior: *metodologia construirii componenței de infracțiune, metodologia construirii sancțiunii normei juridico-penale şi metodologia elaborării sistemice a legii penale* (în capitolul următor al lucrării ne vom axa cu precădere pe dezvoltarea unor aspecte importante ale acestor metodologii).

Tehnica legislativă penală externă. Tehnica legislativă penală externă se referă la crearea formei externe a dreptului penal. Din cadrul acesteia se consideră că fac parte următoarele componente:

– *metodologia formării lingvistice a normelor juridice penale;*
– *metodologia structurării legii penale*;
– *metodologia plasării materiei juridico-penale*.

Într-o formă succintă vom explica că *metodologia formării lingvistice a normelor juridice penale* reuneşte un grup distinct de mijloace (noţiuni, îmbinări de cuvinte, semne de punctuaţie etc.), procedee (stilul normativ) şi reguli de folosire a acestora [213, p. 69].

Un rol important în cadrul acestei metodologii revine *abstracției juridice*, ca mijloc de formulare a noţiunilor, categoriilor, principiilor şi construcţiilor juridice. În acest sens, în literatura de specialitate se susţine că un mijloc distinct al tehnicii legislative, implicat direct în elaborarea reglementărilor juridice o constituie *conceptualizarea juridică.* Prin conceptualizare, în general, se înţelege realizarea unui produs al gândirii umane pe calea abstractizării, astfel de produse fiind noţiunile, categoriile, raţionamentele, construcţiile etc. În procesul de elaborare a reglementărilor juridice, conceptualizarea îmbracă o formă juridică şi se manifestă prin crearea noţiunilor, categoriilor, principiilor şi construcţiilor juridice [136, p. 52].

Totalitatea acestor rezultate ale abstractizării juridice formează (conturează) un limbaj specific propriu actelor normative – *limbajul juridic.* În general, legii penale îi este propriu un limbaj distinct, o terminologie formată din noţiuni şi concepte a căror sens, preluat fiind din limbajul cotidian sau propriu altor sfere ale activităţii umane, a fost adaptat la specificul domeniului penal.

Un important mijloc tehnic în acest sens este considerată *terminologia*, apreciată drept nucleul limbajului juridic (juridico-penal [213, p. 69]) şi element al mecanismului de asigurare a eficienţei legii [279, p. 301]. De rând cu terminologia, o atenţie deosebită merită şi *vocabularul*, care cuprinde fondul principal de cuvinte al unei limbi care este utilizat în domeniul juridic (în acest sens, este destul de răspândită utilizarea în textul legii penale a conjuncţiilor „şi”, „sau”, cu valoare determinantă în aplicarea practică a normelor penale).

În literatura de specialitate se precizează pe bună dreptate că faţă de limbajul actului normativ sunt înaintate cele mai severe cerinţe [346, p. 35]. Printre acestea notăm: caracter oficial, claritate, simplitate, exactitate maximă de exprimare, laconism, caracter compact, consecutivitate logi-

că şi gramaticală de expunere, imparţialitate, formalism etc.

Un aspect important al *metodologiei formării lingvistice a normelor juridice penale* ţine de definirea noţiunilor utilizate de legiuitor în textul legii penale. Materiei penale îi este proprie o tehnică de definire concretă, nefiind admisă în principiu definiţiile largi, întrucât se consideră că ar putea aduce prejudicii securităţii juridice, legalităţii şi intereselor generale ale societăţii. Pentru a se evita astfel de situaţii legiuitorul trebuie să recurgă la concepte strict determinate, determinate sau determinabile, care nu lasă la îndemâna judecătorului extinderea înţelesului normei juridice dincolo de limitele stabilite de legiuitor. Asemenea concepte sunt reclamate de specificul dreptului penal, de principiile *nullum crimen sine lege* şi *nulla poena sine lege,* precum şi de alte situaţii care reclamă precizie în aprecierea drepturilor şi obligaţiilor persoanei, precum şi în stabilirea unor sancţiuni care afectează statutul juridic al acesteia [136, p. 55].

În context, este important de precizat că exigenţele sporite înaintate faţă de limbajul legii penale sunt justificate şi de pericolul lezării grave a drepturilor şi libertăţilor omului în contextul aplicării acesteia [213, p. 69].

Metodologia structurării legii penale, la rândul său, cuprinde un set de mijloace, procedee şi reguli utilizate la construirea internă a legii penale (structura actului normativ). Semnificaţia acestor componente ale tehnicii legislative a fost accentuată la vremea sa şi de I. Bentam (citat de П.И. Люблинский [276, p. 6]), potrivit căruia: „Structurarea codului în anumite părţi este binevenită din cîteva considerente: facilitatea operării trimiterilor, modificărilor şi completărilor, precum şi facilitatea vizualizării de către cetăţeni. Cu cît mai multe compartimente şi secţiuni are codul, cu atît mai mult acesta convine persoanei, fiind mai clar şi accesibil pentru fiecare cetăţean.”

Paralel cu structurarea legii penale are loc şi plasarea în compartimentele legii a reglementărilor juridico-penale. Acestea se consideră a fi două procese distincte cu o logică proprie, chiar dacă sunt strâns legate între ele. Totalitatea mijloacelor, procedeelor şi regulilor utilizate în acest caz sunt concentrate într-o metodologie distinctă – *metodologia plasării materiei juridico-penale* [213, p. 49].

În context, vom atrage atenţia asupra faptului că în doctrină a fost atestată existenţa unor principii pe care se bazează tehnica structurării legislaţiei penale [181, p. 12] (numite şi *principii ale tehnicii codificării legislaţiei penale* [316, p. 76; 230, p. 57-59; 272, p. 35-36]), care stau la baza elaborării legii penale [348, p. 45]. Aceste principii prin esenţa lor se deosebesc de asemenea categorii ca „principii de conţinut ale legislaţiei penale” [196, p. 12] (care într-o anumită măsură coincid cu principiile dreptului penal [28, p. 28]) şi „principiile acţiunii legii penale” [66, p. 75].

Prezintă importanţă în acest sens ideile cercetătoarei Т.В. Кленова, care trasează o distincţie clară dintre principiile dreptului penal şi principiile codificării normelor juridico-penale. În viziu-

nea sa ambele categorii de principii se adresează legiuitorului, însă dacă principiile dreptului penal (fiind vorba în acest caz de principiile de conţinut ale legislaţiei penale – e.n.) prezintă un reper orientativ pentru determinarea conţinutului normelor legii penale, atunci principiile codificării sunt ideile pe care se bazează procesul de exprimare a instituţiilor şi normelor juridico-penale în legea codificată şi structurarea lor într-un anumit sistem (elaborarea tehnică a legii). În baza principiilor codificării sunt stabilite şi regulile procesului legislativ [229, p. 8].

Succint, precizăm că din categoria acestora face parte *principiul unității părții generale și a părții speciale a Codului penal.* Potrivit acestui principiu structural al legislaţiei penale nici o normă a părţii speciale din Codul penal nu poate fi aplicată fără a fi luate în consideraţie şi normele din partea generală a codului [28, p. 29].

Evident, principiile de creare a Părţii generale şi a Părţii speciale a Codului penal diferă. La baza structurii părţii generale stă principiul instituţionalităţii, astfel că denumirile compartimentelor Părţii generale a Codului penal reflectă conţinutul unor mari instituţii juridice, precum: legea penală, infracţiunea, pedeapsa penală, liberarea de răspunderea penală etc. Partea specială este structurată însă în baza unui alt principiu – asemănarea dintre caracterul şi semnificaţia socială a obiectului atentării, protejat de o categorie dată de norme [229, p. 9]. Respectiv, capitolele Părţii speciale a Codului penal sunt structurate în funcţie de obiectul protejat de normele juridico-penale (la care se atentează prin comiterea infracţiunii), de ex.: infracţiuni contra păcii şi securităţii omenirii, infracţiuni de război, infracţiuni contra vieţii şi sănătăţii persoanei, infracţiuni contra libertăţii, cinstei şi demnităţii persoanei etc.

Din alt punct de vedere, trebuie menţionat că capitolele Părţii speciale a Codului penal sunt amplasate într-o anumită ordine care reflectă ierarhia valorilor sociale (relaţiilor sociale), recunoscute în statul democratic: persoana, societatea, statul [28, p. 29].

În acelaşi timp, distincția dintre Partea generală și cea specială a Codului penal este accentuată şi de structura normelor juridice din cadrul acestora. Dacă articolele părţii speciale dispun de dispoziţie şi sancţiune, normele din partea generală nu au o asemenea structură. Mai mult, articolele din partea specială conţin nu doar o normă, dar cîteva norme, ceea ce nu este caracteristic pentru articolele părţii generale. Normele atît din partea generală, cît şi din cea specială sunt amplasate în diferite părţi şi puncte ale articolelor. Normele din articolele Părţii speciale sunt amplasate într-o anumită consecutivitate, ce reflectă într-o ordine ascendentă pericolul social al infracțiunii şi, respectiv, severitatea pedepsei pentru comiterea acesteia. De aici derivă rolul deosebit al *principiului formării sistemice a normelor legislației penale* şi coraportul acestora în interiorul Codului penal [196, p. 12].

Aşadar, din cele expuse devine evident atît rolul mijloacelor, procedeelor, cît şi a regulilor

(principiilor) de tehnică legislativă în elaborarea externă a legii penale.

Generalizând subiectul, considerăm important a sublinia că elaborarea legii penale constituie un segment destul de important şi complicat al activităţii legislative a legiuitorului în perioada actuală, date fiind complexitatea relaţiilor sociale şi ritmul accelerat de dezvoltare a acestora. Pentru a face faţă acestei situaţii este absolut indispensabilă tehnica legislativă penală, a cărei menire (în condiţiile în care este aplicată profesionist) rezidă în oferirea de mijloace necesare pentru asigurarea calităţii optime a legii penale. Dar pe cît de profesionist trebuie să fie legiuitorul în aplicarea tehnicii legislative penale, pe atît de dezvoltată trebuie să fie ea însăşi [29, p. 53]. În acest sens, un rol deosebit îi revine doctrinei, chemată să fundamenteze ştiinţific metodologia tehnicii legislative (condiţie importantă pentru asigurarea calităţii tehnicii legislative) şi în mod special, regulile de tehnică legislativă, transpuse ulterior în acte normative de către legiuitor în vederea înzestrării lor cu forţă juridică pentru a se asigura în acest mod aplicabilitatea lor în procesul legislativ.

Respectiv, o preocupare majoră a doctrinei juridice autohtone în prezent trebuie să constea în dezvoltarea teoriei tehnicii juridice (cu precădere a tehnicii legislative), în general, şi a teoriei juridico-penale, în special pe segmentul tehnicii legislative penale. Cele expuse în prezentul compartiment denotă clar existenţa unui spectru destul de larg de aspecte şi probleme în domeniu care necesită a fi studiate mai detaliat, semnificaţia lor decisivă pentru activitatea legiuitorului reclamând o fundamentare ştiinţifică pe măsură.

3.3. Legiferarea penală: proces şi tehnică

Elaborarea normelor juridice este un proces complex. După unele teorii, procesul elaborării normelor juridice cuprinde două faze: prima – de formulare teoretică a normelor juridice (faza elaborării ştiinţifice) şi a doua – de exprimare a acestor norme, denumită faza tehnică. Acest proces complex de elaborare a normelor juridice este denumit şi „elaborarea dreptului” [112, p. 98] şi care cuprinde două etape importante: una de *creare teoretică* a normelor juridice şi alta, de *exprimare a normelor juridice*, denumită în literatura de specialitate tehnica elaborării dreptului sau a normelor juridice [113, p. 101].

În general, activitatea de creare a dreptului (legiferarea) constituie o premisă importantă a reglementării juridice. Tradiţional, reglementarea juridică este privită ca un sistem, care cuprinde patru elemente de bază: normele juridice, raporturile juridice, actele de realizare a dreptului (elemente obligatorii) şi prescripţiile individuale de aplicare a dreptului (element facultativ).

Elaborarea (crearea) dreptului se realizează prin activitatea normativă a organelor statului materializată în adoptarea actelor normative. Această activitate are loc, în primul rând, prin elabo-

rarea de acte normative de către organele statului (în cazul statelor democratice, prin activitatea normativă a Parlamentului şi Guvernului desfăşurată în conformitate cu atribuţiile şi competenţele legal stabilite) şi cu respectarea unor proceduri, metode şi principii care să corespundă cerinţelor unei reglementări clare, coerente şi precise [110, p. 169].

Cercetătorul M. Djuvara consideră că a legifera înseamnă a transforma o regulă, aşa cum este ea concepută la un moment dat vis-à-vis de o situaţie de fapt concretă, existentă în societate, într-o regulă de drept pozitiv. Deci, legiferarea presupune operaţiunea prin care regulile preexistente se transformă în reguli de drept pozitiv [59, p. 370].

Transferul de la social la normativ în drept, se realizează cu ajutorul tehnicii juridice, în special a tehnicii legislative. Activitatea normativă desemnează una din modalităţile fundamentale prin care se realizează activitatea statală de creare a dreptului potrivit imperativelor dictate de evoluţia societăţii, iar procedura, principiile şi metodele folosite în procesul elaborării actelor normative şi sistematizării dreptului sunt cunoscute sub denumirea de tehnică juridică [110, p. 169] (tehnică legislativă).

Prin urmare, legiferarea reprezintă o acţiune conştientă a legiuitorului care receptând comandamentele sociale, hotărăşte soluţiile de reglementare juridică [110, p. 170]. De aici, în sens larg, legiferarea este apreciată ca un proces de cunoaştere şi evaluare a necesităţilor juridice ale societăţii şi statului, de elaborare şi adoptare a actelor normative de către subiecţii competenţi potrivit procedurilor corespunzătoare [297, p. 157]. În concret, legiferarea este orientată spre crearea normelor juridice, forma de exprimare a cărora este actul normativ [26, p. 256].

În ansamblul său, activitatea de elaborare a actelor normative este una complicată. Din punctul de vedere al *conţinutului* ea presupune cunoaşterea şi aprecierea realităţii sociale prin prisma reglementării juridice, sintetizarea esenţei deciziei (juridice) legislative, conceptualizarea şi transpunerea acesteia în norma juridică. Sub aspect *formal*, această activitate este una organizată, implicând cîteva proceduri obligatorii (de exemplu, crearea legii cuprinde etapa iniţiativei legislative, dezbaterea proiectului de lege, adoptarea legii şi publicarea acesteia) [205, p. 6].

În sfera dreptului penal sarcina legiferării constă în crearea normelor juridico-penale (normelor penale) şi a altor prescripţii juridico-penale (numite în literatură norme netipice, nestandarde). Marea majoritate a acestor norme sunt consacrate infracţiunilor şi pedepselor aplicabile pentru comiterea acestora. De aceea, se consideră că principala sarcină a legiferării penale constă în recunoaşterea ca infracţiuni a faptelor ce prezintă pericol pentru individ, societate şi stat şi stabilirea pedepselor şi a altor măsuri cu caracter penal pentru comiterea acestora. În doctrina dreptului penal procesele de recunoaştere a faptelor ca infracţiuni şi stabilirea pedepselor corespunzătoare au fost denumite: *criminalizare (incriminare)* şi *penalizare*, iar procesele opuse:

decriminalizare (dezincriminarea) şi *depenalizare*. Prin urmare, din punctul de vedere al conţinutului, cele mai importante direcţii ale legiferării penale sunt *criminalizarea (decriminalizarea)* şi *penalizarea* (*depenalizarea)* [205, p. 6-7].

Incriminarea şi dezincriminarea anumitor conduite sociale sunt văzute ca modalităţi prin care puterea legislativă realizează politica legislativă penală. În concret, *incriminarea* este operaţiunea prin care un comportament social periculos este calificat drept infracţiune, prin promulgarea unei legi care defineşte conţinutul infracţiunii şi stabileşte sancţiunea aplicabilă în caz de săvârşire a acesteia. *Dezincriminarea* este operaţiunea prin care o faptă considerată până la acea dată infracţiune este scoasă din sfera ilicitului penal, devenind fie o faptă ilegală, fie o formă de ilicit de un pericol social mai redus care nu necesită aplicarea unei pedepse penale (ex., contravenţionalizarea unor fapte) [105, p. 9].

Dezincriminarea se realizează, de regulă, prin abrogarea expresă a textului de incriminare. În acelaşi timp, nu se poate pune semnul egalităţii între abrogarea expresă a unei norme de incriminare şi dezincriminarea unei fapte. Astfel, nu întotdeauna abrogarea unei norme de incriminare înseamnă dezincriminarea faptei. Pentru a stabili dacă o faptă a fost într-adevăr dezincriminată, trebuie constatat că aceasta nu are sub nici-o formă corespondent în legea nouă. Respectiv, nu suntem în prezența unei dezincriminări atunci când se modifică condiţiile de tragere la răspundere, când se schimbă modalitatea de săvârşire a unei infracţiuni sau limitele de pedeapsă ori circumstanţele de agravare. În urma dezincriminării fapta poate ieşi complet din sfera ilicitului juridic sau poate atrage sancţiuni de altă natură, cel mai adesea contravenţională [134, p. 26].

În linii generale, criminalizarea şi decriminalizarea ca metode de formare a legislaţiei penale şi de realizare a politicii penale a statului, sunt văzute drept unele din cele mai importante şi complicate probleme ale dreptului penal.

Transformarea legislaţiei penale contemporane, orientată spre optimizarea reglementării juridico-penale, este strâns legată de criminalizare şi penalizare, precum şi de ridicarea nivelului tehnicii juridice a legii penale. Realizarea acestor procese, după О.Р. Афанасьева, nu poate să se desfăşoare întâmplător, inconsecvent şi nejustificat, ea trebuie să se bazeze pe realizări teoretice fundamentale ținându-se cont de priorităţile politicii penale contemporane [162, p. 33-43].

În pofida acestui fapt, în cadrul ştiinţei dreptului penal al Republicii Moldova, cu regret, este slab dezvoltată teoria criminalizării, care să stabilească pe criterii ştiinţifice sistemul principiilor, criteriilor şi temeiurilor criminalizării şi decriminalizării, ale penalizării şi depenalizării, necesare atît pentru teoria dreptului penal şi criminologie, cît şi pentru activitatea legislativă şi de aplicare practică a legii penale. Acest fapt influenţează destul de negativ, pe de o parte, calitatea legii penale, iar, pe de altă parte, eficienţa politicii penale în general [26, p. 257]. Prin urmare, conside-

răm oportună cercetarea ştiinţifică a acestor categorii în vederea argumentării necesităţii unei teorii dezvoltate a criminalizării şi decriminalizării în activitatea legiuitorului pentru asigurarea calităţii şi eficienţei legii penale.

După cum se ştie, procesul atribuirii de către legiuitor a unor fapte la categoria infracţiunilor sau excluderea unor fapte din această categorie este unul continuu şi permanent. Codul penal este modificat concomitent cu transformările ce au loc în societate şi stat [299, p. 28]. Drept cauze ale acestor modificări în legislaţie, criminologii numesc: a) sporirea pericolului social al unor fapte; b) necesitatea înlăturării lacunelor din legislaţie; c) apariţia unor noi relaţii sociale ce necesită protecţie juridico-penală [169, p. 81]. Dar pentru ca legea să fie eficientă în lupta cu faptele social-periculoase, este necesar ca interdicţia (prohibiţia) juridico-penală să fie predeterminată social şi criminologic [259, p. 13]. De aceea, este obligatorie analiza prealabilă a oportunităţii şi corectitudinii criminalizării faptelor, pe care legiuitorul intenţionează să le consacre ca infracţiuni [299, p. 13].

Acţiunile de criminalizare nefondate pe o cunoaştere criminologică adecvată a fenomenelor criminale poate provoca chiar o reacţie inversă: în loc să ordoneze mai bine viaţa socială, ele amplifică ilegalităţile, ceea ce bulversează societatea, prin faptul că zdruncină încrederea populaţiei în necesitatea, raţionalitatea şi echitatea normelor sociale, precum şi în imperativitatea respectării lor stricte. Pentru evitarea unor astfel de efecte sociale perverse se cere efectuarea obligatorie a expertizei criminologice a proiectelor de incriminare [134, p. 25], precum şi fundamentarea ştiinţifică a întregului proces de criminalizare (prin dezvoltarea teoriei criminalizării) [26, p. 259].

În literatura juridică pot fi atestate două abordări în definirea esenţei criminalizării. Conform primei abordări, criminalizarea presupune doar atribuirea de către legiuitor a faptei la categoria infracţiunilor [241, p. 58]. În acest sens, Н.И. Загородников sublinia la vremea sa că criminalizarea, ca element principal al politicii penale, presupune „declararea faptelor social periculoase ca infracţiuni” [199, p. 48]. Cercetătorul А.Ю. Епихин este de părerea că criminalizarea este recunoaşterea faptei ca sancţionabilă penal şi calificarea sa drept social periculoasă cu ameninţarea aplicării pedepsei penale [194, p. 142]. Potrivit lui А.В. Наумов, criminalizarea reprezintă consacrarea legislativă a anumitor fapte ca infracţiuni fiind pasibile de pedeapsă, adică stabilirea pentru comiterea lor a răspunderii penale [290, p. 161]. Potrivit cercetătoarei Н.А. Лопашенко, criminalizarea presupune „atribuirea unei sau alte fapte social periculoase la categoria infracţiuni cu stabilirea răspunderii penale” [270, p. 110; 273, p. 179-180]. А.И. Коробеев determină criminalizarea ca un proces de identificare a formelor social periculoase de conduită individuală, recunoaşterea admisibilităţii, posibilităţii şi oportunităţii desfăşurării unei lupte juridico-penale cu acestea şi fixarea lor în lege în calitate de infracţiuni pasibile de pedeapsă penală [241, p. 59; 309, p. 100].

Potrivit celei de-a doua abordări ştiinţifice, prin criminalizarea faptelor se înţelege nu doar consacrarea în lege a semnelor unor noi componenţe de infracţiune, dar şi ridicarea sau micşorarea limitelor sancţiunilor componenţelor de infracţiune deja existente (componenţe calificate, circumstanţe agravante), stabilirea temeiurilor şi a anumitor limite în aplicarea instituţiei liberării de pedeapsă penală, construirea normelor ce prevăd survenirea unor alte consecinţe cu caracter penal decât pedeapsa penală [187, p. 40].

Din câte se poate observa, autorii care susţin o asemenea poziţie extind noţiunea de criminalizare, cuprinzând în ea şi elemente ale penalizării, înţeles ca proces de determinare a caracterului pedepsibil al faptei (penalizarea legislativă), precum şi procesul aplicării pedepsei penale în practica judiciară (penalizarea practică). Depenalizarea este considerată a fi atenuarea sancţiunii penale, neaplicarea pedepsei pentru faptele deja încriminate, precum şi stabilirea în lege şi aplicarea în practică a diferitor tipuri de liberări de răspundere şi pedeapsă penală [161, p. 13-30; 241, p. 137; 255, p. 326-327].

O asemenea abordare extensivă este criticată destul de justificat de către Т.Р. Сабитов, care susţine că aşa numita penalizarea practică, ca şi depenalizarea practică nu pot fi considerate ca tipuri separate. Dat fiind faptul că criminalizarea şi penalizarea ţin doar de procesul legislativ, autorul defineşte depenalizarea ca fiind stabilirea în lege a diferitor tipuri de liberări de răspundere penală şi pedeapsă penală [318, p. 136-137].

O definiţie interesantă în acest sens propune А.А. Мизяков, care concretizează că penalizarea constă în stabilirea principiilor şi criteriilor de aplicare a celei mai severe măsuri de constrângere statală faţă de faptele recunoscute ca criminale, în formularea scopului pedepsei penale, în determinarea categoriilor şi limitelor acesteia; în propunerea altor măsuri cu caracter juridico-penal, necesare şi suficiente pentru a influenţa persoanele ce au comis fapte social periculoase. Prin urmare, penalizarea este o latură cantitativă a criminalizării, un indiciu, o măsură a acesteia [282, p. 116].

În acelaşi timp, А.М. Николаев subliniază că penalizarea faptelor, marcată de o anumită originalitate, constituie o parte integrantă a criminalizării, fiind determinată, pe de o parte, de semnele calificate ale componenţei de infracţiune, iar pe de altă parte, de temeiurile de liberare de răspundere penală şi (sau) pedeapsă penală [295, p. 40].

În baza acestor raţionamente, cercetătorul conchide că cea de-a doua abordare în definirea criminalizării este justificată. Mai mult, el consideră că evoluţia în continuare a ambelor abordări, care nu atît se contrazic, cît se completează reciproc, este în măsură să condiţioneze o dezvoltare substanţială a ideilor despre criminalizarea faptelor şi să determine crearea unei teorii complete şi dezvoltate a criminalizării. În acest fel, teoria poate să pretindă la statutul de ştiinţă care ar putea

să transforme legislaţia penală, să o dezvolte şi să o ridice la un nivel care va permite pentru început să oprească valul criminalităţii care a inundat societatea, după care să determine o reducere a acesteia. În viziunea sa, se vor deschide astfel noi perspective de optimizare a legislaţiei penale [295, p. 247].

Susținând o asemenea poziţie, precizăm că prin criminalizare trebuie înţeles atît procesul, cît şi rezultatul atribuirii unor tipuri de fapte la categoria infracţiunilor pasibile de pedeapsă penală [26, p. 260]. În procesul criminalizării sunt studiate scopul, temeiurile şi posibilitatea stabilirii răspunderii penale pentru anumite fapte. Acest proces implică adoptarea de legi penale care consacră juridic decizia legiuitorului. Rezultatul criminalizării se materializează astfel într-o totalitate de norme de drept penal care conţin o expunere a infracţiunilor şi a pedepselor aplicate pentru comiterea acestora, precum şi a temeiurilor şi condiţiilor tragerii la răspundere penală a persoanelor vinovate şi de liberare de aceasta [253, p. 197]. Sub acest aspect, criminalizarea este privită atît în dinamică (ca proces), cît şi static (ca rezultat al acestui proces) [241, p. 61].

În context, este important a preciza că la stabilirea unei interdicţii penale prin ameninţarea cu pedeapsa (deci la incriminarea unei fapte) se iau în consideraţie mai mulţi factori, inclusiv, ideologici, politici, economici, sociali, istorici etc. (după unii cercetători, procesul incriminării este influenţat şi de normele moralei, opinia publică, stereotipurile şi prejudecăţile sociale [250, p. 46]). O importanţă distinctă la această etapă revine respectării anumitor condiţii şi principii indispensabile unei incriminări oportune, necesare şi eficiente. Ne vom opri succint la unele din ele.

O problemă distinctă în context ţine de criteriile după care un comportament social trebuie incriminat sau dezincriminat. În studiile de specialitate se menţionează că nu există o grilă de criterii tehnico-juridice care să ofere un răspuns concret acestei probleme, soluţiile fiind „esenţialmente pragmatice şi conjuncturale” [150, p. 19-20], dictate de oportunităţile politice ale momentului istoric dat. În acelaşi timp, trebuie să recunoaştem că, în prezent, tot mai mult incriminarea sau dezincriminarea unor fapte constituie o consecinţă a obligaţiilor internaţionale asu-mate de către stat prin ratificarea unor convenţii sau tratate internaţionale [105, p. 10; 134, p. 26].

Majoritatea cercetătorilor ruşi susţin însă că pentru criminalizarea unei fapte este suficient ca aceasta să prezinte un real pericol social [271, p. 285; 290, p. 282]. Cu toate acestea, sunt voci care dezvoltă substanţial temeiurile necesare unei incriminări. Bunăoară, И.М. Гальперин susţinea că pentru criminalizarea unei fapte sunt necesare următoarele temeiuri (premise) [188, p. 58]:

a) studierea gradului de răspândire a faptelor concrete şi aprecierea caracterului tipic al acestora ca formă de manifestare a unei conduite antisociale;

b) stabilirea dinamicii comiterii acestor fapte cu luarea în consideraţie a cauzelor şi condiţii-

lor ce le determină;

c) aprecierea prejudiciului material şi moral cauzat de asemenea fapte;

d) evaluarea eficienţei măsurilor aplicate la contracararea lor;

e) identificarea trăsăturilor principale ale subiecţilor care le comit;

f) cunoaşterea opiniei grupurilor sociale referitoare la aceste fapte;

g) identificarea posibilităţilor sistemului justiţiei penale în contracararea acestor conduite antisociale.

În aceeaşi ordine de idei, Л.М. Прозументов evidenţiază următoarele condiţii criminologice indispensabile criminalizării [312, p. 56]:

– răspândirea relativă a faptei;

– caracterul politico-juridic adecvat al interdicţiei penale;

– posibilitatea influenţării conduitei social periculoase cu ajutorul interdicţiei juridico-penale, imposibilitatea influenţării acesteia cu alte mijloace, nepenale;

– luarea în considerare a posibilităţilor justiţiei penale;

– luarea în considerare a coraportului dintre consecinţele pozitive şi negative ale criminalizării faptei;

– neinterzicerea incriminării de către normele dreptului internaţional;

– caracterul social adecvat al criminalizării;

– admisibilitatea interdicţiei din punctul de vedere al principalelor caracteristici ale proceselor de dezvoltare a societăţii.

În legătură cu răspândirea relativă a faptei ca unul din criteriile principale ale criminalizării [160, p. 85], în literatura de specialitate se precizează că în realitate nu are sens a împovăra legislaţia cu componenţe de infracţiune complexe, care destul de rar se aplică în practică şi nu se regăsesc în conştiinţa societăţii. Asemenea norme „moarte” nu ridică nici într-un fel prestigiul legiuitorului şi a statului. În acelaşi timp, însă nimeni nu s-ar încumeta să decriminalizeze infracţiunile care atentează la bazele regimului constituţional şi securitatea statului, împotriva păcii şi a securităţii omenirii. Chiar dacă nu există cazuri în practica judiciară referitoare la genocid sau uzurparea puterii de stat este evident că obiectul acestor infracţiuni trebuie protejat prin cele mai aspre măsuri. Este altceva atunci când faptele pasibile de pedeapsă penală, necesitatea criminalizării cărora este evidentă pentru toţi, se comit zilnic, iar normele care prevăd răspunderea pentru comiterea lor „nu funcţionează”. Dar aceste probleme deja trebuie soluţionate de politica procesual-penală a statului, mai ales prin optimizarea activităţii de cercetare a infracţiunilor, de identificare a persoanelor vinovate de comiterea acestora şi atragerea lor la răspundere penală [170].

În context, cercetătorul А.И. Коробеев identifică trei grupe de temeiuri ale criminalizării:

juridico-criminologice, social-economice şi *social-psihologice* [319, p. 106-107].

Drept temeiuri juridico-criminologice servesc:

1) gradul de pericol social al faptei;

2) nivelul relativ de răspândire a faptelor şi caracterul tipic al acestora;

3) dinamica faptelor cu luarea în considerare a condiţiilor ce le generează;

4) posibilitatea influenţării acestora prin mijloace juridico-penale în condiţiile imposibilităţii contracarării lor prin mijloace mai puţin represive;

5) posibilităţile sistemului justiţiei penale.

Din categoria temeiurilor social-economice fac parte:

1) prejudiciul material şi moral cauzate de aceste fapte;

2) imposibilitatea survenirii unor efecte secundare ale prohibiţiei penale;

3) dispunerea de resurse materiale pentru realizarea prohibiţiei penale.

Temeiurile social-psihologice cuprind: nivelul conştiinţei juridice sociale şi tradiţiile istorice [319, p. 106-107].

În viziunea cercetătorului citat, prin analiza şi evaluarea temeiurilor criminalizării se finalizează acele etape ale procesului de criminalizare în care se decide asupra principalei probleme – admisibilitatea, posibilitatea şi oportunitatea stabilirii prohibiţiei penale. La următoarele etape – în care este formulată norma juridico-penală – apare necesitatea de a lua în consideraţie un alt şir de factori numiţi de către cercetător – criterii ale criminalizării. Aceste criterii presupun acele circumstanţe care caracterizează laturile obiective şi subiective ale faptelor criminalizate şi care urmează a fi luate în consideraţie în procesul legiferării cu scopul de a crea cele mai optimale modele de norme juridico-penale. Ele se referă la faptă, consecinţe, situaţii, subiectul infracţiunii, latura subiectivă, victimă etc. [319, p. 107].

Expunându-se pe marginea acestor momente, А.В. Иванчин precizează că aceste criterii se transformă astfel fie în elemente ale componenţei principale de infracţiune, fie în elemente ale componenţelor calificate sau privilegiate. În acest ultim caz criteriile constituie mijloace de diferenţiere a răspunderii [206, p. 9].

De rând cu cauzele şi temeiurile criminalizării, unii cercetători accentuează existenţa şi importanţa unor principii ale criminalizării. Bunăoară, cercetătoarea Н.А. Лопашенко identifică: principiul caracterului suficient al pericolului social al faptelor incriminate, nivelul relativ de răspândire a acestora; posibilitatea influenţării pozitive a normei juridico-penale asupra conduitei social periculoase; predominanţa consecinţelor pozitive ale incriminării, oportunitatea incriminării [267, p. 280-298]. Alţi cercetători evidenţiază doar trei principii: oportunitatea interdicţiei juridico-penale şi a răspunderii pentru încălcarea acesteia (principiul oportunităţii); economia represiu-

nii; diferenţierea răspunderii [18 p. 138].

O regulă importantă în acest sens, ce nu trebuie ignorată, vizează necesitatea conştientizării faptului că „legea penală nu este un panaceu pentru toate maladiile vieţii sociale” şi uneori această metodă radicală de tratament contribuie doar la transformarea maladiilor în forme şi mai periculoase [227, p. 128]. Prin urmare, în contextul criminalizării de fiecare dată trebuie ţinut cont de faptul că „dacă este posibilitate de a soluţiona problema cu alte mijloace, cu limitarea minimă a drepturilor şi intereselor cetăţenilor, măsurile mai severe nu trebuie aplicate” [237, p. 28], altfel spus chiar şi cele mai importante şi valoroase relaţii sociale trebuie protejate cu măsuri juridico-penale doar în cazul în care o asemenea protecţie nu poate fi asigurată cu măsuri mai puţin represive (administrative, civile, disciplinare etc.) [242, p. 37].

În viziunea unor cercetători incriminarea unor fapte trebuie să constituie *ultima ratio* pentru legiuitor, acesta intervenind prin mijloace penale numai în măsura în care aceleaşi obiective nu pot fi atinse prin aplicarea altor sancţiuni juridice. Aceasta deoarece o inflaţie de norme de incriminare poate fi calea prin care statul de drept se transformă într-un stat poliţienesc, de tip autoritar sau chiar totalitar [147, p. 102-111; 129, p. 3-5]. Pe de altă parte, multiplicarea normelor de incriminare face să se vorbească tot mai mult de un „risc penal” [152, p. 44] pe care o anumită categorie socială trebuie să-l aibă în vedere la luarea deciziilor pe care le promovează.

Excesul de norme penale concurente, conferă redundanţă sistemului juridic penal, fiind generator de confuzii în practica judiciară şi constituind una din modalităţile de „poluare juridică” prin exces de incriminare [114, p. 150-152; 104, p. 29], motiv pentru care este dezirabilă evitarea unor asemenea situaţii, ea ducând, după cum spune un autor la „banalizarea justiţiei penale” [39; 37].

Referindu-ne nemijlocit la procesul criminalizării şi decriminalizării realizat de către legiuitorul nostru, trebuie să recunoaştem că în ambele cazuri pot fi atestate anumite carenţe. Bunăoară, cercetătorii S. Brînză şi V. Stati aspru critică construirea componenţei de infracţiune prevăzută la art. 2011 din CP al RM („Violenţa în familie”), calificând cazul ca un exces de incriminare, poziție pe care o susținem, şi expunându-se pentru excluderea acestui articol, iar răspunderea pentru asemenea faptă să fie prevăzută ca o agravantă în componenţele de infracţiune corespunzătoare [20, p. 11].

În acelaşi timp, în literatura de specialitate s-a manifestat dezacordul şi în legătură cu dezincriminarea unor fapte penale, soluţia scoaterii acestora de sub incidenţa legii penale fiind considerată ca una pripită şi neadecvată gradului prejudiciabil ce le este aferent. Din categoria acestor fapte face parte vătămarea intenţionată uşoară a sănătăţii sau a integrităţii corporale [47, p. 59]. În prezent, în urma dezincriminării această faptă este sancţionată contravenţional la art. 78 alin. (3)

din *Codul contravenţional al RM*, putând fi pedepsită cu amendă de la 50 la 75 de u.c. sau cu arest contravenţional de până la 15 zile [42]. Acest regim sancţionator se consideră că nu corespunde pe deplin gravităţii faptei de vătămare intenţionată uşoară a integrităţii corporale, deoarece o asemenea valoare socială, precum sănătatea persoanei nu poate fi sacrificată, în schimbul umanizării legii penale pe calea dezincriminării faptelor săvârșite prin violenţă. Într-un stat democratic, mai ales care promovează o politică liberală, scopul social pe care trebuie să fie axată politica penală îl constituie individul, astfel încât toate măsurile statale trebuie să fie subsumate realizării acestui scop, prin protecţia drepturilor şi libertăţilor omului [47, p. 60].

Prin urmare, se poate conchide că pentru realizarea criminalizării şi decriminalizării ca parte a politicii penale este necesară o analiză atentă a realităţii sociale, care să permită o justificare criminologică suficientă a oricărei intervenţii în legea penală [26, p. 263].

Din alt punct de vedere, trebuie precizat că criminalizarea presupune un proces gradat. Pentru a pătrunde în esenţa acestuia, trebuie iniţial a menţiona că în general, procesul creării dreptului (normei) reprezintă o tehnologie complexă, legată de prelucrarea obiectului legiferării – relaţiile sociale – cu ajutorul mijloacelor şi procedeelor tehnicii legislative. Procesul porneşte de la realitatea obiectivă (faptele şi situaţiile din viaţă) – spre gândire, de la gândire – spre voinţă, de la voinţă – spre cuvinte şi fraze, altfel spus către mijloacele lingvistice. Exprimarea şi reflectarea externă a acestei tehnologii creative de drept rezidă în organizarea şi reglementarea procedurii legiferării [301, p. 62]. Important este că procesul legislativ începe doar când este iniţiată activitatea organelor legislative de pregătire şi adoptare a actelor normative, dar nu când este identificată necesitatea de a reglementa o anumită situaţie sau relaţie din viaţă. Deci, legiferarea doar finalizează procesul de creare a dreptului [301, p. 63].

Destul de explicit în acest sens este cercetătorul А.В. Иванчин, care priveşte legiferarea penală drept activitatea de elaborare, modificare şi abrogare a actelor normative ce conţin dispoziţii juridico-penale, care se desfăşoară conform unei proceduri strict reglementate şi se bazează pe cunoaşterea şi luarea în considerare a mai multor factori (politici, economici, criminologici, istorici etc.).

Sub aspectul conţinutului, legiferarea penală este constituită în viziunea sa din trei componente delimitate convenţional, care îi formează mecanismul [205, p. 35; 206, p. 19]:

1) formarea voinţei legislative;

2) transferarea acesteia în conţinutul şi structura dreptului penal;

3) transpunerea voinţei legiuitorului în forma externă a dreptului penal.

Astfel, mecanismul legiferării penale se realizează prin operaţiuni de formare a voinţei legiuitorului, operaţiuni de transpunere a acesteia în structura şi conţinutul dreptului şi activitatea de

conferire conţinutului unei forme externe concrete. Este important de subliniat că toate aceste operaţiuni pot fi identificate doar imaginar (prin analiză), în realitate ele sunt strâns legate între ele, iar formarea conţinutului şi conferirea acestuia unei forme exterioare se produce chiar concomitent.

Voinţa legiuitorului determină esenţa deciziei legislative, reprezintă o concepţie a acestuia pe care doreşte să o transpună în conţinutul dreptului. Odată voinţa legiuitorului formată, urmează o prelucrare substanţială a conţinutului şi formei acesteia. Anume aceasta constituie etapa tehnică de transpunere a voinţei legiuitorului în drept. La această etapă prohibiţia penală capătă forma componenţei de infracţiune, legiuitorul apelând la un anumit tip de construcţie a acesteia, îi identifică elementele şi le coordonează reciproc, determină logic şi concret limitele componenţei de bază şi a celei calificate etc. [215, p. 66]. Aceste procedee tehnice corectează substanţial conţinutul prohibiţiei penale, dar nu schimbă esenţa acesteia [205, p. 36].

În viziunea cercetătorilor autohtoni, incriminarea implică folosirea unor modalităţi specifice, a unor tehnici de elaborare proprii activităţii legislative şi adecvate scopului urmărit. Modul de descriere în cuprinsul legii penale a faptei incriminate aparţine tehnicii legislative, adică acelui ansamblu de procedee prin care legiuitorul îşi concretizează voinţa sub forma unei dispoziţii legale determinate [35, p. 8-10].

Trasând o paralelă între criminalizare şi legiferarea penală, А.В. Иванчин precizează că criminalizarea ca tip distinct de legiferare penală se deosebeşte de tehnica legislativă prin aceea că ea cuprinde atît luarea deciziei legislative, cît şi elaborarea tehnică a acesteia. Altfel spus, criminalizarea începe cu ideea prohibiţiei penale şi finalizează cu expunerea acesteia în legea penală, astfel fiind stabilite clar şi concret limitele prohibiţiei. Evident, tehnica legislativă ţine doar de acea parte a proceselor de criminalizare care constă în elaborarea tehnică a conţinutului şi formelor componenţelor de infracţiune [205, p. 49].

În context, А.И. Коробеев evidenţiază cîteva modalităţi de realizare a criminalizării (şi penalizării) la nivel legislativ, şi anume [309, p. 104]: crearea în legea penală a noilor articole sau introducerea de noi aliniate în cele deja existente; reconstruirea dispoziţiilor – includerea în componenţa de infracţiune a unor noi semne de calificare; reconstruirea sancţiunii, pe de o parte – extinderea posibilităţilor de individualizare a pedepsei prin includerea într-un articol a cîteva categorii de pedepse sau înăsprirea pedepsei existente.

Evident, dincolo de modalităţile concrete de realizare a criminalizării, o importanţă distinctă prezintă principiile criminalizării identificate de către А.М. Николаев, şi anume: descrierea exactă a componenţelor de infracţiune, lipsa lacunelor interne şi externe în sistemul criminalizării faptelor (atît sub aspectul altor încălcări de lege şi delicte amorale, cît şi sub aspectul faptelor mai

periculoase şi combinate); exhaustivitatea sistemului criminalizării, atît în funcţie de gradul („pe verticală”), cît şi de caracterul („pe orizontală”) al pericolului social, lipsa dublărilor în acest sistem; renunţarea la construirea dispoziţiilor simple; explicarea dispoziţiilor de blanchetă în însăşi legea penală; folosirea minimă a noţiunilor estimative la descrierea componenţelor de infracţiune etc. [295, p. 251].

În ceea ce priveşte consacrarea nemijlocită în lege a infracţiunii, în studiile de specialitate se susţine că aceasta trebuie să fie expusă complet şi concret, cu respectarea unităţii terminologice [160, p. 82]. În acelaşi timp, toate componenţele de infracţiune trebuie să fie clar delimitate unele de altele, pentru a preveni confuziile în procesul calificării faptelor [180, p. 29]. La determinarea caracterului infracţional al unei fapte este necesar a lua în consideraţie setul de trăsături care asigură respectarea principiilor dreptăţii, diferenţierii şi individualizării răspunderii, care să permită gradarea conduitei grave şi mai puţin grave în cadrul uneia şi aceleiaşi componenţe de infracţiune. Cu alte cuvinte, criminalizarea trebuie să fie nu numai necesară, inevitabilă, dar şi suficientă.

În acelaşi timp, determinând gradul de pericol social al faptei, necesar pentru criminalizarea acesteia, trebuie să se tindă spre evitarea admiterii de lacune în legislaţie, pentru ca astfel să se prevină recurgerea în practică la analogia legii, cît şi surplusul de criminalizare, atunci când Codul penal abundă în semne calificate şi chiar componenţe calificate, existenţa cărora nu este justificată din punctul de vedere al necesităţilor social-economice ale societăţii şi a intereselor statului. Aceasta nu este mai puţin periculos decât lacunele din legislaţie, întrucât este vădit încălcat principiul economiei de represiune (atragerea la răspundere penală în acest caz nu va corespunde caracterului real şi gradului de pericol social al faptei) şi inevitabilităţii răspunderii, deoarece dacă interdicţia penală nu este necesară ea nu va fi nici aplicată în practică. Respectiv, va interveni necesitatea obiectivă de decriminalizare a acesteia [239, p. 13].

În concluzie subliniem că calitatea şi aplicarea eficientă a normei juridice penale depinde în cea mai mare parte de tehnica legislativă, de iscusinţa cu care a fost elaborat conţinutul normei şi forma de exprimare a acesteia. În pofida acestui fapt, trebuie să recunoaştem că eficienţa normelor este în mare parte determinată şi de esenţa lor, de măsura în care voinţa legiuitorului corespunde realităţii sociale şi o reflectă adecvat, în caz contrar aceste norme devin norme moarte. Deci, se poate elabora o lege perfectă din punctul de vedere al tehnicii legislative, doar că în practică ea poate să nu funcţioneze. Sub acest aspect este evident că chiar dacă normele juridice din Codul penal vor fi cizelate la nesfârşit şi li se va conferi o perfecţiune tehnică conţinutului şi formei acestora, totuşi aceasta nu va determina acţiunea eficientă a lor, deoarece din perspectiva tehnicii legislative este important doar ca conţinutul legislaţiei (chiar dacă este inechitabil, injust) să fie logic, sistemic, necontradictoriu, iar normele să fie expuse prin noţiuni, definiţii clasificări şi con-

strucţii legislative optimale [207, p. 125; 205, p. 37]. Prin urmare, putem conchide că calitatea legii penale practic depinde în egală măsură atît de politica penală a statului care, în esență, reflectă interesele deținătorilor puterii, cît şi de iscusinţa cu care sunt utilizate mijloacele, procedeele şi regulile tehnicii legislative penale în procesul legiferării penale.

3.4. Concluzii la Capitolul 3

În urma studierii tehnicii legislative penale în contextul general al tehnicii juridice şi al legiferării penale pot fi deduse următoarele concluzii importante:

1. *Tehnica legislativă penală* (tehnica juridico-penală în sens îngust) reprezintă sistemul mijloacelor, procedeelor şi regulilor utilizate de legiuitor în vederea exprimării optimale a voinţei sale în legea penală.

2. Pornind de la teoria tehnicii juridice şi ținând cont de specificul şi complexitatea dreptului penal, considerăm că structura tehnicii juridico-penale cuprinde: *tehnica legislativă penală (tehnica elaborării legii penale), tehnica interpretării legii penale* şi *tehnica aplicării legii penale* (ultimele două formând *tehnica realizării dreptului penal*). Prin urmare, tehnica juridico-penală este constituită din tehnica legislativă penală (tehnica juridico-penală *stricto sensu*) şi tehnica realizării dreptului penal.

3. Particularităţile legii penale determină existenţa unor procedee, mijloace şi reguli proprii doar tehnicii legislative penale. Ignorarea şi nerespectarea acestora în procesul legiferării penale condiţionează admiterea în legislaţia penală a erorilor tehnico-juridice (afectându-i astfel calitatea), care la rândul lor determină interpretarea şi aplicarea eronată a acesteia.

4. Specificul legii penale a determinat structura complexă a tehnicii legislative penale, care astfel este chemată să creeze atît structura şi conţinutul legii penale (forma internă), cît şi forma externă a acesteia. Pentru crearea *formei interne a legii penale* tehnica legislativă penală pune la dispoziţie o serie de procedee, metode şi reguli concentrate în metodologii precum: *metodologia construirii sistemice a dreptului penal* (care cuprinde asemenea procedee precum: procedeul construirii legii penale după modelul normei penale, procedeul construirii legii penale după modelul instituţiei juridico-penale), *metodologia construirii componenței de infracțiune* şi *metodologia construirii sancțiunii normei juridico-penale* etc. Crearea *formei externe a legii penale* este posibilă prin următoarele componente ale tehnice legislative penale*: metodologia formării lingvistice a normelor juridico-penale, metodologia structurării legii penale* şi *metodologia plasării materiei juridico-penale.*

5. Legiferarea penală reprezintă o activitate complexă care implică următoarea consecutivitate logică de acţiuni: formarea voinţei legislative (referitoare la criminalizare, decriminalizare,

penalizare, depenalizare etc.); transferarea voinţei legiuitorului în structura şi conţinutul dreptului penal; transpunerea acestei voinţe în forma externă a dreptului penal – legea penală. Formarea voinţei legislative este determinată de politica penală a statului, coerenţa şi raţionalitatea căreia condiţionează calitatea dreptului penal în esenţa sa. Transpunerea voinţei legiuitorului în structura, conţinutul şi forma externă a dreptului penal (în legea penală) se desfăşoară sub imperiul tehnicii legislative penale.

6. Calitatea legiferării penale ca proces complex depinde de două momente importante: fundamentarea teoretico-practică corespunzătoare a criminalizării şi penalizării (respectiv, decriminalizării şi depenalizării) şi utilizarea adecvată a mijloacelor, procedeelor şi regulilor de tehnică legislativă penală.

7. Menirea tehnicii legislative penale (în condiţiile în care este aplicată profesionist) constă în oferirea mijloacelor necesare pentru asigurarea calităţii optime a legii penale. În acelaşi timp, pe cît de profesionist trebuie să fie legiuitorul în aplicarea tehnicii legislative penale, pe atît de dezvoltată trebuie să fie ea însăşi. Respectiv, o preocupare majoră a doctrinei juridice autohtone în prezent trebuie să vizeze dezvoltarea teoriei tehnicii juridice (cu precădere a tehnicii legislative), în general, şi a teoriei legislative penale, în special.

8. Cele expuse în prezentul compartiment denotă clar existenţa unui spectru destul de larg de aspecte şi probleme în domeniu care necesită a fi studiate mai detaliat, semnificaţia lor decisivă pentru activitatea legiuitorului reclamând o fundamentare ştiinţifică pe măsură.

4. PROCEDEE ŞI METODOLOGII TEHNICO-LEGISLATIVE DE CREARE A CONŢINUTULUI ŞI STRUCTURII LEGII PENALE

După cum a fost precizat anterior, spectrul componentelor primare (mijloace, procedee şi reguli) ale tehnicii legislative penale interne este foarte larg, ceea ce face dificilă o enumerare exhaustivă a acestora. Cu toate acestea, cele mai importante elemente primare ale tehnicii legislative interne sunt considerate [205, p. 58; 206, p. 69]:

1. procedeele *construirii legii penale după modelul normei juridice penale* şi
2. procedeele *construirii legii penale după modelul construcției juridico-penale.*

În ceea ce priveşte nivelul doi al componentelor tehnicii legislative interne (metodologiile), o enumerare limitativă a acestora este posibilă, principalele fiind [205, p. 55]:

1. *metodologia construirii componenței de infracțiune,*
2. *metodologia construirii sancțiunii normei juridico-penale* şi
3. *metodologia elaborării sistemice a legii penale* (scopul căreia este de a elabora structura ramurii date de drept [207, p. 126]).

Evident, dezvoltarea tuturor acestor momente în prezenta lucrare excede limitelor prestabilite pentru astfel de investigaţii, de aceea în cele ce urmează ne vom referi doar la unele din ele, considerate relevante pentru demersul nostru ştiinţific.

4.1. Construirea legii penale după modelul normei juridice penale

După cum este general recunoscut, conţinutul principal al dreptului penal este cuprins în normele penale, de aceea în procesul legiferării penale sunt elaborate mai întâi de toate normele penale, fiind astfel evidentă importanţa procedeului *construirii legii penale după modelul normei juridice penale* [24, p. 28; 22, p. 28].

Legea penală este alcătuită dintr-o totalitate de norme juridice care îi configurează conţinutul normativ. În literatura de specialitate, norma de drept penal este definită ca o specie de norme juridice care se caracterizează prin conţinut şi structură specifică, prescriind reguli de drept penal, precum şi sancţiuni aplicabile în cazul încălcării acestora [63, p. 55]. Într-o altă viziune, norma de drept penal reprezintă o regulă general obligatorie de conduită socială, stabilită de către stat, exprimată în legea penală şi protejată de organul statului prin exercitarea controlului asupra respectării acesteia şi aplicării pedepsei sau a altor măsuri de constrângere cu caracter juridico-penal pentru comiterea infracţiunilor [345, p. 13].

Normele de drept penal sunt cuprinse în articolele Codului penal al Republicii Moldova. Deci, articolul reprezintă o formă de exprimare scrisă a normei de drept penal [63, p. 57]. Totoda-

tă, aceste categorii nu trebuie considerate identice. Iată cîteva variante de coraportare a normelor de drept penal la articolele legii [234, p. 30; 62, p. 53]:

1. norma de drept penal se regăseşte într-un singur articol al legii penale (de exemplu, art. 149 din CP al RM conţine o singură normă care reglementează lipsirea de viaţă din imprudenţă);

2. norma de drept penal poate fi regăsită în cîteva articole din Codul penal (de ex., omorul intenţionat este cuprins în patru articole: 145, 146, 147, 148 din CP al RM);

3. un singur articol din Codul penal conţine două şi mai multe norme de drept penal (drept exemple în acest sens ar servi articolele 182, 1852, 212, 218 etc. din CP al RM).

Referindu-ne nemijlocit la *procedeul tehnic de construire a legii penale după modelul normei juridice penale*, precizăm că acesta presupune că legiuitorul, elaborând legea penală şi exprimându-şi voinţa, iniţial îşi conturează modelul normei juridico-penale, după care o transpune într-o anumită formă externă. O asemenea abordare îşi are avantajul său – crearea unei legislaţii sistemice lipsite de lacune [205, p. 71]. În pofida acestui fapt, în literatura de specialitate nu poate fi atestată o viziune unică, moment ce pare a fi justificat de însăşi lipsa consensului asupra normei de drept la nivelul teoriei generale a dreptului. Principalele discuţii, inclusiv în ştiinţele ramurale, sunt axate pe structura normei juridice [24, p. 29].

Este important de precizat în context că este vorba de norma de drept penal (adică conţinutul dreptului penal) şi nu de articolul din legea penală (forma dreptului penal). Distincţia dintre aceste noţiuni este foarte clar enunţată de către cercetătoarea Н.А. Лопашенко, care susţine: „Dacă articolul este un element constitutiv al legii, atunci norma este un element constitutiv al dreptului penal, cuprinzând în sine o regulă de conduită obligatorie” [271, p. 121-122]. Astfel, normele juridice sunt norme de conduită, iar articolele din lege reprezintă doar forma de exprimare a acestora [205, p. 72].

Aşadar, cea mai importantă întrebare ce vizează structura normei juridice, constă în cunoaşterea schemei după care legiuitorul creează norma de drept. În baza mai multor opinii exprimate în doctrină, pot fi desprinse două formule, cele mai răspândite: „*dacă – atunci – altfel*” (dacă există anumite circumstanţe (ipoteza), atunci persoana este obligată să nu comită (să se abţină de la) anumite acţiuni (dispoziţia), altfel vor surveni anumite consecinţe negative (sancţiunea) [281, p. 162]) şi „*dacă – atunci*” (prima parte a normei este ipoteza, iar cea de-a doua – fie dispoziţia, fie sancţiunea) [206, p. 93].

Prima formulă este dominantă, deoarece majoritatea cercetătorilor susţin structura *trihotomică* a normei juridice (inclusiv a normei juridico-penale). Mai mult, este admis că doar o astfel de structură (ipoteza, dispoziţia, sancţiunea) permite a vorbi despre caracterul de sine stătător al normei de drept [228, p. 161]. Este relevant în acest sens şi următorul argument: „Fără dispoziţie

norma juridică este de neconceput, fără ipoteză – nu are sens, fără sancţiune – este neputincioasă" [198, p. 44]. Această structură a normei de drept a fost denumită – *logico-juridică*.

Cu toate că ideea a fost general acceptată şi recunoscută în doctrina juridică, totuşi, unii cercetători susţin că în cazul dat lipseşte ceea ce este mai important – logica. În context, este exemplificativă teza înaintată de către А.В. Иванчин şi argumentele aduse pentru susţinerea acesteia. În viziunea sa, realizarea normei juridice nu implică în mod obligatoriu actualizarea sancţiunii. Astfel, dacă cetăţeanul respectă interdicţia cuprinsă în dispoziţia normei juridico-penale (regulativă) de a nu comite o anumită infracţiune, această normă este astfel realizată. O asemenea situaţie însă nu este logică, deoarece realizarea normei juridice trebuie să implice actualizarea tuturor elementelor sale, adică nu doar ipoteza şi dispoziţia, ci şi sancţiunea, care după cum se ştie nu „funcţionează" întotdeauna. De aici, susţine cercetătorul, se poate conchide că şi primele două elemente ale normei de drept – ipoteza şi dispoziţia – formează în unitatea lor un regulator de sine stătător al conduitei umane [206, p. 94].

Pe de altă parte, cercetătorul încearcă să răspundă la întrebarea ce determină aplicarea sancţiunii. Adepţii structurii trihotomice a normei juridice consideră că conţinutul acesteia cuprinde prescripţia ce prevede aplicarea pedepsei penale faţă de persoana care a încălcat interdicţia de a comite infracţiunea [228, p. 170-171]. Pe cale de consecinţă, autorul deduce că temeiul aplicării sancţiunii constă într-un fapt juridic distinct nou – încălcarea interdicţiei (prohibiţiei). Este un temei *nou*, deoarece în ipoteza normei sunt cuprinse condiţiile în prezenţa cărora individul se obligă la neîncălcarea (respectarea) interdicţiei. Mai mult ca atît, sancţiunea indică şi unele drepturi şi obligaţii noi, inclusiv obligaţia celui care a încălcat interdicţia de a suporta constrângerea. Acestea sunt *noi*, deoarece dispoziţia normei stabileşte obligaţia de a respecta interdicţia şi prevede dreptul de a nu fi supus măsurilor de constrângere. Prin urmare, în viziunea cercetătorului, întrunirea tuturor acestor momente într-o singură normă nu este logică, contradicţia putând fi soluţionată prin recunoaşterea faptului că sancţiunea nu constituie cel de-al treilea element obligatoriu al normei, deoarece cuprinde în sine o normă de conduită distinctă faţă de cea cuprinsă în dispoziţia aceleiaşi norme [205, p. 73].

Astfel, un şir de cercetători privesc structura normei din alt punct de vedere, considerând că aceasta este dihotomică – cuprinzând *ipoteza* şi *dispoziţia*. Iar ceea ce se numeşte, de regulă, sancţiune, constituie dispoziţia unui alt tip de normă juridică, a cărei ipoteză întotdeauna se referă la o încălcare de lege sau la circumstanţele ce împiedică realizarea drepturilor şi obligaţiilor primare (adică norma de protecţie) [260, p.172-189; 172, p. 92].

Paralel, penalistul român G. Antoniu subliniază destul de tranşant în acest sens: „sancţiunea trebuie să fie menţionată în normă pentru a da credibilitate şi obligativitate preceptului; ea are un

rol complementar şi nu poate fi transformată într-o normă penală distinctă cu o structură proprie fără pericolul de a denatura conceptul de normă penală ca instrument al modelării conduitei destinatarilor în raport cu valorile sociale ocrotite" [2, p. 28]. Cu toate acestea, în doctrina românească norma penală specială este numită *normă sancționatoare* [87, p. 57], fapt ce în esenţă coincide cu ideile cercetătorilor ruşi.

Drept consecinţă a dezvoltării acestor idei, în doctrina rusă s-a demonstrat existenţa în sistemul dreptului a două tipuri de norme – *regulative* şi *de protecție* (precizându-se în acelaşi timp că ambele prin esenţă sunt regulatori ai conduitei umane, doar că în primul caz – este reglementată conduita licită, iar în al doilea caz – conduita ce implică încălcarea legii [205, p. 74]). Respectiv, *norme regulative* sunt considerate normele în conţinutul cărora este cuprins faptul juridic corelat cu acordarea (recunoaşterea) de drepturi subiecţilor şi impunerea de obligaţii în scopul asigurării organizării normale a relaţiilor sociale, iar *norme de protecție* sunt normele care stabilesc consecinţele juridice ale încălcărilor de lege sau ale altor circumstanţe ce creează obstacole pentru realizarea normelor regulative [260, p. 186].

În doctrină se accentuează în acest sens doar că normele de drept penal realizează o funcţie regulatoare prin prevederea tuturor faptelor periculoase pentru valorile sociale care formează obiectul dreptului penal şi prin interzicerea lor sub sancţiune penală. Prin această interdicţie se stabileşte conduita participanţilor la relaţiile sociale de apărare, iar prin sancţionarea ei cu pedeapsa se exprimă caracterul obligatoriu al conduitei prescrise [36, p. 77]. Respectiv, cercetătorii, operând mai mult cu clasificarea normelor penale în *generale* (care formulează principiile dreptului penal, temeiul şi condiţiile răspunderii penale, individualizarea pedepselor penale, liberarea de răspundere şi pedeapsă penală [345, p. 12]) şi *speciale* (concentrate în Partea specială a Codului penal şi în diferite legi penale speciale), consideră că doar cele speciale realizează o funcţie regulatoare şi de apărare a relaţiilor sociale. În viziunea noastră, o asemenea abordare practic diminuează valoarea regulativă a normelor juridico-penale generale, fapt inacceptabil, deoarece, după cum vom vedea ceva mai jos acestea au un rol distinct în formarea construcţiilor juridico-penale [24, p. 30].

Referitor la structura normei penale, în doctrina penală românească [36, p. 78; 60, p. 8] şi cea autohtonă [61, p. 54], structura dihotomică este recunoscută atît *normelor penale generale* (ipoteză şi dispoziţie), în virtutea rolului lor de a fi călăuzitoare pentru celelalte norme, cît şi *normelor penale speciale* (dispoziţia şi sancţiunea), fiind admisă ideea că norma penală incriminatoare poate face abstracţie de ipoteză [2, p. 24]. În cazul acestora, dispoziţia constă din interzicerea unei anumite fapte (acţiune sau inacţiune), calificând-o drept infracţiune, iar sancţiunea derivă din categoria și cuantumul pedepsei ce urmează să se aplice în cazul nerespectării dispoziţiei. Aceste două elemente sunt considerate necesare și suficiente pentru structura normei penale de incrimina-

re: dispoziţia pentru a disciplina conduita membrilor societăţii şi sancţiunea pentru a disciplina reacţia faţă de încălcarea dispoziţiei [102, p. 28].

Potrivit cercetătoarei L. Barac, norma penală este constituită din *ipoteză* şi *sancţiune* [7, p. 115]. Dat fiind faptul că autoarea nu specifică categoria din care face parte – adică dacă este o normă generală sau o normă specială, se poate deduce că o asemenea structură autoarea recunoaşte tuturor normelor penale (ceea ce în viziunea noastră nu este corect deoarece nu se poate vorbi despre sancţiune în cazul normei penale generale).

O atenţie distinctă la această problemă a atras C. Bulai [37, p. 221-234], în a cărui viziune descrierea faptei şi a condiţiilor în care aceasta este considerată infracţiune nu reprezintă o ipoteză în care intervine obligaţia de a respecta regula de conduită, ci este modul în care legiuitorul descrie ilicitul, permițând deducerea preceptului. Deci, preceptul sau regula de conduită cerută destinatarilor legii penale nu este altceva, decât dispoziţia normei şi ea nu ar putea fi exprimată altfel decât prin descrierea acţiunii sau inacţiunii incriminate. Săvârșirea faptei interzise nu reprezintă ipoteza în care intervine dispoziţia legi, ci însăşi înfrângerea dispoziţiei exprimate într-un mod specific [102, p. 28].

Completând cele expuse, ţinem să menţionăm că dacă pe marginea structurii normei penale speciale au loc anumite discuţii în literatura de specialitate şi practic majoritatea cercetătorilor recunosc caracterul dihotomic al acestora, atunci situaţia normelor penale generale, nu este prea discutată, cu toate că în acest caz este cu mult mai evidentă lipsa celui de-al treilea element – sancţiunea [24, p. 31]. În acest sens unii cercetătorii evaziv menţionează că deși în conţinutul acestor norme nu se găsesc toate elementele constitutive, aceasta nu exclude structura completă a normei generale. Fiind norme principale, norme călăuzitoare pentru normele penale speciale, normele generale își pot regăsi ipoteza și sancţiunea fie în alte norme din aceeași lege, fie în norme ce sunt înscrise în alte legi [41, p. 332; 16, p. 39].

Prin urmare, din cele menţionate s-a format convingerea că normelor penale atît generale, cît şi speciale, le este proprie o structură dihotomică, întrucât în ambele cazuri lipseşte unul din elementele principale ale structurii trihotomice [24, p. 31] – ipoteză pe care o vom dezvolta şi în continuare. Din acest punct de vedere, aderăm la poziţia autorilor, care argumentând structura dihotomică a normei juridico-penale (ca şi a oricărei alte norme de drept), susţin că la proiectarea legii penale legiuitorul trebuie să se orienteze după formula „*dacă – atunci*” [205, p. 75].

Paralel, în literatura de specialitate a fost lansată ideea că o particularitate distinctă a dreptului penal rezidă în faptul că este o ramură de drept constituită din norme care prevăd în ipoteză infracţiunea, datorită căruia fapt ele sunt toate *norme de protecţie* [267, p. 35], prin aceasta recunoscându-se implicit că *normele regulative* fac parte din conţinutul altor ramuri de drept.

Expunându-se pe marginea acestei afirmaţii А.В. Иванчин precizează că astfel este pusă sub semnul întrebării existenţa în conţinutul dreptului penal a *interdicţiei (prohibiţiei)* de a comite (săvârși) infracţiuni. În viziunea sa, fiecare normă juridico-penală de protecţie (care prevede în ipoteză infracţiunea) corespunde unei alte norme juridico-penale – regulative, care interzice comiterea infracţiunii respective (sau care obligă la săvârșirea unei anumite acţiuni). În vederea argumentării poziţiei sale, cercetătorul invocă ideea că nici o altă ramură de drept nu interzice anticipat faptele incriminate în legea penală (de exemplu, nici o altă ramură de drept, cu excepţia dreptului penal: nu interzice crearea condiţiilor pentru comiterea infracţiunii (pregătirea de infracţiune); nu obligă persoana să acorde ajutor unei alte persoane, dacă ea însăşi a lăsat-o cu bună-ştiinţă într-o stare periculoasă pentru viaţă etc.). Astfel, de aici este evident că dreptul penal conţine norme regulative, a căror respectare este asigurată de normele de protecţie [205, p. 75-76]. Un alt argument, în viziunea noastră, poate servi existenţa a două categorii de raporturi juridice penale*: de conformare* şi *de conflict*, fapt recunoscut de majoritatea cercetătorilor, inclusiv autohtoni [62, p. 116].

În mare parte, confuzia în situaţia dată este generată de faptul că legea penală în partea sa specială conţine doar formula normei juridico-penale de protecţie, ceea ce face dificilă sesizarea prezenţei normei regulative. În pofida acestui fapt, procedeul este binevenit şi considerat chiar mai eficient [24, p. 32].

Astfel, în procesul elaborării legii penale, stabilind interdicţia comiterii anumitor fapte şi consolidând-o prin indicarea pedepsei aplicabile, legiuitorul expune în articolul părţii speciale ipoteza şi dispoziţia *normei juridico-penale de protecţie* (sancţiunea). În cuprinsul ipotezei este indicată informaţia referitoare la componenţa de infracţiune, iar în sancţiune – informaţia ce vizează tipul şi mărimea pedepsei. Aceste momente sunt suficiente pentru ca destinatarul normei juridico-penale să înţeleagă că legea penală nu doar pedepseşte comiterea infracţiunilor, dar şi le interzice. O asemenea modalitate de expunere a normei juridico-penale a fost denumită în doctrină procedeul exprimării trunchiate [206, p. 100].

Sub acest aspect şi cercetătorii români subliniază că specificul normei penale este faptul că nu exprimă dispoziţia, ordinul, regula de conduită într-o formă directă ca în preceptele biblice (să nu furi, să nu ucizi etc.), ci într-o formă indirectă, folosindu-se de descrierea faptei interzise sau impuse [2, p. 25].

Desigur, în legea penală ar putea fi expuse detaliat atît normele de protecţie, cît şi normele regulative. Spre exemplu, norma regulativă care interzice lipsirea de viaţă a unei persoane, adică omorul (*omorul, adică cauzarea morţii unei alte persoane, este interzisă*) şi norma care asigură protecţia vieţii persoanei (*omorul se pedepseşte* …). Evident, o asemenea expunere a normelor

juridico-penale ar face Codul penal extrem de voluminos şi dificil în aplicare. Un astfel de procedeu nu este binevenit nici din punctul de vedere al tehnicii legislative, întrucât nu permite aplicarea principiului economiei materiei normative. Sub aspect tehnic, este mai convenabilă expunerea aceluiaşi conţinut printr-o altă modalitate: expunerea directă în Partea specială a Codului penal a normelor de protecţie şi consacrarea în Partea generală a prescripţiei ce interzice infracţiunile, de exemplu în articolele ce cuprind sarcinile (scopul) legii penale, noţiunea de infracţiune etc. Aceste articole sunt prin esenţa lor de trimitere (referire), adică ele trebuie să indice că legea penală **interzice** faptele prescrise în Partea specială [205, p. 77; 206, p. 100].

La o analiză atentă însă a articolelor din Partea generală a Codului penal al RM, observăm că în mod expres infracţiunile nu sunt interzise [24, p. 32]. Nici chiar art. 14, în care este consacrată noţiunea infracţiunii nu face referire la acest moment: „Infracţiunea este o faptă (acţiune sau inacţiune) prejudiciabilă, *prevăzută* (e.n.) de legea penală, săvârşită cu vinovăţie şi pasibilă de pedeapsă penală” [45]. În pofida faptului, că unii cercetători autohtoni interpretează sintagma *prevăzută de legea penală* ca sinonimă noţiunii *interzisă* [88, p. 70], iar alţii o privesc ca o reflectare a principiului *nullum crimen sine lege* [62, p. 108; 90, p. 108], totuşi considerăm necesară indicarea expresă în art. 14 din CP al RM a faptului că infracţiunea nu este doar fapta prevăzută de lege, ci *interzisă* de aceasta, întrucât astfel se contribuie la îndeplinirea funcţiei preventive a dreptului penal. Pe de altă parte, acest moment ar accentua şi procedeul tehnic de formulare trunchiată a normei regulative de drept penal. Conținutul articolului *Noțiunea de infracțiune* (art. 14, alin. (1) din CP al RM) îl vedem în următoarea redacție*: Infracțiunea este fapta social periculoasă, interzisă de Partea specială a prezentului cod sub amenințarea unei pedepse.* Remarcăm că noi optăm pentru sintagma de faptă social periculoasă în locul celei de faptă prejudiciabilă.]. În această ordine de idei propunem şi o posibilă redacție a art. 1 alin. (2) din CP al RM ar fi: *Codul penal este actul legislativ care cuprinde norme de drept ce stabilesc principiile şi dispozițiile generale şi speciale ale dreptului penal, prevede care fapte social periculoase constituie infracțiuni, pedepsele ce urmează să fie aplicate persoanelor vinovate în săvârşirea infracțiunilor.*

În continuare, este important să precizăm, că conţinutul dreptului penal nu este constituit doar din norme juridice regulative şi norme juridice de protecţie. Sistemul normelor penale este completat şi de un set de norme care prevăd şi anumite prerogative în materie (adresate instanţei de judecată), precum şi norme care reglementează asemenea instituţii precum liberarea de răspunderea şi pedeapsa penală, aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical sau educativ, regulile de stabilire a pedepsei, de stingere a antecedentelor penale etc. [303, p. 295].

În cadrul acestui sistem, cercetătorii au identificat o categorie distinctă de norme, denumite *norme stimulative* (care reglementează de exemplu, relaţiile ce ţin de liberarea de răspundere pe-

nală a infractorului în legătură cu conduita sa pozitivă postcriminală, relaţiile ce apar în contextul realizării dreptului la legitima apărare sau a reţinerii infractorului). În ipoteza acestora este indicată conduita pozitivă postcriminală a infractorului, circumstanţele care generează dreptul la legitimă apărare şi reţinere a infractorului şi alte date, iar în dispoziţie este cuprins dreptul subiectului la liberarea de răspundere penală sau dreptul de a cauza un prejudiciu (cu garanţia că nu va fi atras la răspundere penală) sau alte măsuri de stimulare. Aceste dispoziţii mai sunt denumite şi „sancţiuni de stimulare" [278, p. 49].

În acelaşi timp, unele relaţii sunt reglementate de norme ce doar seamănă cu cele stimulative. Acestea sunt de exemplu, normele care prevăd cauzele ce înlătură caracterul penal al infracţiunii (precum este constrângerea fizică), sau liberarea de răspundere penală în legătură cu expirarea termenului prescripţiei tragerii la răspundere etc. Cu toate că la baza elaborării acestor norme stă o altă motivaţie ce nu ţine de stimularea vreunei conduite, cercetătorii identifică o trăsătură comună pentru aceste norme şi cele stimulative – ele au un caracter *excepţional*. În acest sens, regula generală este aplicarea răspunderii penale (a pedepselor) sau a altor măsuri de constrângere (de exemplu, cu caracter medical sau patrimonial), moment ce justifică aprecierea dreptului penal ca fiind o ramură de drept represivă. Evident, dreptul penal a fost creat pentru a pedepsi infractorii, sub acest aspect, toate celelalte măsuri (precum, liberarea de pedeapsă penală etc.) au un caracter excepţional. De aici, se conchide asupra existenţei a trei tipuri de norme juridico-penale: norme regulative, norme de protecţie şi norme excepţionale (numite astfel convenţional) [205, p. 79].

În concluzie, aderând la poziţia expusă de cercetătorul А.В. Иванчин, subliniem că toate normele de drept penal (regulative, de protecţie şi excepţionale) au o structură dihotomică şi se construiesc după formula „*dacă – atunci*". În legea penală sunt expuse direct doar ultimele două categorii de norme, deoarece construirea normei de protecţie şi indicarea în Partea generală a Codului penal a interzicerii conduitei expuse în conţinutul acesteia, creează practic (cu ajutorul tehnicii legislative) o normă regulativă corelativă celei de protecţie.

4.2. Procedeele blanchetei, clasificării şi a semnelor estimative

Procedeul construirii normelor juridice penale de blanchetă. O atenţie distinctă în contextul construirii normei juridico-penale considerăm că trebuie acordată normelor de blanchetă sau de referire, deoarece în acest caz legiuitorul face uz de un procedeu distinct de expunere a materiei juridice, privit ca un mijloc de economisire a materiei normative, utilizat la crearea formei externe a acesteia [220, p. 66].

După cum se ştie, analiza fiecărui element constitutiv al normei juridice penale în parte (dis-

poziţia şi sancţiunea) permite diferenţierea unor forme speciale de descriere a acestora în legea penală. Astfel, din punctul de vedere al tehnicii legislative sunt cunoscute următoarele tipuri de dispoziţii [306, p. 597; 62, p. 54]:

a. *dispoziție simplă* – numește doar fapta infracţională cu un termen unanim acceptat, dar nu dezvăluie semnele ei (de ex. art. 145, 164 din CP al RM);

b. *dispoziție descriptivă* – conţine o descriere generalizată a semnelor esenţiale ale infracţiunii (de ex. art. 186, 187, 188 din CP al RM);

c. *dispoziție de blanchetă* – face trimiteri la alte legi și acte normative (de ex. art. 231, 239, 178 din CP al RM);

d. *dispoziție de trimitere* – face trimitere la dispoziţiile altor norme penale (de ex. art. 1373, 138, 152, 168 din CP al RM).

Vorbind despre ultimele două tipuri de dispoziţii precizăm că în literatura de specialitate, normele juridico-penale în care acestea se regăsesc sunt numite norme de trimitere sau de referire [62, p. 57].

În concret, procedeul normelor de trimitere presupune o referire la acelaşi act normativ (în cazul nostru Codul penal), în timp ce procedeul formării normelor de blanchetă – o referire la un alt act normativ [205, p. 59]. Aplicarea acestui procedeu poate fi sesizată în toate cazurile în care în articolele Codului penal fie se face referire la actele normative concrete (art. 121 din CP al RM), fie se conţin asemenea formule precum: „cu încălcarea legislaţiei” (art. 178 alin. (1) din CP al RM), „încălcarea … tehnicii securităţii, a igienei industriale sau a altor reguli…” (art. 183 alin. (1) din CP al RM), „încălcarea cerinţelor securităţii ecologice …” (art. 223 din CP al RM) etc.

Procedeul de construire a normelor de blanchetă este apreciat de către cercetători ca deosebit de necesar legislaţiei penale, deoarece îi permite acesteia de a-şi menţine stabilitatea în condiţiile în care obiectul pe care îl apără se află în permanentă dinamică sub aspect juridic. Prin urmare, avantajul acestui procedeu se rezumă la lipsa necesităţii de a modifica legea penală în funcţie de modificarea regulilor speciale în domeniu [307, p. 390]. Cu toate acestea, aplicarea procedeului în cauză reclamă şi o anumită abilitate, competenţă şi prudenţă, legiuitorul trebuind să fie foarte atent la specificul legislaţiei ramurale la care face trimitere.

Analizând destul de detaliat procedeul în cauză, cercetătorii Н.И. Пикуров şi Н.В. Иванов evidenţiază cîteva pericole pe care le prezintă acesta. În special, ei atrag atenţia asupra faptului că procedeul este uneori privit ca un indice al coruptibilităţii actului normativ, sub acest aspect constituind un obiect distinct al expertizei anticorupţie. Pe de altă parte, în esenţă, norma dreptului penal, cît şi componenţa de infracţiune nu trebuie să poarte un caracter de blanchetă (necomplete), în caz contrar, fiind încălcat grav principiul legalităţii [306, p. 598]. Din aceste considerente, teo-

reticienii şi practicienii se expun tot mai frecvent pentru reducerea numărului normelor de blanchetă din conţinutul legii penale.

În încercarea de a clarifica situaţia dată, autorii citaţi precizează că dispoziţiile de blanchetă reprezintă doar o formă cu ajutorul cărora legea penală este absolvită de obligaţia de a descrie detaliat semnele componenţei de infracţiune, care sunt deja formulate în normele altor ramuri ale dreptului. Din categoria acestor semne fac parte de exemplu, încălcarea normelor regulamentului circulaţiei rutiere, a normelor sanitare, a dispoziţiilor altor reguli de securitate etc. Semnele indicate nemijlocit în articolul Codului penal sunt astfel semne ale componenţei de infracţiune. Toate celelalte semne, derivate de la cele menţionate, pot fi detaliate cu ajutorul altor acte normative cu diferită apartenenţă ramurală, ceea ce în principiu nu afectează nici într-un fel conţinutul normei juridico-penale.

Respectiv, caracterul de blanchetă al normelor juridice este apreciat ca un fenomen juridic derivat care reflectă legătura obiectivă dintre ramurile de drept. Sarcina subiectului ce aplică legea este de a constata existenţa sau inexistenţa unei asemenea legături şi în dependenţă de rezultatul obţinut să aplice norma juridico-penală în volumul semnelor pe care le conţine şi să facă trimitere la normele de detaliere din alte ramuri ale dreptului. Această concluzie, susţin cercetătorii, nu subminează principiul legalităţii, deoarece caracterul infracţional al faptei, precum şi pedeapsa ce urmează a fi aplicată sunt determinate doar de Codul penal. Dacă legea penală determină semnele faptei pasibile de pedeapsă penală prin referire la actele normative ale altor ramuri de drept, caracterul infracţional al acesteia se stabileşte cu luarea în considerare a acestor acte doar în limitele prevăzute de Codul penal [306, p. 601].

Prin urmare, procedeul blanchetei este unul inevitabil, fiind cerut mai ales de structura complicată a faptului juridic imprimat în componenţa de infracţiune (precum şi de necesitatea de a asigura caracterul compact al Codului penal şi stabilitatea acestuia [288, p. 7-8]).

Totodată, cercetătorii susţin necesitatea recunoaşterii distincţiei dintre dispoziţia de blanchetă şi semnele de blanchetă. În primul caz, se utilizează o prescripţie normativă „străină” cu toate atributele acesteia (de ex. referirea la încălcarea anumitor reguli etc.), în cel de-al doilea – sunt folosite anumite elemente sau semene ale acestor prescripţii normative (termini „străini”, de ex., titluri de valoare, valori imobiliare etc.). Astfel, dispoziţiile de blanchetă şi semnele de blanchetă permit menţinerea echilibrului necesar între stabilitatea legii penale şi dinamica sistemului social pe care îl protejează [306, p. 603].

Una din garanţiile respectării principiilor dreptului penal la folosirea dispoziţiilor normative ale altor ramuri ale dreptului constă în indicarea nemijlocit în legea penală (şi doar în legea penală) a semnelor principale ale celor patru elemente ale componenţei de infracţiune. Dacă cel puţin

unul din aceste elemente va fi stabilit în afara legii penale, nu se va putea vorbi despre existenţa normei juridico-penale.

Referindu-ne nemijlocit la formularea dispoziţiilor de blanchetă în Codul penal al Republicii Moldova, trebuie să recunoaştem că şi în acest caz sunt de nelipsit carenţele de ordin tehnico-legislativ. Un exemplu relevant în acest sens, enunţă cercetătorul S. Brînză, în urma analizei comparative a art. 165 („Traficul de fiinţe umane") şi 206 („Traficul de copii") din Codul penal al RM şi *Legea privind prevenirea şi combaterea traficului de fiinţe umane* [83] (în continuare Legea TFU). În viziunea autorului, dat fiind faptul că Legea TFU este un instrument complementar pentru Codul penal, în mod normal, între prevederile Codului şi cele ale Legii nu ar trebui să existe contradicţii. Şi totuşi, acestea există. În primul rând, ele privesc chiar aparatul noţional al mecanismului de prevenire şi combatere a traficului de persoane [19, p. 43].

Astfel, conform art. 2 din Legea TUF, prin „trafic de fiinţe umane" se înţelege „recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea de persoane, prin ameninţare cu forţa sau prin folosirea forţei ori a unor alte mijloace de constrângere, prin răpire, fraudă, înşelăciune, abuz de putere sau de situaţie de vulnerabilitate ori prin darea sau primirea de bani ori de beneficii de orice gen pentru a obţine consimţământul unei persoane care deţine controlul asupra unei alte persoane, în scopul exploatării acesteia".

Pentru comparaţie, potrivit art. 165 alin. (1) din CP al RM [45], prin „trafic de fiinţe umane" se are în vedere „recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unei persoane, cu sau fără consimţământul acesteia, în scop de exploatare sexuală comercială sau necomercială, prin muncă sau servicii forţate, pentru cerşetorie, în sclavie sau în condiţii similare sclaviei, de folosire în conflicte armate sau în activităţi criminale, de prelevare a organelor, ţesuturilor şi (sau) celulelor, precum şi de folosire a femeii în calitate de mamă-surogat, săvârşită prin: a) ameninţare cu aplicarea sau aplicarea violenţei fizice sau psihice nepericuloase pentru viaţa şi sănătatea persoanei, inclusiv prin răpire, prin confiscare a documentelor şi prin servitute, în scopul întoarcerii unei datorii a cărei mărime nu este stabilită în mod rezonabil, precum şi prin ameninţare cu divulgarea informaţiilor confidenţiale familiei victimei sau altor persoane atît fizice, cît şi juridice; b) înşelăciune; c) abuz de poziţie de vulnerabilitate sau abuz de putere, dare sau primire a unor plăţi sau beneficii pentru a obţine consimţământul unei persoane care deţine controlul asupra unei alte persoane."

O descriere similară poate fi observată şi în cazul definirii legislative a noţiunii „traficul de copii". În acest plan, în conformitate cu art. 2 al Legii TFU, prin „trafic de copii" se înţelege „recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unui copil în scop de exploatare, chiar dacă aceste acţiuni nu se realizează cu aplicarea vreunuia din mijloacele specificate la pct.1)" (se

au în vedere modalităţile normative ale acţiunii adiacente din cadrul traficului de fiinţe umane, enumerate în definiţia noţiunii „traficul de fiinţe umane” din art. 2 al Legii TFU).

În acelaşi timp, conform art. 206 alin. (1) din CP al RM, prin „trafic de copii” se are în vedere „recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unui copil, precum şi darea sau primirea unor plăţi ori beneficii pentru obţinerea consimțământului unei persoane care deţine controlul asupra copilului, în scopul: a) exploatării sexuale, comerciale şi necomerciale, în prostituţie sau în industria pornografică; b) exploatării prin muncă sau servicii forţate; b1) practicării cerşetoriei sau în alte scopuri josnice; c) exploatării în sclavie sau în condiţii similare sclaviei, inclusiv în cazul adopţiei ilegale; d) folosirii în conflicte armate; e) folosirii în activitate criminală; f) prelevării organelor, ţesuturilor şi (sau) celulelor umane; h) vânzării sau cumpărării,

Confruntând definiţiile noţiunilor „traficul de fiinţe umane” şi „traficul de copii” din Legea TFU cu definiţiile corespunzătoare din legea penală, savantul S. Brînză remarcă următoarele neajunsuri esenţiale [19, p. 44]:

1) tratarea diferită de către legiuitor a conţinutului modalităţilor normative ale acţiunii principale şi acţiunii adiacente din cadrul traficului de fiinţe umane şi al traficului de copii, precum şi a conţinutului scopului urmărit de către făptuitor la săvârşirea traficului de fiinţe umane şi traficului de copii;

2) formularea prea voluminoasă, într-o manieră barocă şi confuză, a noţiunilor „traficul de fiinţe umane” şi „traficul de copii” în cadrul legii penale.

Aceste neajunsuri, consideră Sergiu Brînză, trebuie înlăturate de urgenţă, întrucât vin în discordanţă cu unele principii ale legiferării consacrate la art. 4 din *Legea privind actele legislative* [80], potrivit cărora actul legislativ trebuie să fie în concordanţă cu cadrul juridic existent, cu sistemul de codificare şi unificare a legislaţiei; la elaborarea, adoptarea şi aplicarea actului legislativ se respectă principiile coerenţei, consecvenţei şi echilibrului între reglementările concurente.

Desigur, răspunderea penală pentru traficul de fiinţe umane şi traficul de copii poate fi aplicată numai conform art. 165 şi, respectiv, 206 din CP al RM, deoarece Codul penal este unica lege penală a Republicii Moldova. Şi totuşi este anormal să existe abordări legislative diferite ale noţiunii „traficul de fiinţe umane” şi „traficul de copii”. Aceasta doar sporeşte ambiguitatea şi starea de neorganizare ce caracterizează la ora actuală prevenirea şi combaterea traficului de persoane în Republica Moldova [19, p. 44].

Împărtăşim această opinie deoarece lipsa coerenţei şi consecvenţei între reglementările concurente face dificilă aplicarea practică a legii, generând interpretări şi abordări diferite şi aplicarea neuniformă a legii.

Pe cale de consecinţă, se poate conchide că procedeul creării normelor de blanchetă, frec-

vent utilizat, necesită o prudenţă distinctă din partea legiuitorului, atît sub aspectul respectării principiilor legiferării ce vizează coerenţa, consecvenţa şi echilibrul între reglementările concurente, cît şi în ceea ce priveşte determinarea clară a semnelor principale ale componenţei de infracţiune nemijlocit în legea penală, prin aceasta asigurând caracterul complet al normei juridice penale şi realizarea principiului legalităţii incriminării.

Procedeul clasificării. Un alt procedeu important al tehnicii legislative interne, asupra căruia ne vom reţine atenţia în continuare este *clasificarea.* Una din primele clasificări operate în conţinutul legii penale a fost sistematizarea infracţiunilor în funcţie de obiectul atentării. Rezultatul acestui procedeu poate fi astfel considerat însăşi structura Părţii Speciale a Codului penal.

Un alt rezultat al procedeului în discuţie este şi clasificarea infracţiunilor expusă în art. 16 din CP al RM. În acest caz însă se impun cîteva obiecţii. La alin. (1) legiuitorul stabileşte expres două criterii ale clasificării: *caracterul* şi *gradul prejudiciabil* al faptei, Respectiv, în funcţie de acestea:

1. infracţiuni uşoare sunt faptele pedepsite cu închisoare de până la 2 ani inclusiv;
2. infracţiuni mai puţin grave sunt faptele pedepsite cu închisoare de până la 5 ani inclusiv;
3. infracţiuni grave sunt faptele pedepsite cu închisoare de până la 12 ani inclusiv;
4. infracţiuni deosebit de grave sunt infracţiunile săvârşite cu intenţie pedepsite cu închisoarea pe un termen ce depăşeşte 12 ani;
5. infracţiuni excepţional de grave sunt infracţiunile săvârşite cu intenţie pedepsite cu detenţiunea pe viaţă.

Din câte se poate observa, legiuitorul, intenţionat sau nu, a lăsat în afara clasificării date componenţele de infracţiune din Partea specială a Codului penal care se sancţionează cu alte categorii de pedepse, mai blânde în raport cu pedeapsa închisorii. Soluţia propusă de unii cercetători este că prin interpretarea extensivă a legii penale se poate conchide că în categoria infracţiunilor uşoare se includ nu numai faptele sancţionate cu pedeapsa închisorii de până la 2 ani inclusiv, ci şi acele fapte care se pedepsesc cu o altă categorie de pedeapsă, mai blândă [62, p. 111]. Chiar dacă o asemenea argumentare o considerăm logică, totuşi precizăm că legiuitorul trebuie să concretizeze expres acest moment în art. 16 alin. (2) din Codul penal. Sub aspectul tehnicii legislative aceasta presupune asigurarea caracterului logic şi complet al criteriului ce stă la baza clasificării date, adică nu doar mărimea pedepsei, dar şi tipul acesteia.

Pe de altă parte, precizăm că unii cercetători, atrag atenţia asupra faptului că în condiţiile în care principalul criteriu de clasificare a infracţiunilor este „gradul prejudiciabil al faptei în raport cu pedeapsa închisorii aplicate persoanei fizice”, rămâne a fi incertă evaluarea gravităţii faptelor comise de persoanele juridice, pentru care singura pedeapsă principală este amenda. Respectiv,

este dificilă şi aprecierea circumstanţei atenuante pentru persoana juridică „săvârșirea pentru prima dată a unei infracţiuni uşoare sau mai puţin grave” în cazul când legiuitorul nu a dispus clasificarea infracţiunilor după gradul prejudiciabil al faptei pentru persoana juridică, sau în cazul circumstanţelor agravante [69, p. 136].

Un alt moment ce trebuie evidenţiat, de asemenea, se referă la criteriile clasificării infracţiunilor, mai exact *limita maximă a pedepsei închisorii* (sancţiunea) şi *forma vinovăției* (în cazul ultimelor două categorii de infracţiuni). În acest sens, cercetătorii [205, p. 62] recunosc, pe bună dreptate, inadmisibilă utilizarea dublă a formei vinovăţiei, deoarece aceasta este luată în consideraţie de către legiuitor la construirea sancţiunilor. După cum se ştie sancţiunea este o reflectare a gradului prejudiciabil al faptei, al pericolului social al acesteia, ceea ce implică nemijlocit şi forma vinovăţiei. Prin urmare, în cazul analizat, legiuitorul a neglijat regula logică a unităţii criteriilor de clasificare, de aceea se propune utilizarea doar a unui singur criteriu – *limita maximă a pedepsei* cuprinsă în sancţiune (idee pe care o susţinem).

Consecinţele încălcării acestei reguli sunt evidente. Exemplificând precizăm că potrivit art. 151 alin. (1) din CP al RM vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale sau a sănătăţii se pedepseşte cu închisoare de la 5 la 10 ani (deci este o infracţiune *gravă*). În acelaşi timp, alte infracţiuni, însoţite sau soldate cu vătămarea gravă a integrităţii corporale (sau chiar decesul persoanei) din imprudenţă, constituie atît infracţiuni *grave* (art. 166 alin. (3) „Privaţiunea ilegală de libertate”), infracţiuni *deosebit de grave* (de ex., art. 164 alin. (3) lit. b) „Răpirea persoanei”, art. 1661 alin. (4) lit. (c) „Tortura, tratamentul inuman şi degradant”), cît şi infracţiuni *excepţional de grave* (art. 171 alin. (3) lit. d) „Violul”; art. 172 alin. (3) lit. c) „Acţiuni violente cu caracter sexual”). Este cel puţin neclară în aceste cazuri indicarea de către legiuitor a unei asemenea forme de vinovăţie şi totodată atribuirea faptelor la categoria celor mai grave infracţiuni (în opinia noastră cauza unor asemenea situaţii rezidă în erorile admise la construirea componenţelor de infracţiune, moment ce urmează a fi dezvoltat în următoarea secţiune).

Pe de altă parte, în lumina celor expuse mai sus, precizăm că într-un alt şir de componenţe de infracţiune agravate, legiuitorul nu specifică survenirea din imprudenţă a unor asemenea consecinţe şi le atribuie pe majoritatea la categoria *infracțiunilor deosebit de grave*. Sunt exemplificative în acest sens: art. 158 alin. (4) lit. b) „Traficul de organe, ţesuturi şi celule umane”; art. 165 alin. (3) lit. b) „Traficul de fiinţe umane”; art. 168 alin. (3) lit. b) „Munca forţată”; art. 2011 alin. (3) lit. a) „Violenţa în familie”; art. 206 alin. (3) lit. e) „Traficul de copii”; art. 278 alin. (2) lit. d) „Actul terorist”; art. 2781 alin. (2) lit. a) „Livrarea, plasarea, punerea în funcţiune sau detonarea unui dispozitiv exploziv ori a altui dispozitiv cu efect letal”; art. 280 alin. (3) lit. c) „Luarea de ostateci” etc. Prin urmare, este evident că aspectele invocate necesită unele remedieri de natură să

asigure logica necesară clasificării infracţiunilor, expunerii corecte a componenţelor agravate şi atribuirea corespunzătoare la o categorie sau alta de infracţiuni.

Procedeul semnelor estimative. Un ultim aspect la care ne vom reţine atenţia în această secţiune, ţine de utilizarea semnelor estimative, considerată drept un procedeu distinct al tehnicii legislative de formare a normelor juridico-penale [75, p. 51]. Acest fapt este explicat prin următoarele raţionamente. În primul rând, însuşi utilizarea semnelor estimative ca un act formal de executare a deciziei legislative nu poate fi privită în calitate de regulă a tehnicii legislative, deoarece ea reprezintă doar modul de descriere a normei şi nu este o reflectare în lege a anumitor recomandări sau principii elaborate de ştiinţă. Însă utilizarea legislativă a acestui mod întotdeauna trebuie să fie efectuată cu respectarea strictă a unui ansamblu de principii – principii de formare a normelor juridico-penale, care conţin semne estimative, ceea ce şi va fi o garanţie de realizare corectă a acestuia. În al doilea rând, utilizarea legislativă a semnelor estimative conţine un astfel de volum de proprietăţi specifice, neordinare, care permit să-l distingem de modul abstract de descriere a dispoziţiilor normelor juridico-penale şi să vorbim despre statutul lui de sine stătător. În baza celor expuse, se apreciază că utilizarea semnelor estimative reprezintă un procedeu de sine stătător al tehnicii legislative de drept penal, legat de reprezentarea a uneia sau mai multor statuări ale normei juridico-penale prin semne estimative şi care acordă, astfel, subiectului concret ce aplică norma penală dreptul de a stabili conţinutul acesteia [75, p. 51].

Academicianul В.Н. Кудрявцев a desemnat semnele estimative sau de evaluare ca fiind acele situaţii juridice la baza constatării cărora stă conştiinţa juristului ce aplică legea penală, prin luarea în consideraţie a prevederilor Codului penal şi a împrejurărilor de fapt ce caracterizează cauza penală concretă [252, p.134]. De pe aceleaşi poziţii penalistul A. Borodac afirma că existenţa noţiunilor definitorii în legea penală se explică prin aceea că ele permit a lua în consideraţie schimbarea condiţiilor social-politice şi economice, circumstanţele specifice ale cauzei penale, dat fiind faptul că acestea nu întotdeauna pot fi exprimate şi consfinţite în lege [15, p. 63]. Într-o altă lucrare, autorul susţine că semnele de evaluare se stabilesc în interpretările efectuate de însuşi legiuitorul, de Hotărârile Plenului CSJ, de practica judiciară, de conştiinţa juristului [14, p.69].

Semnele estimative nu dispun astfel de o structură strict fixată a conţinutului şi se prezintă drept formule legislative abstracte. Bunăoară, legiuitorul Republicii Moldova, la descrierea unor categorii de infracţiuni face uz adeseori de expresii şi sintagme cu caracter estimativ, prin care sunt prestabilite anumite semne obiective şi subiective ale componenţei de infracţiune, de exemplu: *daune în proporţii considerabile* (art. 176 lit. a), art.186 alin. (2) lit. d), 187 alin. (2) lit. f), art. 188 alin. (2) lit. f) din CP al RM etc.), *alte urmări grave* (art. 171 alin. (3) lit. f), art.172 alin. (2) lit. e), art. 307 alin. (2) lit. c) din CP al RM etc.), *obrăznicie sau cinism excepţional* (art. 287 alin.

(1) din CP al RM) etc.

Referitor la rolul şi semnificaţia acestor semne estimative pentru reglementarea juridico-penală, în literatura de specialitate au fost expuse argumente atît pro, cît şi contra.

De pe poziţia acceptării unui asemenea procedeu se recunoaşte rolul important al funcţiei compromisorii realizată de către semnele estimative. Astfel, în teorie de regulă se evidenţiază două tehnici tradiţionale de construcţie a reglementărilor juridice: cazuistică şi abstractă de expunere a materialului juridico-penal. Prima modalitate este legată de enumerarea exhaustivă a tuturor cazurilor, care cad sub incidenţa unei norme juridico-penale, când „legiuitorul tinde să înglobeze în dispoziţia normei un număr finit de situaţii concrete." Cea de-a două modalitate, invers, presupune utilizarea formulelor generale, extrem de elastice, „generalizarea la maxim a semnelor, cu ajutorul cărora este formulată reglementarea juridico-penală" [291, p. 21]. Însă, după cum menţionează mai mulţi autori, într-o formă pură nu există nici una din modalităţi.

Actualmente, potrivit unor cercetători sistemul juridic al Republicii Moldova în linii generale se caracterizează prin combinarea optimă a celor două modalităţi menţionate, iar în textul legii penale se regăsesc atît elemente ale cazuisticii, cît şi cele ale abstracţiei. Pe de o parte, legislaţia penală autohtonă dă dovadă de maturitatea sistemului juridic al statului nostru, deoarece modalitatea de expunere a materialului juridic asigură sfera largă de activitate a normelor juridice penale şi întruchiparea politicii penale în cadrul acestora. Pe de altă parte, dreptul penal reprezintă o ramură juridică legată de aplicarea măsurilor de constrângere severe şi, respectiv, legea penală trebuie să fie guvernată de principiul legalităţii, reglementările juridice urmând să aibă un caracter strict determinat şi să conţină prevederi exhaustive (pe cît aceasta este posibil). Aceste cerinţe pot fi îndeplinite doar prin intermediul unei expuneri cazuistice a materialului juridico-penal şi a unor astfel de procedee precum enumerarea exhaustivă, stabilirea precisă a mărimii proporţiilor, utilizarea conceptelor juridice strict-determinate etc. [75, p. 52].

În acelaşi timp, drept consecinţă a abordării cazuistice apare reglementarea extrem de individuală a relaţiilor sociale, neclaritatea scopurilor finale ale legiuitorului, precum şi caracterul formal determinat al reglementărilor juridico-penale [303, p. 298-299].

Pentru a „suplini" această strictețe, univocitate, imperativitate, ținând cont că problemele calificării nu pot fi soluționate prin analogie în dreptul penal, legiuitorul realizează un procedeu de abstragere – utilizarea semnelor estimative. În acest mod, luând drept exemplu art. 278 din CP al RM (actul terorist) putem vedea că lista faptelor care formează latura obiectivă (*provocarea unei explozii, a unui incendiu*) se finisează cu semnul estimativ „*săvârşirea altei fapte care creează pericolul de a cauza moartea ori vătămarea integrității corporale sau a sănătății, daune esențiale proprietății sau mediului ori alte urmări grave*".

Prin urmare, semnele estimative îndeplinesc o importantă funcţie compromisorie. Dacă conceptele formalizate, strict-determinate, fiind manifestări ale cazuisticii, asigură precizia, stricteţea, exactitatea reglementării juridico-penale, atunci conceptele relativ-determinate (şi îndeosebi cele estimative – ca un mijloc de atingere a celui mai înalt nivel de abstracţie) – asigură flexibilitatea şi dinamismul [75, p. 53-54] normelor juridico-penale.

Pe de o parte, recunoscând rolul pozitiv al semnelor estimative, tot mai mult cercetătorii atestă şi laturile negative ale semnelor estimative. În acest sens se susţine că organele de drept în fiecare caz în parte, în baza unei evaluări minuţioase a stării de fapt, trebuie să constate dacă fapta prejudiciabilă întruneşte sau nu condiţia de gravitate cerută de lege, prin estimarea semnelor estimative [47, p. 61], fapt ce desigur implică şi o serie de dificultăţi. Pe de altă parte, exigenţele care decurg din gradul înalt de evoluţie a standardelor justiţiei penale denotă faptul că norma penală trebuie să fie formulată cu precizie şi claritate maximă, astfel încât, pe de o parte, din conţinutul acesteia să derive comportamentul criminal concret ce se pretinde a fi pedepsit, iar pe de altă parte, să nu lase loc de interpretări abuzive din partea autorităţilor. Prin urmare, tot mai mult se insistă ca legiuitorul naţional să facă un efort în plus în ceea ce priveşte fie reformularea, fie dezincriminarea infracţiunilor descrise prin intermediul semnelor estimative sau definitorii [47, p. 63], moment sugerat de altfel şi de către experţii Codului penal al Republicii Moldova desemnaţi de către Consiliul Europei.

4.3. Construcţia juridico-penală şi metodologia construirii componenţei de infracţiune

În general, construcţia juridică este apreciată ca una dintre principalele mijloace ale tehnicii legislative, utilizată la ordonarea materiei juridice, construirea textului normativ şi asigurarea caracterului sistemic al legislaţiei [168, p. 36]. Ea reprezintă un model, o abstracţie care caracterizează un grup unitar de norme, cuprinzând în sine elemente, categorii şi trăsături ce conţin o anumită informaţie despre conţinutul prescripţiilor juridice [351, p. 29].

Potrivit lui Д.А. Керимов construcţia este cea mai înaltă abstracţie juridică, care cuprinde o serie de noţiuni de nivel inferior, din care pot fi logic deduse noţiuni noi, iar întreaga construcţie determină formarea instituţiei juridice [224, p. 51-52].

În viziunea cercetătorilor Л.Л. Кругликов şi О.Е. Спиридонова, construcţia juridică în calitatea sa de mijloc al tehnicii legislative reprezintă o abstracţie, o variantă de model normativ (care reflectă construcţia complicată a fenomenului pe care îl reprezintă), chemată să-i confere dreptului o anumită formă şi structură interioară. Acesta este un „element arhitectonic” al legiferării, un model care ajută la construirea dreptului într-un mod logic şi finisat [249, p. 65].

Construcţiile sunt foarte mult legate de conţinut, dar nu se confundă cu acesta. Dacă conţi-

nutul determină *ce* anume trebuie exprimat în lege, atunci construcţiile juridice permit a răspunde la întrebarea *cum* trebuie totul expus în lege [249, p. 64].

Teoreticianul С.С. Алексеев, subliniind importanţa deosebită a construcţiilor juridice, consideră că acestea presupun o *construire specială a materiei normative*, ce corespunde unui anumit tip de relaţii sociale, fapte juridice şi legăturii dintre ele. Construcţiile juridice reprezintă astfel „modele", „scheme" în care este transpusă materia normativă. Folosirea acestora face mai uşoară formularea normelor juridice, conferă reglementării normative exactitatea şi certitudinea necesară [157, p. 145-146].

Referindu-ne la construcţiile juridico-penale, precizăm că acestea sunt construcţiile juridice utilizate ca mijloace tehnice la elaborarea legii penale [205, p. 79]. Totodată, cercetătorii precizează că folosirea oricărui mijloc tehnic reprezintă în sine o modalitate de construire a materiei normative. Sub acest aspect, utilizarea construcţiilor juridice poate fi privită ca un procedeu tehnico-legislativ distinct. Drept exemplu poate servi în acest sens folosirea construcţiei juridico-penale a infracţiunii la construirea în legea penală a componenţelor de infracţiune de tip material, formal sau formal-material (acestea şi sunt procedee tehnice) [205, p. 84]. De asemenea, în acest context, trebuie specificat că termenul „construcţie" este unul polisemantic, deoarece este utilizat atît pentru desemnarea mijlocului tehnico-legislativ concret, cît şi pentru rezultatul obţinut la aplicarea acestuia. Pentru a se evita confuzia, se propune utilizarea termenului „construcţie juridică" (construcţie juridico-penală) exclusiv în sens de mijloc tehnico-legislativ, iar pentru rezultatele obţinute în urma aplicării acestui mijloc – noţiunile „construcţie legislativă" sau „construcţie normativă" [206, p. 109; 213, p. 8].

Prin urmare, construcţiile juridico-penale trebuie delimitate de construcţiile normative, legislative, ultimele fiind un produs al legiferării, iar primele – un mijloc al acesteia. Potrivit cercetătorilor, toate construcţiile normative din legea penală pot fi grupate în două categorii: a) cele construite în baza construcţiilor juridico-penale şi b) cele construite fără aplicarea acestora. La prima categorie sunt atribuite componenţele de infracţiune (furtul, excesul de putere etc.), construcţiile pedepselor (amenda, munca neremunerată în folosul comunităţii, închisoarea etc.), construcţiile formelor de liberare de răspundere penală. Din cea de-a doua categorie fac parte normele juridico-penale, elementele structurale ale acestora (ipoteza şi sancţiunea), construcţiile legislative ale formelor infracţiunii etc. [206, p. 117-118; 212, p. 262]

În rezultatul utilizării construcţiilor juridico-penale în procesul legiferării sunt obţinute diferite componenţe de infracţiune, construcţii legislative ale pedepselor şi alte construcţii normative. În general, în literatura de specialitate nu există unanimitate în ceea ce priveşte numărul construcţiilor juridico-penale, unii cercetători identificând un număr concret în acest sens (А.В. Иванчин

atestă cinci construcţii juridico-penale: construcţia infracţiunii, construcţia pedepsei, construcţia faptei comise în circumstanţe ce exclud caracterul ei infracţional; construcţia liberării de răspundere penală; construcţia liberării de pedeapsă penală [205, p. 91-92]), în timp ce alţii menţionează doar existenţa mai multor construcţii [249, p. 66].

Cea mai importantă construcţie juridico-penală este considerată *construcția infracțiunii* (după unii autori aceasta este prevăzută în articolul din Codul penal unde se defineşte infracţiunea [302, p. 174], deci în cazul nostru în art. 14 din CP al RM, care cuprinde în sine de regulă toate elementele tradiţional studiate de ştiinţa dreptului penal. Fiind un mijloc tehnic de bază pentru tehnica legislativă penală, construcţia infracţiunii este inclusă de către cercetători în *metodologia construirii componenței de infracțiune*, de aceea şi noi o vom studia ceva mai jos.

O altă construcţie juridico-penală importantă este considerată *construcția pedepsei*. În baza acestei construcţii legiuitorul a reglementat categoriile de pedepse penale (art. 61-74 din CP al RM). Analiza sistemică a acestora permite identificarea următoarelor elemente ale construcţiei pedepsei: a) caracterul restrângerii sau limitării în drepturi; b) limitele pedepsei, adică minimul şi maximul (termenului, mărimii); c) modalitatea de aplicare; d) infracţiunile pentru care se aplică pedepsele; e) subiectul căruia i se aplică pedeapsa; f) factorii luaţi în consideraţie la determinarea pedepsei; g) consecinţele eschivării de la pedeapsă [205, p. 84-85].

Aceste elemente ale construcţiei pedepsei sunt fără conţinut, doar în cazul reglementării tipului concret de pedeapsă legiuitorul selectează elementele necesare şi le completează cu un anumit conţinut informaţional. De exemplu, la determinarea pedepsei *munca neremunerată în folosul comunității* (art. 67 din CP al RM), legiuitorul a utilizat asemenea elemente precum: „caracterul restrângerii sau limitării în drepturi”, „limitele pedepsei”, „subiecţii cărora li se aplică pedeapsa”, „consecinţele eschivării de pedeapsă”. În acelaşi mod, pot fi identificate şi elementele utilizate în cazul celorlalte forme de pedeapsă. Este important de reţinut că în funcţie de setul de elemente utilizate şi conţinutul atribuit acestora se poate determina plenitudinea reglementării formei concrete de pedeapsă.

Sub aspect procesual, folosirea construcţiilor juridice implică două etape distincte (delimitate convenţional, întrucât temporal acestea coincid): la o primă etapă legiuitorul selectează elementele necesare, iar la următoarea etapă – le completează cu conţinutul necesar. Anumite erori pot fi admise la ambele etape [205, p. 87]. De exemplu, la prima etapă poate fi admis atît un surplus de elemente, cît şi o insuficienţă a acestora (bunăoară, în cazul pedepsei enunţate mai sus, legiuitorul nu stabileşte categoriile de infracţiuni pentru care se aplică aceasta). Un alt exemplu poate servi pedeapsa – *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* (art. 65 din CP al RM), caz în care legiuitorul nu prevede consecinţele eschivării cu rea-credinţă

de la executarea acestei pedepse (după cum stabileşte în cazul *amenzii* sau a *muncii neremunerate în folosul comunităţii*).

Aşadar, construcţiile juridico-penale, reprezentând scheme, modele în care este transpusă materia normativă, indubitabil facilitează formularea prescripţiilor legii penale. În lipsa acestora elaborarea legii penale ar fi haotică, nesistemică, moment destul de bine demonstrat de primele legi ale civilizaţiei umane. Respectiv, cu ajutorul construcţiilor juridice se obţine structurarea logică a dispoziţiilor Codului penal, consecutivitatea şi corelarea acestora.

În context, К.К. Панько menţionează că anume construcţiilor juridice le revine rolul principal la formularea şi crearea normelor juridice, întrucât ele permit legiuitorului să-şi atingă mai eficient obiectivele, conferind reglementării normative un caracter determinat, exact şi accesibil [302, p. 187].

Metodologia construirii componenţei de infracţiune. Abordarea teoretică a acestei metodologii trebuie în viziunea noastră iniţiată cu precizarea existenţei unei distincţii clare între asemenea categorii precum „infracţiunea" şi „componenţa de infracţiune", distincţie realizată de însăşi legiuitor (infracţiunea este definită în art. 14 din CP, iar componenţa de infracţiune – în art. 52 alin. (1) din CP al RM).

În baza prevederilor legii penale noţiunea de infracţiune, după structura sa, se caracterizează prin patru semne: caracterul prejudiciabil (anterior, pericolul social), caracterul ilegal (interzicerea acesteia de legea penală), vinovăţia şi posibilitatea de pedeapsă penală. Aceste elemente, potrivit cercetătorilor formează construcţia infracţiunii, care delimitează orice ilicit de licit, de alte încălcări de lege sau delicte. Fiecare din semnele enumerate sunt proprii tuturor faptelor social periculoase fiind determinante pentru acestea. În construcţia generală a infracţiunii nu se face vreo oarecare divizare între diferite componenţe de infracţiune. Această sarcină este realizată de o altă construcţie – derivată faţă de infracţiune – precum este „componenţa de infracţiune" [302, p. 177].

Legea penală în vigoare a Republicii Moldova, determină componenţa infracţiunii ca totalitatea semnelor obiective și subiective, stabilite de legea penală, ce califică o faptă prejudiciabilă drept o infracţiune concretă (alin. (1) al art. 52 din CP al RM [45]). Respectiv, fapta prejudiciabilă săvârșită reprezintă o realitate obiectivă, iar componenţa infracţiunii – o noţiune juridică despre aceasta ca infracţiune, conţinută în dispoziţia normei penale [62, p. 125].

Răspunderea penală apare numai pe baza faptei persoanei, faptă ce conţine semnele componenţei infracţiunii. Altfel spus, pentru ca o faptă să constituie o infracţiune, ea trebuie să îndeplinească toate condiţiile şi semnele prevăzute în dispoziţia incriminatorie, adică să se săvârşească în asemenea împrejurări încât să satisfacă tiparul sau modelul legal abstract al infracţiunii, îndeplinind toate condiţiile specificate în acest cadru, toate cerinţele care determină conţinutul incrimină-

rii [16, p. 103].

Potrivit lui N. Giurgiu, componența infracţiunii este echivalentă cu conţinutul noţiunilor diferitelor infracţiuni și îndeplinește în procesul adoptării, interpretării și aplicării legii funcţia generală de determinare, cunoaștere și identificare a oricărei infracţiuni, constituind singura bază de caracterizare juridico-penală a unei fapte, fie în etapa calificării ei juridice (în cursul procesului legislativ), fie în etapa încadrării juridice a unor fapte concrete [68, p. 125].

Alţi cercetători susţin că componenţa de infracţiune are mai multe funcţii, dintre care două sunt principale: a servi drept formă juridică pentru o anumită faptă (infracţiune), care este temei al răspunderii penale; a servi drept model informaţional al prohibiţiei juridico-penale [306, p. 602].

Crearea componenţei de infracţiune presupune declararea unei anumite fapte ca fiind criminală (infracţională). În esenţă, crearea componenţei de infracţiune desemnează procesul criminalizării [210, p. 65].

Știinţa dreptului penal, alcătuind modelul teoretic al componenţei infracţiunii în scopul înlesnirii procesului de studiere a acestora, distinge asemenea noţiuni ca „semn” și „element” ale componenţei infracţiunii.

Elementele componenței infracțiunii reprezintă părţi componente ale unui sistem integral, ce include grupuri de semne care corespund diferitelor laturi ale faptelor prejudiciabile caracterizate de legea penală ca infracţiuni. Deosebim patru părţi componente, care se numesc elementele componenței infracțiunii: obiectul, latura obiectivă, subiectul și latura subiectivă [62, p. 129-130].

Semnele componenței infracțiunii reprezintă o caracteristică concretă, legislativă a celor mai importante trăsături ale infracţiunii. Semnele componenţei infracţiunii sunt trăsăturile concrete, specifice, caracteristice elementelor. Deci, celor patru elemente ale componenţei infracţiunii le corespund respectiv patru grupuri de semne ce caracterizează aceste elemente: grupul de semne care caracterizează obiectul infracţiunii, grupul ce se referă la subiectul infracţiunii, grupurile privind particularităţile laturii obiective (de ex., fapta, consecinţele survenite, legătură de cauzalitate, locul, mijlocul etc.) și ale celei subiective (de ex., vinovăţia, motivul, scopul, emoţiile etc.) [62, p. 129-130].

Fiecare componenţă de infracţiune descrisă în lege constituie astfel un ansamblu de semne caracteristice unei anumite infracţiuni. Când legea penală stabilește componenţa unei infracţiuni, ea nu face prin aceasta decât să descrie acea faptă, deci să determine care sunt elementele constitutive ale infracţiunii respective. Așadar, cu ajutorul particularităţilor fiecărei fapte, legea penală fixează în Partea specială a Codului penal componenţa fiecărei infracţiuni. Cu ajutorul elementelor și semnelor constitutive ale componenţei infracţiunii se realizează practic încadrarea faptelor concrete și se ajunge la corecta lor calificare [62, p. 125].

În literatura de specialitate rusă se precizează că în condiţiile în care se recunoaşte structura dihotomică a normei penale, dispoziţia articolului din Partea Specială a Codului penal constituie în esenţă ipoteza normei juridico-penale. Anume în ipoteză sunt cuprinse componenţele de infracţiune. Respectiv, legiuitorul construieşte nu pur şi simplu dispoziţia, dar componenţa de infracţiune. În baza acestui fapt, se susţine necesitatea identificării în structura tehnicii legislative nu „construirea dispoziţiei", ci anume „metodologia construirii componenţei de infracţiune" (ca parte componentă a tehnicii legislative interne, deoarece cu ajutorul ei se elaborează conţinutul prohibiţiei penale) [205, p. 93].

La baza acestei metodologii stă componenţa de infracţiune. Pentru a exclude orice confuzie, componenţa de infracţiune, în calitatea sa de mijloc al tehnicii legislative mai este numită construcţia juridico-penală a infracţiunii, care este formată din patru elemente (obiect, latură obiectivă, subiect, latură subiectivă), completate la rândul lor cu alte elemente (enunţate mai sus).

În contextul reglementării componenţelor de infracţiune concrete, legiuitorul selectează mai întâi, elementele necesare construcţiei infracţiunii, după care le completează cu conţinutul necesar. De exemplu, pentru incriminarea faptei de încălcare a regulilor de protecţie a muncii soldată cu consecinţe grave (art. 183 CP al RM), legiuitorul a selectat asemenea elemente precum: subiectul special, fapta, consecinţele, legătura de cauzalitate etc. Completând aceste elemente cu un conţinut concret, s-a reuşit crearea următoarei componenţe de infracţiune: „Încălcarea de către o persoană cu funcţie de răspundere ori de către o persoană care gestionează o organizaţie comercială, obştească sau altă organizaţie nestatală a tehnicii securităţii, a igienei industriale sau a altor reguli de protecţie a muncii, dacă această încălcare a provocat accidente cu oamenii sau alte urmări grave, …".

După cum s-a enunţat ceva mai sus, procesul utilizării construcţiilor juridico-penale constă din două etape (delimitate convenţional): într-o primă etapă are loc selectarea elementelor necesare, în cea de-a doua – completarea acestora cu un anumit conţinut. Evident, în ambele etape este posibilă admiterea de erori (exprimate fie prin utilizarea unui surplus de elemente, fie printr-o insuficienţă a acestora) [31, p. 89]. În continuare vom exemplifica cîteva dintre erorile admise în procesul de construire a componenţelor de infracţiune în Codul penal al Republicii Moldova.

Un *surplus* de elemente poate fi constatat astfel în cazul componenţei de infracţiune prevăzute la art. 242 din CP al RM – *Pseudoactivitatea de întreprinzător*. În viziunea noastră indicarea semnului obligatoriu „dacă aceasta a cauzat daune în proporţii mari", practic duce la subestimarea scopului infracţiunii şi la reducerea efectului preventiv al incriminării. Pe de altă parte, acest semn indică caracterul material al componenţei de infracţiune, fapt ce presupune că pseudoactivitatea de întreprinzător soldată cu cauzarea unor daune ce nu depăşesc 2500 u.c., nu întruneşte semnele

componenţei de infracţiune dată. Soluţia în acest caz, sub aspect tehnic, ar fi includerea semnului dat în componenţa agravantă a acestei infracţiuni.

Referitor la *insuficienţa* elementelor necesare construcţiei juridico-penale, aceasta presupune că legiuitorul nu a luat în consideraţie un anumit element al construcţiei, necesar pentru reglementarea prohibiţiei penale respective. Drept exemplu, poate fi invocată componenţa infracţiunii de *răpire a unei persoane* (art. 164 CP al RM), în care lipseşte un asemenea semn, precum este *scopul*. Potrivit cercetătorilor, acesta este un neajuns ce generează o serie de probleme în activitatea practică de calificare a infracţiunilor şi de delimitare a răpirii de persoane de asemenea fapte precum: omorul, violul etc., însoţite de răpirea victimelor [205, p. 96; 206, p. 116; 61, p. 324]. O soluţie în acest caz este văzută în completarea componenţei de bază a infracţiunii cu sintagma: „în scopul reţinerii persoanei" [31, p. 90].

Un moment ce necesită reiterat în contextul dat este că dacă eroarea este admisă la etapa formării voinţei legiuitorului, atunci construcţia infracţiunii nu este în măsură să remedieze situaţia. Astfel, unele articole din Codul penal, numite „moarte", sunt destul de rar aplicate în practică din cauza erorii conceptuale admise de legiuitor. Din numărul acestora face parte şi art. 176 din CP al RM, care prevede răspunderea pentru *încălcarea egalităţii în drepturi a cetăţenilor*. Eroarea în cazul dat constă în incriminarea practic a oricărei „deosebiri, excludere, restricţie sau preferinţă în drepturi şi în libertăţi a persoanei sau a unui grup de persoane …" [31, p. 90]. Potrivit specialiştilor, infracţiunea dată poate fi, atît o infracţiune materială (în baza alin. (1) lit. b) al art. 177), cît şi una formală [61, p. 449; 131, p. 642]. Prin urmare, în varianta sa formală, infracţiunea dată presupune limite extrem de largi ale prohibiţiei penale, moment ce pare a fi nejustificat criminologic. Desigur, unele discriminări pot atinge un anumit nivel de pericol social, caracteristic infracţiunilor, dar este evident că nu toate.

Vorbind despre construirea componenţei de infracţiune, este important a cunoaşte clar şi concret care este „obiectul" acestei construcţii. În literatura de specialitate sunt atestate în acest sens diferite opinii. De exemplu, componenţă de infracţiune se consideră tot ce se descrie într-un articol al părţii speciale a Codului penal (bunăoară art. 186 din CP al RM – Furtul), fie orice variantă indicată în aliniatele şi punctele articolului (adică orice variantă a furtului). Uneori drept componenţă distinctă se consideră fiecare aliniat în mod separat. Prin urmare, este evidentă necesitatea clarificării noţiunii de componenţă a infracţiunii.

În context, А.В. Иванчин susţine că prin componenţă de infracţiune se înţelege un sistem de semne, care caracterizează fapta nu ca o infracţiune în general, dar ca o infracţiune, stabilită într-un articol concret (cu structură simplă) din Partea specială a Codului penal, fie într-un aliniat al acestuia. Prin urmare, o componenţă de infracţiune nu poate fi prevăzută de un articol al Părţii

speciale a Codului penal dacă acesta este structurat în aliniate [211, p. 109].

Cercetătorii autohtoni notează în acest sens, componenţa infracţiunii este o noţiune juridică ce se conţine în dispoziţia unei norme concrete a Părţii speciale a Codului penal și care caracterizează nu o infracţiune concretă, ci o infracţiune de un anumit tip sau gen prin intermediul descrierii semnelor principale ale acesteia [62, p. 141].

De cele mai dese ori componenţele incluse în Partea specială a Codului penal se diferenţiază în două, trei, patru modalităţi. Acest fapt contribuie la individualizarea maximă a gradului prejudiciabil al faptelor ce se aseamănă după caracter, după obiectul atentării, după formele vinovăţiei, asigurând astfel calificarea corectă a faptei și aplicarea ulterioară a unei pedepse echitabile. De pildă, în cazul omorului deosebim *componența de bază* în alin. (1) al art. 145 din CP al RM, *componența cu circumstanțe agravante* (calificată), în alin. (2), (3) ale art. 145 din CP al RM, *componența cu circumstanțe atenuante* (privilegiată) (în doctrina românească se mai numeşte componenţă mai puţin gravă [10, p. 204]) se conţine în art. 146 din CP al RM (omorul săvârșit în stare de afect) [62, p. 143].

În baza acestor reflecţii, conchidem că componenţa de infracţiune poate fi prevăzută de un articol al Părţii Speciale, în cazul în care acesta are o structură simplă, fie de fiecare aliniat al acestuia care conţine în mod obligatoriu o sancţiune distinctă.

Un procedeu distinct de construire a componenţelor de infracţiune este considerat construirea acestora în funcţie de specificul structurii componenţelor [205, p. 98], adică: componenţă *materială*, *formală* sau *formal redusă* [62, p. 144].

Componențele materiale sunt considerate acele componenţe în al căror conţinut legiuitorul a introdus în calitate de semne obligatorii nu numai fapta, dar şi urmările infracţionale. Aceste urmări pot fi indicate direct după caracter (de exemplu, vătămarea gravă a integrităţii corporale, paguba materială etc.), precum şi după gravitatea faptei (daună considerabilă etc.). Astfel, latura obiectivă a infracţiunilor cu componenţa materială este caracterizată prin trei semne obligatorii: fapta infracţională (acţiune sau inacţiune), consecinţele infracţionale, precum şi legătura de cauzalitate între fapta şi consecinţele prejudiciabile. Tipul dat de infracţiune este considerat consumat din momentul survenirii consecinţelor indicate. De exemplu, infracţiunea de omor intenţionat (alin. (1) art. 145 din CP al RM) este consumată din momentul survenirii morţii victimei. Prin urmare, criteriul dat de clasificare a componenţelor permite a face o delimitare între infracţiunea consumată şi cea neconsumată [108, p. 43].

Componențele formale sunt componenţele în al căror conţinut legiuitorul descrie latura obiectivă a infracţiunii limitându-se la un singur semn principal al ei – fapta prejudiciabilă (art. 163 din CP al RM – lăsarea în primejdie, art. 371 din CP al RM – dezertarea etc.). Astfel de compo-

nenţe de infracţiune se consumă din momentul săvârşirii faptei prevăzute de legea penală, survenirea consecinţelor nu este obligatorie pentru calificarea infracţiunii, iar dacă acestea s-au produs, ele pot fi luate în consideraţie de către instanţa de judecată la stabilirea pedepsei penale.

Prin urmare, pentru a se considera infracţiunea formală comisă este suficientă doar săvârşirea acţiunii (sau inacţiunii). Consecinţele social periculoase (cît şi legătura cauzală) în construcţia dată sunt lăsate în afara limitelor acesteia. Asemenea construcţii sunt considerate ficţiuni juridice, care recunosc tentativa ca o infracţiune consumată. Este o construcţie a unui pericol abstract (posibil) de cauzare a daunei, menită să protejeze de potenţialele pericole [168, p. 41].

Componenţele formal-reduse constituie o modalitate a componenţelor formale [328, p. 6] și se caracterizează prin faptul că legiuitorul a inclus în latura obiectivă a acestora nu numai descrierea faptei prejudiciabile, ci și pericolul real de survenire a unor urmări prejudiciabile concrete, care, de fapt, nu constituie un semn obligatoriu al componenţei respective (punerea intenţionată a altei persoane în pericol de contaminare cu maladia SIDA, încălcarea regulilor de circulaţie a substanţelor, materialelor și deșeurilor radioactive, bacteriologice sau toxice, dacă aceasta creează pericolul cauzării de daune esenţiale sănătăţii populaţiei sau mediului, tâlhăria etc.) [62, p. 145]. Aceste componenţe de infracţiune sunt construite în aşa fel, încât consumarea infracţiunii este transferată la o etapă preliminară. Spre exemplu, infracţiunea de tâlhărie (art. 188 CP al RM) se consideră consumată din momentul săvârșirii atacului în scopul sustragerii bunurilor unei persoane, adică la etapa de tentativă. Iar consumarea infracţiunii de banditism (art. 283 CP al RM) este transferată de către legiuitor la etapa pregătirii infracţiunii, deoarece latura obiectivă a acestei componenţe de infracţiune poate să rezide în organizarea unei bande armate. Astfel, infracţiunea cu o componenţă formal redusă se consumă din momentul începerii comiterii acţiunii (inacţiunii) prejudiciabile care a creat pericolul real de survenire a consecinţelor infracţionale. Transferarea momentului consumării infracţiunii la o etapă preliminară a acţiunilor infracţionale are loc în scopul înăspririi răspunderii penale, de regulă pentru faptele infracţionale mai grave [108, p. 45].

Pe lângă construirea componenţelor de infracţiune de tip formal sau material, cercetătorii mai identifică şi construirea componenţelor formal-materiale. Aceste construcţii cuprind în sine concomitent două fapte social periculoase (una dintre ele fiind soldată cu consecinţe prejudiciabile) şi două momente diferite de consumare. Asemenea componenţe sunt recunoscute determinarea la sinucidere (art. 150), escrocheria (art. 190), vânatul ilegal (art. 233) etc. [168, p. 42].

Analiza Codului penal al RM indică că legiuitorul nu are o abordare sistemică a selectării tipului de componenţă de infracţiune. Un șir de componenţe sunt create ca materiale, cu toate că ar fi mai preferabilă construcţia formală a acestora (de exemplu, componenţa infracţiunii de încălcare intenţionată a legislaţiei privind accesul la informaţie – art. 180 CP; practicarea ilegală a

medicinei sau a activităţii farmaceutice – art. 214 CP; practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător – art. 241 CP). Considerăm, că acest moment necesită o atenţie distinctă din partea legiuitorului.

Regulile construirii componenţelor de infracţiune. Una dintre cele mai importante reguli ale procesului de construire a componenţei de infracţiune este cerinţa *respectării caracterului sistemic*. Această regulă presupune luarea în considerare la construirea componenţei a relaţiilor acesteia pe trei nivele.

Primul nivel priveşte relaţiile sistemice cu alte ramuri de drept, care sunt vizibile mai ales în cazul componenţelor cu conţinut de blanchetă. O semnificaţie distinctă în acest sens reprezintă coraportul elementelor şi semnelor componenţei de infracţiune cu elementele contravenţiilor adiacente. După cum se ştie, dreptul penal şi dreptul contravenţional interzic conduite umane cu grad diferit de pericol social. Încălcările asemănătoare prevăzute de ramuri diferite de drept sunt adiacente şi de pe poziţiile tehnicii legislative trebuie să dispună de limite strict determinate. Exactitatea acestor limite dintre infracţiuni şi contravenţii trebuie asigurată, susţin cercetătorii, în cadrul formulării componenţelor de infracţiune în Partea Specială a Codului penal şi a contravenţiilor în Codul contravenţional [338, p. 9-10].

Exemplificativă în acest context este în general delimitarea infracţiunilor contra patrimoniului (art. 186, 187, 190, 191, 196, 197 din CP al RM) de contravenţiile contra patrimoniului (art. 104, 105, 106 din Codul contravenţional al RM [42]). În cele mai multe cazuri criteriul delimitării constă în proporţiile daunelor cauzate. Uneori însă, distincţia este marcată şi de semnele concrete ale ilicitului. Este cazul articolelor 196 alin. (1) din CP şi art. 106 din CC al RM. Astfel, în art. 196 alin. (1) din CP al RM este stabilită pedeapsa penală pentru „Cauzarea de daune materiale în proporţii mari proprietarului prin înşelăciune sau abuz de încredere, dacă fapta nu constituie o *însuşire* (e.n.)”, în timp ce în art. 106 din CC al RM este prevăzută sancţiunea contravenţională pentru: „Cauzarea de daune materiale prin înşelăciune sau abuz de încredere, în cazul în care fapta nu reprezintă o *sustragere* (e.n.) şi nu întruneşte elementele unei infracţiuni”. Din câte se poate observa, ilicitul prevăzut în Codul contravenţional nici nu poate întruni semnele infracţiunii, întrucât se deosebeşte în principal prin modul comiterii şi abia în secundar prin proporţiile daunelor cauzate.

Referitor la proporţiile daunelor cauzate ca criteriu de delimitare a contravenţiilor de infracţiuni, considerăm că prezintă o importanţă distinctă art. 105 din CC al RM, potrivit căruia „Sustragerea în proporţii mici din avutul proprietarului prin furt, însuşire, delapidare, abuz de serviciu sau escrocherie se sancţionează cu amendă de la 50 la 100 de unităţi convenţionale sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 40 la 60 de ore, sau cu arest contravenţional de până la

15 zile". Potrivit art. 18 din CC al RM, de mici proporţii este valoarea ce nu depăşeşte 25 de unităţi convenţionale (adică 500 de lei). Luând în consideraţie aceste momente, precum şi faptul că normele penale nu stabilesc valoarea minimă a bunurilor sustrase prin infracţiuni, este de presupus că orice sustragere în proporţii ce depăşeşte 500 de lei, constituie deja infracţiune (cu excepţia pungăşiei – infracţiune prevăzută la art. 192 CP al RM, pentru care nu este valabilă limita inferioară de 25 unităţi convenţionale).

Alte exemple în acest context, servesc art. 263 din CC al RM (Desfăşurarea ilegală a activităţii de întreprinzător) şi art. 241 din CP al RM (Practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător). Din conţinutul acestor articole se poate constata că contravenţia este formulată ca o componenţă formală, în timp ce infracţiunea are o componenţă materială. Obţinerea profitului în proporţii mari este principalul criteriu care delimitează ilicitul penal de cel contravenţional. Acest fapt însă, simplu la o primă vedere, este destul de important în practică, deoarece fapta ilicită dată va constitui infracţiune doar în cazul în care profitul obţinut va depăşi 50 000 lei. Deci, în cazul în care venitul obţinut va fi mai mic ca acesta, fapta urmează a fi calificată drept contravenţie, pentru care Codul contravenţional prevede o sancţiune de până la 75 u.c. (3000 lei). În viziunea noastră, acest decalaj reduce semnificativ din eficienţa contracarării faptelor de practicare ilegală a activităţii de întreprinzător (cauzat în mare parte de neglijarea cerinţei abordării sistemice interramurale în construirea componenţelor de ilicit adiacente).

Prin urmare, putem conchide că la acest capitol legiuitorul trebuie să acorde o atenţie distinctă la stabilirea limitelor ilicitului penal direct în legea penală, în caz contrar fiind evidentă încălcarea principiului legalităţii. Totodată, este evidentă necesitatea abordării sistemice a ilicitelor adiacente, pentru a se asigura o cît mai completă cuprindere a faptelor ilicite şi o sancţionare corespunzătoare pentru prejudiciile cauzate.

Al doilea nivel al abordării sistemice în construirea componenţei de infracţiune presupune luarea în consideraţie a relaţiilor sistemice cu alte dispoziţii ale dreptului penal, adică a relaţiilor intraramurale. În primul rând, se are în vedere legătura componenţei de infracţiune cu Partea generală a legii penale. După cum se ştie un şir de elemente comune tuturor componenţelor de infracţiune sunt expuse în partea generală (subiectul infracţiunii, formele vinovăţiei etc.), acesta fiind un procedeu tehnic ce permite expunerea mai simplificată şi succintă a părţii speciale a Codului penal.

O regulă importantă în contextul acestui nivel, recomandată de către cercetători, constă în tendinţa legiuitorului spre „izomorfism" (identitate de structură) la construirea componenţelor asemănătoare de infracţiune. Altfel spus, în cazul faptelor penale asemănătoare, construcţia componenţelor acestora trebuie să coincidă [205, p. 106].

Nerespectarea acestei reguli este evidentă în cazul art. 241 (Practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător) şi 241[1] (Practicarea ilegală a activităţii financiare) din CP al RM, în primul caz componenţa de bază fiind una materială, în timp ce în al doilea – formală.

Izomorfismul trebuie să fie aplicat şi în procesul construirii componenţelor calificate. În acest sens, cercetătorii susţin că pentru înăsprirea răspunderii pentru infracţiunile asemănătoare este logic a folosi combinaţii stabile de semne agravante [205, p. 107]. Drept exemple de nerespectare a acestei condiţii pot servi art. 164 (Răpirea unei persoane) şi art. 166 (Privaţiunea ilegală de libertate), a căror componenţe calificate se deosebesc printr-un singur semn calificat: în cazul răpirii de persoane fiind vorba de prezenţa „interesului material" (art. 164 alin. (2) lit. f), iar în cazul privaţiunii ilegale de libertate de „aplicarea violenţei periculoase pentru viaţa sau sănătatea persoanei" (art. 166 alin. (2) lit. e).

Al treilea nivel al abordării sistemice a construirii componenţei de infracţiune constă în respectarea caracterului sistemic al însăşi componenţei de infracţiune construite. După cum susţin cercetătorii, componenţa de infracţiune este o formaţiune sistemică integră, deoarece întruneşte toate criteriile unui sistem – constă din elemente reunite într-o structură. Acest fapt presupune necesitatea descrierii semnelor infracţiunii după cunoscuta schemă, ce cuprinde patru părţi: obiect – latură obiectivă, subiect – latură subiectivă. Astfel, legiuitorul trebuie să abordeze consecutiv elementele părţilor indicate (faptă, consecinţă etc.) în vederea includerii acestora în componenţa concretă de infracţiune. În consecinţă, respectarea unei asemenea abordări sistemice reprezintă un mijloc important de asigurare a plenitudinii reglementării juridico-penale [205, p. 107]. Încălcarea cerinţei caracterului sistemic la acest nivel generează efectul „insuficienţei" sau „surplusului" de elemente în construcţiile legislative ale componenţelor concrete de infracţiune (moment analizat ceva mai sus).

Continuând abordarea problemei regulilor de construire a componenţelor de infracţiune, precizăm că o atenţie distinctă merită în acest context mijloacele, procedeele şi regulile logice. Astfel, regulile logice trebuie respectate la coordonarea semnelor componenţei de bază cu semnele componenţelor agravante ale infracţiunilor. Sub acest aspect, considerăm că au fost admise unele abateri de la regulile logice în cazul construirii componenţei de infracţiune prevăzute la art. 278 din CP – „Atacul terorist". Astfel, în pofida faptului că în componenţa de bază a acestei infracţiuni atacul terorist este determinat ca „provocare a unei explozii" (pasibilă de pedeapsa cu închisoare de la 6 la 12 ani – infracţiune gravă), totuşi legiuitorul a prevăzut în alin. (2) lit. c) al articolului dat, ca semn agravant săvârşirea faptei „cu aplicarea armelor de foc sau *a substanţelor explozive*" (fiind aplicabilă deja închisoarea de la 8 la 15 ani, ceea ce califică infracţiunea ca deosebit de gravă).

Este relevantă în acest context şi componenţa de infracţiune cuprinsă de art. 2781 din CP – „Livrarea, plasarea, punerea în funcţiune sau detonarea unui dispozitiv exploziv ori a altui dispozitiv cu efect letal … *cu scopul de a cauza moartea ori vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății*" (e.n.), care are drept componenţă agravată „provocarea din imprudenţă a decesului unei persoane" (art. 2781 alin. (3)). Presupunem că în condiţiile în care s-a urmărit scopul realizat, nu se mai poate vorbi despre realizarea acestuia din imprudenţă, şi mai ales calificarea acesteia ca agravată. În acelaşi timp, considerăm că nu s-au respectat regulile logice nici la poziţionarea agravantelor cuprinse în alin. (4) şi (5) ale articolului în cauză.

Astfel, continuând ideea de mai sus, precizăm că odată realizat scopul urmărit – moartea unei persoanei, este cel puţin incorectă calificarea acestui moment drept cea mai periculoasă agravantă a infracţiunii (pentru care este prevăzută pedeapsa cea mai aspră – închisoare de la 16 la 20 de ani sau detenţiune pe viaţă – infracţiune excepţional de gravă), în timp ce săvârșirea infracţiunii de către un grup criminal organizat sau de o organizaţie criminală este determinată drept o agravantă mai puţin periculoasă (pedepsită cu închisoare de la 12 la 18 ani – infracţiune deosebit de gravă).

În continuare, de pe poziţiile logicii juridice, este discutabilă utilitatea divizării unei componenţe unitare de infracţiune în două componenţe distincte. Este cazul aliniatelor (1) şi (11) ale art. 177 – „Încălcarea inviolabilităţii vieţii personale". Astfel, legiuitorul a considerat necesar să construiască o componenţă de infracţiune agravată doar în baza criteriului ce priveşte mijlocul de comitere a infracţiunii tip, este vorba de „mijloacele tehnice speciale destinate pentru obţinerea ascunsă a informaţiei". În viziunea noastră, acest moment este înglobat de sintagma „culegerea ilegală a informaţiilor" din componenţa de bază şi nu sporeşte pericolul social al faptei date, cu atît mai mult că nu există nici o mare diferenţă între pedepsele prevăzute pentru ambele cazuri.

Din cele enunţate se poate conchide că procesul construirii componenţelor de infracţiune este în unele cazuri deficient sub aspect tehnic, moment ce face tot mai simţită necesitatea fundamentării ştiinţifice a acestui proces.

O soluţie inedită în acest sens a propus cercetătorul А.В. Иванчин, în opinia căruia este necesară dezvoltarea teoriei construirii componenţelor de infracţiune, la baza căreia să fie pus un set de reguli care să asigure desfăşurarea corectă a acestui proces [205, p. 110].

Reţinându-ne atenţia asupra acestor reguli, precizăm că acestea sunt clasificate în două categorii [205, p. 110]: *generale* şi *speciale.*

Regulile generale sunt orientate spre construirea oricăror componenţe de infracţiune, iar cele speciale – privesc doar anumite componenţe distincte. Astfel, în funcţie de momentul consumării infracţiunii pot fi evidenţiate reguli de construire a componenţelor formale, materiale, formal-

reduse şi a componenţelor de creare a pericolului. În baza rolului funcţional al consecinţelor în cadrul componenţei pot fi formulate reguli de construire a componenţelor formale, materiale şi material-formale. În funcţie de structură se poate vorbi de reguli de construire a componenţelor simple şi a componenţelor complexe [205, p. 110].

O regulă specială în acest sens are următorul conţinut: dacă consecinţele social periculoase sunt inevitabile în cazul comiterii infracţiunii, iar stabilirea concretă a acestora este dificilă, este binevenită construirea componenţei de infracţiune după tipul celor formale [205, p. 110]. În aceste cazuri, consecinţele prejudiciabile vor constitui un atribut al faptei incriminate. De exemplu, componenţele de bază ale violului (art. 171 CP al RM) şi ale acţiunilor violente cu caracter sexual (art. 172 CP al RM) sunt construite justificat după modelul componenţelor formale. Aceste fapte desigur sunt soldate inevitabil cu consecinţe negative şi prejudiciabile, dar constatarea acestora în fiecare caz concret ar fi destul de dificilă.

Cu regret, această regulă nu întotdeauna este respectată. Un exemplu relevant în acest sens serveşte componenţa de infracţiune stabilită în art. 180 din CP al RM – „Încălcarea intenţionată a legislaţiei privind accesul la informaţie". Construirea acestei componenţe după tipul celor materiale nu este binevenită, întrucât practicianul în cazul comiterii acestei infracţiuni este nevoit nu numai să demonstreze încălcarea intenţionată a legislaţiei din domeniu, dar şi să stabilească consecinţele prejudiciabile în proporţii considerabile aduse drepturilor şi intereselor ocrotite de lege şi legătura de cauzalitate dintre acestea, fapt ce în realitate este destul de dificil [205, p. 110]. Desigur, fapta cuprinsă în această componenţă inevitabil este soldată cu anumite consecinţe negative pentru drepturile omului. În fiecare caz concret, este încălcat dreptul fundamental al omului la informaţie (reglementat în art. 34 alin. (1) din Constituţia Republicii Moldova [48]). Paralel, nu este executată obligaţia autorităţilor publice de a asigura accesul cetăţenilor la informaţie (art. 34 alin. (2) din Constituţia Republicii Moldova). Respectiv, caracterul prejudiciabil al acestor fapte este evident, ceea ce exclude necesitatea constatării suplimentare a consecinţelor sub formă de daune în proporţii considerabile drepturilor şi intereselor ocrotite de lege. În baza acestor momente, este justificată expunerea componenţei date de infracţiune după tipul celor formale.

Referitor la regulile generale de construire a componenţelor de infracţiune, А.В. Иванчин le grupează în cinci categorii [205, p. 111]: 1) reguli sistemice interramurale; 2) reguli sistemice intraramurale; 3) reguli tehnico-inginereşti; 4) reguli logice; 5) reguli lingvistice.

În cazul regulilor sistemice *interramurale* drept exemplu poate servi exigenţa respectării în procesul construirii componenţelor de infracţiune a Constituţiei şi a normelor de drept internaţional, importanţa cărora considerăm că este evidentă (cu regret, uneori şi aceste reguli sunt neglijate de către legiuitor [8, p. 58-61]). Sunt valoroase de asemenea şi regulile sistemice *intraramurale*,

din categoria cărora fac parte de exemplu, regula corelării componenţei construite cu alte dispoziţii ale dreptului penal, moment analizat ceva mai sus.

O altă regulă priveşte neadmiterea excesului în componenţa de infracţiune [208, p. 67-73]. Asemenea componenţe au fost denumite în literatura de specialitate *componenţe exagerate* [300, p. 235-242; 271, p. 298], prin care se înţelege în general componenţele excedente, dar nu semnele excedente din cadrul componenţei, care de asemenea sunt destul de des întâlnite (de exemplu, semnul interesului personal). Caracterul exagerat al componenţei poate fi generat atît de erorile admise la etapa formării voinţei legiuitorului, cît şi de cele admise la etapa construirii nemijlocite a componenţei de infracţiune [205, p. 116].

Pot fi considerate exagerate unele componenţe a căror sancţiune nu se deosebeşte sau se deosebeşte nesemnificativ de componenţele de bază. Normele acestor componenţe sunt de prisos întrucât ele nu îndeplinesc funcţia de diferenţiere a răspunderii penale. După cum susţine cercetătorul В.Н. Кудрявцев, existenţa normelor speciale de rând cu cele generale are rost doar atunci când acestea soluţionează într-un mod distinct problema răspunderii penale în raport cu norma generală (de exemplu, forma şi mărimea pedepsei) [251, p. 228]. Exemplificative în acest sens sunt componenţele de infracţiune prevăzute la art. 171 (Violul) şi art. 172 (Acţiuni violente cu caracter sexual) din CP al RM. La o analiză atentă, se poate observa că atît unele elemente ale componenţei de bază, toate componenţele agravate ale acestor infracţiuni, cît şi pedepsele prevăzute în conţinutul acestora sunt identice. Prin urmare, nu este justificată existenţa concomitentă a ambelor componenţe, care în esenţă reprezintă un caz de excedenţă, fiind necesară comasarea acestora într-un singur articol. Sugerăm o posibilă redacție a art. 171 din CP al RM (cu excluderea art. 172) cu denumirea marginală „Violul și alte atentate la libertatea și inviolabilitatea sexuală săvârșite prin violență”*: Raportul sexual sau alte relații cu caracter sexual prin constrângere fizică sau psihică sau profitând de imposibilitatea victimei de a se apăra ori de a-şi exprima voința, se pedepseşte…*

În literatura de specialitate [104, p. 29], fenomenul suprareglementării penale este apreciat ca fiind generator de confuzie în practica instanţelor judecătoreşti şi, până la urmă, determină lipsa de eficienţă a sistemului judiciar, cu efecte contrare celor urmărite de legiuitor.

Din categoria *regulilor tehnico-inginereşti*, face parte de exemplu cerinţa care prevede că semnele incluse în componenţa de infracţiune, trebuie să reflecte gradul de pericol social (caracterul prejudiciabil) al conduitei interzise. Este important că fiecare semn luat în mod separat nu este în măsură să reflecte integral acest pericol, de aceea doar în ansamblul lor semnele caracterizează trăsătura prejudiciabilă a infracţiunii [205, p. 119].

Construirea componenţelor de infracţiune trebuie să corespundă în mod necesar anumitor

reguli logice (moment analizat ceva mai sus) şi lingvistice. Din categoria regulilor lingvistice se impun în atenţie în special, regulile ce ţin de caracterul oficial al expunerii elementelor componenţei de infracţiune, claritatea, simplitatea şi exactitatea exprimării acestora, caracterul laconic şi compact, consecutivitatea logică şi gramaticală a expunerii, imparţialitatea textului, formalismul şi stilul uniform [205, p. 120].

În acelaşi timp, pentru concizia textului unui articol, se recomandă ca acesta să nu fie format dintr-un număr prea mare de aliniate. Concizia nu admite surplusurile de detalieri, care complică înţelegerea materialului normativ, încalcă regulile de igienă a lecturii (este obositor), creează alte dificultăţi de utilizare [20, p. 13].

După cum conchide pe bună dreptate autorul N. Giurgiu, însăşi principiul legalităţii incriminării pretinde legiuitorului adoptarea unor texte cît mai complete pentru a acoperi toate ipotezele de bază ale incriminării şi cît mai precise pentru a servi la stabilirea comodă şi exactă a sensului unor termeni sau expresii şi la determinarea faptei fără echivoc a limitelor reale ale câmpului incriminării [68, p. 27].

Aşadar, principiul legalităţii incriminării impune legiuitorului exigenţe importante în planul tehnicii legislative. Sub acest aspect, este relevantă cerinţa elaborării unor texte simple şi clare, conținând formulări de o cît mai mare transparenţă şi accesibilitate publică. În funcţie de calitatea elaborării textului legii penale se află nu numai gradul de adresabilitate, dar şi aptitudinea de a evita arbitrariul judiciar, favorizat întotdeauna de exprimările vagi şi imprecise ale legii penale.

Sub aspectul clarităţii şi exactităţii, o atenţie distinctă merită unele frazeologisme sau îmbinări de cuvinte cu caracter constant, utilizate la construirea componenţelor de infracţiune. Astfel, la expunerea formelor sau componenţelor agravate în Codul penal adeseori se folosesc asemenea frazeologisme precum: „Aceeaşi acţiune …”, „Aceleaşi acţiuni …”, „Acţiunile prevăzute la alin. (1) şi (2) …” etc. Aceste modalităţi de expunere denotă aplicarea procedeului de referire (trimitere), care permite evitarea repetărilor. Cu toate acestea însă, modalităţile date de expunere nu întotdeauna corespund cerinţelor tehnicii legislative.

O critică argumentată și corectă în acest sens este adusă de cercetătorii S. Brînză şi V. Stati cu referire la art. 2011 CP al RM (violența în familie), pe care îl consideră, pe de o parte, că suferă de o carenţă tehnico-legislativă, legată de utilizarea în alin. (2) şi (3) a sintagmei „Aceeaşi acţiune … ”, nefiind clară semnificaţia ce o imprimă legiuitorul acestei sintagme [20, p. 11], iar, pe de altă parte, apreciază componența dată de infracțiune ca una excedentă.

În primul caz, cercetătorii accentuează just că sub aspect tehnico-legislativ, art. 2011 CP al RM este de o calitate mediocră, lăsând loc pentru interpretări echivoce [20, p. 11], în pofida faptului că „pentru asigurarea securităţii juridice, legea penală trebuie să fie definită clar şi interpretată

restrictiv” [9, p. 133].

Inepţia în cauză este cu atît mai derutantă, dacă se iau în calcul şi alte două aspecte [20, p. 14]:

1) în varianta în limba rusă a art. 2011 CP al RM, se foloseşte sintagma „То же деяние …”, care în traducere exactă ar însemna „Aceeaşi faptă …” nu „Aceeași acţiune …” (sub aspect juridico-penal, diferenţa în cauză poate cântări enorm);

2) sintagma „Aceeași acţiune …” este utilizată nu doar în art. 2011 CP al RM, dar şi în multe alte articole din Partea Specială a Codului penal. Şi doar în unele articole (de ex. art. 2891 – 2893 din CP al RM), legiuitorul utilizează sintagma „Aceeaşi faptă …” sau „Aceleaşi fapte …” (vom preciza în acest sens, că uneori legiuitorul utilizează corect şi alte sintagme, bunăoară: în agravanta art. 145 – „Omorul”; în agravantele art. 171 – „Violul”; în agravantele art. 186, 187, 190 – corespunzător „Furtul”, „Jaful”, „Escrocheria” etc.). O asemenea situaţie poate fi interpretată doar în două variante, fie legiuitorul este inconsecvent în procesul de construire a componenţelor agravate, fie nu are absolut nici o importanţă care sintagmă este folosită.

Sub aspect tehnico-legislativ, situaţia poate fi interpretată doar ca o inconsecvenţă a legiuitorului, care desigur necesită remedieri corespunzătoare.

În cel de-al doilea caz, cercetătorii S. Brînză și V. Statii vin cu propunerea *de lege ferenda* de a exclude art. 2011 CP al RM şi a completa art. 78 din Codul contravenţional, precum şi art. 145, 150, 151, 152 şi 155 din CP al RM, astfel încât răspunderea să fie agravată în situaţia în care fapta este săvârșită asupra unui membru al familiei. În Codul penal al RM există premise pentru o asemenea remaniere legislativă. Astfel, art. 171 alin. (2) lit. b2) prevede răspunderea pentru violul săvârșit asupra unui membru de familie. De asemenea, art. 172 alin. (2) lit. b2) stabileşte răspunderea pentru acţiunile violente cu caracter sexual săvârșite asupra unui membru de familie. O asemenea abordare trebuie doar să fie extrapolată asupra faptelor prevăzute la art. 78 din Codul contravenţional, precum şi la art. 145, 150, 151, 152 şi 155 din CP al RM, astfel încât să demonstreze consecvenţa legiuitorului în reglementarea răspunderii pentru violenţa în familie [20, p. 11].

Susținând această poziţie, precizăm că în general în literatura de specialitate nu sunt agreate incriminările cazuistice a faptelor, adică care au la bază cazuri particulare, individuale. Împotriva unor asemenea abordări, s-a pronunţat destul de clar А.И. Коробеев, subliniind că: „Metoda cazuistică de descriere a semnelor unei infracţiuni ne readuce în epoca Regulamentelor militare ale lui Petru I, aglomerează Codul penal cu articole voluminoase, greu de înţeles, care se dublează unele pe altele, „dizolvându-se” în acelaşi timp în normele generale” [240].

P cale de consecinţă, în prezent tot mai mult trebuie să se pună accentul pe metoda abstractă de incriminare, pentru ca o componenţă de infracţiune să fie aplicabilă la un număr cît mai mare

de fapte ce întrunesc semnele acesteia.

4.4. Metodologia construirii sancţiunii normei juridico-penale

Pentru început, considerăm necesar a preciza că actualmente în Republica Moldova nu avem conturată o teorie a sancţiunilor penale şi nici nu se acordă practic atenţie problemei fundamentării ştiinţifice a procesului de construire a acestora. Cu toate acestea, totuşi unii cercetători recunosc rolul tehnicii legislative în acest proces. Astfel, se susţine că chiar dacă stabilirea limitelor sancţiunilor pentru infracţiuni este o problemă de politică penală, iar soluţionarea ei nu are legătură directă cu regulile tehnicii legislative, totuşi pentru ca sancţiunile fixate în Codul penal să prezinte un sistem coordonat, fără contradicţii esenţiale, la stabilirea acestora e necesar a respecta cerinţele tehnicii juridico-penale formulate în teorie şi verificate de practică [35, p. 10].

Vorbind despre metodologia construirii sancţiunii normei juridico-penale, iniţial, este important a preciza că în cazul dat se are în vedere „sancţiunea normei juridico-penale" (ca element structural ce prevede consecinţele încălcării normei juridice şi determină măsura răspunderii juridice aplicabile subiectului ce a încălcat-o [329, p. 361]) nu „sancţiunea articolului din Partea Specială a Codului penal" (ca izvor juridic al sancţiunii normei juridice penale [173, p. 122-126]), noţiune mai restrânsă comparativ cu prima.

Evident, nucleul sancţiunii normei juridico-penale este sancţiunea articolului (sau a aliniatului) din Partea Specială, dar pe lângă aceasta sancţiunea normei juridico-penale mai cuprinde şi alte dispoziţii reglementate în Partea Generală a Codului penal [205, p. 122], de exemplu, posibilitatea judecătorului:

1. ca „… în cazul în care condamnatul nu este în stare să plătească amenda stabilită ca pedeapsă principală sau complementară, să înlocuiască suma neachitată a amenzii cu muncă neremunerată în folosul comunităţii…" (art. 64 alin. (7) din CP al RM);
2. să dispună privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate în cazurile când nu este prevăzută în calitate de pedeapsă pentru infracţiunile din Partea Specială a Codului penal (art. 65 alin. (2) din CP al RM) etc.

Sunt relevante în acest context şi dispoziţiile Părţii Generale a Codului penal care interzic aplicarea unor pedepse faţă de anumite categorii de persoane. Astfel, în baza art. 67 alin. (4) din CP al RM: „Munca neremunerată în folosul comunităţii nu poate fi aplicată persoanelor recunoscute ca invalizi de gradele I şi II, militarilor prin contract, femeilor gravide, femeilor care au copii în vârstă de până la 8 ani, persoanelor care nu au atins vârsta de 16 ani şi persoanelor care au atins vârsta de pensionare"; or potrivit art. 71 alin. (3) din CP al RM „Detenţiunea pe viaţă nu poate fi aplicată femeilor şi minorilor". Este clar că aceste dispoziţii (cît şi multe altele din Partea Genera-

lă a Codului penal) influenţează posibilităţile judecătorului de individualizare şi aplicare a sancţiunilor concrete din Partea Specială a Codului penal.

Pe de altă parte, însă, considerăm imperfectă dispoziţia art. 64 alin. (5) din CP al RM (în varianta ultimelor modificări), potrivit căreia „În caz de eschivare cu rea-voinţă a condamnatului de la achitarea amenzii stabilite ca pedeapsă principală sau complementară, instanţa de judecată poate să înlocuiască suma neachitată a amenzii cu închisoare în limitele termenelor pedepsei maximale, prevăzute de articolul respectiv al Părţii speciale a prezentului cod. Suma amenzii se înlocuieşte cu închisoare, calculându-se o lună de închisoare pentru 50 unităţi convenţionale". Problema constă în faptul că Partea Specială a Codului penal conţine articole a căror sancţiune nu prevede pedeapsa cu închisoarea, de aceea nu este clar cum trebuie interpretată sintagma „în limitele termenelor pedepsei maximale, prevăzute de articolul respectiv".

Bunăoară, infracţiunea de „*Înşelare a clienţilor*" prevăzută la art. 255 din CP este pasibilă de pedeapsa cu amendă în mărime de până la 300 u.c. sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 100 la 240 ore, cu sau fără privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani. Or, infracţiunea de „*Transportare, păstrare sau comercializare a mărfurilor supuse accizelor, fără marcarea lor cu timbre de control sau timbre de acciz*" prevăzută la art. 250 din CP, stabileşte drept pedeapsă doar amenda pentru persoanele fizice (în mărime de la 500 la 1000 de u.c.) şi juridice (în mărime de la 1000 la 3000 de u.c.). Prin urmare, este cel puţin neclar cum urmează să fie înlocuită pedeapsa în aceste cazuri. Este de presupus că, în baza art. 64 alin. (5) din CP al RM (atît în varianta precedentă, cît şi în cea actuală) judecătorului i-au fost atribuite largi competenţe discreţionare, întrucât la libera discreţie are posibilitatea înlocuirii amenzii cu pedeapsa închisorii (care de altfel este una dintre cele mai severe pedepse din categoria celor principale [91, p. 57]), fapt ce practic este inacceptabil, fiind evidentă încălcarea principiului legalităţii răspunderii penale.

Aşadar, se poate susţine că legiuitorul stabileşte pedeapsa pentru infracţiuni nu numai în sancţiunea articolului concret, dar în general, în sancţiunea normei juridico-penale. După care elementele acesteia sunt repartizate între Partea Generală şi Specială a Codului penal. În baza acestui fapt, cercetătorii evidenţiază drept un compartiment distinct al tehnicii legislative penale *metodologia construirii sancţiunii normei juridico-penale* [205, p. 123] (nefiind vorba de o simplă stabilire a pedepsei în sancţiunea articolului).

Procesul construirii sancţiunii este recunoscut a fi unul dificil, ce se sprijină în cea mai pare parte pe datele criminologice. Aceasta deoarece sancţiunea presupune în esenţă o măsură, un indiciu al pericolului social prezentat de infracţiune. De aici, pentru stabilirea pedepsei este importantă evaluarea corectă a caracterului prejudiciabil al faptei incriminate. În acest sens, unul dintre

indicii perfecţiunii legii penale este considerat a fi caracterul echitabil al pedepsei penale [159, p. 34].

Cu toate că în prezent se pune un accent deosebit pe acest indiciu cu valoare de principiu, totuşi nu putem afirma că el este respectat şi asigurat întotdeauna. O gravă încălcare a acestuia considerăm că s-a admis la stabilirea sancţiunii pentru faptele prevăzute la art. 186 alin. (4) din CP şi art. 197 alin. (1) din CP al RM. În concret, infracţiunea de furt comis în proporţii mari „se pedepseşte cu închisoare de la 5 la 10 ani" (art. 186 alin. (4) din CP), în timp ce distrugerea sau deteriorarea intenţionată a bunurilor, dacă aceasta a cauzat aceleaşi proporţii mari, „se pedepseşte cu amendă în mărime de până la 1000 unităţi convenţionale sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de 240 de ore". Disproporţia enormă în acest caz dintre sancţiuni ne determină să conchidem că, pe de o parte, legiuitorul nu a evaluat obiectiv pericolul social al infracţiunilor date (care fiind diferite au acelaşi caracter prejudiciabil) şi, pe de altă parte, a ignorat cerinţa coerenţei sancţiunilor aplicabile pentru infracţiuni asemănătoare.

În general, stabilirea pedepsei pentru infracţiune (crearea sancţiunii) este un proces ce ţine în mare parte de formarea voinţei legiuitorului. Această voinţă este desigur abstractă, de aceea tehnicii îi revine rolul ca prin procedee concrete să o transpună în conţinutul sancţiunii. Respectiv, în cadrul tehnicii legislative (în special, la nivelul metodologiei construirii sancţiunii) trebuie elaborate diferite mijloace, procedee şi reguli de construire a sancţiunii normei juridico-penale (şi a nucleului acesteia – sancţiunea articolului) [205, p. 124].

Un procedeu distinct în acest sens ţine de realizarea unor combinaţii de pedepse penale în conţinutul sancţiunii. O tipologie a acestor combinaţii a fost realizată încă în perioada sovietică, rămânând actuală şi în prezent. În concret, sancţiunile articolelor Părţii speciale a Codului penal sunt grupate în [245, p. 66-67]:

a) simple sau cumulative (criteriul delimitării – existenţa sau lipsa pedepselor suplimentare);

b) unice sau alternative (criteriul – numărul pedepselor principale);

c) relativ-determinate, absolut-determinate şi mixte.

Alegerea combinaţiei concrete de sancţiuni pentru fiecare componenţă de infracţiune este apreciată ca un procedeu distinct al tehnicii legislative interne ce face parte din metodologia de construire a sancţiunii normei juridico-penale [205, p. 128].

Importante în context sunt regulile construirii sancţiunii normei penale. Unele reguli în domeniu au fost identificate în literatura de specialitate din perioada sovietică. Bunăoară, М.И. Ковалев distinge un grup distinct de reguli şi principii în acest sens, precum [231, p. 202-205]:

1. corespunderea sancţiunii gradului de pericol social real al infracţiunii în toate modalităţile posibile;

2. sancţiunile trebuie să fie coordonate în interior;

3. pentru faptele comise din imprudenţă şi pentru infracţiunile a căror consecinţe pot fi variate, este necesar a prevedea sancţiuni alternative, cu posibilitatea substituirii acestora.

Evident că în timp, cerinţele faţă de construirea sancţiunilor în articolele Părţii Speciale a Codului penal au fost multiplicate şi dezvoltate considerabil. În lumina celor menţionate mai sus, putem susţine că una din principalele cerinţe actuale în acest sens rezidă în necesitatea corelării dispoziţiilor Părţii Generale a Codului penal cu cele ale Părţii Speciale [205, p. 124].

Un alt moment important în acest sens ţine de clarificarea faptului dacă este necesară suprapunerea sancţiunii componenţei de bază cu cea a componenţei calificate sau maximul primei sancţiuni trebuie să coincidă cu minimul celei de-a doua. În conţinutul Codului penal pot fi întâlnite ambele variante (în majoritatea cazurilor). De exemplu, sancţiunea de la alin. (1) art. 1661 din CP al RM prevede pedeapsa cu închisoarea de la 2 la 6 ani, iar sancţiunea de la alin. (2) – închisoarea de la 3 la 8 ani, deci acestea se suprapun pe un interval de 3 ani. Un alt exemplu este art. 164, în care la alin. (1) este prevăzută sancţiunea cu închisoare de la 3 la 6 ani, la alin. (2) – închisoare de la 6 la 10 ani, alin. (3) – închisoare de la 10 la 13 ani. După cum se poate observa nu este nici o suprapunere.

Din punctul de vedere al tehnicii legislative primul model de stabilire a sancţiunii este mai corect şi preferabil (adică suprapunerea sancţiunilor). Suprapunerea este necesară, deoarece semnul agravant al infracţiunii uneori poate avea o semnificaţie minoră (de exemplu, depăşirea proporţiilor mari cu 100 sau 1000 de lei etc.), ceea ce nu justifică aplicarea unei sancţiuni cu mult prea aspre în raport cu sancţiunea infracţiunii-tip. Astfel, cercetătorii susţin că nu trebuie să existe limite de pedeapsă minime şi maxime unice pentru modalităţile infracţiunilor, deoarece în aceste cazuri delimitarea componenţei calificate îşi pierde sensul [218, p. 51]. Respectiv, sancţiunile art. 164 din CP al RM şi ale multor asemănătoare, în care lipseşte suprapunerea sancţiunilor, nu corespund cerinţelor tehnicii legislative interne.

În acelaşi timp, sunt considerate inacceptabile situaţiile în care există un decalaj între maximul sancţiunii pentru componenţa de bază şi minimul sancţiunii componenţei calificate. De exemplu, la art. 166 „Privaţiune ilegală de libertate”, alin. (1) prevede sancţiunea închisorii de până la 2 ani, în timp ce alin. (2) – închisoare de la 3 la 7 ani, deci lipseşte 1 an. Alte exemple în acest sens sunt: art. 349 (alin. (1) – închisoare de până la 2 ani; alin. (11) – închisoare de până la 3 ani; alin. (2) – de la 4 la 8 ani); art. 362 (alin. (1) – închisoare de până la 2 ani, iar alin. (2) – închisoare de la 5 la 8 ani); art. 364 (alin. (1) – închisoare de până la 2 ani, alin. (2) – închisoare de până la 2 ani, alin. (2) – închisoare de la 5 la 10 ani); art. 379, art. 380, art. 388 etc. Prin urmare, asemenea decalaje sunt inadmisibile sub aspect tehnico legislativ, după cum nu este de preferat

nici decalajul mare între limita minimă şi maximă a sancţiunii, întrucât este de natură să determine aplicarea discreţionară a acestor sancţiuni.

Potrivit unor cercetători, intervalul dintre limita minimă şi cea maximă a sancţiunii penale trebuie să constituie 3 ani, iar în unele cazuri 5 ani. Este un termen optimal ce poate limita puterea discreţionară a judecătorului şi să ofere destule premise pentru individualizarea pedepsei penale [183, p. 97]

În context Н.А. Лопашенко subliniază că decalajul mare între minimul şi maximul sancţiunii determină caracterul criminogen al normelor juridico-penale. În vederea minimizării acestui efect, cercetătoarea propune respectarea anumitor reguli de construire a sancţiunilor, şi anume [268, p. 166-167]:

a) pedeapsa pentru infracţiunile uşoare şi mai puţin grave trebuie să fie variată (multiplă), adică sancţiunea nu trebuie să prevadă doar o singură categorie de pedeapsă;

b) sancţiunea nu trebuie să cuprindă jumătate sau mai mult din numărul categoriilor de pedepse;

c) în sancţiunile multiple, cea mai severă pedeapsă nu trebuie cumulată cu o altă pedeapsă complementară, deoarece aceasta presupune înăsprirea dublă a celei mai severe pedepse;

d) limitele în care poate fi stabilită pedeapsa (mai ales în caz de amendă şi închisoare) trebuie să fie previzibile, pentru a nu transforma puterea discreţionară a judecătorului în putere arbitrară.

Anumite idei la acest capitol pot fi atestate şi la cercetătorii autohtoni. Spre exemplu, V. Bujor şi O. Vdovicenco, care reţin următoarele repere importante pentru construirea sancţiunii penale [35, p. 10]:

– la stabilirea tipului, caracterului şi mărimii sancţiunilor pentru anumite infracţiuni, mai întâi de toate trebuie de ţinut cont de: a) dauna cauzată obiectului atentatului; b) latura subiectivă a infracţiunii şi mai ales a formei vinovăţiei; c) particularităţile subiectului infracţiunii (gradul său de pericol social, minoritatea, recidiva etc.);

– diferenţa dintre cuantumul minim şi maxim al sancţiunii penale nu poate fi stabilită arbitrar. Sancţiunea trebuie să fie direct proporţională gradului formalizării semnelor componenţei de infracţiune. Cu cît mai mult acestea sunt formalizate cu atît mai restrânse trebuie să fie limitele sancţiunii;

– dacă norma juridico-penală este formulată astfel încât are diferite gradaţii a pericolului social (din cauza utilizării noţiunilor estimative sau a varietăţii de consecinţe posibile), atunci, în cazul dat, între minimul şi maximul sancţiunii urmează să fie stabilite limite mai largi;

– sancţiunile pentru infracţiuni cu gard de pericol social aproximativ asemănător, care aduc

atingere diferitor obiecte şi sunt plasate în diferite capitole ale Codului penal trebuie să fie aproximativ aceleaşi;

– pentru faptele săvârșite din imprudenţă şi pentru acele infracţiuni care sunt soldate cu consecinţe dintre cele mai diverse, este necesară stipularea sancţiunilor de alternativă.

În încheiere, V. Bujor şi O. Vdovicenco subliniază că sancţiunea poate fi considerată optimă doar dacă conţinutul şi cuantumul ei în mod optim favorizează atingerea scopurilor pedepsei, doar atunci, când ea creează cele mai prielnice condiţii pentru prevenirea generală şi specială a infracţiunilor, iar mărimea sancţiunii e limitată de minimul necesar. Caracterul optim al sancţiunii penale presupune eficacitatea ei [35, p. 10], care poate fi apreciată mai ales în funcţie de forţa preventivă a acesteia.

Evident, în context, pot fi exemplificate şi alte idei, la fel de relevante pentru elucidarea semnificaţiei distincte a regulilor şi principiilor în construirea sancţiunii penale. Mai mult, metodologia construirii sancţiunii normei penale implică şi alte numeroase aspecte, care denotă în ansamblu nu numai complexitatea problematicii, dar şi semnificaţia acesteia pentru construirea practică a sancţiunii normei juridico-penale. Noi însă ne vom limita la cele expuse, întrucât obiectivul urmărit vizează însăşi atestarea existenţei metodologiei construirii sancţiunii normei penale ca component distinct al tehnicii legislative penale, care, din câte s-a putut observa necesită o atenţie specială din partea specialiştilor în vederea dezvoltării unui suport metodologico-ştiinţific util legiuitorului în dificila activitate de construire a sancţiunii normei juridico-penale (şi nu numai).

4.5. Concluzii la capitolul 4

Ca rezultat al studierii succinte a unor elemente de tehnică legislativă penală internă putem formula cîteva concluzii relevante.

1. *Procedeul construirii legii penale după modelul normei penale* are menirea de a asigura logica internă a legii penale. Existenţa tipurilor distincte de norme penale (de reglementare, de protecţie şi excepţionale) este determinată atît de conţinutul acestora, cît şi de specificul dreptului penal. Construirea tehnică a acestor norme este diferită. În legea penală sunt expuse direct doar ultimele două categorii de norme, deoarece construirea normei de protecţie în Partea Specială a Codului penal şi indicarea în Partea generală a Codului penal a interzicerii infracţiunilor, creează practic (cu ajutorul procedeului tehnic de formulare trunchiată) norma penală regulativă, corelativă celei de protecţie.

Pentru construirea normelor penale regulative în Codul penal al Republicii Moldova este necesară indicarea expresă în art. 14 a faptului că infracţiunea este interzisă de legea penală.

2. *Procedeul de construire a normelor juridico-penale de blanchetă* este unul deosebit de

necesar legislaţiei penale, deoarece îi permite acesteia de a-şi menţine stabilitatea în condiţiile în care obiectul pe care îl apără se află în permanentă dinamică sub aspect juridic. Avantajul acestui procedeu se rezumă la lipsa necesităţii de a modifica legea penală în funcţie de modificarea regulilor speciale în domeniu.

Procedeul creării normelor de blanchetă, fiind inevitabil, necesită o prudenţă distinctă din partea legiuitorului, atît sub aspectul respectării principiilor legiferării ce vizează coerenţa, consecvenţa şi echilibrul între reglementările concurente, cît şi în ceea ce priveşte determinarea clară a semnelor principale ale componenţei de infracţiune nemijlocit în legea penală, prin aceasta asigurând caracterul complet al normei juridice penale şi realizarea principiului legalităţii incriminării.

3. Un alt procedeu important de construire a legii penale este *procedeul clasificării*, care în general stă la baza sistematizării infracţiunilor şi, respectiv, la structurarea Părţii Speciale a Codului penal. Aplicarea acestui procedeu de către legiuitor este însă deficientă. Din punctul de vedere al tehnicii legislative penale nu este binevenită utilizarea a două criterii pentru una şi aceeaşi clasificare (forma vinovăţiei şi limita maximă a pedepsei), deoarece face dificilă aprecierea pericolului social al diferitor infracţiuni şi stabilirea unor pedepse penale echitabile.

4. *Construcţia juridico-penală* este una dintre principalele mijloace ale tehnicii legislative, utilizată la ordonarea materiei juridice, construirea textului normativ şi asigurarea caracterului sistemic al legislaţiei. Aceasta reprezentă scheme, modele în care este transpusă materia normativă, facilitând formularea logică şi finisată a prescripţiilor legii penale. În lipsa construcţiilor juridico-penală elaborarea legii penale ar fi haotică şi nesistemică.

5. *Construcţia juridico-penală* este mijlocul tehnico-legislativ principal folosit la crearea componenţelor de infracţiune (ca ansamblu de semne caracteristic unei anumite infracţiuni), pentru a-i asigura caracterul logic şi coerent.

Procesul utilizării construcţiilor juridico-penale constă din două etape (delimitate convenţional): într-o primă etapă are loc selectarea elementelor necesare, în cea de-a doua – completarea acestora cu un anumit conţinut. În ambele etape este posibilă admiterea de erori (exprimate fie prin utilizarea unui surplus de elemente, fie printr-o insuficienţă a acestora), care fac dificilă în practică calificarea infracţiunilor (în concret, delimitarea unei infracţiuni de alta).

Determinarea ansamblului de elemente necesare pentru construirea componenţei de infracţiune depinde de tipul componenţei, care poate fi: formală, materială sau formal-redusă. Analiza Codului penal indică că legiuitorul nu are o abordare sistemică a selectării tipului de componenţă de infracţiune. Un şir de componenţe sunt create ca materiale, cu toate că ar fi mai preferabilă construcţia formală a acestora (de exemplu, componenţa infracţiunii de încălcare intenţionată a

legislaţiei privind accesul la informaţie – art. 180 CP; practicarea ilegală a medicinei sau a activităţii farmaceutice – art. 214 CP; practicarea ilegală a activităţii de întreprinzător – art. 241 CP), moment ce necesită o atenţie distinctă din partea legiuitorului

În procesul construirii componenţei de infracţiune este importantă luarea în consideraţie a relaţiilor sistemice ale acesteia cu alte construcţii din alte ramuri de drept (cum ar fi contravenţiile), precum şi cu alte dispoziţii ale legii penale. În acelaşi timp, trebuie respectat caracterul sistemic al însăşi componenţei construite, astfel asigurându-se caracterul complet şi finisat al acesteia.

O semnificaţie distinctă în construirea componenţei de infracţiune revine regulilor logice şi lingvistice, care au menirea de a asigura atît coerenţa interioară a conţinutului componenţei, cît şi expunerea concisă, exactă şi accesibilă a acesteia, contribuind la evitarea arbitrariului în practica aplicării, favorizat întotdeauna de exprimările vagi şi imprecise ale legii penale.

6. Construirea sancţiunii din articolul legii penale necesită aplicarea unei metodologii care pune în principal accentul pe *construirea sancţiunii normei juridico-penale*, fapt ce implică existenţa unei strânse legături între sancţiunea din articolele Părţii speciale a Codului penal şi normele ce constitui0e instituţia pedepsei din Partea generală. Metodologia cuprinde o serie de mijloace, procedee (combinarea pedepselor etc.) şi reguli (bunăoară, coordonarea interioară, suprapunerea sancţiunilor etc.) indispensabile pentru o expunere fidelă a voinţei legiuitorului şi asigurarea identificării şi aplicării (corecte şi echitabile) a pedepsei penale persoanelor vinovate de comiterea infracţiunilor.

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI

În rezultatul cercetării complexe a unor aspecte importante ale tehnicii legislative penale, am soluţionat ***o importantă problemă ştiinţifică***, care constă în fundamentarea ştiinţifică a teoriei tehnicii legislative penale ceea ce a contribuit la argumentarea rolului regulilor, mijloacelor şi procedeelor tehnicii legislative penale fapt care permite asigurarea calităţii şi eficienţei legii penale.

Urmărind pe parcursul lucrării realizarea obiectivelor prestabilite, am reuşit să generalizăm în funcţie de acestea o serie de **concluzii** generalizatoare.

1. *Obiectul tehnicii legislative penale* este Codul penal al RM (ca unica lege penală), lege care se distinge printr-o structură complexă din punct de vedere tehnico-legislativ şi faţă de care sunt înaintate cerinţe speciale, în vederea asigurării legalităţii aplicării acesteia (ca cel mai represiv mijloc de ordonare a conduitei umane).

2. *Calitatea legii penale* depinde de întrunirea anumitor criterii de *conținut* şi de *formă*, cuprinse în sistemul tehnicii legislative. Respectarea regulilor de tehnică legislativă constituie principala condiţie pentru asigurarea calităţii legii penale.

3. *Eficiența legii penale* este determinată în general de două procese importante: *procesul elaborării legii penale* şi *procesul aplicării legii penale*. Rolul primordial în acest sens îi revine procesului de elaborare. În condiţiile în care se va obţine o lege penală de calitate, eficienţa acesteia va depinde în totalitate de procesul aplicării sale practice.

4. *Politica penală a statului*, ca factor de configurare a legii penale, trebuie să dispună de trei nivele clar conturate şi bine dezvoltate: *teoretic*, *normativ* şi *practic*. Nivelul teoretic (o doctrină dezvoltată) şi normativ (o concepţie clară a politicii penale) sunt indispensabile pentru calitatea şi stabilitatea legii penale.

5. *Tehnica legislativă penală* (sau tehnica juridico-penală în sens îngust) reprezintă sistemul mijloacelor, procedeelor şi regulilor utilizate de legiuitor în vederea exprimării optimale a voinţei sale în legea penală.

Pornind de la teoria tehnicii juridice şi ținând cont de specificul şi complexitatea dreptului penal, considerăm că structura tehnicii juridico-penale cuprinde: *tehnica legislativă penală (tehnica elaborării legii penale), tehnica interpretării legii penale* şi *tehnica aplicării legii penale* (ultimele două formând *tehnica realizării dreptului penal*). Prin urmare, tehnica juridico-penală este constituită din tehnica legislativă penală (tehnica juridico-penală *stricto sensu*) şi tehnica realizării dreptului penal.

6. Specificul legii penale a determinat structura complexă a tehnicii legislative penale, care

astfel este chemată să creeze atît structura şi conţinutul legii penale (forma internă), cît şi forma externă a acesteia.

Pentru crearea *formei interne a legii penale* tehnica legislativă penală pune la dispoziţie o serie de procedee, metode şi reguli concentrate în metodologii precum: *metodologia construirii sistemice a dreptului penal* (care cuprinde: procedeul construirii legii penale după modelul normei penale, procedeul construirii legii penale după modelul instituţiei juridico-penale etc.), *metodologia construirii componenței de infracțiune* şi *metodologia construirii sancțiunii normei juridico-penale*.

Crearea *formei externe a legii penale* este posibilă prin următoarele componente ale tehnici legislative penale*: metodologia formării lingvistice a normelor juridico-penale, metodologia structurării legii penale* şi *metodologia plasării materiei juridico-penale.*

7. Legiferarea penală reprezintă o activitate complexă care implică următoarea consecutivitate logică de acţiuni: formarea voinţei legislative (referitoare la criminalizare, decriminalizare, penalizare, depenalizare etc.); transferarea voinţei legiuitorului în structura şi conţinutul dreptului penal; transpunerea acestei voinţe în forma externă a dreptului penal – legea penală. Formarea voinţei legislative este determinată de politica penală a statului, coerenţa şi raţionalitatea căreia condiţionează calitatea dreptului penal în esenţa sa. Transpunerea voinţei legiuitorului în structura, conţinutul şi forma externă a dreptului penal (în legea penală) se desfăşoară sub imperiul tehnicii legislative penale.

Calitatea legiferării penale ca proces complex depinde de două momente importante: fundamentarea teoretico-practică corespunzătoare a criminalizării şi penalizării (respectiv, decriminalizării şi depenalizării) şi utilizarea adecvată a mijloacelor, procedeelor şi regulilor de tehnică legislativă penală.

8. Particularităţile legii penale şi a relaţiilor sociale pe care le reglementează aceasta, determină existenţa unor procedee, mijloace şi reguli proprii doar tehnicii legislative penale. Ignorarea şi nerespectarea acestora în procesul legiferării penale condiţionează admiterea în legislaţia penală a erorilor tehnico-juridice (afectându-i astfel calitatea), care la rândul lor determină interpretarea şi aplicarea eronată a acesteia în practică.

Menirea tehnicii legislative penale (în condiţiile în care este aplicată profesionist) constă în oferirea mijloacelor necesare pentru asigurarea calităţii optime a legii penale. Respectiv, o preocupare majoră a doctrinei juridice autohtone în prezent trebuie să vizeze dezvoltarea teoriei juridico-penale, în special, pe segmentul *tehnicii legislative penale*.

9. *Procedeul construirii legii penale după modelul normei penale* are menirea de a asigura logica internă a legii penale. Existenţa tipurilor distincte de norme penale (*reglatorii, de protecție*

şi *excepţionale*) este determinată atît de conţinutul acestora, cît şi de specificul dreptului penal. Construirea tehnică a acestor norme este diferită. În legea penală sunt expuse direct doar ultimele două categorii de norme, deoarece construirea *normei de protecţie* în Partea Specială a Codului penal şi indicarea în Partea generală a Codului penal a interzicerii infracţiunilor, creează practic (cu ajutorul procedeului tehnic de formulare trunchiată) *norma penală reglatorie*, corelativă celei de protecţie.

10. *Procedeul construirii normelor juridico-penale de blanchetă* este unul deosebit de necesar legislaţiei penale, deoarece îi permite acesteia de a-şi menţine stabilitatea în condiţiile în care obiectul pe care îl apără se află în permanentă dinamică sub aspect juridic. Avantajul acestui procedeu se rezumă la lipsa necesităţii de a modifica legea penală în funcţie de modificarea normelor speciale în domeniu.

Procedeul blanchetei este unul inevitabil însă necesită o prudenţă distinctă din partea legiuitorului, atît sub aspectul respectării principiilor legiferării ce vizează coerenţa, consecvenţa şi echilibrul între reglementările concurente, cît şi în ceea ce priveşte determinarea clară a semnelor principale ale componenţei de infracţiune nemijlocit în legea penală, prin aceasta asigurând caracterul complet al normei juridice penale şi realizarea principiului legalităţii incriminării.

11. Un alt procedeu important de construire a legii penale este *procedeul clasificării*, care în general stă la baza sistematizării infracţiunilor în funcţie de obiectul atentării şi, respectiv, la structurarea Părţii Speciale a Codului penal. Aplicarea acestui procedeu de către legiuitor este însă deficientă, întrucât, nu se ţine cont de logica şi caracterul complet al criteriului pus la baza clasificării. Respectiv nu este potrivită utilizarea a două criterii pentru una şi aceeaşi clasificare (forma vinovăţiei şi limita maximă a pedepsei. Criteriul pus la baza unei clasificări trebuie în mod necesar să fie propriu tuturor infracţiunilor care se clasifică, în caz contrar, o bună parte din ele riscă să rămână în afara clasificării (este cazul infracţiunilor care nu se pedepsesc cu închisoarea).

12. *Construcţia juridico-penală* este una dintre principalele mijloace ale tehnicii legislative, utilizată la ordonarea materiei juridice, construirea textului normativ şi asigurarea caracterului sistemic al legislaţiei. Aceasta reprezentă scheme, modele în care este transpusă materia normativă, facilitând formularea logică şi finisată a prescripţiilor legii penale. Cele mai importante construcţii juridico-penale sunt: construcţia infracţiunii şi construcţia pedepsei.

În procesul construirii componenţei de infracţiune este importantă luarea în consideraţie a relaţiilor sistemice ale acesteia cu alte construcţii din alte ramuri de drept (cum ar fi contravenţiile), precum şi cu alte dispoziţii ale legii penale. În acelaşi timp, trebuie respectat caracterul sistemic al însăşi componenţei construite, astfel asigurându-se caracterul complet şi finisat al acesteia. O semnificaţie distinctă în construirea componenţei de infracţiune revine regulilor logice şi lin-

gvistice, care au menirea de a asigura atît coerenţa interioară a conţinutului componenţei, cît şi expunerea concisă, exactă şi accesibilă a acesteia, contribuind la evitarea arbitrariului în practica aplicării, favorizat întotdeauna de exprimările vagi şi imprecise ale legii penale.

Construirea sancţiunii din articolul legii penale necesită aplicarea unei metodologii care pune în principal accentul pe *construirea sancțiunii normei juridico-penale*, fapt ce implică existenţa unei strânse legături între sancţiunea din articolele Părţii speciale a Codului penal şi normele ce constituie instituţia pedepsei din Partea generală. Metodologia cuprinde o serie de mijloace, procedee (combinarea pedepselor etc.) şi reguli (bunăoară, coordonarea interioară, suprapunerea sancţiunilor etc.) indispensabile pentru o expunere fidelă a voinţei legiuitorului şi asigurarea identificării şi aplicării (corecte şi echitabile) a pedepsei penale persoanelor vinovate de comiterea infracţiunilor.

13. În urma analizei dispoziţiilor Codului penal al Republicii Moldova prin prisma elementelor tehnicii legislative penale a fost constat faptul că în numeroase cazuri legiuitorul pe lângă promovarea unei politici penale inconsecvente şi insuficient fundamentate ştiinţific, a neglijat şi regulile de tehnică legislativă penală. Ignorarea practică a regulilor ce asigură folosirea corectă şi echilibrată a mijloacelor şi procedeelor de tehnică legislativă în elaborarea legii penale duce inevitabil la obţinerea unei calităţi precare a acesteia, interpretarea sa eronată şi neuniformă în practică şi la admiterea de abuzuri de către organele de drept şi instanţele judecătoreşti în procesul de atragere la răspundere penală. O altă consecinţa nu mai puţin gravă constă în încălcarea sau sfidarea principiului legalităţii şi a securităţii juridice a relaţiilor sociale ca fundamente ale statului de drept. Majoritatea problemelor atestate de către cercetătorii autohtoni în contextul interpretării normelor şi instituţiilor legii penale sunt determinate şi pot fi explicate şi soluţionate doar cu ajutorul tehnicii legislative penale.

În rezultatul cercetării desfăşurate în prezenta lucrare şi a concluziilor formulate, venim cu următoarele **recomandări:**

1. În prezent este absolut necesară elaborarea unei *concepții a politicii penale* a Republicii Moldova, clare, consecvente şi fundamentate ştiinţific, care să dezvolte (pe lângă multe alte momente necesare) trei nivele importante: *teoretic*, *normativ* şi *practic*.

– Nivelul *teoretic* al politicii penale, urmează să pună accentul în mod deosebit pe necesitatea dezvoltării teoriei tehnicii juridico-penale şi, în concret, a tehnicii legislative penale; pe susţinerea de către stat a cercetărilor ştiinţifice din domeniu. În acelaşi context, ar fi necesară prevederea instituirii unui *Centru național de politici penale* care astfel să asigure fundamentarea ştiinţifică a politicii penale a statului, implicit a legii penale şi a calităţii acesteia. Tot la acest nivel, este binevenită şi consolidarea tehnicii legislative penale ca disciplină didactică în instituţiile de învățământ superior.

– Nivelul *normativ* al politicii penale trebuie să evidenţieze rolul tehnicii legislative penale în elaborarea legii penale şi să prevadă unele măsuri de consolidare a acesteia (şi anume, prin, elaborarea unor metodologii de tehnică legislativă penală obligatorii în procesul elaborării şi modificării legii penale; exercitarea expertizei obligatorii de către *Centrul de cercetare şi analiză a politicii penale a statului* a tuturor proiectelor de lege în materie penală etc.).

– Printre măsurile şi direcţiile indicate la nivelul *practic* din concepţia politicii penale ar trebui să se regăsească şi elaborarea unor analize statistice şi rapoarte de practica judiciară asupra rezultatelor aplicării legii penale, cu indicarea gradului de eficienţă a acesteia, factorilor negativi şi pozitivi care au avut impact în procesul aplicării legii penale etc. (analize care la rândul lor pot servi ca repere empirice pentru fundamentarea în continuare a eventualei modificări, completări şi perfecţionări a legii penale şi a politicii penale în ansamblu).

Cu siguranţă, fiind astfel concepută şi conturată, politica penală a statului va contribui în mod substanţial la asigurarea calităţii şi eficienţei legii penale şi va consolida rolul tehnicii legislativ penale în procesul legiferării penale, pentru ca în final să obţină şi rezultate bune în prevenirea şi contracararea criminalităţii.

2. Pornind de la carenţele tehnico-legislative admise de legiuitor în textul legii penale (constatate în lucrare), propunem cu titlu de *lege ferenda*, revizuirea mai multor articole din Codul penal, în vederea racordării acestora la cerinţele tehnicii legislative penale. În concret, recomandăm:

– reformularea noțiunii de infracțiune din art. 14 alin. (1) după cum urmează: *Infracțiunea este fapta social periculoasă,* ***interzisă*** *de Partea specială a prezentului cod sub amenințarea unei pedepse.* Amendamentul este necesar pentru crearea (cu ajutorul procedeului tehnic de formulare trunchiată) a normei penale *reglatorii*, corelativă celei *de protecție* (din Partea Specială a CP), care să servească drept ipoteză pentru aceasta din urmă;

– reformularea art. 1 alin. (2) din CP al RM ar fi: *Codul penal este actul legislativ care cuprinde norme de drept ce stabilesc principiile şi dispoziţiile generale şi speciale ale dreptului penal, prevede care fapte social periculoase constituie infracțiuni, pedepsele ce urmează să fie aplicate persoanelor vinovate în săvârşirea infracțiunilor;*

– revizuirea criteriilor de clasificare a infracţiunilor din art. 16. În acest sens, este necesară concretizarea situaţiei categoriei de infracţiuni care nu se pedepsesc cu închisoarea, precum şi asigurarea unităţii criteriilor de clasificare, în concret, utilizarea doar a unui singur criteriu (limita maximă a pedepsei cuprinsă în sancţiune);

– neadmiterea surplusului de elemente în componenţele de infracţiune (de ex., din art. 242), cît şi a insuficienţe de elemente (în art. 164), momente ce provoacă deficienţe în practica

calificării infracţiunilor;

– abordarea sistemică în selectarea tipului de componenţă de infracţiune. În legea penală un şir de componenţe sunt create ca materiale, în timp ce este preferabilă construcţia formală a acestora (de ex., art. 180, 214, 241 din CP);

– respectarea caracterului sistemic al reglementării juridico-penale în raport cu alte ramuri de drept (în special Codul contravenţional), adică abordarea sistemică a delictelor adiacente, moment necesar pentru a asigura o cît mai completă cuprindere a faptelor ilicite şi o pedepsire corespunzătoare pentru prejudiciile cauzate (de ex., art. 196 alin. (1) din CP al RM şi art. 106 din CC al RM; art. 263 din CC al RM şi art. 241 din CP al RM);

– respectarea izomorfismului (identităţii de structură) la construirea componenţelor de infracţiune asemănătoare (de ex., art. 241 şi art. 2411 din CP al RM);

– respectarea regulilor logice la coordonarea semnelor componenţei de bază cu semnele componenţelor agravante (art. 278, 2781 din CP al RM);

– neadmiterea componenţelor exagerate (excedente), adică a componenţelor speciale alături de cele de bază, dar care fiind asemănătoare nu îndeplinesc funcţia de diferenţiere a răspunderii penale. Iată de ce aceste componenţe speciale sunt de prisos (art. 172, 2011 din CP al RM);

– evitarea utilizării frazeologismelor sau a îmbinărilor de cuvinte cu caracter constant a căror semnificaţie nu este clară, de natură să determine interpretări echivoce (de ex., „Aceeaşi acţiune …”, „Aceleaşi acţiuni …” etc., combinări de cuvinte cu care încep de obicei agravantele);

– respectarea coerenţei sancţiunilor aplicabile pentru infracţiuni asemănătoare (ex., în art. 186 alin. (4) şi art. 197 alin. (1) din CP al RM);

– respectarea regulii de suprapunere a sancţiunilor (în art. 164 din CP al RM) şi neadmiterea decalajului între maximul sancţiunii pentru componenţa de bază şi minimul sancţiunii componenţei calificate (în art. 166, 349, 362, 379, 380, 388 etc.).

În viziunea noastră, concluziile formulate *supra* vin să accentueze aportul autorului tezei de doctorat la fundamentarea ştiinţifică a teoriei tehnicii legislative penale, iar propunerile recomandate – la argumentarea rolului regulilor, mijloacelor şi procedeelor tehnicii legislative penale în asigurarea calităţii legii penale.

Finalizând, ţinem să subliniem că cercetarea realizată în prezenta lucrare, în virtutea noutăţii şi complexităţii subiectului său, reprezintă o modestă iniţiere a dezbaterilor teoretice în mediul academic de la noi, şi deci nu poate fi considerată epuizată (finalizată). Pe cale de consecinţă, rămânem în speranţa că problematica abordată va suscita interesul doctrinarilor şi va determina noi contribuţii academice în materie. Cu titlu de sugestie, în planul cercetărilor de perspectivă în domeniul tehnicii legislative penale propunem:

1. Dezvoltarea teoriei tehnicii juridico-penale ca domeniu distinct al tehnicii juridice.
2. Dezvoltarea procedeelor şi metodologiilor tehnicii legislative penale interne şi externe.
3. Realizarea studiilor în domeniul tehnicii interpretării teoretico-practice a legii penale.
4. Studierea tehnicii de realizare a legii penale ca segment al tehnicii juridico-penale.
5. Elaborarea și fundamentarea aspectelor juridico-penale și criminologice vizând eficacitatea legii penale.
6. Realizarea studiilor în domeniul teoriei criminalizării.

BIBLIOGRAFIE

Surse în limba română:

1. Antoniu G. Implicaţiile penale ale Constituţiei Europene. În: Revista de ştiinţe penale, Anul II, 2006, p. 5-20.
2. Antoniu G. Reflecţii asupra normei penale. În: Revista de drept penal, 2004, nr. 3, p. 9-36.
3. Antoniu G., Volonciu N., Zaharia N. Dicţionar de procedură penală. Bucureşti: Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1988. 286 p.
4. Avornic Gh. Teoria generală a dreptului. Chişinău: Cartier Juridic, 2004. 656 p.
5. Avornic Gh. Tratat de teoria generală a statului şi dreptului (în două volume). Vol. II. Chişinău: S.n., 2010. 580 p.
6. Baltag D., Guţu A. Teoria generală a dreptului: curs teoretic. Chişinău: Academia de Poliţie „Ştefan cel Mare”, 2002. 335 p.
7. Barac L. Norma penală şi raportul juridic în dreptul penal. În: Revista de drept penal, 1999, nr. 1, p. 115-120.
8. Barbăneagră Al. Perfecţionarea legislaţiei penale – imperativ al timpului. În: Criminalitatea regională: probleme şi perspective de prevenire şi combatere, Materialele conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale din 25-26 mai 2005. Ediţia a III-a. Chişinău: Academia „Ştefan cel Mare”, 2005, p. 58-61.
9. Bărcănescu D. Conţinutul infracţiunii şi principiul legalităţii. Bucureşti: All Beck, 2005. 168 p.
10. Basarab M. Drept penal. Partea generală. Vol. I. Ed. a II-a. Bucureşti: Lumina Lex, 1997. 480 p.
11. Bejan O. Conceptul de politică criminologică. În: Legea şi Viaţa, 2008, nr. 8, p. 22-23.
12. Berliba V. Impactul legislaţiei penale speciale asupra detenţiei. În: Noua legislaţie penală şi procesual penală (Realizări şi controverse. Impactul asupra detenţiei) / Gh. Gladchi, Al. Mariţ, V. Berliba ş.a. Chişinău: 2007, p. 85-141.
13. Bîrgău M., Ursu V. Impactul dreptului internaţional asupra dreptului penal al Republicii Moldova. În: Dreptul naţional în contextul proceselor integraţioniste, Materialele Conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale, 22 decembrie 2006. Chişinău: IRIM, 2007, p. 120-125.
14. Borodac A., Gherman M. Calificarea infracţiunilor. Chişinău. Tipografia Centrală, 2006. 263 p.
15. Borodac A. Drept penal. Calificarea infracţiunilor. Chişinău: Ştiinţa, 1996. 200 p.
16. Boroi Al. Drept penal. Partea generală. Ediţia a III-a. Bucureşti: All Beck, 2001. 360 p.
17. Boroi Al. Drept penal. Partea generală. Ediţia a II-a. Bucureşti: C.H. Beck, 2000. 352 p.
18. Brad I. Revocarea actelor administrative. Bucureşti: Universul Juridic, 2009.
19. Brînză S. Soluţii de perfecţionare a cadrului legislativ de prevenire şi combatere a traficului de persoane în Republica Moldova. În: Revista de Ştiinţe Penale, Anuar, Anul III, 2007, p. 41-48.
20. Brînză S., Stati V. Articolul 2011 „Violenţa în familie” din Codul penal suferă de grave carenţe tehnico-legislative. În: Revista Naţională de Drept, 2013, nr. 8, p. 10-14.
21. Buga L. Calitatea legii penale: criterii şi particularităţi. În: Mecanisme naţionale şi internaţionale de protecţie a drepturilor omului, materialele mesei rotunde cu participare internaţională consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, 11 decembrie 2013. Chişinău: AAP, 2014, p. 340-341.
22. Buga L. *Construcţia legii penale după modelul normei penale.* În: Интеграция Молдовы и Украины в Европейский Союз: правовой аспект, международная научно-практическая конференция, г. Кишинев, 6-7 ноября 2015 г. Chişinău: 2015, p. 171-175 (0,4 c.a.).
23. Buga L. Cu privire la tehnica legislativă şi activitatea de legiferare. În: Правовые реформы в постсоветских странах: достижения и проблемы, Международная научно-практичес-кая конференция, 28-29 марта 2014 г. Кишинев: Iulian, 2014 (Tipogr. „Cetatea de Sus”), p. 13-

15.
24. Buga L. Cu privire la construirea legii penale după modelul normei juridice penale. În: Legea şi Viaţa, 2015, nr. 7, p. 28-33.
25. Buga L. Eficienţa legii penale: concept, criterii şi măsuri de asigurare. În: Teoria şi practica administrării publice, Materialele conferinţei ştiinţifico-practice cu participare internaţională, din 23 mai 2014. Chişinău: AAP, 2014, p. 294-297.
26. Buga L. Legiferarea penală: proces şi tehnică. În: Interferenţa dreptului intern şi internaţional în realizarea protecţiei drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, Materialele mesei rotunde cu participare internaţională consacrată zilei adoptării Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, din 10 decembrie 2014. Chişinău: AAP, 2015, p. 255-271.
27. Buga L. Reflecţii asupra conceptului de politică penală. În: Legea şi Viaţa, 2013, nr. 8/1, p. 8-13.
28. Buga L. Semnificaţia şi corelaţia dintre principiile legislaţiei penale şi principiile dreptului penal. În: Legea şi Viaţa, 2013, nr. 12, p. 25-29.
29. Buga L. Tehnica juridico-penală: concept şi structură. În: Закон и Жизнь, 2015, nr. 2, p. 48-54.
30. Buga L. Unele aspecte privind tehnica juridică şi crearea dreptului. În: Legea şi Viaţa, 2012, nr. 5, p. 29-32.
31. Buga L., Bujor V. Construcţia juridico-penală şi metodologia construirii componenţei de infracţiune. În: Rolul instituţiilor democratice în protecţia drepturilor omului, materialele mesei rotunde cu participare internaţională din 11 decembrie 2015. Chişinău: AAP, 2016, p. 83-93.
32. Bujor V., Buga L. Drept penal comparat: partea generală. Note de curs. Chişinău: Universitatea de Criminologie, 2003. 104 p.
33. Bujor V., Buga L. Tehnica legislativă şi rolul ei în activitatea de legiferare. În: Jurnalul Juridic Naţional: teorie şi practică, 2013, nr. 3, p. 4-10.
34. Bujor V., Buga L. Teoria generală a dreptului. Note de curs. Chişinău: S.n., 2014. 112 p.
35. Bujor V., Vdovicenco O. Unele aspecte vizând elaborarea normelor de drept penal. În: Legea şi Viaţa, 2009, nr. 8, p. 8-10.
36. Bulai C. Manual de drept penal. Partea generală. Bucureşti: All Beck, 1997. 648 p.
37. Bulai C. Unele probleme teoretice privind cunoaşterea legii penale ca mijloc de prevenire a infracţiunilor. În: Studii şi Cercetări Juridice, 1978, nr. 3, p. 221-234.
38. Ciobanu I.A., Groza Iu. Politica penală – etape, obiective şi direcţii de acţiune. În: Studia Universitas, 2008, nr. 4 (14), p. 108-112.
39. Cioclei V. Editorial-Banalizarea justiţiei penale (l). În: Curierul Judiciar, 2008, nr.10, p. III-IV.
40. Cioclei V. Editorial-Banalizarea justiţiei penale (II). În: Curierul Judiciar, 2008, nr.11, p. III-IV.
41. Ceterchi I., Luburici M. Teoria generală a statului şi dreptului. Bucureşti, 1989.
42. Codul contravenţional al Republicii Moldova, nr. 218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 3-6 din 16.01.2009.
43. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 104-110 din 07.06.2003.
44. Codul electoral al Republicii Moldova, nr. 1381 din 21.11.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 81 din 08.12.1997.
45. Codul penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18.04.2002. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74 din 14.04.2009.
46. Codul vamal al Republicii Moldova, nr. 1149 din 20.07.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 160 din 23.12.2000.
47. Cojocaru R. Politica penală a Republicii Moldova în domeniul criminalizării şi decriminalizării: tendinţe actuale şi soluţii de perspectivă. În: Criminalitatea în spaţiul Uniunii Europene şi al Comunităţii Statelor Independente: evoluţie, tendinţe, probleme de prevenire şi

combatere, Materialele conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale, 12-13 iunie 2012. Chişinău, 2012, Academia „Ştefan cel Mare” a MAI al RM, p. 58-63.
48. Constituţia Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr.1 (cu modificări şi completări până în 14.07.2006).
49. Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale din 4 noiembrie 1950 (Roma), ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului, nr. 1298-XIII din 24.07.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.08.1997, nr. 54-55/502.
50. Copeţchi S., Hadîrca I. Calificarea infracţiunilor. Note de curs. Chişinău: S.n., 2015 (Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”). 352 p.
51. Costachi Gh., Gagiu E. Reflecţii asupra valorii legislaţiei şi a calităţii legii. În: Legea şi Viaţa, 2013, nr. 10, p. 7-11.
52. Craiovan I. Tratat elementar de teoria generală a dreptului. Bucureşti: All Beck, 2001. 362 p.
53. Cuşnir V., Zosim Al. Principalele alternative ale detenţiunii penitenciare în dreptul penal contemporan. Studiu monografic. Chişinău: Totex-Lux, 2007. 187 p.
54. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a O.N.U prin Rezoluţia 217 A (III) din 10 decembrie 1948. [resurs electronic]: http://www.un.org/en/documents/udhr/. (accesat la: 05.05.2013).
55. Deleanu I. Accesibilitatea şi previzibilitatea legii în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului şi a Curţii Constituţionale a României. În: Dreptul, 2011, nr. 8.
56. Dicţionar de criminologie / elaborat de O. Bejan. Chişinău: Ericon SRL, 2009. 104 p.
57. Dicţionarul Explicativ al Limbii Române. Ediţia a II-a. Bucureşti: Univers Enciclopedic, 1998. 1194 p.
58. Dima T. Drept penal: partea generală. Curs. Vol. I. Bucureşti: Lumina Lex, 2001. 504 p.
59. Djuvara M. Teoria generală a dreptului (Enciclopedia juridică). Drept raţional, izvoare şi drept pozitiv. Bucureşti: All Beck, 1999. 608 p.
60. Dongoroz V. Drept penal. Bucureşti: Institutul de Arte Grafice “Tirajul”, 1939. 772 p.
61. Drept penal. Partea specială / S. Brînză, V. Stati. Vol I. Chişinău: S.n., 2011. 1062 p.
62. Drept penal. Partea generală. Vol. I. / S. Botnaru, A. Şavga, Vl. Grosu, M. Grama. Chişinău: Cartier Juridic, 2005. 624 p.
63. Drept penal: Partea generală. Vol. I./M. Grama, S. Botnaru, A. Şavga. Chişinău:S.n., 2012. 328p.
64. Duminică R. Criza legii contemporane. Bucureşti: C.H. Beck, 2014.
65. Flămânzeanu I. Elaborarea dreptului. Cu privire specială asupra legisticii formale. În: Studii de drept românesc, 2009, nr. 1, p. 25-39.
66. Florean I. Aplicarea legii penale în timp. Bucureşti: Lumina Lex, 2000. 216 p.
67. Giurgiu N. Drept penal general: doctrină, legislaţie, jurisprudenţă. Ediţia a II-a. Iaşi: Cantes, 2000. 678 p.
68. Giurgiu N. Legea penală şi infracţiunea (doctrină, legislaţie, practică judiciară). Ediţie revăzută şi adăugită. Iaşi: GAMA, 1994. 400 p.
69. Gladchi Gh., Nour V. Examen critic al regulilor generale de individualizare a pedepselor – persoana juridică. În: Criminalitatea regională: probleme şi perspective de prevenire şi combatere, Materialele conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale din 25-26 mai 2005. Ediţia a III-a. Chişinău: Academia „Ştefan cel Mare”, 2005, p. 131-138.
70. Grigore M. Tehnica normativă. Bucureşti: C.H. Beck, 2009. 472 p.
71. Hanga Vl. Dreptul şi tehnica juridică. Bucureşti: Lumina Lex, 2000. 96 p.
72. Hotărârea Curţii Constituţionale a Republicii Moldova pentru controlul constituţionalităţii Art. II al Legii nr. 56 din 4 aprilie 2014 pentru completarea articolului 60 din Codul penal al Republicii Moldova (prescripţia tragerii la răspundere penală) *(Sesizarea nr. 27a/2014)*, nr. 14 din 27.05.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 364-365 din 09.12.2014.
73. Hotărârea Curţii Constituţionale pentru controlul constituţionalităţii unor prevederi din Codul

penal şi Codul de procedură penală (confiscarea extinsă şi îmbogăţirea ilicită) *(Sesizarea nr. 60a/2014)* nr. 6 din 16.04.2015. În: Monitorul Oficial Nr. 115-123 din 15.05.2015.
74. Hotărârea Guvernului cu privire la armonizarea legislaţiei Republicii Moldova cu legislaţia comunitară, nr. 1345 din 21.11.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 189-192 din 15.12.2006.
75. Iacub I., Costachi Gh. Reflecţii asupra securităţii juridice în statul de drept. În: Legea şi Viaţa, 2015, nr. 5, p. 4-9.
76. Lealin Iu. Semnele estimative: cauzele utilizării legislative, mecanismul reglementării juridico-penale. În: Revista Institutului Naţional al Justiţiei, 2011, nr. 3, p. 48-54.
77. Legea cu privire la combaterea terorismului, nr. 539 din 12.10.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 147-149 din 06.12.2001.
78. Legea cu privire la prevenirea şi combaterea spălării banilor şi finanţării terorismului, nr. 190 din 26.07.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 07.09.2007, nr. 141-145.
79. Legea pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului, nr. 797 din 02.04.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 50 din 07.04.2007.
80. Legea privind actele legislative, nr. 780 din 27.12.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 36-38 din 14.03.2002.
81. Legea privind actele normative ale Guvernului şi ale altor autorităţi ale administraţiei publice centrale şi locale, nr. 317 din 18.07.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 208-210 din 03.10.2003.
82. Legea privind modul de publicare şi intrare în vigoare a actelor oficiale, nr. 173 din 06.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12.08.1994.
83. Legea privind prevenirea şi combaterea traficului de fiinţe umane, nr. 241 din 20.10.2005. În: Monitorul Oficial Nr. 164-167 din 09.12.2005.
84. Legea privind procedura publicării şi republicării actelor normative şi a rectificărilor operate în ele, Nr. 92 din 01.04.2004. În: Monitorul Oficial Nr. 64-66 din 23.04.2004.
85. Legea privind protecţia animalelor folosite în scopuri ştiinţifice şi alte scopuri experimentale, nr. 265-XVI din 28.07.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 27.10.2006, nr. 168.
86. Legea privind transparenţa în procesul decizional, nr. 239 din 13.11.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 215-217, din 05.12.2008.
87. Luburici M. Teoria generală a dreptului. Ediţia a II-a. Bucureşti: Oscar Print, 2000. 230 p.
88. Macari I. Drept penal al Republicii Moldova. Partea generală. Chişinău: CEP USM, 2002. 398 p.
89. Manual de drept penal: Partea generală./ Al. Borodac, M. Gherman, N. Maldea ... Chişinău: Academia „Ştefan cel Mare”, 2005. 512 p.
90. Mariţ Al. Drept penal. Partea generală. Vol. I. Chişinău: S.n., 2002. 354 p.
91. Mariţ Al. Impactul legislaţiei penale generale asupra detenţiei în vechea şi noua legislaţie penală a Republicii Moldova. În: Noua legislaţie penală şi procesual penală (Realizări şi controverse. Impactul asupra detenţiei) / Gh. Gladchi, Al. Mariţ, V. Berliba ş.a. Chişinău, 2007, p. 42-84.
92. Metodologia dreptului: (Sinteze pentru seminar) / E. Aramă, R. Ciobanu; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept. Chişinău: CEP USM, 2011, 166 p.
93. Mihai M.-C. Abordări metodologice asupra problemei definirii politicii penale. În: Revista de Ştiinţe Juridice, 2009, nr. 4, p. 116-124.
94. Moldovan A.T. Drept penal. Partea generală. Braşov: Lux Libris, 2009. 414 p.
95. Montesquieu Ch. Despre spiritul legilor. Vol. I. (trad. A. Roşu). Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1964. 298 p.
96. Mrejeru I. Tehnica legislativă. Bucureşti: Editura Academiei RSR, 1979. 222 p.
97. Mutu-Strulea M. Coliziunile şi carenţele legii penale. În: Studia Universitatis, Revistă ştiinţifică a Universităţii de Stat din Moldova, 2007, nr.6, p. 168-170.

98. Naschitz A.M. Teorie şi tehnică în procesul de creare a dreptului în lumina filozofiei marxiste a dreptului şi a practicii legislative a statului socialist român. Bucureşti: Editura Academiei Române, 1969. 348 p.
99. Negru B., Cojocaru V. Tehnica legislativă. Chişinău, 1996. 112 p.
100. Negru B., Negru A. Teoria generală a dreptului şi statului. Chişinău: Bons Offices, 2006. 518 p.
101. Nistoreanu Gh., Boroi Al. Drept penal. Partea generală. Bucureşti: All Beck, 2002. 344 p.
102. Pascu I., Uzlău A.S. Drept penal. Partea generală. Ed. a 3-a. Bucureşti: Hamangiu, 2013. 515 p.
103. Paşca V. Constituţia şi Codul penal. Bucureşti: All Beck, 2002. 398 p.
104. Paşca V. Excesul de reglementare penală şi consecinţele sale. În: Analele UVT, 2010, nr. 2, p. 27-33.
105. Paşca V. Prolegomene în studiul dreptului penal. Bucureşti: Lumina Lex, 2000. 216 p.
106. Paulopol E.A. Rolul şi limitele tehnicii legislative şi Consiliului Legislativ. Elemente pentru o teorie a legilor nedrepte. În: Revista de drept public, 1931, nr. 3-4, p. 5-8.
107. Păvăleanu V. Drept penal: partea generală. Legea penală şi infracţiunea. Bucureşti: Lumina Lex, 2003. 408 p.
108. Pelin V., Chiriţa V. Consideraţiuni privind modalităţile componenţei de infracţiune. În: Avocatul Poporului, 2007, nr. 3, p. 43-45.
109. Poenaru Iu. Problemele legislaţiei penale: reglementări, critica legii, pentru o nouă concepţie. Bucureşti: Lumina Lex, 1999. 132 p.
110. Popa C. Teoria generală a dreptului. Bucureşti: Lumina Lex, 2001. 319 p.
111. Popa N. Teoria generală a dreptului. Bucureşti: Actami, 2000. 336 p.
112. Popa N. Teoria generală a dreptului. Bucureşti: All Beck, 2002. 304 p.
113. Popescu A. Teoria dreptului. Ediţia a IV-a. Bucureşti: Editura Fundaţiei "România de mâine", 2001. 232 p.
114. Popescu S. Statul de drept în dezbaterile contemporane. Bucureşti: Ed. Academiei Române, 1998. 217 p.
115. Popescu S. Elaborarea dreptului – fundamentarea ştiinţifică – aspect principal. În: Dreptul Românesc în condiţiile postaderării la Uniunea Europeană, vol. 5, 2007, p. 43-51.
116. Popescu S. Unele aspecte privind conceptualismul juridic. În: In honorem prof. univ. dr. Nicolae Popa. Culegere de studii juridice. Craiova: SITECH, 2010, p. 321-333.
117. Popescu S., Ciora C. Necesitatea realizării unei metodologii privind elaborarea unitară a actelor normative, ca fundament pentru un sistem legislativ de calitate şi stabil. În: Analele Universităţii „Constantin Brâncuşi" din Târgu Jiu, Seria Ştiinţe Juridice, 2010, nr. 3, p. 41-60.
118. Popescu S., Ciora C., Ţăndăreanu V. Probleme curente privind folosirea limbajului juridic. În: Buletin de informare legislativă, 2007, nr. 3, p. 3-11.
119. Popescu S., Ţăndăreanu V. Securitatea juridică şi complexitatea dreptului în atenţia Consiliului de Stat francez. În: Buletin de informare legislativă, 2007, nr. 1, p. 3-6.
120. Postu I. Rolul şi importanţa tehnicii legislative în ascensiunea calităţii reglementării relaţiilor sociale. Teză de doctor în drept. Chişinău, 2003. 158 p.
121. Proiectul Legii privind actele normative. [resurs electronic]. http://justice.gov.md/public/files/proiecte_spre_coordonare/2013.08.23_Proiect_Lege_actele_normative_ro.pdf. (accesat la 18.06.2014)
122. Predescu O. Convenţia europeană a drepturilor omului şi implicaţiile ei asupra dreptului penal român. Bucureşti: Lumina Lex, 1998. 216 p.
123. Predescu I., Safta M. Principiul securităţii juridice, fundament al statului de drept. Repere jurisprudenţiale. În: Buletinul Curţii Constituţionale, 2009, nr. 1. [resurs electronic]: http://193.226.121.81/publications/buletin/8 /predescu.pdf. (accesat la 20.03.2016).
124. Putinei M.C. Politica penală şi libertatea individuală. Studiu comparativ în dreptul român şi

elveţian. Bucureşti: C.H. Beck, 2014. 389 p.
125. Rotaru A. Probleme ale dezvoltării legislaţiei ecologice a Republicii Moldova la etapa actuală. Teză de doctor în drept. Chişinău, 2012. 218 p.
126. Rusu M.I. Instituţii de drept penal. Partea generală. Bucureşti: Hamangiu, 2007. 231 p.
127. Simineanu D. Amnistia în dreptul penal. Teză de doctor în drept. Chişinău, 2013. 158 p.
128. Tănăsescu I., Tănăsescu C., Tănăsescu G. Drept penal general. Buc.: All Beck, 2002. 754p.
129. Tanoviceanu N.I. Noile orientări ale legislaţiei noastre represive. În: Arhiva de drept public, 1940, nr. 1, p. 3-5.
130. Tratat de instituire a unei Constituţii pentru Europa, adoptat prin consens de Convenţia Europeană la 13 iunie şi 10 iulie 2003. [resurs electronic]: http://www.europaindirect.ecosv.ro/download/ConstitutiaEU_RO.pdf. (accesat la 12.05.2014).
131. Tratat de drept penal. Partea specială. S. Brînză, V. Stati. / Vol I. Chişinău: S.n., 2015. 1328 p.
132. Trăilescu A.A. Predictibilitatea normelor şi stabilitatea raporturilor juridice – componente ale legalităţii actelor administrative. În: Curentul Juridic, nr. 1/2011, p. 106-117.
133. Udroiu M. Dicţionar de drept penal şi de procedură penală. Bucureşti: C.H. Beck, 2009. 437 p.
134. Vasiloi Dj. Decriminalizarea şi realitatea sub aspectul pericolului social al faptelor săvârşite. În: Legea şi Viaţa, 2013, nr. 1, p. 25-29.
135. Vida I. Manual de legistică formală: introducere în tehnica şi procedura legislativă. Bucureşti: Lumina Lex, 2000. 324 p.
136. Vida I. Legistică formală: introducere în tehnica şi procedura legislativă. Ediţia a 5-a. Bucureşti: Universul Juridic, 2012. 223 p.
137. Voicu C. Teoria generală a dreptului. Ediţia a II-a. Bucureşti: Sylvi, 2000. 347 p.
138. Vonica R.P. Introducere generală în drept. Bucureşti: Lumina Lex, 2000. 600 p.
139. Zlătescu V.D. Introducere în legistica formală. Tehnica legislativă. Bucureşti: Oscar Print, 1996. 160 p.
140. Zolyneak M. Drept penal. Partea generală. Vol. I. Iaşi: Ed. Fundaţiei Chemarea, 1994. 172 p.
141. Zolyneak M., Michinici M.I. Drept penal. Partea generală. Iaşi: Editura Fundaţiei Chemarea, 1999. 518 p.
142. Zosim Al. Aspecte ale prevenirii erorilor în procesul elaborării şi realizării politicii penale. În: Criminalitatea în spaţiul Uniunii Europene şi al Comunităţii Statelor Independente: evoluţie, tendinţe, probleme de prevenire şi combatere, Materialele conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale, 12-13 iunie 2012. Chişinău, 2012, Academia „Ştefan cel Mare" a MAI al RM, p. 177-181.

Surse în limbi străine:

143. Bentham J. Theory of Legislation. London, Trübner, 1864. 478 p.
144. Dabin J. La philosophie de l'ordre juridique positif: spécialement dans les rapports de droit privé. Paris: Sirey, 1963.
145. Delmas-Marty M. Les grandes systemes de politique criminelle. Paris: PUF, 1992.
146. Deroussin D. Politique criminelle et politique pénale. In: «Parquet et politique pénale depuis le XIXème siècle », Actes du Colloque du 19 et 20 septembre 2002 a l'Universite Jean Moulin. [resurs electronic]: http://www.afhj.fr/archives/parquet_politique__penale.htm#Actes. (accesat la: 05.05.2013).
147. Foucault M. Surveiller et punir. Naissance de la prison. Paris: Gallimard, 1975, p. 102-111.
148. Gény F. Science et technique en droit ptivé positif. 4 Vol. Paris: Recueil Sirey, 1913-1930.
149. Jhering von R. Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1852. 336 p.
150. Liszt F. Traite de droit penal allemand. Tome I. Paris: Giard & Brière, 1911. 417 p.

151. Piris J.-C. Union européenne: comment rédiger une legislation de qualité dans 20 langues et pour 25 Etats members. In: Revue du droit public, 2005, nr. 2.
152. Pradel J. Histoires des doctrines penales. Paris: PUF, 1983. 126 p.
153. Queloz N. Politique criminelle: entre raison scientifique, rationalite economique et irrationalite politicienne. În: Pandectele române, 2011, nr. 1, Bucureşti, p. 51-58.
154. Savigny Fr. De la vocation de notre temps pour la legislation e la science du droit (trad.: A. Dufour). Paris: Presses Universitaires de France, 2006. 218 p.
155. Weyembergh A. Le rapprochement des legislations penales au sein de l'Union Europeenne; Ies difi eultes et leurs consequenees. In: l'Espace penal europeen, enjeux et perspectives, l'Universite de Bruxelles. Bruxelles, 2002.

Surse în limba rusă:

156. Алексеев С.С. Общая теория права: в 2-х т. Том 2. Москва, 1982. 360 р.
157. Алексеев С.С. Проблемы теории права. Курс лекций: В 2 т. Т.2. Свердловск, 1973. 400 р.
158. Алексеев С.С. Проблемы теории права: курс лекций. Т.1. Свердловск: СЮИ, 1972. 396р.
159. Алиев Н.Б. Теоретические основы советского уголовного правотворчества. Ростов: Издательство Ростовского университета, 1986. 132 р.
160. Антонов А.Д. Принципы криминализации общественно опасных деяний в уголовно-правовой науке. В: Вестник Московского Университета, Серия 11: Право, 2000, №4, p. 79-90.
161. Антонов И.М. Пенализация преступлений, причиняющих вред здоровью: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Хабаровск, 2004. 223 р.
162. Афанасьева О.Р. Социальные последствия преступности как основание криминализации общественно опасных деяний. В: Человек: преступление и наказание, 2013, № 2 (81), p. 33-36.
163. Бабаев В.К., Баранов В.М., Толстик В.А. Теория государства в схемах и определениях: Учебное пособие. Москва: 1999. 256 р.
164. Бабаев М.М. О соотношении уголовной и криминологической политики. В: Проблемы социологии уголовного права: сб. науч. тр. / отв. ред. А.М. Яковлев. Москва: Всесоюз. Ин-т по изуч. причин и разраб. мер предупреждения преступности, 1982, p. 5-16.
165. Бабаев М.М., Рахманова Е.Н. Права человека и криминологическая безопасность. Учебное пособие. Москва: Логос, 2003. 153 р.
166. Бадамшин И.Д., Черепашкин А.С. К вопросу о понятии и условиях эффективности уголовно-правовых норм. В: Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование, 2012, Том 5, №3, p. 101-105.
167. Баранов В.М. Поощрительные нормы советского социалистического права. Саратов, 1978. 147 р.
168. Безверхов А.Г. Об особенностях конструирования и классификации составов оконченного преступления. В: Вестник Самарской гуманитарной академии, Серия «Право», 2011, №1(9), p. 36-46.
169. Беляев Н.А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1986. 176 р.
170. Бентам И. Принцип законодательства. О влиянии условий и места на законодательство. / Пер. М.О. Гершензона. 2-е изд., репр. Москва: Книжный дом «Либроком», 2012. 144 р.
171. Беспалова М.В. Теоретические основы криминализации и декриминализации. [электронный ресурс]: http://www.test.plusgarantiya.ru/doc/konk_mol/bespalova.doc. (accesat la 12.09.2014).

172. Бибик О.Н. Уголовная политика через призму культуры. В: Журнал российского права, 2007, №10, p. 28-34.
173. Битюцкая О.В. Принципы построения санкции нормы уголовного права. В: Уголовно-правовой запрет и его эффективность в борьбе с современной преступностью. Саратов, 2008, p. 122-126. [электронный ресурс]: http://sartraccc.ru/i.php?oper=read_file&filename =Pub/bituckaya(5-08-08).htm#_ftnref3. (accesat la 12.09.2014).
174. Благов Е.В. Норма уголовного права: структурный аспект. В: Категориальный аппарат уголовного права и процесса: сб. науч. тр.: посвящ. памяти проф. Я.О. Мотовиловкера. Ярославль: Ярославский государственный университет, 1993, p. 91-98.
175. Бокова И.Н. Юридическая техника в уголовном законодательстве: Теоретико-прикладной анализ главы 22 УК РФ: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Нижний Новгород, 2002. 22 p.
176. Болдырев С.Н. Юридическая техника: теоретико-правовой анализ: Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Ростов-на-Дону, 2014. 468 p.
177. Борсученко С.А. Понятие и содержание уголовной и уголовно-правовой политики. В: Вестник Российской Правовой Академии, 2009, № 2, p. 54-59.
178. Босхолов С.С. Основы уголовной политики: конституционный, криминологический, уголовно-правовой и информационные аспекты. Изд. 2-е. Москва: АО «ЦентрИнфоР», 2004. 303 p.
179. Брыжинский А.А., Лукьянов А.А. Технико-юридические критерии качества законодательного акта. В: Социально-политические науки, 2011, №1, p. 70-74.
180. Бужор В.Г., Буга Л.И. К вопросу об основаниях и принципах криминализации. В: Юридичні та соціолінгвістичні аспекти сучасності: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 25-26 жовтня 2013 р., Измаїлский інститут водного транспорту. Измаїл: ООО РИА «СМИЛ», 2013, p. 26-30.
181. Бужор В.Г., Гуцуляк В.И, Спыну И.А. Комментарий к уголовному кодексу Республики Молдова (общая часть). Кишинэу, 2010. 424 p.
182. Валентукевич А.В. Уголовная политика в системе политик государства. [электронный ресурс]: http://library.by/portalus/modules/belorussianlaw/readme.php?subaction=showfull &id=1235596865&archive=&s..tart_from=&ucat=7&category=7. (accesat la 07.05.2013)
183. Вейберт С.И. Проблемы построения санкций уголовно-правовых норм и практики назначения наказания за взяточничество. В: Вестник Челябинского государственного университета, 2007, №2, p. 93-100.
184. Веремеенко И.И., Попов Л.Л., Шергин А.П. Понятие и условие эффективности административных санкций. В: Правоведение, 1972, № 5, p. 31-38.
185. Волосюк П.В. Решения Европейского Суда по правам человека как источник уголовного права России. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ставрополь, 2005. 24 p.
186. Воскресенский К.А. Юридическая техника: частные вопросы совершенствования уголовного закона. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт-Петербург, 2008. 209 p.
187. Галиакбаров Р.Р. Проблемы криминализации многосубъектных общественно опасных деяний. В: Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний. Омск, 1980, p. 40-51.
188. Гальперин И.М. Уголовная политика и уголовное законодательство. В: Основные направления борьбы с преступностью. Москва, 1975, p. 47-76.
189. Гатилова А.С. Качество законов как объект прогнозирования. В: Юридическая наука, 2012, №4, p. 4-7.
190. Герцензон А.А. Уголовная политика и социология (проблемы социологии уголовного

права и уголовной политики). Москва: Юридическая литература, 1970. 286 р.
191. Давыдова М.Л. Юридическая техника: проблемы теории и методологии: Монография. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2009. 318 р.
192. Дрейшев Б.В. Проблемы обеспечения качества закона. В: Правоведение, 1988, № 4, р. 31-39.
193. Епифанова Е.В. Концепция уголовно-правовой политики России как средство управления процессом противодействия преступности. В: Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Право», 2009, № 2 (6), р. 72-76.
194. Епихин А.Ю. Основные направления уголовной политики России на современном этапе. В: Вестник Удмуртского Университета, Вып. 3, 2012, р. 140-145.
195. Жариков Ю.С. Эффективность уголовно-правового регулирования как необходимая предпосылка повышения превентивного потенциала уголовного законодательства. В: Вестник Академии Генеральной прокуратуры РФ, 2010, №1(15), р. 39-44.
196. Жевлаков Э.Н. Принципы уголовного законодательства Российской Федерации и уголовная политика. В: Вестник Академии Генеральной Прокуратуры РФ, 2007, №1, р.8-12.
197. Жинкин С.А. Некоторые проблемы классификации видов эффективности норм права. В: Пробелы в российском законодательстве, 2008, № 1, р. 64-67.
198. Жицинский Ю.С. Санкция нормы советского гражданского права. Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1968. 123 р.
199. Загородников Н.И. Советская уголовная политика и деятельность органов внутренних дел: Учебно пособие. Москва: МВШМ МВД СССР, 1979. 100 р.
200. Законодательная техника: Научно-практическое пособие. Под ред. Ю.А. Тихомирова. Москва: Городец, 2000. 272 р.
201. Зинченко И.А., Трапицын А.Ю. Уголовная политика: понятие, проблемы и перспективы. В: Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта, 2011, Вып. 9, р. 86-92.
202. Зубков А.И., Зубкова В.И. Проблемы реформирования уголовной (карательной) политики на современном этапе. В: Журнал российского права, 2002, № 5, р. 23-32.
203. Зыков Д.А., Шеслер А. В. Основные тенденции современной уголовно-правовой политики. В: Вестник Владимирского юридического института, 2012, №3(24), р. 85-91.
204. Зюков А.М. Юридическая техника уголовного закона в нормах о преступлениях экстремистского характера. В: Российский следователь, 2010, № 2, р. 14-17.
205. Иванчин А.В. Внутренняя и внешняя законодательная техника в структуре уголовного правотворчества: монография. Рязань: Издательство «Коцепция», 2014. 184 р.
206. Иванчин А.В. Законодательная техника в механизме уголовного правотворчества: Учебное пособие. Ярославль: ЯрГУ, 2009. 188 р.
207. Иванчин А.В. Законодательная техника в уголовном правотворчестве (понятие и структура). В: Юридическая техника, 2008, №2, р. 123-127.
208. Иванчин А.В. Неизбыточность уголовно-правового запрета как правило конструирования состава преступления. В: Вестник ЯрГУ. Серия «Гуманитарные науки», 2013, №3, р. 37-73.
209. Иванчин А.В. О взаимосвязи законодательной и интерпретационной техники в уголовном праве. В: Актуальные вопросы дифференциации ответственности и законодательной техники в уголовном праве и процессе. Ярославль, 2004, р. 84-91.
210. Иванчин А.В. О роли законодательной техники в создании состава преступления. В: Вестник ЯрГУ. Серия Гуманитарные науки, 2011, № 1 (15), р. 65-70.
211. Иванчин А.В. Рамки состава преступления в особенной части УК РФ и вопросы его конструирования. В: Юридическая наука, 2014, № 2, р. 103-110.
212. Иванчин А.В. Сущность юридических конструкций (на примере уголовного и иноотраслевого правотворчества). В: Юридическая техника, 2013, №7, (ч. 2), р. 258-265.

213. Иванчин А.В. Уголовно-правовые конструкции и их роль в построении уголовного законодательства. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003. 206 р.
214. Игнатенко В.В. Правовое качество законов об административных правонарушениях. Иркутск, 1998. 312 р.
215. Ильин И.К., Миронов Н.В. О форме и стиле правовых актов (некоторые вопросы законодательной техники). В: Советское государство и право, 1960, №12, р. 65-73.
216. Исмаилов И.А. Преступность и уголовная политика (актуальные проблемы борьбы с преступностью). Под ред. и с предисл.: Г.М. Миньковский. Баку: Азернешр, 1990. 306 р.
217. Ищенко Е.П. К вопросу о российской уголовной политике. В: Пробелы в российском законодательстве, 2009, № 4, р. 254-256.
218. Каплин М.Н. Дифференциация уголовной ответственности за преступления против жизни и здоровия: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ярославль, 2002. 187 р.
219. Карпец И.И. Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы. Москва: Юридическая литература, 1973. 228 р.
220. Карташов В.Н. Введение в общую теорию правовой системы общества. Ч.2. В: Правотворческая практика, система и структура права: текст лекций. Ярославль, 1996. 100 р.
221. Карташов В.Н. Юридическая техника, тактика, стратегия и технология (к вопросу о соотношении). В: Проблемы юридической техники. Сборник статей. Н. Новгород, 2000, р. 16-23.
222. Кауфман М. Уголовное право и уголовный закон (вопросы теории). В: Уголовное право, 2001, №4, р. 33-36.
223. Кашанина Т.В. Юридическая техника: учебник. 2-е изд., пересмотр. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2011. 496 р.
224. Керимов Д.А. Законодательная техника: научно-методическое пособие. Москва: НОРМА-ИНФРА, 1998. 127 р.
225. Керимов Д.А. Кодификация и законодательная техника. М.: Госюриздат, 1962. 104 р.
226. Клейменов М.П. Введение в этнокриминологию: Монография. Омск: Омская академия МВД России, 2004. 244 р.
227. Клейменов М.П. Прогнозирование и приоритеты уголовной политики. В: Проблемы уголовной политики: советский и зарубежный опыт: сборник научных статей / сост. А.В. Усс. Красноярск: Изд-во Красноярского ун-та, 1989, р. 127-137.
228. Кленова Т.В. Основы теории кодификации уголовно-правовых норм: Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Самара, 2001. 388 р.
229. Кленова Т.В. Основы теории кодификации уголовно-правовых норм: Автореферат дис-сертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 2001. 36 р.
230. Кленова Т.В. Принципы уголовного права и принципы кодификации в уголовном праве. В: Государство и право, 1997, №1, р. 54-59.
231. Ковалев М.И. Советское уголовное право. Советский уголовный закон. Вып. 2. Свердловск: Изд-во Свердловского юридического института, 1974. 226 р.
232. Ковалев М.И., Воронин Ю.А. Криминология и уголовная политика: Учебное пособие. Свердловск: Изд-во Свердловского юридического института, 1980. 58 р.
233. Кожевина М.А. Понятие уголовно-правовой политики в контексте исторического опыта отечественной юридической науки. В: Научный вестник Омской академии МВД России, 2012, № 2 (45), р. 89-95.
234. Козаченко И.Я., Незнамова З.А. Уголовное право. Общая часть. Москва: Инфра-М, 1997. 516 р.
235. Козлов А.В. О критериях качества уголовного законодательства. В: Уголовно-

правовой запрет и его эффективность в борьбе с современной преступностью. Саратов, 2008, p. 85-91.
236. Козлов В.А. Вопросы теории эффективности правовой нормы: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ленинград, 1972. 26 p.
237. Кондратов П.Е. О пределах уголовно-правового регулирования общественных отношений. В: Проблемы уголовной политики: советский и зарубежный опыт: сборник научных статей / сост. А.В. Усс. Красноярск: Изд-во Красноярского университета, 1989, p. 21-33.
238. Коняхин В.П. Теоретические основы построения Общей Части российского уголовного права: Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Краснодар, 2002. 386 p.
239. Коробеев А.И. Криминализация и пенализация деяний как основное содержание советской уголовно-правовой политики. В: Вопросы совершенствования уголовно-правового регулирования: межвузовский сборник научных трудов. Свердловск: Уральский рабочий, 1988, p. 10-13.
240. Коробеев А.И. Лоскутное одеяло Уголовного кодекса. В: НГ–Политика, 05.02.2013. [электронный ресурс]: http://www.ng.ru/ng_politics/2013-02-05/14_uk.html. (accesat la 16.11.2014).
241. Коробеев А.И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации: Монография. Владивосток: Изд-во Дальневосточного университета, 1987. 267 p.
242. Коробеев А.И. Советская уголовно-правовая политика: тенденции и перспективы развития. В: Проблемы уголовной политики: советский и зарубежный опыт: сборник научных статей /сост. А.В. Усс. Красноярск: Изд-во Красноярского унив., 1989, p. 35-53.
243. Коробеев А.И., Усс А.В., Голик Ю.В. Уголовно-правовая политика: тенденции и перспективы. Красноярск, 1991. 240 p.
244. Кримінальний Кодекс України (Кодекс набирає чинності з 1 вересня 2001 року, див. п.1 розділу I "Прикінцеві та перехідні положення"). Відомості Верховної Ради України, 2001, nr. 25-26. [электронный ресурс]: http://zakon0.rada.gov.ua /laws/show/2341-14. (accesat la 20.05.2014).
245. Кругликов Л.Л. Квалификация уголовно-правовых санкций. В: Советское государство и право, 1983, №5, p. 66-67.
246. Кругликов Л.Л. О системе уголовного законодательства и Особенной Части УК РФ. В: Юридические записки ЯрГУ им. П.Г. Демидова. Вып. 3. Ярославль, 1999, p. 171-182.
247. Кругликов Л.Л. О средствах законодательной техники в уголовном праве. В: Проблемы юридической техники в уголовном и уголовно-процессуальном законодательстве: Сб. научных статей. Ярославль: Изд-во Ярославского университета, 1996, p. 3-14.
248. Кругликов Л.Л. Проблемы теории уголовного права. Ярославль, 1999. 200 p.
249. Кругликов Л.Л., Спиридонова О.Е. Юридические конструкции и символы в уголовном праве. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2005. 336 p.
250. Кудрявцев В.Н. Криминология и проблемы криминализации. В: Журнал российского права, 2004, №12, p. 46-50.
251. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. 2-е издание. Москва: Юристъ, 2004. 304 p.
252. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. Москва: Юридическая литература, 1972. 352 p.
253. Кудрявцев В.Н. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация. Москва: Наука, 1982. 304 p.
254. Кудрявцев В.Н., Никитинский В.И., Самощенко И.С. Эффективность правовых норм.

Москва: Юридическая литература, 1980. 280 р.
255. Кудрявцев В.Н., Эминов В.Е. Декриминализация (социально-правовой аспект). В: LEX RUSSICA, Научные труды МГЮА, 2005, №2, р. 326-331.
256. Кузнецов А.П., Бокова И.Н. Методологические основы юридической техники в современном Российском уголовном праве. В: Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского: Власть и право. Нижний Новгород: Изд-во ННГУ, 2003, Вып. 2 (7), р. 294-308.
257. Кузнецова Н.Ф. О законодательной технике в уголовном праве. В: Вестник Московского Университета, 2004, №4, р. 41-53.
258. Кузнецова Н.Ф. Проблемы изучения эффективности уголовно-правовых норм и институтов. В: Эффективность применения уголовного закона. Москва: Юридическая литература, 1973, р. 27-52.
259. Курс уголовного права. Общая часть: Учебник для вузов / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: ЗЕРЦАЛО, 1999. 592 р.
260. Курылев С.В. О структуре юридической нормы. В: Труды Иркутского государственного университета. Иркутск, 1958, Т. XXVII: вып. 4, р. 172-189.
261. Курылева В.Н. Эффективность уголовно – правовых норм. В: Бизнес в законе, 2007, №2, р. 114-117.
262. Лапшин В.Ф. Юридическая и законодательная техника: вопросы соотношения и приме-нение в уголовном праве. В: Человек: преступление и наказание, 2009, № 1, р. 89-91.
263. Лариошин А.С. Законодательная техника уголовно-правовых норм (ст.ст. 158-162 УК РФ). В: Власть и управление на востоке России, 2010, № 1, р. 194-198.
264. Лебедев М.П. Об эффективности воздействия социалистического права на общественные отношения. В: Советское государство и право, 1963, № 1, р. 22-31.
265. Лесников Г.Ю. К вопросу о понятии уголовной политики. В: Российский Следователь, 2005, № 6, р. 25-29.
266. Лист Ф. Задачи уголовной политики. Преступление как социально-патологическое явление. Состав. и предисл. В.С. Овчинского. Москва: ИНФРА-М, 2004. 110 р.
267. Лопашенко Н. А. Основы уголовно-правового воздействия: уголовное право, уголовный закон, уголовно-правовая политика. СПб.: Юридический центр «Пресс», 2004. 340 р.
268. Лопашенко Н. А. Уголовная политика. Москва: Волтерс Клувер, 2009. 608 р.
269. Лопашенко Н.А. Введение в уголовное право: Учебное пособие. Москва: Волтерс Клувер, 2009. 224 р.
270. Лопашенко Н.А. Концептуальные основы уголовной политики: взгляд на проблему. В: Правовая политика и правовая жизнь. Материалы "круглого стола", состоявшегося 12-13 сентября 2000 года в ПГТУ: Научные труды / под ред. В.А. Казначеева. Пятигорск: Технологический университет, 2001, №1, р. 108-116.
271. Лопашенко Н.А. Основы уголовно-правового воздействия: уголовное право, уголовный закон, уголовно-правовая политика. СПб., 2004. 339 р.
272. Лопашенко Н.А. Принципы кодификации уголовно-правовых норм. Саратов, 1989.239р.
273. Лопашенко Н.А. Уголовная политика: понятие, содержание, методы и формы реализации. В: Уголовное право в XXI веке: материалы Междунар. науч. конф. (Москва, 31 мая – 1 июня 2001 г.). Москва: ЛексЭст, 2002, р. 177-181.
274. Лунеев В.В. Эпоха глобализации и преступность. Москва: Норма, 2007. 272 р.
275. Лустова О.С. Понятие, критерии и условия эффективности правовых норм. В: Вестник Челябинского государственного университета. Челябинск: Изд-во ЧелГУ, 2004, № 1, р. 22-29.
276. Люблинский П.И. Техника, толкование и казуистика уголовного кодекса. Пг.: Типо-

Лит Руманова, 1917. Москва: Издательство "Зерцало", 2004. 248 p.
277. Малеева Ю.Р., Базаров П.Р. Соотношение понятий уголовного права и уголовного закона. В: Академический Вестник, 2008, №1, p. 81-84.
278. Малько А.В. Стимулы и ограничения в праве: теоретико-информационный аспект / под ред. Н.И. Матузова. Саратов: Изд-во СГУ, 1994. 184 p.
279. Мамедов Э.Ф. Правовые термины, дефинитивные нормы и эффективность правового регулирования. В: Вестник Нижегородской Академии МВД России, 2011, №3,p.297-301.
280. Марат Ж.П. План уголовного законодательства. Москва: Иностранная литература, 1951. 152 p. [электронный ресурс]: http://istmat.info/files/uploads/28661/marat_plan-legislation-criminelle.pdf. (accesat la 18.12.2014).
281. Марчук В.В. Структура уголовно-правовой нормы. В: Право и демократия: сб. науч. тр. Вып. 17 / редкол.: В.Н. Бибило (гл. ред.) [и др.]. Минск: БГУ, 2006, p. 162-175.
282. Мизяков А.А. Криминализация и декриминализация в уголовном праве. В: Бизнес в законе, 2009, № 5, p. 165 -167.
283. Милюков С.Ф. О некоторых параметрах современной уголовно-правовой политики. В: Вестник Нижегородского Университета Им. Н.И. Лобачевского. Серия: Право, 2001, nr. 2, p. 190-196.
284. Миньковский Г.М. Политология борьбы с преступностью (вместо предисловия). В: Исмаилов И.А. Преступность и уголовная политика (актуальные проблемы борьбы с преступностью). Под ред. и с предисл.: Г.М. Миньковский. Баку: Азернешр, 1990.
285. Миренский Б.А. Законодательная техника и проблемы уголовного права. В: Советское государство и право, 1986, №12, p. 106-109.
286. Москалькова Т.Н., Черников В.В. Нормотворчество: научно-практическое пособие. Москва: Проспект, 2011. 384 p.
287. Мотовиловкер Е.Я. Норма, отношение и ответственность в уголовном праве. В: Уголовная ответственность: проблемы содержания, установления, реализации. Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1989, p. 34-45.
288. Наумов А.В. Понятие и особенности техники уголовного закона. В: Вестник Дальневосточного юридического института МВД РФ, 2012, №1(22), p. 4-9.
289. Наумов А.В. Применение уголовно-правовых норм (по материалам следственной и прокурорско-судебной практики). Учебное пособие. Волгоград: Изд-во ВСШ МВД СССР, 1973. 176 p.
290. Наумов А.В. Российское уголовное право: курс лекций: в 3 т. Т.1: Общая часть. 4-е изд. Москва, 2008. 496 p.
291. Наумов А.В. Форма уголовного закона и ее социальная обусловленность. В: Проблемы совершенствования уголовного закона. / Институт государства и права Академии наук СССР; отв. ред. В.Н. Кудрявцев. Москва, 1984, p. 18-27.
292. Незнамова З.А. Коллизии в уголовном праве. Екатеринбург, 1994. 284 p.
293. Никитин В.Б., Орехов В.В., Спиридонов Л.И. О возможном подходе к исследованию эффективности правовой нормы. В: Проблемы социологии права, Вып. 1. Вильнюс, 1970, p. 91-94.
294. Николаев А.М. Законодательная техника криминализации деяний на нижнем уровне их общественной опасности в свете системных принципов законотворчества и дидактики уголовного права. В: Юридическая техника, 2009, №3, p. 484-498.
295. Николаев А.М. Истоки и перспективы формирования общей теории криминализации деяний с учетом пределов их общественной опасности. В: Актуальные проблемы российского права. Москва: Изд-во МГЮА, 2010, № 3 (16), p. 244-251.
296. Нормография: теория и методология нормотворчества: научно-методическое и Учебное пособие. Под ред. д-ра юрид. наук Ю.Г. Арзамасова. Москва: Академический Проект, 2007. 480 p.

297. Общая теория государства и права: Академический курс в 2-х томах. / под ред. М.Н. Марченко. Т. 2: Теория права. Москва: Издательство "Зерцало», 1998. 622 p.
298. Общая теория права: Учебник для вузов / Под ред. А.С. Пиголкина. Москва: Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 1998. 384 p.
299. Орлеан А.М. Теоретические основы исследования оснований и принципов криминализации конкретного деяния. В: Вектор науки ТГУ. Серия: Юридические науки, 2013, №3 (14), p. 28-31.
300. Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация. / отв. ред. В.Н. Кудрявцев, А.М. Яковлев. Москва, 1982, p. 235-242.
301. Панько К.К. Методология и теория законодательной техники уголовного права России: Монография. Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета, 2004. 272 p.
302. Панько К.К. Основы законодательной техники в уголовном праве России: теория и законодательная практика: Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Воронеж: 2007. 437 p.
303. Панько К.К. Правила и приемы российского уголовного законотворчества. В: Lex Russica, Научные труды МГЮА, 2014, nr. 3, p. 294-304.
304. Пашков А.С., Явич Л.С. Эффективность действия правовой системы. В: Советское государство и право, 1970, № 3, p. 41-44.
305. Пиголкин А.С. Подготовка проектов нормативных актов: организация и методика. Москва, 1968, 166 p.
306. Пикурнов Н.И., Иванов Н.В. Бланкетная форма конструирования в уголовном праве. В: Юридическая техника, 2013, №7 (ч. 2), p. 597-603.
307. Пикуров Н.И. Место уголовного права в системе российского права. В: Энциклопедия уголовного права. Т.1. СПб: Издание проф. Малинина, 2005, p. 347-541.
308. Поленина С.В. Качество закона и эффективность законодательства. Москва: Издательство ИГиП РАН, 1993. 56 p.
309. Полный курс уголовного права / под ред. А.И. Коробеева. Т.1: Преступление и наказание. СПб.: Юридический центр Пресс, 2008. 1132 p.
310. Проблемы теории государства и права / под ред. С.С. Алексеева. Москва: Юридическая литература, 1987. 446 p.
311. Прозоров В.Ф. Качество и эффективность хозяйственного законодательства в условиях рынка. Москва, 1991. 141 p.
312. Прозументов Л.М. Криминологические условия криминализации и декриминализации деяний. В: Вестник Томского Государственного Университета, Право, 2012, №4(6), p. 56-62.
313. Прохоров В.С., Кропачев Н.М., Тарбагаев А.Н., Механизм уголовно-правового регулирования. Красноярск: Изд-во Красноярского университета, 1989. 208 p.
314. Пудовочкин Ю.Е. Понятие и критерии качества уголовного закона. В: Противодействие современной преступности: оценка эффективности уголовной политики и качества уголовного закона / Сборник научных трудов под ред. проф. Н.А. Лопашенко. Саратов: Саратовский Центр по исследованию проблем организованной преступности и коррупции: Сателлит, 2010, p. 119-125.
315. Пудовочкин Ю.Е. Учение об основах уголовного права. Москва: Юрлитинформ, 2012. 240 p.
316. Пудовочкин Ю.Е., Пирвагидов С.С. Понятие, принципы и источники уголовного права: сравнительно-правовой анализ законодательства России и стран Содружества Независимых Государств. Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2003. 297 p.
317. Русецкий А.Е. Понятие и структура уголовного закона. 1999. [электронный ресурс] http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1137267 (accesat la 05.06.2014).
318. Сабитов Т.Р. Принципы криминализации и пенализации общественно опасных дея-

ний. В: Вестник НГУ, Серия: Право, 2011, Том 7, выпуск 1, р. 135-142.
319. Савельева Е.М. Проблемы и методы организации и экспертного обеспечения законодательной деятельности Государственной Думы: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 1999. 137 р.
320. Семенов И.А. О понятии законодательной техники в советском уголовном праве. В: Проблемы совершенствования законодательства по укреплению правопорядка и усиление борьбы с правонарушениями. Межвузовский сборник научных трудов. Свердловск: Издательство Свердловского юридического института, 1982, р. 140-145.
321. Семенов Я.И. Законодательная техника в уголовном праве: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск, 2007. 24 р.
322. Семенов Я.И. Законодательная техника в уголовном праве: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск, 2007. 167 р.
323. Сизова В.Н. Эффективность российского уголовного законодательства: теоретико-прикладной анализ: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Н. Новгород, 2012. 27 р.
324. Соловьев О.Г. Интерпретационная техника в уголовном праве: значение, истоки, соотношение с другими видами юридической практики. В: Юридическая наука, 2014, № 2, р. 127-131.
325. Соловьев О.Г. К вопросу о юридической технике в теории права: понятие, виды, значение. В: Дифференциация ответственности и проблемы юридической техники в уголовном праве и процессе: Сб. науч. статей / Под ред. профессора Л.Л. Кругликова / Яросл. гос. ун-т. Ярославль, 2002, р. 17-32.
326. Сомин В.М. Понятие «криминологическая политика»: Определение, методологические функции. В: Актуальные вопросы борьбы с преступностью. Томск, 1990, р. 16-22.
327. Сырых Е.В. Критерии качества закона. В: Законодательная техника: научно-практическое пособие / под ред. Ю.А. Тихомирова. Москва, 2000, р. 42-58.
328. Тенчов Э.С., Драченов А.С. Оконченное преступление с точки зрения законодательной техники. В: Вопросы юридической техники в уголовном и уголовно-процессуальном законодательстве. Сборник научных статей. Ярославль: Издательство Ярославского университета, 1997, р. 3-11.
329. Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. Москва: Юристъ, 2003. 776 р.
330. Теория государства и права: Учебник для юридических вузов и фак. / Под ред. В.М. Корельского, В.Д. Перевалова. Москва, 2002. 616 р.
331. Тихомиров Ю. А. Законодательная техника: понятие и элементы. В: Законодательная техника: Научно-практическое пособие. Москва: Городец, 2000, р. 5-25.
332. Тихомиров Ю.А. Законодательная техника как фактор эффективности законодательной и правоприменительной деятельности. В: Проблемы юридической техники: Сб. статей. / Под ред. В.М. Баранова. Нижний Новгород, 2000, р. 38-49.
333. Тихомиров Ю.А. Зарубежный опыт законодательной техники. В: Законодательная техника: Научно-практическое пособие. Москва: Городец, 2000, р. 250-258.
334. Тихомиров Ю.А. Теория закона. Москва: Наука, 1982. 255 р.
335. Трощенко Р.А. Уголовная и уголовно-правовая политика – соотношение понятий. В: Бизнес в законе, 2008, №1, р. 109-111.
336. Тюнин В.И. Уголовно-правовая политика в современный период: основные тенденции и направления. В: Уголовная политика России в XXI столетии: Сб. науч. статей / Под ред. доктора юрид. наук, проф. В.И. Тюнина. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2010, р. 5-13.
337. Уголовное право. Общая часть / Отв. ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова. Москва: Норма, Инфра-М, 1998. 516 р.

338. Уголовный закон. Опыт теоретического моделирования. / отв. ред. В.Н. Кудрявцев, С.Г. Келина. Москва, 1987. 276 p.
339. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики, Утвержден Законом Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 г. № 787-IQ, вступил в силу с 1 сентября 2000 года согласно Закону Азербайджанской Республики от 26 мая 2000 г. № 886-IQ. [электронный ресурс]: http://www.az.spinform.ru/. (accesat la 20.05.2014).
340. Уголовный Кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ (принят ГД ФС РФ 24.05.1996). [электронный ресурс]: http://www.consultant.ru/popular/ukrf/ (accesat la 15.10.2013).
341. Устинов В.С. О концепции уголовной политики как научно-учебной дисциплины. В: Вестник Нижегородского Университета Им. Н.И. Лобачевского. Серия: Право, 2003, №2, p. 393-397.
342. Федоров Г. Правотворчество и язык закона. В: Закон и Жизнь, 2007, №9, p. 4-9.
343. Федоров Г. Правотворчество и законодательная техника. В: Закон и Жизнь, 2008, №8, p. 8-10.
344. Федоров Г. Правовые презумпции. Юридические фикции. Преюдиции. В: Закон и жизнь, 2008, № 5, p. 13-24.
345. Филимонов В.Д. Норма уголовного права. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. 281p.
346. Фролов Е.А. Стабильность закона и соотношение формально определенных и оценочных понятий в уголовном праве. В: Проблемы советского уголовного права и криминологии. Свердловск, 1973, Выпуск 28, p. 33-47.
347. Худойкина Т.В., Лукьянов А.А. Качество закона: коррупциогенные факторы. В: Истори-ческие, философские, политические и юридические науки, культурология и искуствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2013, №4(30), p. 193-196.
348. Чередниченко Е.Е. Принципы уголовного законодательства: понятие, система, проблемы законодательной регламентации. Москва: Волтерс Клувер, 2007. 192 p.
349. Чубинский М.П. Очерки уголовной политики. Понятие, история и основные проблемы уголовной политики, как составного элемента науки уголовного права. Харьков, 1905. 539 p.
350. Чухвичев Д.В. Законодательная техника. Москва: Юнити-Дана: Закон и Право, 2006. 239 p.
351. Шакуров Р.Р. Социальная обусловленность и сущность уголовно-правового поощрения позитивного поведения. Учебное пособие. Ташкент: Академия МВД Кусрублики Узбекистан, 2006. 56 p.
352. Шикин Е.П. Основные условия эффективности применения права: Автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. юридических наук. Свердловск, 1971. 18 p.
353. Ярославская юридическая школа: прошлое, настоящее, будущее / под ред. С.А. Егорова, А.М. Лушникова, Н.Н. Тарусиной. Ярославль, 2009, p. 762-790.

ANEXA nr. 1 Calitatea legii penale

Tabelul 2.1.

Formele de manifestare a legii, parametrii calităţii şi modalităţile de apreciere a calităţii

Formele de manifestare a legii	**Parametrii calităţii**	**Modalitatea de apreciere a calităţii**
Legea ca text	Corespunderea textului regulilor ortografice	Interpretarea gramaticală, analiza lingvistică
Legea ca sistem logico-formal	Consecutivitatea, claritatea legii, lipsa contradicţiunilor	Analiza logico-formală
Legea ca element al sistemului legislației	Ordinea ramurală şi concordanţa interramurală a legii, corespunderea cu principiile dreptului	Analiza juridico-sistemică
Legea ca reflectare a relațiilor din societate	Exhaustivitatea legii şi lipsa exceselor	Expertiza criminologică, umanitară
Legea ca model de dezvoltare viitoare a societății	Contribuţia la dezvoltarea societăţii, oportunitatea şi previzibilitatea legii	Analiza futurologică
Legea ca instrument de conducere a proceselor sociale	Caracterul executabil al legii, capacitatea acesteia de a ordona relaţiile sociale şi a fi aplicabilă în situaţii concrete	Expertiza sociologică, analiza activităţii de aplicare a legii

Sursa: Пудовочкин Ю.Е. *Понятие и критерии качества уголовного закона*. В: Противодействие современной преступности: оценка эффективности уголовной политики и качества уголовного закона / Сборник научных трудов под ред. проф. Н.А. Лопашенко. Саратов, Саратовский Центр по исследованию проблем организованной преступности и коррупции: Сателлит, 2010, p. 176.

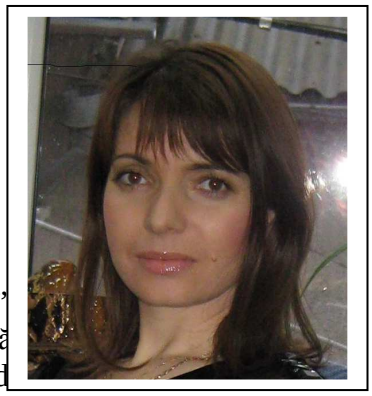
DECLARAŢIA
PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, declar pe proprie răspundere că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări şi realizări ştiinţifice. Totodată, conştientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecinţele în conformitate cu legislaţia în vigoare.

Larisa Buga

Data: _____

CURRICULUM VITAE

Numele, prenumele: Buga Larisa
Anul, ziua şi luna naşterii: 02.02.1979
Locul naşterii: satul Bîrnova, raionul Ocniţa
Naţionalitatea: moldoveancă
Cetăţenia: Republica Moldova

Studii:
1996-2000 – Facultatea Drept, Universitatea de Stat „Alecu Russo”
2000-2001 – masterat, Universitatea de Criminologie, mun. Chişinău
2011-2015 – doctorat, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Domeniile de interes ştiinţific: drept penal, drept execuţional penal, tehnica legislativă

Activitatea profesională:

2000-2003	**–** asistent-universitar, cercetător ştiinţific inferior la Centrul de cercetări ştiinţifice din cadrul Universităţii de Criminologie
2003-2008	– specialist principal în secţia juridică a Direcţiei municipale de gestionare a fondului municipal nelocativ a Consiliului municipal Chişinău
2008-2009	– şeful serviciului personal al SC „Steaua Roşie FT” SRL; Jurist, şeful serviciului personal al SA „Camelia”
2009-2010	– jurist la „Prologis Group”SRL
2010-2011	– şef al departamentului juridic şi relaţii cu publicul în cadrul IP Centrul de Instruire şi Cercetare; Avocat-stagiar în cadrul Baroului Avocaţilor din Republica Moldova
2011-prezent	– lector superior universitar, Institutul de Ştiinţe Penale şi Criminologie Aplicată

Lucrări ştiinţifice şi ştiinţifico-metodice publicate la tema tezei:
Materiale didactice:
1. Bujor V., Buga L. *Drept penal comparat: partea generală*. Note de curs. Chişinău: Universitatea de Criminologie, 2003. 104 p.
2. Bujor V., Buga L. *Teoria generală a dreptului*. Note de curs. Chişinău: S.n., 2014. 112 p.

Articole ştiinţifice:
3. Buga L. *Reflecții asupra conceptului de politică penală.* În: Legea şi Viaţa, 2013, nr. 8/1, p. 8-13 (0,98 c.a.)
4. Buga L. *Semnificația şi corelația dintre principiile legislației penale şi principiile dreptului penal*. În: Legea şi Viaţa, 2013, nr. 12, p. 25-29 (0,95 c.a.).
5. Buga L. *Tehnica juridico-penală: concept şi structură*. În: Закон и жизнь, 2015, nr. 2, p. 48-54 (0,68 c.a.).
6. Buga L. *Unele aspecte privind tehnica juridică şi crearea dreptului*. În: Legea şi Viaţa, 2012, nr. 5, p. 29-32 (0,40 c.a.).
7. Bujor V., Buga L. *Tehnica legislativă şi rolul ei în activitatea de legiferare.* În: Jurnalul Juridic Naţional: teorie şi practică, 2013, nr. 3, p. 4-10 (0,95 c.a.).
8. Buga L. *Cu privire la construirea legii penale după modelul normei penale.* În: Legea şi Viaţa, 2015, nr. 7, p. 28-33 (0,40 c.a.)

Comunicări la foruri ştiinţifice:
9. Бужор В.Г., Буга Л.И. *К вопросу об основаниях и принципах криминализации.* В: Юридичні та соціолінгвистичні аспекти сучасності: Збірник матеріалів Міжнародної

науково-практичної конференції, 25-26 жовтня 2013 р., Измаїлский інститут водного транспорта. Измаїл: ООО РИА «СМИЛ», 2013, p. 26-30 (0,25 c.a.).

10. Buga L. *Calitatea legii penale: criterii şi particularităţi*. În: Mecanisme naţionale şi internaţionale de protecţie a drepturilor omului, materialele mesei rotunde cu participare internaţională consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, 11 decembrie 2013. Chişinău: AAP, 2014, p. 340-341 (0,74 c.a.)
11. Buga L. *Cu privire la tehnica legislativă şi activitatea de legiferare.* În: Правовые реформы в постсоветских странах: достижения и проблемы, Международная научно-практическая конференция, 28-29 марта 2014 г. Кишинев: Iulian, 2014 (Tipografia „Cetatea de Sus"), p. 13-15 (0,29 c.a.).
12. Buga L. *Eficienţa legii penale: concept, criterii şi măsuri de asigurare.* În: Teoria şi practica administrării publice, Materialele conferinţei ştiinţifico-practice cu participare internaţională, din 23 mai 2014. Chişinău: AAP, 2014, p. 294-297 (0,48 c.a.)
13. Buga L. *Legiferarea penală: proces şi tehnică.* În: Interferenţa dreptului intern şi internaţional în realizarea protecţiei drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, Materialele mesei rotunde cu participare internaţională consacrată zilei adoptării Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, din 10 decembrie 2014. Chişinău: AAP, 2015, p. 255-271 (0,84 c.a.).
14. Buga L. *Construcţia legii penale după modelul normei penale.* În: Интеграция Молдовы и Украины в Европейский Союз: правовой аспект, международная научно-практическая конференция, г. Кишинев, 6-7 ноября 2015 г. Chişinău: 2015, p. 171-175 (0,4 c.a.).
15. Buga L., Bujor V. *Construcţia juridico-penală şi metodologia construirii componenţei de infracţiune.* În: Rolul instituţiilor democratice în protecţia drepturilor omului, materialele mesei rotunde cu participare internaţională din 11 decembrie 2015. Chişinău: AAP, 2016, p. 83-93 (0,62 c.a.).

Cunoaşterea limbilor: româna (excelent), rusa (foarte bine),
franceza (nivel elementar),
engleza (nivel elementar)

Date de contact: 069968994; e-mail: olea7200@gmail.com.